MEMORIALUL REVOLUȚIEI 16-22 DECEMBRIE 1989

CENTRUL NAȚIONAL DE DOCUMENTARE, CERCETARE ŞI INFORMARE PUBLICĂ DESPRE REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE 1989

MEMORIAL 1989

Buletin ştiințific şi de informare

1 (8) / 2011

Timişoara

Colegiul de redacție:

Redactor responsabil: Gino Rado

Redactori: Adina Hornea Abruda
Liza Kratochwill
Simona Mocioalcă

Tehnoredactare: Gino Rado

Corectură: Adina Hornea Abruda

Coperta: Traian Abruda

Consiliul consultativ: Ioana Boca – Fundația Academia Civică – Bucureşti, Viorel Marineasa – Universitatea de Vest din Timişoara, Stelian Mândruț – Academia Română, filiala Cluj-Napoca, Silviu B. Moldovan – CNSAS – Bucureşti, Bogdan Murgescu – Universitatea din Bucureşti, Victor Neumann – Universitatea de Vest din Timişoara, Daniel Vighi – Universitatea de Vest din Timişoara, Smaranda Vultur – Universitatea de Vest din Timişoara

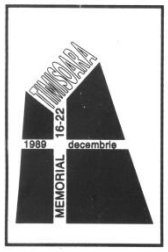

ISSN: 1843-319X

CUPRINS

Cuvânt către cititor 9

STUDII

Eroism şi abjecție în halat alb**.** Misterele Revoluției din spitalele timişorene se lasă greu dezvăluite (Lucian-Vasile Szabo) 10

OPINII ŞI ATITUDINI

Proclamația de la Timişoara, document al Revoluției Române din Decembrie 1989 (Cristina Tudor) 30
Interviu cu Teodor Mărieş – lider revoluționar, preşedintele Asociației „21 Decembrie 1989" din Bucureşti 33

COMANDANȚII REPRESIUNII

Ilie Matei în Decembrie 1989 (Dumitru Tomoni)..... 35

PORTRETE DIN REVOLUȚIE

Femeile şi revoluția (Liza Kratochwill) 53

VIAȚA ŞTIINȚIFICĂ

De la Leipzig la Timişoara şi înapoi. Trasee istorice şi destine 66
Leipzig 1989 75
Ecouri în presă de la vernisajul expoziției itinerante *Revoluția română în imagini* (Adina Hornea Abruda) 78

BIBLIOTECA REVOLUȚIEI

Elena Spijavca, *Munci şi zile în Bărăgan***,** Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, 158 p. (Cristina Tudor) 82
Grigore Cartianu, *Crimele Revoluției. Sângeroasa diversiune a KGB-iştilor din FSN*, Editura Adevărul Holding, Bucureşti, 2010, 541 p. (Cornel-Florin Seracin) 87

*Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor (*volum colectiv), Editura Polirom, Iaşi, 2004, 553 p. (Simona Mocioalcă) 94
Claudiu Iordache, *Revoluția românilor*, Ediția I, Editura IRINI, Bucureşti, 2010, 193 p. (Lucian-Vasile Szabo) 99
Gheorghe Leahu, *Arhitect în „Epoca de Aur”*, Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, 256 p. (Simona Mocioalcă) 102
Emil Constantinescu, *Păcatul originar, sacrificiul fondator. Revoluția din '89 aşa cum a fost*, Editura Minerva, Bucureşti, 2009, 435 p. (Cristina Tudor) 109
Alteța Sa Regală Principele Radu al României, *Ana a României – Un război, un exil, o viață*, Editura Humanitas, Colecția CASA REGALĂ, Bucureşti, 2008, 207 p. (Liza Kratochwill) 114

DOCUMENTAR

Decembrie 1989 în Caransebeş (Dumitru Tomoni) 138
Departamentul Securității Statului în perioada 1988-1989. Structura şi planul de măsuri (Gino Rado) 149

INSTANTANEE – MEMORIAL

O privire retrospectivă asupra sfârşitului de an 2010 156
Proiectele noastre pe 2011 160
Vernisajul expoziției *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara* la Lugoj ..163
„Tăt Bănatu'i fruncea": Vernisajul expoziției *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara* la Făget 165
Decembrie 1989 – Momentul Timişoara la Caransebeş ……. 168
Destin '89 şi alte destine... 173
De la proiecte UE la un monument dedicat tinerilor care şi-au pierdut viața pe treptele Catedralei 182
Cupa „Memorialul Revoluției", Ediția a III-a, Decembrie 2010 185
Elevii martiri ai Revoluției rămân în amintirea noastră 187
„Vom muri şi vom fi liberi!" – proiect realizat la Liceul Teoretic „Vlad Țepeş" din Timişoara 191

COLABORATORI 195

TABLE OF CONTENTS

A Few Words To the Reader 9

ANALYSES
Heroism and abjection in white robe. The mysteries of the Romanian Revolution from the hospitals in Timişoara are almost impossible to be revealed 10

OPINIONS AND ATTITUDES
Proclamation from Timişoara: A document of the Romanian Revolution of December 1989 (Cristina Tudor) 30
Interview with Teodor Mărieş – a revolution leader, the chairman of the "21 Decembrie 1989" Association of Bucharest 33

WHO COMMANDED THE REPRESSION
Ilie Matei in December 1989 (Dumitru Tomoni)..... 35

PORTRAITS OF THE REVOLUTION
Women and the Revolution (Liza Kratochwill)..... 53

SCIENTIFIC LIFE
From Leipzig to Timişoara and back. Historic routes and destinies ….. 66
Leipzig 1989 75
Mass-media echoes of the itinerant exhibition vernissage "*The Romanian Revolution in Images"* (Adina Hornea Abruda) …….. 78

REVOLUTION LIBRARY
Elena Spijavca, *Labor and Time in Bărăgan***,** Publishing House of the Civic Academy Foundation, Bucharest, 2004, 158 p. (Cristina Tudor) 82
Grigore Cartianu, *Murders of the Romanian Revolution. The Lethal Diversion of the KGB Officers from FSN [National Salvation Front]***,** Adevărul Holding Publishing House, Bucharest, 2010, 541 p. (Cornel-Florin Seracin) ……..... 87
The Holocaust of the Romanian Hebrews. Survivors' Testimonies (collective volume), Polirom Publishing House, Iaşi, 2004, 553 p. (Simona Mocioalcă)…… 94

Claudiu Iordache, *The Revolution of Romanians***,** 1st Edition**,** IRINI Publishing House, Bucharest, 2010, 193 p. **(**Lucian-Vasile Szabo) 99
Gheorghe Leahu, *Architect during the „Golden Age",* Publishing House of the Civic Academy Foundation, Bucharest, 2004, 256 p. (Simona Mocioalcă) …..... 102
Emil Constantinescu, *The Original Sin, the Originator Sacrifice. The Revolution of 1989, as it Actually Took Place*, Minerva Publishing House, Bucharest, 2009, 435 p. (Cristina Tudor) 109
His Royal Highness, Prince Radu of Romania, *Ana of Romania – A War, an Exile, a Life*, Humanitas Publishing House, ROYAL HOUSE Collection, Bucharest, 2008, 207 p. (Liza Kratochwill) 114

DOCUMENTARY
December 1989 in Caransebeş (Dumitru Tomoni) 138
State Security Department in 1988-1989. Structure and Plan of Measures (Gino Rado) 149

SNAPSHOTS – MEMORIAL
A flashback at the end of 2010 156
Our projects for 2011 …… 160
The vernissage of the exhibition referred to as *December 1989 – The Timişoara Moment* in Lugoj ……. 163
„No matter what, Banat comes first!": The Vernissage of the exhibition referred to as *December 1989 – The Timişoara Moment* in Făget 165
December 1989 – Timişoara Moment in Caransebeş …..…… 168
Destiny '89 and other destinies 173
From the EU projects to a monument dedicated to the young people who lost their lives on the Cathedral's stairs 182
„The Memorial of Revolution" Cup, 3rd Edition, December 2010 ..……. 185
The Revolution's Martyr Students will always have a special place in our memories 187
„We will die and will be free!" – a project successfully completed at "Vlad Ţepeş" Theoretical High School of Timişoara 191

COLLABORATORS 195

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort 9

STUDIEN
Heldentum und Niedrigkeit im weißen Mantel. Die Geheimnisse der Revolution in den Temeswarern Krankenhäusern lassen sich schwer enthüllt werden (Lucian-Vasile Szabo) 10

MEINUNGEN UND HALTUNGEN
Die Proklamation von Temeswar: Dokument der Rumänischen Revolution vom Dezember 1989 (Cristina Tudor) 30
Interview mit Teodor Mărieş, dem Führer der Revolutionäre und Präsidenten des Verbands „21. Dezember 1989“ in Bukarest 33

DIE FÜHRER DER REPRESSION
Ilie Matei im Dezember 1989 (Dumitru Tomoni) 35

PORTRÄTS DER REVOLUTION
Die Frauen und die Revolution (Liza Kratochwill) 53

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN
Von Leipzig nach Temeswar und zurück. Historische Reisewege und Schicksale 66
Leipzig 1989 75
Echos in der Presse nach der Eröffnung der Reiseausstellung *Rumänische Revolution in Bildern* (Adina Hornea Abruda) 78

BIBLIOTHEK DER REVOLUTION
Elena Spijavca, *Arbeiten und Tage in Bărăgan,* Verlag der Stiftung Academia Civică, Bukarest, 2004, 158 S. (Cristina Tudor) 82
Grigore Cartianu, *Verbrechen der Revolution. Die blutige Diversion der KGB-Leute von FSN [Front der Nationalen Rettung]*, Verlag Adevărul Holding, Bukarest, 2010, 541 S. (Cornel-Florin Seracin) 87
Der Holokaust der rumänischen Juden. Aus den Aussagen der Überlebenden (Kollektivband), Polirom Verlag, Iaşi, 2004, 553 S.
(Simona Mocioalcă) 94

Claudiu Iordache, *Die Revolution der Rumänen*, 1. Ausgabe, IRINI Verlag, Bukarest, 2010, 193 S. (Lucian-Vasile Szabo) 99
Gheorghe Leahu, *Architekt in der „Goldenen Epoche"*, Verlag der Stiftung Academia Civică, Bukarest, 2004, 256 S. (Simona Mocioalcă) 102
Emil Constantinescu, *Die Ursprungssünde, das Gründungsopfer. Die Revolution vom '89, wie sie war*, Minerva Verlag, Bukarest, 2009, 435 S. (Cristina Tudor) 109
Ihre Königliche Hoheit Prinz Radu von Rumänien, *Ana von Rumänien – Ein Krieg, ein Exil, ein Leben*, Humanitas Verlag, Sammlung KÖNIGLICHES HAUS, Bukarest, 2008, 207 S. (Liza Kratochwill) 114

DOKUMENTATION
Dezember 1989 in Caransebeș (Dumitru Tomoni) 138
Die Abteilung der Staatssicherheit zw. 1988-1989. Struktur und Massnahmenplan (Gino Rado) 149

AUGENBLICKE – MEMORIAL
Ein Rückblick auf das Ende des Jahres 2010 156
Unsere Projekte für 2011 160
Die Eröffnung der Ausstellung *Dezember 1989 – Moment Temeswar* in Lugosch 163
„Das Banat ist immer noch die Blüte". Die Eröffnung der Ausstellung *Dezember 1989 – Moment Temeswar* in Fatschet 165
Dezember 1989 – Moment Temeswar in Karansebesch 168
Schicksal '89 und andere Schicksale 173
Von EU-Projekten zu einem Denkmal, das den Jugendlichen, die ihr Leben auf den Treppen der Kathedrale verloren haben, gewidmet wird 182
Fußball-Cup „Memorial der Revolution", 3. Auflage, Dezember 2010 ... 185
Die Märtyrer-Schüler der Revolution bleiben in unserem Gedächtnis 187
„Wir werden sterben und frei sein! – Projekt des Temeswarer Theoretischen Gymnasiums „Vlad Țepeș" 191

MITARBEITER 195

Cuvânt către cititor

În deschiderea acestui număr 1 (8) al revistei *Memorial 1989* vă propunem un studiu realizat de Lucian-Vasile Szabo, *Eroism şi abjecţie în halat alb*, studiu care va face parte dintr-o lucrare mai amplă: *Revoluţia în halate albe*, care va fi publicată la sfârşitul anului 2011.

Departamentul Securităţii Statului în perioada 1988-1989. Structura şi planul de măsuri, din secţiunea *Documentar*, este o lucrare prin care această instituţie mult temută de toţi locuitorii României îşi arată adevărata dimensiune. Tot în această secţiune, domnul Dumitru Tomoni este prezent cu studiul *Decembrie 1989 în Caransebeş*.

În secţiunea *Biblioteca revoluţiei*, recenziile acoperă mai multe subiecte de interes major din istoria recentă a României. În acest an, de Rusalii s-au împlinit 60 de ani de la deportările din Bărăgan, acest eveniment fiind marcat şi de noi prin recenzarea de către Cristina Tudor a cărţii *Munci şi zile în Bărăgan*, de Elena Spijavca. Regăsim aici şi istoria Casei Regale a României în *Ana a României, memoriile reginei*; holocaustul evreilor în *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supravieţuitorilor* sau perioada cultului personalităţii, cunoscută sub numele de „epoca de aur”, în *Arhitect în „Epoca de Aur”.*

Gino **RADO**

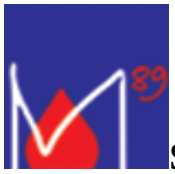

STUDII

Eroism şi abjecţie în halat alb
Misterele Revoluţiei din spitalele timişorene se lasă greu dezvăluite

Răni uşoare, morţi cumplite

Trupurile celor împuşcaţi au fost furate din morgă, duse la Bucureşti şi arse la crematoriu. Regimul criminal încerca astfel să şteargă urmele masacrului. Ceea ce s-a întâmplat în spitalele din Timişoara în timpul Revoluţiei din Decembrie 1989 reprezintă o altă pagină întunecată, din cele multe, ale acelor vremuri. Au fost adunate numeroase mărturii, ieşind la iveală atât fapte de un curaj nebănuit ale unor revoluţionari şi devotamentul unor medici, cât şi acţiuni de ştergere a urmelor masacrului. Au fost cadre medicale care şi-au făcut meseria salvând vieţi, implicându-se însă şi în operaţiunile de protejare a celor răniţi faţă de brutalitatea anchetelor ori chiar faţă de agresiuni ulterioare ale forţelor de represiune. Din mărturii reiese însă şi că în spitale au fost comise fapte abominabile, aici probele fiind destul de neclare. Nu există însă niciun element concret care să ne conducă la ideea că vreun medic, cadru mediu, infirmieră sau brancardier ar fi ucis cu bună ştiinţă. Există declaraţii că unii demonstranţi au fost aduşi la spitale cu răni, mai uşoare sau mai grave, urmele loviturilor de glonţ ori ale altor arme fiind în anumite zone ale corpului, demonstranţi găsiţi (sau doar văzuţi, căci trupurile lor aveau să dispară definitiv!) ulterior decedaţi. Aveau alte împuşcături, mărturiile plasându-le în zona capului (în frunte), unde nu fuseseră semnalate anterior. Nimeni însă nu a relatat că ar fi asistat în mod direct la o execuţie de acest gen. Aici se pierde urma întâmplărilor, iar mărturiile se duc în zone ale circumstanţialului, ale probelor indirecte...

În ceea ce priveşte implicarea cadrelor medicale în represiune se poate vorbi însă de colaborarea unora dintre ele cu forţele de ordine. În primul rând, şefii de instituţii sanitare s-au pus la dispoziţia procurorilor, şefilor din Securitate şi Miliţie ori a celor cu funcţii politice în partid (fostul PCR). Rodica Novac, director al Direcţiei Sanitare a judeţului Timiş la acea dată, precum şi Ovidiu Golea, director al Spitalului Judeţean în decembrie 1989, apar în mărturii şi în anchetele efectuate mai târziu cu privire la ceea

ce s-a întâmplat în spitale. Implicarea lor este semnalată într-un moment de o mare importanță al Revoluției române declanşate la Timişoara: furtul cadavrelor eroilor martiri de la morgă şi încărcarea lor în autoizoterma ce le va duce să fie arse la Crematoriul „Cenuşa" din Bucureşti. Controversate sunt şi acțiunile conf. univ. dr. Petru Ignat, şeful secției Chirurgie I de la Spitalul Județean. Acesta apare în mai multe ipostaze de colaborator zelos cu organele de represiune, fiind evidențiate şi legăturile sale de prietenie cu persoane din nomenclatura locală de partid şi de stat.

Spitale asediate de torționari

În timpul Revoluției şi până la căderea lui Ceauşescu spitalele au fost asediate şi pe din afară, şi pe dinăuntru. Trupe de Miliție şi de Grăniceri (aflate toate în subordinea Ministerului de Interne), dar şi de Armată au înconjurat unitățile sanitare, în special Spitalul Județean, deoarece aici au fost aduşi cei mai mulți răniți. Tot aici funcționa (şi funcționează) Institutul de Medicină Legală şi se află morga principală, deci exista interesul ca foarte puține persoane, doar cele autorizate, să intre în aceste perimetre. Înăuntru, se făceau intervenții chirurgicale disperate pentru salvarea unor vieți, însă începuseră şi anchetele printre răniți. Unele cadre medicale au colaborat cu procurorii şi securiştii anchetatori, fie şi prin înjghebarea unor cadre adecvate pentru interogatorii. Alte cadre au decis însă să rişte şi să îi ocrotească pe revoluționari. Pe unii i-au sfătuit ce să spună şi că au ajuns în zonă întâmplător, pe alții i-au ascuns pur şi simplu, neoferind date despre prezența lor în spital, iar altora li s-au dat somnifere sau au fost anesteziați. Sunt atitudini diferite, unele ce se cer analizate cu atenție.

Presa a analizat de-a lungul timpului numeroase puncte misterioase din cele întâmplate în unitățile sanitare. S-a pronunțat şi asupra contradicțiilor dintre mărturii, precum şi despre neconcordanțele dintre cele semnalate în diverse mărturii şi cele reținute de procurorii ce au inițiat cercetări despre aflarea adevărului, dar şi despre omisiunile acestora ori despre cele ale instanțelor care au judecat diferite cauze şi persoane. Analizând acum modul cum a relatat mass-media despre toate aceste evenimente şi contradicții se desprind câteva fapte rămase în continuare neclare, precum şi convingerea că numeroase aspecte nici măcar nu au intrat în atenția procurorilor după Revoluție. Ori dacă au intrat, nu au fost considerate suficient de relevante. Rămâne constatarea că, în ciuda întâmplărilor de o gravitate maximă din spitale, nimeni nu a fost făcut răspunzător, nimeni nu a fost găsit vinovat, ba chiar foarte puțini au fost cercetați...

Militari răniți, militari uciși

Unul dintre misterele care dăinuie este cel cu privire la soarta unor militari. Unii au fost uciși, iar alții doar răniți. Cine i-a omorât şi lovit înainte de căderea lui Ceauşescu şi cine după? Greu de spus. Uneori se profilează frânturi de adevăr. Presa era şi ea bulversată la acea dată. Vechii ziarişti (activişti de partid) par că au trecut nu atât de partea poporului, cât de partea noii puteri (a grupului care a ajuns la putere, mai corect). Un anumit servilism dăinuie în toate abordările, iar lipsa experienței abordării subiectelor în libertate duce la denaturarea discursului. ***Luptătorul bănățean***, urmaş al ziarului de partid ***Drapelul roşu*** şi înaintaş al ***Renaşterii bănățene*** din Timişoara, se apropie printr-un reportaj realizat în spital, printre răniți, la Clinicile Noi, de ceea ce înseamnă un ziarist profesionist. În fraze succinte sunt consemnate mărturiile unor răniți. Sigur, nu lipsesc exprimările oarecum bombastice, fireşti însă într-o asemenea situație de exaltare postrevoluționară. Sunt câteva mărturii care-şi dovedesc relevanța şi după două decenii de la consemnarea lor. Să le luăm pe rând:

Militarul în termen Florin Popa, din Târgovişte, se va întoarce acasă fără un picior. El a făcut parte din grupa care apăra Direcția de Radio-Televiziune din str. Demetriade. Din balconul unui apartament, în care se ascunseseră câteva slugi ale demenței ceauşiste, s-a tras. Grav rănit, cu toate eforturile chirurgilor, piciorul stâng i-a fost amputat. Are numai 20 de ani...

Georgian Băran spune că numai o minune l-a salvat din ghearele morții. Fără un strop de şansă, azi, cei doi copii minori ar fi fost orfani. El s-a alăturat unui grup de ostaşi, aflați într-o misiune de neutralizare a doi descreierați ce se ascunseseră în cabina unei macarale turn. A urmat un înverşunat schimb de focuri şi, când se părea că ucigaşii au fost lichidați, el a urcat să se convingă, să vadă cum arată la față vânătorii de oameni. Dar unul dintre ei era încă teafăr şi, când Giorgian (sic) a ridicat uşa cabinei, acolo, sus, la zeci de metri înălțime, i-au fost ciuruite picioarele şi un braț. „N-am căzut, zice acum şi e în afara oricărui pericol, am fost lucid, ştiam că trebuie să mă grăbesc să cobor, să ajung jos până nu pierd prea mult sânge, cât îmi erau muşchii calzi."

La Aurel Măntăluță obrazul drept are o cicatrice înfiorătoare. I-a lăsat-o un glonț. Mâna dreaptă îi e bandajată, picioarele îi sunt imobilizate. Din ce îşi mai aminteşte, reconstituie: „Sunt plutonier major şi veneam cu colegul meu, maistrul militar Constantin Vâlceanu, cu maşina lui, de la Giarmata. Ajunşi în fața primului bloc de la capătul troleibuzului 14, dintr-un apartament s-a aruncat pe capota maşinii ceva care a explodat şi apoi s-a tras. Am ieşit amândoi din automobil, cu intenția să ne adăpostim. Eram

însă răniți. Atât am mai apucat să ne spunem: «Costică, pe mine m-au ochit». «Şi eu sunt rănit», mi-a spus colegul, şi el, ca şi mine, tată a doi copii, şi imediat a murit. Păcat! Avea numai 37 de ani!..."[1]

Cine sunt criminalii?

Cine a tras în aceşti oameni? Cel puțin până la căderea lui Ceauşescu, civilii nu au avut arme. Vorbim aici de demonstranți, de revoluționarii care nu s-au aflat în structurile de stat şi de partid. După fuga dictatorului, desigur, a fost dată vina pe „teroriști" pentru crimele comise. Nu a fost dovedit niciunul, deşi sunt suficiente mărturii că unii au fost prinşi. Li s-a pierdut urma. Au existat şi persoane ucise pe post de teroriști, dar nici în aceste cazuri nu vom şti vreodată dacă au fost cu adevărat. Acum pare inadmisibil că hârtii pe care era scris cuvântul „terorist" au fost puse pe trupurile unor indivizi executați. Nici atunci însă, în acele clipe de maximă surescitare, clipe de foc, când toată lumea ce deținea o armă trăgea şi în umbra lui, faptele nu au fost limpezi. Nici la Timişoara, nici la Bucureşti, nici la Sibiu sau la Cluj. Nu aflăm din relatările din presă prea multe elemente despre ucigaşi, ci doar despre victime. Şi în cazurile de mai sus, jurnaliştii ne-au dat amănunte, semnificative şi interesante, despre militarii aflați pe patul de spital. Cine sunt „slugile demenței ceauşiste" din primul caz? Nu este, nici nu poate fi, un reproş la adresa autorului acelui articol. Nu este nici un exercițiu de imaginație, căci nu suntem într-o operă de ficțiune, nu e o istorie contrafactuală cu „ce ar fi fost dacă?". Realitatea a fost mult mai dură. În unele situații, militarii au tras în militari, iar în confruntări au intervenit şi civilii, mulți dintre ei fiind înarmați după răsturnarea regimului comunist. Şi, totuşi, cine sunt „descreierații ce se ascunseseră în cabina unei macarale turn"? Cine a aruncat cu ceva exploziv, o grenadă se pare, dintr-un apartament, ucigând un om şi rănind altul, după cum vedem în ultimul caz prezentat în articol? Nu există şi nici nu va exista un răspuns. Va trebui să acceptăm acest adevăr şi să ne obişnuim cu el. Sunt cazuri când efectiv nu se poate face dreptate. Sunt mai multe motive, de la nepriceperea şi lipsa de reacție a organelor abilitate la tendința acestora de a ascunde anumite aspecte şi până la situația obiectivă că nu există dovezi ori acestea sunt foarte anemice pentru a inculpa pe cineva...

[1] Lucian-Vasile Szabo (coord.), ***Mass-media, represiune şi libertate. Revoluția de la Timişoara în presa locală, națională şi internațională***, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, Ed. Gutenberg Univers, Arad, 2010, p. 25.

„S-a deschis focul dinspre sediul Diviziei 18 Mecanizată”

Unul dintre cazuri pare însă relativ clar. S-a petrecut înainte de fuga ruşinoasă a lui Ceauşescu. Adrian Zaharia a depus, în 17 iulie 1991, mărturie în Procesul de la Timişoara. Era militar în termen la Revoluție şi a fost scos în stradă împreună cu colegii ca să apere „cuceririle socialismului”. Iată ce s-a consemnat în instanță: „În 17 decembrie 1989 se afla în dispozitiv în Piața Libertății. În jurul orei 16,30 s-a deschis focul dinspre sediul Diviziei 18 Mecanizată. A fost împuşcat în umărul stâng şi, apoi, în răsucire, şi în spate”[2]. Sunt două ipoteze aici: 1. Gloanțele au venit din armele celor doi militari în termen care au deschis focul, la comanda colonelului Nicolae Predonescu, fost şef de stat major, din balconul mic al Diviziei 18 Mecanizată, aspect despre care am mai relatat[3]. 2. Deşi este mai puțin probabil, gloanțele au venit din arma lui Constantin Joițoiu, ofițerul de contrainformații judecat (şi condamnat în primă instanță) pentru uciderea victimei Lepa Bărbat şi rănirea lui Vasile Bărbat. Rănită uşor a fost şi fiica, Ioana. A scăpat uşor, mai mult cu o zgârietură. Ceea ce a urmat a fost însă un coşmar care întrece orice închipuire. Am fost tentat să spun că a fost un film de groază. Nu, căci despre peliculă ştim de la început că este ficțiune. Fata a trăit un coşmar fără să doarmă. Şi-a văzut mama ucisă şi tatăl rănit grav. A urmat o aventură prin spitale, acolo unde nu o băga nimeni în seamă şi unde a putut să vadă sânge, suferință, decedați. Ajung inițial la Spitalul Militar, o unitate cu un rol nefast în Revoluție, căci medicii de aici vor refuza să acorde ajutor persoanelor rănite în zonă. Tatăl rănit va fi luat şi transportat la Spitalul Județean. Fetița de 12 ani îl va însoți într-o ambulanță unde răniții stăteau unul peste altul: „În maşina Salvării mai erau şi alți răniți şi eu am sprijinit pe unul, care cădea mereu peste tata, pentru că mi-a fost teamă că-l omoară atunci, acolo; tata era rănit la burtă, un glonte i-a intrat prin spate şi a ieşit prin abdomen”. Coşmarul durează ore-n şir. Fata de numai 12 ani îşi vede mama moartă şi este ajutată de personalul medical să recupereze bijuteriile, banii şi hainele. Petrece noaptea în spital fără niciun sprijin, fără să se ocupe nimeni de ea, precizând că a stat „la început acolo, în sala de urgență, dar mi s-a făcut rău, erau morți, răniți, sânge...”. Despărțită de tată, ajunge într-un cabinet şi petrece noaptea acolo.

[2] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, p. 171.

[3] Detalii se pot afla din articolul *Mistificare, limbaj de lemn şi ucigaşi*, prezent în volumul ***Mass-media, represiune şi libertate. Revoluția de la Timişoara în presa locală, națională şi internațională***, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, Ed. Gutenberg Univers, Arad, 2010, p. 25.

Dimineața, căutând hainele părinților, se pomenește la morgă: „Morga era deschisă şi am văzut acolo numai oameni împuşcați, mulți, foarte mulți tineri morți”[4].

Trupurile eroilor au fost furate

Sunt în jur de 50 de cadavre, după cum sună unele mărturii ulterioare. Nu vom şti niciodată cu exactitate câte au fost cu adevărat şi unde au dispărut cele mai multe dintre acestea. A existat o operațiune bine pusă la punct de ştergere a urmelor şi de a complica aflarea adevărului. Oricum, justiția nu se va descurca în acest păienjeniş pentru a identifica vinovați şi vinovății. La lăsarea întunericului, în 18 decembrie 1989, o primă echipă a morții face inventarul la morgă şi în tot Spitalul Județean. Acțiunea nu e facilitată de vreun medic legist, ci de Petru Ignat, conferențiar şi şef de clinică la acea dată. După Revoluție, va fi în centrul unor fulminante dezvăluiri de presă[5]. În Procesul de la Timişoara va face precizări importante Nicolae Ghircoiaş, fost şef al Institutului de Criminalistică din cadrul Inspectoratului General al Miliției, persoana care s-a ocupat efectiv de sustragerea trupurilor de eroi, încărcarea lor în TIR-ul frigorific şi transportarea lor pentru a fi arse la Bucureşti. Din consemnarea declarației sale în instanță reținem: „Luni, în jurul orei 18, din ordinul generalului Nuță, inculpatul Ghircoiaş, împreună cu colonelul Obăgilă, s-a deplasat la Spitalul Județean pentru a afla numărul de răniți şi de morți aflați la spital. În acest sens, colonelul Deheleanu a dat în prealabil un telefon la prof. dr. Ignat, pentru a facilita obținerea informațiilor dorite. La spital, prof. dr. Ignat a chemat-o în birou pe doctorița Novac, căreia i-a cerut să ofere datele necesare ofițerilor de la Miliție”[6]. Rodica Novac nu era nimeni alta decât

---

[4] ***Renaşterea bănățeană***, nr. 4, 7 ianuarie 1990.

[5] A scris mult despre aceste aspecte reputatul jurnalist Ioan Crăciun, într-un serial în primele numere ale cotidianului ***Timişoara***. Au urmat apoi dezvăluirile doctorului Octavian Onisei în aceeaşi publicație. La un moment dat, în calitate de redactor şef, am răspuns, prin mai 1990, invitației unor cadre medicale din Clinica Chirurgie I a Spitalului Județean de a le asculta chiar într-una din sălile de operație. În altă zi am purtat o discuție lungă, extrem de relevantă, dar cu date păstrate, în cea mai mare parte, sub tăcere, cu fosta soție a, ulterior, profesorului Petru Ignat. Întâmplarea a făcut să-l cunosc chiar mai îndeaproape pe medicul cu pricina, internat fiind în clinica aflată sub conducerea sa. Impunea respect, dar şi teamă printre subordonați. Mie mi s-a părut arogant şi distant, deşi profesionalismul nu i-a putut fi contestat niciodată...

[6] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, p. 35.

directoarea Direcției Sanitare a județului Timiş, deci şefa oficială a lui Petru Ignat!

Acelaşi Nicolae Ghircoiaş va declara în instanță că rănile celor decedați erau dispuse pe tot corpul, nu neapărat la cap, ceea ce pare să infirme teoria că au avut loc execuții ulterioare, chiar în spital. Pe de altă parte, se vede confirmat faptul că s-a tras în plin, în rafale, şi că nu a fost vorba de tir foc cu foc, selectiv, doar împotriva persoanelor turbulente. S-a tras în mulțime la foc automat: „Atât cât am văzut la aceşti decedați, unii prezentau câte 4-5 plăgi împuşcate, atât la nivelul coastelor sau la nivel abdominal. Foarte puțini, precizez, foarte puțini au avut plăgi la nivelul capului... Plăgile erau, normal, plăgi prin împuşcare, cu sânge în jurul lor, în orice caz, nu se trăsese de aproape, ca să existe factori suplimentari [...]. Erau grupate, ceea ce denotă un foc automat şi nicidecum că s-a folosit arma reglată la foc cu foc”[7]. Această descriere avea să fie susținută numai în parte de doctorul Ovidiu Golea, director al marii unități sanitare la acea vreme. Când va fi audiat în Procesul de la Timişoara, acesta va face o gradare a împuşcăturilor sesizate. Instanța va consemna: „Primele persoane rănite aduse la Spitalul Județean aveau, în general, leziuni la membrele inferioare, după care au fost aduşi şi cu leziuni de împuşcare în zona toracică şi la cap. Marea majoritate a celor decedați prezenta împuşcături în zona toracelui şi a capului”[8]. Declarația aceasta e susținută de o alta făcută de Liliana Dohotariu, asistentă la Stația de Salvare a Spitalului Județean. A fost poate cadrul medical care s-a ocupat de cele mai multe urgențe în acele zile de groază. A cărat morți şi răniți până le-a pierdut numărul. Despre cei ucişi va declara: „Împuşcați în cap am avut cei mai mulți. Cu împuşcătură în cap, cei mai mulți decedați [...] că au spus şi colegii, au fost şi discuții între noi, că cele mai multe cazuri s-ar părea că au fost aduse decedate. Am avut împuşcați în cap...”[9].

Convulsiile presei postrevoluționare

Numărul 10 al ***Luptătorului bănățean***, în varianta postrevoluționară, care avea să fie şi ultimul, apărea duminică, în 31 decembrie 1989. Redacția lua o pauză de câteva zile, căci un număr nou era anunțat pentru... joi, 4 ianuarie. Relatările despre Revoluție sunt reduse la un grupaj, jos, în colțul

[7] ***Idem***, p. 36.
[8] ***Idem***, p. 53.
[9] ***Memorial 1989***, Buletin ştiințific şi de informare, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, nr. 2/2007, p. 60.

paginii a patra. Este continuată lista cu răniții aflați încă în spitale. Sunt menționate şi câteva nume de morți. La Spitalul de Copii a decedat Gabriela Tako, de zece ani. Tot aici, în timp ce acorda asistență copiilor răniți, a fost ucisă de un glonte criminal infirmiera Elena Nicoară, în vârstă de 32 de ani, de la Clinica I Pediatrie. Despre cazul Gabriela Tako vor scrie şi alte publicații. Din ***Amicul public nr. 1*** reținem tragedia familiei din care făcea parte şi Gabriela[10]. Am mai vorbit despre acest caz, indicând şi faptul că jurnalistul de atunci a reținut greşit numele sorei supraviețuitoare, Danka Doboşan[11]. Ceea ce surprinde în situația de față este că se murea foarte uşor în acea perioadă. Nu ne referim aici la persoanele împuşcate şi decedate în stradă, ci la cele rănite, ajunse în spitale şi, totuşi, decedate. De asemenea, nu insistăm pe cazurile grave, cu răni adânci, în locuri vitale. Tulburătoare sunt decesele la câteva zile distanță, ale unor persoane cu răni diferite, însă nu deosebit de grave, ori cu urme de glonț în alte locuri decât cele observate inițial de martori. Aceasta pare să fie situația şi cu Gabriela. Va muri a doua zi de la internare, din cauza unei răni la şold, după cum precizează documentele oficiale!

Anchetarea răniților din spitale

Medicii din spitale, cei cu funcții de conducere în primul rând, se vor supune reprezentanților forțelor de represiune şi vor colabora cu aceştia în mai multe situații. Sunt contexte administrative, nu de acordare de îngrijiri medicale, care e sarcina principală a oricărui medic. Chiar din 18 decembrie 1989, începe acțiunea de interogare a persoanelor rănite. Psihoza creată în oraş era de mari dimensiuni. Răniții erau de-a dreptul înspăimântați. Unii au fugit din unitățile sanitare şi au ajuns acasă ori s-au refugiat pe la rude sau cunoştințe. „Securitatea anchetează răniții din spital!" era ştirea caldă ce trecea de la om la om, şoptită pe la colțuri în acea zi. Miezul de adevăr avea să fie amplificat la convingerea că Securitatea arestează răniții, ba chiar că îi ucide în unitățile sanitare. La ferocitatea represiunii din acele zile era uşor de crezut că aceste grozăvii chiar se întâmplau. Anchetarea a avut loc, fiind derulată, în primul rând, de procurori. Date coroborate, probe indirecte arată faptul că au fost câteva cazuri de oameni aduşi în spital cu răni nu foarte grave şi găsiți ulterior decedați, cu răni în alte părți ale corpului, în special la

[10] ***Amicul public nr. 1***, nr. 4, cu dată de apariție neprecizată, însă perioada este martie 1990.
[11] Lucian-Vasile Szabo, *Copiii Revoluției: ucişi, răniți, traumatizați*, în **Mass-media, represiune şi libertate. Revoluția de la Timişoara în presa locală, națională şi internațională**, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, Ed. Gutenberg Univers, Arad, 2010, p. 12.

cap. Nu a fost probat niciun caz, dar aceasta nu înseamnă că astfel de enormități nu au avut loc. Despre anchetatorii de răniți avem date clare. Iată ce a declarat în Procesul de la Timişoara dr. Ovidiu Golea, fost director al Spitalului Județean: „În aceeaşi dimineață de 18 decembrie, în jurul orei 10-11, ofițerul de Securitate care răspundea de obiectiv, respectiv căpitanul Grui Vasile, s-a prezentat la mine şi mi-a comunicat că în spital îşi vor face apariția mai multe grupe de procurori, care vor trece la audierea răniților prin împuşcare”[12]. Cum s-a organizat acțiunea aflăm şi de la Rodica Novac, fost director al Direcției Sanitare la acea vreme: „Mi-a comunicat doctorul Golea că în spital a început anchetarea răniților; mi-a spus că anchetarea a fost consimțită de dânsul, cu accepțiunea şefilor de secții şi în prezența cadrelor medii sanitare”[13].

Răniții chiar vor fi interogați în perioada următoare. În unele cazuri, medicii, pur şi simplu, nu i-au prezentat pe bolnavi în fața anchetatorilor. Unii au fost declarați într-o stare prea gravă pentru a fi luați la întrebări, iar altora li s-au dat sedative. Cum au decurs aceste operațiuni de ocolire a zelului procurorilor aflăm de la doctorul Francisc Bárányi, anestezist la Spitalul Municipal, cunoscut sub numele de Clinicile Noi: „Eu fug ca nebunul şi sun la surori (foarte interesant, surorile şi asistenții mei toți au făcut ce am vrut eu, am devenit, oarecum, comandantul spitalului), să-i anunț că a venit Securitatea”. Acesta ştia, deci, foarte clar că tinerii la costum ce s-au prezentat la el sunt securişti, nu procurori, deşi o confuzie e posibilă, căci multe instituții îşi puseseră oamenii în mişcare la Timişoara în acea perioadă. Consemnul dat de dr. Bárányi era ca răniții să declare că au nimerit întâmplător în locurile unde s-a tras. Sunt şi „recalcitranți”, persoane care doreau să spună adevărul, că au mers la demonstrație! Noroc că medicul a putut să stea de vorbă cu ei. Cu un sârb, Duşan, nu a reuşit şi atunci a recurs la o soluție şi mai eficientă. O explică în acelaşi dialog cu dr. Traian Orban, preşedintele Memorialului Revoluției: „Îi fac semn doctoriței Monika să-i administreze Diazepam. Vin securiştii, foarte civilizați, foarte speriați, tineri, foarte impresionați de numeroşii răniți. Se duc la patul lu' unu. «Dumneata?» «Nu ştiu ce s-a întâmplat, cred că...» Avea o rană mai uşoară, undeva împuşcat în picior. Ajung la Duşan... Duşan sforăia. «Ce-i cu ăsta?» «Ăsta e în comă!» Merg mai departe”[14].

---

[12] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, p. 53.
[13] ***Idem***, p. 97.
[14] ***Memorial 1989***, Buletin ştiințific şi de informare, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, nr 2/2007, p. 56.

Episodul va fi relatat şi în instanţă, în timpul Procesului de la Timişoara. Amănuntele diferă într-o oarecare măsură, însă fondul rămâne nealterat. E consemnată depoziţia martorului Rusu Ioan: „La spital au venit securişti să-i interogheze pe răniţi; doctorul Bárányi le-a cerut să depună armele la intrare. Pe Rusu Cristian, fiul cel mai mic, l-a ferit de anchete, anesteziindu-l în sala de operaţii”[15]. Este subliniată astfel prezenţa de spirit a unor cadre medicale, care au acţionat eficient nu pentru a crea anchetatorilor toate condiţiile pentru interogarea suspecţilor răniţi, ci pentru a proteja victimele represiunii iniţiate de regimul abuziv!

Autorii abuzurilor au rămas nepedepsiţi

De anchete alte persoane nu au scăpat însă aşa de uşor. Deşi în urma Procesului de la Timişoara şi a urmării acestuia de la Bucureşti cei mai mulţi inculpaţi au scăpat nepedepsiţi, ca, până la urmă, în recurs, să scape cu toţii, depoziţiile în faţa completului de judecată au relevat adesea aspecte de un mare tragism, puritatea sufletească a luptătorilor pentru libertate, precum şi fanatismul slugilor regimului în acţiunile lor de a-l apăra. Iată o altă mărturie din timpul audierilor de martori. E consemnată declaraţia Angelicăi Toda: „Rănită în picior în zona Modex, în după-amiaza de 17 decembrie, orele 18,30-19,00, de focul tras din cordonul de militari, care venea dinspre strada Alba Iulia în Piaţa Operei. A ajuns la Spitalul CFR. Speriată de zvonurile despre represiunea securiştilor (făcută de securişti, n. n., LVS), a fugit din spital. A fost căutată la serviciu de căpitanul Balint, în 19; acesta a ridicat-o la Securitate, cu insulte grave şi ameninţări: a fost anchetată ore-n şir, în prezenţa lui Teodorescu Filip...”[16]. Angelica Toda era o educatoare de doar 20 de ani, care a vrut să scape de complicaţii. Faptul că a fost luată de la serviciu e important. Oamenii aveau de ce să se teamă că va veni Securitatea ca să-i ancheteze, căci acest lucru chiar s-a întâmplat. La Spitalul CFR susţinătorii regimului totalitar au fost mult mai zeloşi, au căutat în documente, deci cineva le-a pus la dispoziţia lor şi aşa au ajuns să-i identifice pe luptătorii pentru democraţie...

Legat direct de cele petrecute în timpul Revoluţiei este interesantul articol *Dincolo de semnele întrebării e sânge!*, semnat de Ildico Achimescu. Este un material viguros, care se ocupă de câteva probleme privind misterele Revoluţiei. Tema este cea a cadavrelor dispărute din morga Spitalului

[15] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, pp. 111-112.
[16] ***Idem***, p. 117.

Județean. Este fixată cu claritate data furtului de cadavre: noaptea de 18 spre 19 decembrie. Deocamdată nu se ştie ce s-a întâmplat cu ele. Autoarea avansează ipoteza gropilor comune din Cimitirul Săracilor, situat în Calea Lipovei. Restituirea cadavrelor celor uciși, pentru a li se cinsti memoria şi pentru a avea parte de o înmormântare creştinească, era una dintre chestiunile arzătoare ale începutului anului 1990. În context, Ildico Achimescu amintește poziția autorităților referitoare la cadavrele dezgropate din Cimitirul Săracilor: „Ni s-a răspuns, cu certitudinea acoperirii în constatările medicilor legiști, că acele victime nu puteau proveni de pe urma reprimării sângeroase a Revoluției populare de la Timişoara, data uciderii lor fiind anterioară cu cel puțin o săptămână”[17].

Autoarea se îndoieşte de susținerile autorităților medicale, mai ales că, în epocă, neîncrederea, cel mai adesea justificată, în instituțiile statului comunist era una generalizată. S-a declanşat astfel una dintre cele mai halucinante poveşti de presă, care a înfierbântat spiritele până la paroxism. Contextul era însă unul capabil să stimuleze astfel de inflamări. Mai mult, autoarea face şi o referire la straniul caz Paraschiv Dominic, presupus terorist, care ar fi susținut că a păzit morga pentru a ascunde urmele sustragerii cadavrelor celor uciși în Revoluție. După cum se ştie, nici cazul „teroristului” Paraschiv Dominic nu a fost elucidat vreodată!

Ancheta jurnalistică merge mai departe

Dispariția celor 40 de trupuri de eroi din morga Spitalului Județean Timişoara a fost lămurită ulterior. Sustragerea a fost reconstituită pas cu pas, chiar de către persoanele care s-au ocupat de această acțiune macabră. Toate vor susține ulterior, în cadrul Procesului de la Timişoara, că nu au avut niciun moment cunoştință de ceea ce urma să se întâmple cu cadavrele, odată ajunse la Bucureşti. Însă, deşi traseul deplasării cortegiului funebru e limpede, nicio persoană nu a fost condamnată definitiv în acest caz. Răspunderea a fost aruncată pe urmerii lui Gheorghe Diaconescu, fost procuror adjunct al României în timpul Revoluției şi aflat la Timişoara în acele zile fierbinți. Nici măcar nu a fost judecat...

Că aceste trupuri nu ar fi avut voie să părăsească morga, dar mai ales Institutul de Medicină Legală, Laboratorul Extern Timişoara, a spus-o, destul de vehement, prof. univ. dr. Traian Crişan, la acea vreme directorul instituției. Acesta va relata în fața instanței că a depus eforturi susținute, înainte şi după căderea lui Ceauşescu, ca un procuror să investigheze

[17] ***Renaşterea***, nr. 1, 4 ianuarie 1990.

dispariția cadavrelor. În depozițiile consemnate se subliniază: „Martorul susține că cele 40 de cadavre erau în custodia IML şi au fost luate fără acordul acestuia, astfel că luarea lor o consideră o subtilizare, un furt. «Nimeni, inclusiv directorul Direcției Sanitare a spitalului (a județului, de fapt, n. n. LVS) nu putea să permită ridicarea acelor cadavre fără ştirea şi asentimentul nostru, al celor de la Medicină Legală, şi, mai ales, fără aprobarea Procuraturii, deoarece era vorba de morți violente prin împuşcare, de crime»"[18].

Ziarele nu au o viață uşoară

Dificultățile prin care va trece presa din Timişoara pot fi urmărite în paginile ***Renaşterii bănățene***. Este publicația locală urmaşă a gazetei comuniste **Drapelul roşu**. Îşi găseşte drumul cu greu. Fuseseră înlăturați, cu greu, foştii şefi (fapt care în alte județe, la publicațiile foste comuniste de aici, nu se va întâmpla!), însă se păstrau vechile reflexe. Aceasta însemna afilierea la noua putere politică, respingerea, în numele şi în acord cu aceasta, atât a ideilor prea totalitare, cât şi a celor novatoare, teama de abordări complexe, un bun simț ce va echivala cu trădarea idealurilor democratice. Nu e de mirare că vor fi reacții, chiar furibunde, la cele prezentate şi la modul de relatare. Reproşurile din partea publicului se referă tocmai la aceste evenimente din spitale, la modul cum au fost îngrijiți răniții, precum şi la colaborarea unor cadre medicale cu forțele de represiune. Este meritul celor de la ***Renaşterea bănățeană***, singurul ziar de limbă română din Timiş la acea dată, de a reproduce în pagini unele dintre interpelări. Răzbat şi ecourile unor reproşuri la adresa activității redactorilor, consemnate însă cu zgârcenie şi cărora li se dă o replică aprigă, chiar moralizatoare. „Aşteptăm dovezile! Ni se telefonează la redacție, suntem chiar opriți pe stradă şi ni se reproşează: «De ce nu scrieți despre medicii care, aflați în incinta spitalelor, pe maşinile Salvării sau în alte locuri, au tras asupra răniților ori a celor neînarmați?». Majoritatea covârşitoare a medicilor a dovedit, în această dramatică perioadă, abnegație şi eroism; nu excludem însă posibilitatea ca, sub halatul imaculat al acestei nobile profesii, să se fi ascuns şi intenții criminale. Dar, stimați cititori, afirmațiile se cer întărite de dovezi. În cazul deținerii de informații certe, prezentați-le organelor procuraturii militare; vă faceți astfel o datorie patriotică."[19]

---

[18] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, pp. 55-56.

[19] ***Renaşterea bănățeană***, nr. 4, 7 ianuarie 1990.

Dovezile vor veni după câteva luni, dar nu-i vor încrimina decât pe puțini medici. Va fi o avalanşă de dezvăluiri, noile gazete, mai ales cele constituite pe bază privată, vor încerca să facă lumină, uneori chiar înfruntând mânia celor supuşi tirurilor de întrebări, precum şi denunțurile făcute la Procuratură (cum se numea Parchetul atunci). E o linie urmată de ***Timişoara***, ***Gazeta de Vest***, ***Amicul public nr. 1***, ***Dialog liberal***, ***Ecou 17***, o contribuție fundamentală având revista ***Orizont***, care, pentru câteva luni, aproape şi-a abandonat profilul literar-artistic, intrând în focul bătăliilor specifice presei generaliste. Era nevoie, căci redactorii de la ***Orizont*** erau tineri scriitori şi importanți activişti civici într-o perioadă când nevoia unei prese de informare se impunea cu acuitate.

Cine şi-a făcut datoria?

Ne întoarcem la Spitalul Județean, la morgă şi la Medicina Legală. Acest serviciu va fi în centrul unui imens scandal, căci ar fi trebuit să gestioneze situația celor răniți şi împuşcați. Nu a făcut-o şi poate că nici nu avea cum. Am văzut că diriguitorii de partid şi din diferite instituții ale statului au decis altfel şi nici măcar nu şi-au pus problema să discute cu legiştii, pe care nici măcar nu i-au informat. Lucrătorii de la Medicina Legală au fost evazivi şi contradictorii în declarații şi după 22 decembrie 1989. Au făcut-o într-o perioadă în care multe familii îndurerate îşi căutau morții, deci nu e de mirare că asupra lucrătorilor de aici s-a revărsat furia populară. Mai târziu, în Procesul de la Timişoara, Rodica Novac, fostă directoare a Direcției Sanitare Timiş, va veni cu precizări referitoare la reacția şefului instituției din zilele Revoluției: „Şeful Laboratorului de Medicină Legală, prof. dr. Crişan, «era extraordinar de supărat şi enervat» de faptul că au fost furați morții de la morgă: «Aşa ceva nu s-a mai întâmplat niciodată în istoria medicinei...»”[20].

Este o problemă care îi preocupă şi pe jurnaliştii de la ***Renaşterea bănățeană***, însă rezultatul muncii lor se arată destul de... contradictoriu. Ziarul găzduieşte un articol important. Sub genericul *Primim la redacție*, este plasat un titlu pompos: *Medicii legişti şi-au făcut tot timpul datoria!*. Contextul este unul complicat, căci nu existau decât foarte puține ştiri despre trupurile celor împuşcați şi dispăruți, printre acuzați fiind şi medicii legişti. Subiectul îl constituie şi ororile din Cimitirul Săracilor, unde

---

[20] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, p. 97.

fuseseră dezgropate mai multe cadavre. Poziția colectivului de medici legişti al Institutului Medico-Legal din Timişoara este fermă, oferind primele detalii coerente despre victimele dispărute: „Există rapoarte de constatare medico-legală şi la cei 37 de decedați prin împuşcare (de fapt, 40 de dispăruți, n. n., LVS), care au fost sustraşi în noaptea de 18/19 decembrie din morga Spitalului Județean. La cei neidentificați am efectuat portretul descriptiv (culoarea ochilor, a părului, forma feței, semne particulare etc.), iar Serviciul de Criminalistică al Miliției i-a fotografiat şi amprentat. Toate aceste acte au fost păstrate de noi şi apoi depuse, în zilele de 3-4 ianuarie 1990, prin dl procuror Tiberiu Suciu, la Procuratura Militară Timişoara, constituind unicele probe certe privind faptele petrecute”[21]. Medicii relevă şi faptul că sunt în imposibilitatea de a întocmi actele de deces necesare, deoarece nu dispun de toate elementele. De aceea, ar avea nevoie de filmele făcute de Serviciul de Criminalistică al fostei Miliții, pentru a-i identifica pe toți cei căzuți.

Tot în acest comunicat se arată că medicii legişti au examinat cadavrele dezgropate în Cimitirul Săracilor şi că acestea sunt cazuri vechi, deci nu ar aparține victimelor represiunii din timpul Revoluției. Există o notă a redacției, destul de inflamantă, redactată într-un stil oarecum vindicativ, devenit propriu publicației: „Nu am primit nicio explicație referitoare la cadavrele din Cimitirul Săracilor, care au fost cusute sau legate cu sârmă, inclusiv acel nou-născut!? Aşteptăm”. Această notă vine, evident, în contradicție cu titlul articolului-comunicat, aparținând, probabil, redacției, precum şi cu sobrietatea textului, redactat de medici. Pe de altă parte, informațiile din text sunt în contradicție atât cu zvonistica intensă din oraş din acea perioadă, cât, mai ales, cu disperarea familiilor îndoliate, neobosite în încercările lor de a-şi găsi rudele, în viață sau decedate..

Gazeta vine ulterior cu clarificări privind morții deshumați din Cimitirul Eroilor şi Cimitirul Săracilor. Articolul, de o pagină şi jumătate, este semnat de Dressler Milan Leonard, doctor în ştiințe medicale, licențiat în ştiințe juridice. Autorul lămureşte problema celor îngropați în Cimitirul Săracilor, despre care aflăm că nu aveau nicio legătură cu Revoluția, ci era vorba de persoane fără adăpost şi cărora nu li s-au găsit aparținătorii. Acolo unde prezintă datele pure, fără comentarii de prisos, doctorul Dressler chiar face un serviciu comunității, căci informațiile sunt interesante.

Semnificativă este prezentarea situației de la Morga Spitalului

[21] ***Renaşterea bănățeană***, nr. 7, 11 ianuarie 1990.

Județean din dimineața zilei de 19 decembrie 1989: „Noi am găsit, în dimineața de 19.12.89, 11 (unsprezece) cadavre de împuşcați, câțiva din cei 53 existenți inițial şi câțiva apăruți, probabil, după comiterea furtului (referința este la cele 40 de cadavre de eroi sustrase peste noapte şi incinerate la Bucureşti, n. n., LVS). La aceste cazuri, în zilele următoare, s-au adăugat noi cazuri, astfel că în data de 21.12.89 erau 25 de cazuri prin împuşcare, zi în care am avut la dispoziție 21 de sicrie de bună calitate şi 4 sicrie tip ladă".

Despre înmormântări pe furiş

Se face puțină lumină în situația împuşcaților, dar nu destulă, căci medicii legişti nu apucaseră să investigheze toate persoanele decedate înainte de furtul celor 40 de cadavre şi nici nu se ştia câte mai fuseseră aduse peste noapte, deoarece nimeni nu se ocupase de ele. În privința celor rămase, au continuat formalitățile: „Am început să eliberăm actele de deces şi cadavrele la aparținătorii care s-au prezentat, adică au fost eliberate 15 cadavre, iar zece aparțineau unor persoane pe care nu am reuşit să le identificăm, deşi mulți aparținători au încercat alături de noi acest lucru. Aceste 10 cadavre au rămas până în ziua de 27.12.89, au început să intre-n putrefacție, frigiderele spitalului fiind neîncăpătoare şi, de fapt, nefuncționale"[22]. Aşa s-a luat decizia înmormântării, operațiune efectuată în 28 decembrie 1989.

Cu toate motivările aduse de doctorul Milan Dressler, care susține că a făcut demersurile necesare pentru găsirea aparținătorilor, demersurile sale par cel puțin superficiale. Poate că un om cu mulți ani petrecuți printre cadavre nu mai este aşa de uşor impresionabil. Măcar atunci când are loc o răsturnare de regim putea fi, nu mai uman, ci, cumva, mai atent. În această perioadă, familiile îndoliate umblau din poartă în poartă, pe la autoritățile provizorii, prin cimitire şi prin alte locuri suspecte, cu speranța că vor găsi o urmă a celor dispăruți. Chiar în ***Luptătorul bănățean***, cum se numea ***Renaşterea bănățeană*** în acea perioadă, au apărut apeluri privind furnizarea de informații. Atât Comenduirea Garnizoanei, cât, mai ales, Medicina Legală ar fi putut transmite o notiță la ziar...

Un alt articol revine asupra soartei eroilor martiri înhumați în data de 27 decembrie 1989 în Cimitirul Eroilor[23]. Se dovedeşte, încă o dată, că autoritățile provizorii de la acea dată, reprezentate, în primul rând, de către

[22] ***Idem,*** nr. 14, 19 ianuarie 1990.
[23] ***Timişoara***, nr. 3, 26 ianuarie 1990.

şefii Garnizoanei militare, au acţionat prost, pe furiş, iar ulterior au minţit. În ciuda susţinerii că aceşti eroi au fost înmormântaţi creştineşte, cu preot, rămâne un semn de întrebare privind faptul că nu li s-au acordat onorurile publice cuvenite. Faptul că în Timişoara se trăgea la acea oră este o scuză care se poate susţine într-o anumită măsură. Nu există însă nicio scuză pentru faptul că familiile nu au fost anunţate, deşi acestea umblau tot timpul pe la oficialităţi. Cu atât mai mare a fost drama, cu cât aceste familii îndoliate aveau să-şi afle morţii, în 14 ianuarie 1990, îngropaţi în Cimitirul Eroilor.

Adevăruri reluate, adevăruri trunchiate...

Acest aspect, al eroilor îngropaţi clandestin în Cimitirul Eroilor, avea să fie reluat în numărul următor al publicaţiei, într-o declaraţie semnată de Maria şi Virgil Boţoc, îndureraţii părinţi ai fetei de numai 14 ani, Luminiţa Boţoc, împuşcată în Calea Lipovei în 17 decembrie 1989. Declaraţia este revelatoare, căci, după căutări de aproape o lună, nefericiţii părinţi îşi vor găsi fata înmormântată în Cimitirul Eroilor: „Consider că doctorul Dressler nu a procedat corect când a spus la radio şi TV că s-au dat anunţuri pentru ca morţii să fie identificaţi. Ştim bine că nu s-a dat niciun fel de anunţ. Cred că minte şi administratorul de la pompe funebre, deoarece sunt oameni, printre care groparii din cimitir, care au susţinut că ei au refuzat să sape groapa comună şi că s-a lucrat noaptea, cu un excavator de la G.I.G.C.L., şi că morţii au fost îngropaţi tot atunci, iar preotul a făcut slujba a doua zi, morţii fiind deja îngropaţi”[24].

Nu e lucru de glumă cu înmormântarea aceasta în condiţii cel puţin suspecte. Sunt aspecte care nu au fost lămurite niciodată. Interesant şi extrem de relevant e cazul Remus Tăşală. Face parte din grupul celor decedaţi şi al cărui trup a fost dezhumat în Cimitirul Eroilor. O declaraţie în Procesul de la Timişoara revine asupra unor decese misterioase. Reţinem mărturia lui Herbert Hupfel, aşa cum a fost ea consemnată oficial: „Cazul lui Remus Tăşală, împuşcat în apropierea Spitalului de Oftalmologie; rănit la gât, a fost dus la clinică; de aici a fost mutat la Judeţean, spre a fi operat. După câteva zile, decedat, cum era în sicriu, mai avea o împuşcătură între ochi”[25].

[24] ***Idem***, nr. 4, 28 ianuarie 1990.

[25] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, p. 119.

Dezorganizarea din instituții

Despre modul bezmetic cu care se acționa în acele zile şi despre presiunea enormă exercitată asupra militarilor la mai bine de o lună de la Revoluție aflăm din articolul *S-a tras din greşeală*, publicat în **Renaşterea *bănățeană***. Era noaptea, la Spitalul de Copii. O fereastră uitată deschisă a fost izbită de curent, iar zgomotul a băgat spaima în cei de acolo. Un militar s-a dus să cerceteze zona. Pentru siguranță, a introdus cartuş pe țeava armei. S-a convins că nu este nimic şi atunci au mers cu toții jos, la o cafea. Omul a scos încărcătorul din armă, dar de cartuşul de pe țeavă a uitat. Tot manevrând arma, aceasta s-a descărcat, iar o asistentă a fost rănită[26].

Atât de rău, şi şleampăt, şi fără inimă au lucrat autoritățile, că astăzi fapta lor se dovedeşte perfect încadrabilă în situațiile prevăzute de Codul Penal! Uluitoare avea să fie descoperirea făcută de Aurica Bonțe, atunci când a aflat în cimitir trupul copilului ei. Actele tânărului erau asupra lui! Iată ce povesteşte: „L-am regăsit împuşcat, aşa după cum, de altfel, ştiam. Era îmbrăcat doar în cămaşă, pantaloni şi ciorapi, deşi de la Medicina Legală ni se spusese vestimentația completă (otteri negri, ciorapi albi, pantaloni în carouri, pulover alb, geacă de blugi, curea cu cataramă sclipitoare). Am căzut peste sicriu şi l-am sărutat. Dar lacrimile mi-au fost întrerupte la ceea ce urma să văd: groparii care au fost acolo au găsit în buzunarul din dreapta de la pantaloni buletinul de identitate al fiului meu (seria B.E. Nr 730650, emis la data de 20 dec. 1981, de Miliția Municipiului Timişoara), iar în interiorul acestuia legitimația de serviciu (emisă de Combinatul Agroindustrial Timiş, cu numărul 925, la 15.09.1989)". Întrebarea pusă de mama îndurerată prin intermediul ziarului este cutremurătoare: „Deşi asupra sa existau documente clare de identificare, cine anume a stabilit că este «cadavru neidentificat» şi tratat ca atare?"[27].

Cine şi-a riscat viața

Evidențele au fost greu de ținut în acele zile şi nopți de groază. Au fost zeci de morți şi sute de răniți. Au fost duşi pe la spitale fie cu autosanitarele, fie cu maşini particulare. A fost un efort de solidaritate ieşit din comun şi un act de curaj atât din partea unor cadre sanitare, cât şi din partea altor persoane care şi-au oferit serviciile de voluntari. Toți îşi puneau viața în pericol, căci se trăgea fără milă. Multe dintre evidențe, împreună cu foile de observație şi alte documente medicale, aveau să dispară definitiv.

[26] ***Renaşterea bănățeană***, nr. 24, 30 ianuarie 1990.
[27] ***Idem,*** nr. 28, 6 februarie 1990.

Au fost ridicate de cei din echipele de represiune. Mai multe persoane vor face declarații în Procesul de la Timişoara. Instanța va consemna aceste mărturii dureroase cu referire la numărul de decedați şi de răniți, precum şi la împrejurările în care aceste persoane au suferit loviturile. Mai multe mărturii concordante atestă faptul că, pentru prima dată, s-a tras în populație duminică, 17 decembrie 1989, în zona Pieței Libertății. Iată ce spune nu un martor simplu din stradă, ci Rodica Novac, director al Direcției Sanitare Județene la acea dată: „Duminică, 17 decembrie, în jurul orelor 16,45-17, la Serviciul de Urgențe a fost adus un tânăr împuşcat în picioare (era încă lumină). În orele care au urmat, a fost adus un număr mare de răniți şi decedați. Peste 100 de răniți necesitau intervenții de urgență. Spitalul nu a fost pregătit pentru o asemenea «avalanşă»”[28]. Precizarea despre primul rănit e importantă, deoarece confirmă deschiderea focului de către Armată chiar din balconul mic al Diviziei 18 Mecanizată. Faptul se află consemnat şi în Jurnalul de luptă al Diviziei, iar momentul l-am putut surprinde pe viu de la câțiva metri de locul unde s-a petrecut acest episod sângeros. Nu ştiam că asist la începutul unei vânători de oameni, care va dura trei zile...[29].

În ziarul ***Timişoara*** sunt inserate şi trei articole cu referire directă la cele petrecute în Revoluție, de fapt, la victimele consemnate în acele zile şi despre a căror soartă nu existau decât puține informații. Medicul stagiar George Radu declară că a participat în noaptea de 17 spre 18 decembrie 1989 la trierea cadavrelor celor decedați. A constatat că erau opt de sex feminin, printre care o fetiță de doi ani, şi 34 de bărbați, deci 42 de trupuri în total. Toate au dispărut, iar procurorii, milițienii şi securiştii au ridicat şi documentele întocmite cu acea ocazie[30]. Alăturat, este prezentat un material semnat „Soțul”, aparținându-i lui Ioan Bânciu. Acesta povesteşte în câteva cuvinte tragedia din familia sa, căci soția, Leontina Bânciu, fusese împuşcată în 17 decembrie 1989, în zona Podului Decebal, dându-şi ultima suflare chiar în brațele soțului, în drum spre Spitalul Județean. Trei copii minori au rămas orfani de mamă, al cărei trup nu a mai fost găsit niciodată. Se apreciază că ar fi fost în lotul celor arse la Crematoriul „Cenuşa” din Bucureşti. Ioan Bânciu are şi astăzi îndoieli în această privință, căci

[28] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, p. 96.

[29] Detalii se pot afla din articolul *Mistificare, limbaj de lemn şi ucigaşi*, prezent în volumul ***Mass-media, represiune şi libertate. Revoluția de la Timişoara în presa locală, națională şi internațională***, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, Ed. Gutenberg Univers, Arad, 2010.

[30] ***Timişoara,*** nr. 3, 26 ianuarie 1990.

reprezentanții justiției nu au reuşit să găsească dovezi indubitabile. Există o teorie cum că ar fi fost şi un al doilea transport de cadavre, iar cenuşa ar fi fost deversată-n câmp, lângă Slatina.

Documente incinerate de milițieni

Modul cum au înțeles unele cadre ale Miliției, Securității şi Armatei să facă represiunea actelor revoluționare de la Timişoara s-a tradus printr-un exces de zel şi acțiuni pline de cruzime chiar în spațiul unităților sanitare. Este cunoscut faptul că spitalele, în special cele cu mulți răniți, au fost înconjurate de forțele de ordine înarmate. Rolul ofițerilor şi subofițerilor a fost acela de a nu lăsa persoanele suspecte că au participat la acțiunile de protest să părăsească unitățile de tratament fără a fi interogate, precum şi să împiedice accesul aparținătorilor la aceste persoane. Cum s-a pus la cale acțiunea de sustragere a cadavrelor, trupele de ordine s-au dovedit eficiente şi în a împiedica accesul la date şi la personalul instituțiilor ce puteau oferi informații. Iată o consemnare a periodicului ***Timişoara*** din octombrie 1990, când Procesul de la Timişoara mai era încă la Timişoara: „Eroul Claudiu Vărcuş a căzut pe trecerea de pietoni aflată între Catedrală şi Cinema Capitol. Rănit, a fost ridicat şi transportat la Spitalul de Ortopedie. Dna Vărcuş, mama lui Claudiu, relatează ce i s-a întâmplat în 18 dimineață la Spitalul Județean. Cei ce aşteptau relații despre morți şi răniți au fost amenințați cu arma. Nu durează mult şi, la consemnarea declarației, preşedintele instanței îi cere dnei Vărcuş să-l recunoască pe individ. Dumneaei declară că i-a văzut poza în ziar şi că milițianul în cauză este Veverca Iosif! După ce ezită puțin în fața boxei, femeia pune mâna pe Veverca: «Acesta e, spune ea, sigur el este!»[31]. Individul avea să fie recunoscut pentru cruzimea sa, unele dintre „faptele sale de vitejie" petrecându-se chiar la Spitalul Județean Timişoara. O relatare plină de dramatism va face în justiție Ecaterina Ioana. Completul de judecată va consemna declarația ei de câteva fraze, o declarație succintă, dar revelatoare despre ceea ce s-a întâmplat în Revoluția de la Timişoara, pe stradă, în instituții, precum şi despre fața de o duritate extremă a represiunii. Instanța va consemna următoarele: „Ridicată în seara de 16 decembrie, în Piața Sinaia, şi dusă la Miliția Județeană, împreună cu alți arestați. A fost bătută în curte: «Tremuram toată, nu ştiam ce să fac de frică...». În aceeaşi noapte, pe la 4.00, spre dimineață, câteva femei au fost ridicate şi apoi eliberate: «Ne-au răsfirat pe străzi». Duminică, în 17, pe la orele 13.00, fiind în Piața

[31] ***Idem***, nr. 110, 4 octombrie 1990.

Maria, a fost din nou ridicată de colonelul Sima şi dusă într-un coridor, sub pretextul «să-l vedem pe domnul Tőkés». Aici a fost lovită crunt, cu pumnul, «de mi-a ieşit o măsea şi cu o ureche nu mai aud». În 18, a fost bătută din nou, cu picioare în burtă, de un civil cu numele de Veverca, la Spitalul Județean, unde voia să-şi scoată un certificat medico-legal pentru bătăile îndurate anterior”[32].

Este evident că forțele de represiune au încercat să şteargă cât mai multe dintre urmele crimelor înfăptuite de ele. Au lucrat meticulos cu cadavrele protestatarilor, aşa cum aveau să procedeze şi cu o mare parte din documente. Amintim că la Clinica Chirurgie II a Spitalului Județean au fost ținute evidențe duble, aşa cum nu se proceda de obicei. Oare cine a fost atât de prevăzător, dând dovadă şi de un mare curaj, în condițiile în care documentele medicale din alte clinici au fost confiscate şi distruse? A fost chiar un act de curaj, căci iată ce a reținut instanța cu referire la distrugerea documentelor: „Inculpatul col. de Miliție Ghircoiaş Nicolae a declarat că, din ordinul g-ralului Nuță Constantin, s-a deplasat în ziua de 19 decembrie 1989 la Spitalul Județean Timiş, unde, cerându-i directorului spitalului toate evidențele privind morții şi răniții prin împuşcare, acesta i-a dat un număr de 12 caiete şi registre, precum şi foile de mişcare a bolnavilor de la o secție la alta, pe care, fără să semneze de primirea lor, le-a ars împreună cu lt.-col. Corpodeanu Ioan la Inspectorat. A mai declarat că din dispoziția aceluiaşi general, în ziua de 22 decembrie, a dus toate aceste documente la crematoriul unității, unde, în prezența sa, au fost arse de maiorul Popovici Gelu”[33].

Lucian-Vasile **SZABO**

[32] ***Procesul de la Timişoara,*** vol. IX, Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, 2010, p. 114.
[33] ***Idem,*** p. 280.

OPINII ŞI ATITUDINI

Proclamația de la Timişoara: Document al Revoluției Române din Decembrie 1989

Explicații şi completări

Proclamația de la Timişoara este documentul redactat de George Şerban, prin care au fost luate în discuție idealurile Revoluției Române din Decembrie 1989 şi au fost formulate reforme şi principii de reformare a României.

În redactarea ***Proclamației***, George Şerban s-a folosit de experiența vastă pe care o avea ca scriitor, ziarist şi om politic. Experiența i-a oferit posibilitatea să formuleze idei aplicabile României. A avut nu numai curajul să formuleze cele 13 puncte ale Proclamației, dar şi-a asumat şi răspunderea morală față de timişoreni, cât şi față de întreaga țară, el fiind, totodată, cel care a citit documentul la 11 martie 1990.

Meritul lui George Şerban este că a venit cu idei concrete şi viabile, cărora le-a dat formă, le-a plasat într-un document al Revoluției Române, şi anume în ***Proclamația de la Timişoara – 11 martie 1990***, în care a crezut până în ultima clipă a vieții sale. Trebuie apreciat curajul lui George Şerban şi al altor timişoreni de a spune lucrurilor pe nume, într-un moment în care totul era fragil... nu trecuse prea mult timp de la Revoluție, totul era încă viu în mintea românilor. Exista pericolul izbucnirii unei noi etape a Revoluției Române.

Proclamația putea să fie scânteia care să aprindă focul din inimile românilor cărora încă nu li s-a făcut dreptate. Ea a reprezentat, pentru acei români care aveau speranța unei reformări a țării, un punct de plecare pentru o viață mai bună, în care să dăinuie libertatea, dreptatea şi adevărul. Multe dintre ideile sale sunt actuale şi astăzi, ceea ce face ca ***Proclamația*** să rămână valabilă, motiv pentru care trebuie susținută aplicarea ei. Este regretabil că tot mai multe persoane abandonează ideile lansate de Societatea Timişoara şi de ***Proclamația de la Timişoara. Proclamația*** a venit cu idei noi, care ar fi contribuit la bunul mers al societății. Prin ***Proclamația de la Timişoara*** s-a încercat readucerea în discuție a Revoluției din 1989, clarificarea scopurilor şi idealurilor ei. Trebuie să fie clar pentru toți românii că ***Proclamația*** s-a afirmat împotriva comunismului,

nu a familiei Ceauşescu. Cei care s-au simțit vinovați şi s-au regăsit în *Punctul 8* s-au folosit de tot felul de manevre pentru a nu da curs acestui document. S-a reuşit manipularea poporului român şi încă se face acest lucru. Textul ***Proclamației*** nu s-a dorit a fi făcut cunoscut tuturor românilor în 1990, motiv pentru care există persoane care nu au auzit de acest document. Astăzi ***Proclamația*** este dezbătută şi analizată de mai mulți istorici şi oameni de ştiință, însă nu se aplică.

În articolul ***Proclamația de la Timişoara: Document al Revoluției Române din Decembrie 1989,*** publicat în nr. 1(6)/2010 al buletinului Memorialului Revoluției, s-a strecurat o greşeală pe care mi-am propus s-o rectific, pentru a nu permite să fie preluată şi rescrisă, şi anume: nu în 8 martie 1990 s-a citit textul ***Proclamației de la Timişoara***, în 8 martie 1990 s-a anunțat că duminică, 11 martie 1990, ora 11, în Piața Unirii se va organiza o Adunare Populară, în cadrul căreia se va citi ***Proclamația de la Timişoara***. Atunci, în 11 martie 1990, în cadrul mitingului din centrul oraşului, regretatul George Şerban a citit ***Proclamația de la Timişoara***, documentul Revoluției Române.

Proclamația de la Timişoara nu este doar a Timişoarei, ci a tuturor românilor care împărtăşesc ideile promovate de acest document şi care doresc ca Revoluția Română din Decembrie 1989 să fie eliberată de minciună. Victimele represiunii comuniste merită răsplătite prin găsirea şi pedepsirea vinovaților.

În articolul la care am făcut referire mai sus am caracterizat regimul comunist ca fiind un regim autoritar, termen destul de moderat: regimul comunist din România a fost un regim totalitar. Pentru România regimul comunist a reprezentat represiune, umilire, lipsire de drepturi, lezare de libertate, teroare şi teamă. El a negat drepturile omului, a supus poporul partidului şi directivelor lui. A lichidat individualul, lăsând loc liber doar colectivului.

Punctul 11 al ***Proclamației***, care propunea descentralizarea economică şi administrativă a țării ca o primă măsură pentru revigorarea infrastructurii economice, a fost folosit ca mijloc de manipulare a românilor împotriva ***Proclamației*** şi a Timişoarei.

Unele articole ale acestui document şi-au păstrat valabilitatea şi este regretabil că *Punctul 8* nu s-a aplicat. Încă foarte mulți foşti activişti comunişti şi securişti continuă să ocupe funcții importante în viața publică, unii hotărăsc destinul țării. Deşi nu s-a aplicat, *Punctul 8* este actual şi a fost, de altfel, validat şi de Rezoluția nr. 7 a Partidului Popular European din februarie 2004. Mult aşteptata lege electorală care ar urma să țină fostele elemente comuniste (țin să menționez că nu este vorba de membri de partid) departe de viața politică şi de conducerea României întârzie să apară. Se va aplica vreodată *Punctul 8* al

Proclamației? Este o întrebare la care încă se mai aşteaptă răspuns, românii speră şi cred în sinea lor că da.

Istoria României privind evenimentele din Decembrie 1989 continuă să fie învăluită în minciună, fals şi mister. Românii sunt mai departe manipulați, astfel că se reuşeşte ascunderea adevărului referitor la cele întâmplate. Acest lucru face ca morții şi participanții la Revoluția Română să nu îşi găsească liniştea până în momentul în care se va face dreptate. Dreptatea a devenit o utopie... apare în mintea mea, acum, o întrebare: *Vom afla adevărul vreodată?*

Există atâtea persoane care discută despre Revoluție, dar există tot atâtea opinii, fapt ce împiedică găsirea şi afirmarea adevărului. Deşi există foarte multe lucrări dedicate Revoluției Române, adevărul încă nu se cunoaşte, este ascuns printre rânduri eronate... minciuni care generează alte neadevăruri. Adevărul privind Revoluția Română este bine ascuns, după 22 de ani este încă învăluit în mister. Există morți, există răniți, există urmaşi, dar nu există ***ADEVĂR*** privind cele întâmplate în 1989. Idealurile Revoluției au fost abandonate, tot mai multe persoane evită să vorbească deschis despre cele petrecute, totul rămâne la statutul de părere, de afirmație nefondată.

Fără îndoială că Revoluția de la Timişoara a fost o revoluție autentică, că ***Proclamația de la Timişoara*** este un adevărat document al Revoluției Române, care a implicat, pentru acei ani, curaj şi o atitudine demnă de respect. ***Proclamația*** este, totodată, un document al oraşului în care s-a declanşat Revoluția, un oraş eroic şi martir. Populația Timişoarei, precum şi mulți alți români din alte oraşe ale țării, a avut curajul să înfrunte un regim totalitar care controla întreaga societate.

Revoluția trebuia să aducă schimbarea radicală a societății, libertatea mult aşteptată trebuia să se resimtă în viața întregului popor. Un trai mai bun, o libertate neîngrădită erau dorințe ale celor care au luptat, mulți pierzându-şi viața. După evenimentele din Decembrie 1989, România trebuie să renunțe la moştenirea comunismului, a acelui regim dictatorial care a pus stăpânire pe poporul român timp de 44 de ani.

Sper în aplicarea Punctului 8 al ***Proclamației de la Timişoara*** şi în aplicarea legii lustrației.

NOTĂ: Țin să-i mulțumesc doamnei Liana Şerban, soția regretatului jurnalist şi om politic George Şerban, pentru amabilitatea de a-mi oferi explicații şi informații referitoare la subiectul prezentat.

Cristina **TUDOR**

Interviu cu Teodor Mărieş – lider revoluţionar, preşedintele Asociaţiei „21 Decembrie 1989” din Bucureşti

Prezent la Asociația Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara, în 16 decembrie 2010, cu ocazia comemorării eroilor şi aniversării Revoluției, revoluționarul Teodor Mărieş a solicitat, din nou, prin mass-media, să se scoată „de la saltea” documentul care a făcut subiectul ultimelor două luni ale anului 2010 şi să fie supus expertizei. Este vorba de aşa-zisul decret care ar fi semnat de primul preşedinte al României anilor 1990. Liderul Asociației „21 Decembrie 1989” din capitală susține că Ion Iliescu a scris documentul prin care se cere, în principiu şi în esență, neexecutarea lui Nicolae şi Elena Ceauşescu. Mai mult, revoluționarul recunoaşte că a dat de documentul cu pricina cu ajutorul unor gazetari („Lumea justiției”).

L.K.: Când a fost găsit?
T.M.: Nu foarte demult.
L.K.: Cum vă explicați de ce tocmai acum şi de ce nu până acum?
T.M.: Nu ştiu nici eu. Am auzit de el, sunt politicieni din preajma lui Iliescu, care chiar săptămâna trecută – şi-aici S.R.I.-ul ar putea să ne ajute cu înregistrările telefonice – au recunoscut că documentul există şi că ştiau de el din acel moment.
L.K.: Unde exista?
T.M.: Repet, nu pot să divulg sursa, nu ştiu de ce nu ar recunoaşte, şi eu indic câțiva oameni care ar putea să spună de existența acelor documente, începând de la Măgureanu (Virgil, n.n.,), Petre Roman, Stănculescu (Victor Atanasie, n.n.,) şi Gelu Voican, ar putea să recunoască faptul că, în intenția lui Iliescu, a existat, cel puțin a existat dorința de a face un gest în acel moment. Din punctul meu de vedere este o laşitate. Nu a avut încredere în victoria Revoluției şi-atunci a încercat să-şi asigure spatele.
L.K.: Este semnat cu data de 25?
T.M.: 25, da.
L.K.: Cum vă explicați, din punct de vedere prerogativ, ca să zic aşa, şi al exercițiului în funcțiune, că Ion Iliescu, la acea dată, avea această autoritate...?
T.M.: Ion Iliescu n-a avut nicio autoritate, din punctul meu de vedere, 21 de ani. El, tot ce şi-a însuşit, de fiecare dată când a fost ales, a fost ales prin fraudă, şi nu prin fraudă electorală, că a furat cineva voturile, ci printr-o

fraudă morală, şi la 20 mai şi ulterior. Poporul român nu a ştiut niciodată cine este Ion Iliescu.
L.K.: Totuşi, este folosit termenul „decret”. Asta înseamnă c-avea...
T.M.: Din punctul meu de vedere al acelor zile, domnul Ion Iliescu, până în 27 decembrie, nu avea nicio funcție. Sau tot ce a făcut a fost că şi-a arogat funcția. Abia în 27 decembrie s-a întrunit prima dată Consiliul Frontului Salvării Naționale, care, atunci, l-a ales președinte. Deci tot ce a semnat înainte, nici măcar această minimă legitimitate a acelui consiliu, care consiliu nu uitați că era format inclusiv din Blandiana, dintr-o seamă de oameni de cultură, de revoluționari, care habar n-aveau ce a făcut Ion Iliescu din 22 până în 27 şi nici ce a făcut Ion Iliescu ulterior, drept dovadă că unii dintre ei s-au retras în luna ianuarie şi-n lunile care au urmat. Deci, practic, el a dictat, împreună cu armata, tot ce s-a întâmplat în acele zile.
L.K.: Dar, pentru autenticitatea acelui document, s-a solicitat testul grafologic, examinarea grafologică şi toate expertizele necesare?
T.M.: Eu vă spun cinstit, nu vă neg, ieri şi alaltăieri, am avut doi experți care au stat şi au verificat documentul respectiv, ba mai mult de-atât, chiar şi unul din 1956, pe care l-am găsit şi pe care îl bănuim că este produs la Timişoara şi este opera lui Ion Iliescu.
L.K: Dar acel decret...?
T.M: Însă vreau să vorbesc cu persoana respectivă care a fost pusă să-l semneze la timpul respectiv, are caracteristici... sau în el răzbate acelaşi scris al lui Ion Iliescu? Vom vedea mai târziu. O să vorbesc astăzi, mâine, cu persoana de la Timişoara.
L.K.: Pe când rezultatul?...
T.M.: Din punctul meu de vedere, îmi este foarte clar că documentul pe care l-am prezentat este opera lui Ion Iliescu. Deci eu nu am niciun dubiu. Cine are, e problema lui. Mă dă în judecată, nu mă dă, se răzgândeşte, n-am nicio problemă. Eu o susțin pe a mea.

Liza **KRATOCHWILL**

COMANDANȚII REPRESIUNII

Ilie Matei în Decembrie 1989

S-a născut la 13 aprilie 1932 în localitatea Găneasa, județul Olt. Meseria de turnător-formator l-a ajutat să se formeze din mers în şcolile de partid, unde conta foarte mult profesia şi originea socială, devenind un activist devotat, cu o ascensiune rapidă în structurile de conducere ale P.C.R. De la funcția de instructor al Comitetului Regional UTM Oltenia (1956-1957), va avansa în anii nî 08' funcții înalte: secretar cu propaganda la Brăila, prim-secretar la Caraş-Severin şi din 1985 până la 3 noiembrie 1989 prim-secretar la Comitetul Județean de Partid Timiş. Pentru că partidul avea nevoie de activişti cu o pregătire complexă – în limbajul de epocă, „multilateral dezvoltată" – Matei va absolvi Academia de Studii Economice din Bucureşti şi va obține şi titlul ştiințific de doctor în economie[34].

Numirea lui Matei în fruntea județului Timiş nu a fost primită cu entuziasm de către bănățeni, chiar dacă județul va obține, sub conducerea sa, locuri fruntaşe în întrecerea socialistă. Prin comportamentul său cazon, prin exigența, de multe ori, exagerată şi justificată doar de dorința de a fi pe placul celor care l-au numit să conducă unul dintre cele mai importante județe ale țării, Matei a fost perceput ca activist comunist dur, brutal, străin de cultura, spiritualitatea şi mentalitatea bănățenilor. Întâlnirile cu activiştii din diferite domenii, dar în special cu cei care răspundeau de agricultură, erau, de multe ori, un coşmar. De aceea, unii considerau că, prin trimiterea lui Matei în Timiş, Ceauşescu dorea să-i sancționeze pe bănățeni pentru lipsa ataşamentului total față de regim şi răceala evidentă cu care era primit de fiecare dată când vizita județul.

Nu ştim dacă Matei a fost trimis cu misiunea specială de a-i pedepsi sau de a „lichida şpaisurile bănățenilor" – aşa cum spunea folclorul epocii – dar cu siguranță că în perioada lui situația județului s-a înrăutățit. Consumurile de alimente, energie electrică, gaze naturale erau raționalizate,

[34] *Procesul de la Timişoara*, vol. III, Ediție îngrijită de Miodrag Milin şi Traian Orban, Timişoara, Ed. Mirton, 2005, p. 1287 (în continuare: *Procesul de la Timişoara,* vol. III…); vezi şi „Jurnalul Național" din 17 noiembrie 2009.

importurile la bunurile de larg consum erau reduse, productivitatea muncii era în scădere şi planurile de producţie din ce în ce mai greu de îndeplinit.

La solicitarea directorilor de la marile întreprinderi ale judeţului, Matei va face în cursul anului 1989 mai multe demersuri către miniştrii de resort pentru a fi sprijiniţi în „asigurarea bazei materiale necesare realizării sarcinilor de producţie fizică, cu deosebire a producţiei de export" la unităţile economice ce aparţineau de ministerele respective. Astfel, la 16 ianuarie 1989, Matei îi solicită sprijinul ministrului Industriei Uşoare, Maria Flucsă, „în soluţionarea problemelor privind asigurarea integrală cu cote în repartiţii" a materialelor necesare pentru întreprinderile textile din Timişoara şi Lugoj[35]. În aceeaşi zi, Matei trimite o adresă asemănătoare şi ministrului Industriei Chimice şi Petrochimice, Ion M. Nicolae, cerându-i să intervină la furnizorii contractaţi de mai multe întreprinderi din Timişoara, Lugoj şi Jimbolia pentru a livra la timp coloranţi, fibre sintetice şi alte materii prime[36]. Adrese similare le va trimite şi altor miniştri, iar la 20 februarie 1989 va solicita sprijinul primului-ministru Constantin Dăscălescu[37].

Nici agricultura judeţului nu stătea mai bine, producţia raportată fiind mult mai mare decât cea reală, aşa cum rezultă şi dintr-un raport semnat la 15 iunie 1989 de către Emil Bobu, secretar al Comitetului Central al P.C.R., care a verificat împreună cu un colectiv de activişti modul în care s-a efectuat evaluarea la culturile de cereale păioase în judeţul Timiş. În urma verificărilor făcute, au existat diferenţe între cifrele raportate şi cele reale, diferenţe ce au oscilat la cultura grâului între 528-1818 kg/ha, iar la cultura orzului, între 744-1593 kg/ha[38]. În vara anului 1989, Matei era avertizat de Ferdinand Nagy, ministru secretar de stat la Ministerul Agriculturii, că în judeţul Timiş s-a depăşit programul de tăiere la bovine, ceea ce „reprezintă o gravă încălcare a disciplinei de plan şi a prevederilor legii, de conducerile unităţilor agricole"[39]. De asemenea, era apreciat drept grav faptul că sacrificarea bovinelor s-a făcut la greutăţi medii foarte mici şi că au crescut tăierile în situaţii deosebite. Faţă de aceste neajunsuri se solicită intervenţia lui Matei pentru „întărirea ordinei şi disciplinei de plan în fiecare unitate agricolă"[40].

---

[35] Direcţia Judeţeană Timiş a Arhivelor Naţionale, *Fond Comitetul Judeţean P.C.R. (1981-1989*), dosar 9/1989, f. 65.
[36] *Ibidem*, f. 144.
[37] *Ibidem*, f. 112-113.
[38] *Ibidem*, f. 20.
[39] *Ibidem*, dosar 22/1989, f. 81.
[40] *Ibidem.*

În ciuda acestor neajunsuri constatate în activitatea desfăşurată de Ilie Matei în conducerea judeţului Timiş, la începutul lunii noiembrie 1989, Ceauşescu decide promovarea lui în funcţia de secretar cu propaganda al C.C. al P.C.R.

Plecarea lui Matei la Bucureşti a fost privită cu satisfacţie de locuitorii judeţului, mai ales că va fi înlocuit de Radu Bălan, un activist apreciat de către bănăţeni[41]. Din păcate, nici după venirea lui Bălan situaţia timişorenilor nu s-a îmbunătăţit şi, la scurt timp după preluarea conducerii, regimul comunist începe să se confrunte cu cele mai grave probleme din istoria sa de peste patru decenii[42].

Într-adevăr, în ziua de 15 decembrie 1989, în jurul orei 16,00, Radu Bălan a fost informat de către secretarul cu probleme de propagandă, Vasile Bolog, că în faţa casei pastorului reformat László Tőkés se aflau aproximativ 100 de persoane, care nu se manifestau sub nicio formă. Cunoştea că pastorul urma să fie evacuat în baza unei hotărâri judecătoreşti din informaţiile primite de la fostul prim-secretar Ilie Matei, de la Ion Cumpănaşu, şeful Departamentului Cultelor, şi de la preşedinta Tribunalului Judeţean Timiş, Elena Topală[43]. La scurt timp va fi informat şi de către Ion Deheleanu, şeful Miliţiei judeţului Timiş, şi Traian Sima, şeful Securităţii Judeţene, despre situaţia creată în faţa casei pastorului reformat. Ei i-au solicitat lui Bălan să nu dea curs hotărârii de evacuare, întrucât spiritele erau încinse, iar pastorul se bucura de o evidentă simpatie[44]. Pentru a se convinge de informaţiile primite, în jurul orelor 19,00, Bălan s-a dus în Piaţa Maria. Întors la sediu, l-a chemat pe primarul municipiului Timişoara, Petru Moţ, şi l-a trimis la locuinţa pastorului pentru a-l asigura – inclusiv în scris – că nu va fi evacuat. Drept urmare, majoritatea celor prezenţi în zonă au plecat acasă, situaţia revenind la normal, deşi în acea seară au avut loc câteva incidente, când autorităţile au încercat să facă arestări[45]. La rându-i, Radu Bălan l-a informat pe Emil Bobu despre cele întâmplate în Timişoara.

---

[41] Dumitru Tomoni, *Radu Bălan – Decembrie 1989* în „Memorial 1989. Buletin ştiinţific şi de informare", nr. 1(6)/2010, Timişoara, p. 76.

[42] Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, *Aspecte ale crizei economice şi deteriorarea condiţiilor de viaţă din Banat* în *Accentuarea crizei de regim din ţările socialiste europene (1980-1990)* (coordonator: Lorin Ioan Fortuna), Timişoara, Ed. Artpress, 2009, pp. 48-64.

[43] *Procesul de la Timişoara*, vol. III..., p. 1417.

[44] *Procesul de la Timişoara*, vol. II, Ediţie îngrijită de Miodrag Milin, Timişoara, Fundaţia Academia Civică, 2004, p. 471 (în continuare: *Procesul de la Timişoara*, vol. II...).

[45] Peter Siani-Davies, *Revoluţia română din Decembrie 1989*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2006, p. 91, vezi şi Miodrag Milin, *Timişoara 15-21 decembrie '89*, Timişoara, 1990, p. 18.

În dimineața zilei de 16 decembrie, la orele 8,30, Bălan a ținut obișnuita ședință de secretariat, unde, pe lângă probleme curente, a informat că sunt şi „ceva probleme în Piața Maria”[46]. Într-adevăr, erau probleme, pentru că numărul celor aflați în fața casei pastorului reformat era în creştere, comparativ cu primele ore de dimineață.

În jurul orelor 11,00, Ilie Matei vine în sediul Județenei de Partid, oprindu-se mai întâi în cabinetul secretarului județean cu probleme organizatorice, Florea Sofronie, pe care îl informează că se află în oraş pentru a-şi muta familia la Bucureşti[47]. Apoi se întâlneşte cu Radu Bălan, care îl pune în temă cu situația creată în jurul pastorului Tökés, dar şi cu ordinul dat de Ceauşescu la ora 10,00, de a se trece la evacuarea pastorului. Potrivit declarației făcute de Bălan la proces, „Matei a fost de părere că trebuie să fie pusă în executare acea hotărâre de evacuare”[48]. În schimb, supoziția lui Alex Mihai Stoenescu, potrivit căreia în acel moment „s-a dezvoltat un conflict personal între primul-secretar Radu Bălan şi fostul prim-secretar Ilie Matei”, deoarece, pentru Matei, „proaspăt promovat secretar în C.C., ordinul lui Ceauşescu era literă de lege”[49], nu a fost confirmată de Bălan. Venit la Județeana de Partid pentru a-l informa pe Bălan despre situația de la casa pastorului Tökés, primarul Petru Moț se întâlneşte cu Matei, în momentul în care acesta ieşea din biroul primului-secretar. Matei s-a interesat de starea de spirit din zonă şi l-a sfătuit pe Moț să ia măsurile care se impun[50].

La proces, Matei a declarat că a stat la primul-secretar 15-20 de minute, timp în care a servit o cafea şi a „discutat câteva lucruri generale”, fără însă a aborda o temă anume”[51]. După ce s-a văzut şi cu alți secretari ai Comitetului Județean de Partid, care erau prezenți în sediu, a solicitat maşina secției gospodăreşti de partid şi a plecat în oraş pentru a-şi rezolva unele probleme personale. Se va întoarce în sediu în jurul orei 12,00, după

[46] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin şi Traian Orban, Timişoara, Ed. Mirton, 2006, p. 2069 (în continuare: *Procesul de la Timişoara*, vol. IV…).
[47] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin şi Traian Orban, Timişoara, Ed. Mirton, 2006, p. 1905.
[48] *Procesul de la Timişoara*, vol. III…, p. 1420.
[49] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4, partea I, Bucureşti, Ed. RAO, 2004, p. 357.
[50] *Procesul de la Timişoara*, vol. VI, Ediție îngrijită de Miodrag Milin şi Traian Orban, Timişoara, Ed. Fundației Academia Civică, 2008, p. 3732 (în continuare: *Procesul de la Timişoara*, vol. VI…).
[51] *Procesul de la Timişoara*, vol. III…, p. 1615.

care va merge la un cabinet medical pentru o lucrare de stomatologie, revenind în sediu seara, după orele 20.00.

Între timp, situația se complică în Piața Maria, în apropierea pastorului László Tökés. Circulația se oprește, numărul demonstranților era în continuă creştere, iar atitudinea lor era, fără echivoc, potrivnică regimului dictatorial. În jurul orelor 19,00 s-au oprit tramvaiele şi s-a strigat pentru prima dată „Jos Ceauşescu!", lozincă incendiară, ce a marcat trecerea de la acțiunea de solidaritate cu pastorul Tökés la o revoltă anticeauşistă, expresie a răbufnirii nemulțumirilor față de un regim agresiv şi dictatorial[52]. Fiind confruntate cu o situație fără precedent, autoritățile intervin în forță, fiind trimis un pluton de intervenție şi maşini de pompieri. Protestatarii rezistă cu îndârjire, astfel că încercarea forțelor represive de a-i împrăştia şi de a restabili ordinea eşuează, în ciuda faptului că Ceauşescu i-a cerut primului-secretar al Comitetului Județean P.C.R. Timiş, Radu Bălan, să rezolve situația într-o oră[53].

Prinzând curaj, o coloană de demonstranți s-a îndreptat spre Comitetul Județean de Partid, trecând Podul Michelangelo şi deplasându-se pe lângă Banca de Stat, Poştă şi apoi pe Bulevardul 23 August. Depăşit de evenimente, Radu Bălan nu a avut curajul să încerce un dialog cu cei peste 2000 de demonstranți, astfel că aceştia forțează uşa metalică de la intrarea în sediu, sparg geamuri de la fațada principală şi încearcă să smulgă însemnele comunismului. Pentru apărarea sediului şi împrăştierea demonstranților, la solicitarea lui Radu Bălan, Inspectoratul Județean Timiş al Ministerului de Interne trimite un pluton din subunitatea antiteroristă (U.S.L.A), echipat cu salopete, scuturi, bastoane şi căşti, care, folosind inclusiv fiole lacrimogene, a reuşit să restabilească ordinea[54].

Potrivit declarației făcute la proces, Ilie Matei a revenit în sediu după înlăturarea demonstranților, deoarece, locuind în zona centrală a oraşului, a auzit „un vuiet puternic din oraş, asemănător unui meci de fotbal"[55]. Matei

---

[52] Dumitru Tomoni, *Decembrie 1989 în Timişoara. De la revoltă populară la revoluție* în *Studii şi articole de istorie*, LXXIV, Bucureşti, 2009, p. 71.

[53] *Procesul de la Timişoara*, vol. III..., p. 1429.

[54] *Ibidem*, p. 1433.

[55] *Ibidem*, p. 1616. Inspectorul-şef al Inspectoratului Județean Timiş al Ministerului de Interne, colonelul Ion Popescu, susține că Matei se afla în sediu înaintea venirii manifestanților: „În după-amiaza acelei zile, de la fostul Comitet Județean de Partid, am fost sunat de către Matei Ilie, fost secretar al C.C., care se găsea în Timişoara, că în acea zonă, zona Pieței Maria, în special pe Bulevardul Tinereții, pe lângă manifestanții paşnici care erau pe str. Timotei Cipariu şi în împrejurimi, o serie de elemente aflate sub influența băuturilor alcoolice s-au dedat la acțiuni care tulbură grav ordinea şi liniştea publică, prin

asistă la convorbirea telefonică dintre Radu Bălan şi Nicolae Ceauşescu, solicitându-i primului-secretar să-l informeze pe şeful statului că se află şi el acolo. Nicolae Mihalache, prim adjunct al secţiei organizatorice a C.C. al P.C.R., trimis de Robu să vadă ce se întâmplă la Timişoara, susţine că Matei a vorbit aproximativ 3 minute cu Ceauşescu, asigurându-l „că vor fi luate măsuri la Timişoara”[56]. La proces, Matei nu neagă convorbirea cu Ceauşescu, dar consideră că nu era vorba de seara zilei de 16 decembrie, ci de după-amiaza zilei de 17 decembrie[57].

Deşi prin declaraţiile date Matei a susţinut cu tărie că nu s-a implicat sub nicio formă în reprimarea demonstranţilor şi restabilirea ordinii, acţiunile întreprinse în perioada 16-18 decembrie îl contrazic. Matei s-a implicat în reprimarea manifestanţilor din Piaţa Maria, ordonând să fie puse tunurile cu apă pe demonstranţii din zona Regionalei C.F.R., în jurul orelor 20,00, lucru susţinut de Radu Bălan atât la urmărirea penală, cât şi la proces[58]. În aceeaşi seară, Matei participă la o scurtă şedinţă cu activul de partid la Comitetul Municipal Timişoara, şedinţă pe care o conduce, dar despre care nici măcar nu aminteşte în declaraţia de la proces. El a informat activul că există o sentinţă de evacuare a pastorului Tökés, că oamenii nu au înţeles justeţea acesteia şi că, fără motiv, unii dintre aceştia au trecut la activităţi de devastare a magazinelor. În acelaşi timp, le-a cerut directorilor de întreprinderi şi secretarilor de partid să ia măsuri ferme pentru menţinerea ordinii şi disciplinei. Prezentă la acea şedinţă, Meszaros Anghel Tamara reţine amănunte semnificative pentru atitudinea şi percepţia pe care o avea în acea seară Ilie Matei: „Ne-a spus că în oraş au avut loc manifestări violente ale unor huligani, în majoritate beţi, totul pornind de la pastorul Tökés, pe care ni l-a prezentat a fi un ins cu abateri, pricină din care mai-marii acestuia au hotărât să fie mutat din judeţ. Ne-a cerut ca noi să organizăm paza întreprinderilor împotriva acestor huligani, făcând afirmaţia că «strada rămâne în grija noastră»… şi că «în două-trei zile vor fi potoliţi»”[59]. Martora realizează amploarea evenimentelor, din moment ce

---

spargerea unor magazine din zonă, sustragerea unor bunuri care aduc prejudicii municipiului, faţă de care mi s-a ordonat să iau măsuri operative de restabilire a ordinii şi liniştii în zonă.” (*Procesul de la Timişoara*, vol. I, Ediţie îngrijită de Miodrag Milin, Timişoara, Ed. Fundaţiei Academia Civică, 2004, p. 112; în continuare: *Procesul de la Timişoara*, vol. I...).

[56] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV..., p. 2031.

[57] *Procesul de la Timişoara*, vol. III..., p. 1639.

[58] *Ibidem*, p. 1439.

[59] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV..., p. 2129.

abia „în două-trei zile" Matei vedea potolirea spiritelor, şi este şocată de absența lui Radu Bălan de la această şedință, crezând că a fost demis din funcția de prim-secretar.

La orele 22,25, Matei îi comunică inspectorului-şef Popescu Ion că situația din Piața Maria „nu se stăpâneşte corespunzător", cerându-i să acționeze în consecință[60]. La scurt timp, îi telefonează colonelului Constantin Rotariu, comandantul Diviziei de Apărare Antiaeriană a Teritoriului, interesându-se dacă a primit ordin de la ministrul Milea pentru a scoate militarii în stradă. Aflând că Rotariu a trimis în oraş doar zece patrule a câte trei militari, Matei şi-a exprimat nemulțumirea, considerând că este nevoie de o implicare mai consistentă pentru restabilirea ordinii. Din aceleaşi considerente, la orele 23,30 îi solicită din nou colonelului Popescu mai multă fermitate în intervenția forțelor subordonate Inspectoratului Județean al M.I., după ce verificase personal modul în care se asigura paza Comitetului Municipal de Partid[61].

În aceeaşi noapte, Matei se implică în mod direct în acțiunea de evacuare forțată a pastorului Tökés, în ciuda garanțiilor date acestuia de Radu Bălan şi Petru Moț. În acest sens, în jurul orelor 1,00, îl cheamă la ordin pe comandantul Miliției Județene, colonelul Ion Deheleanu, comunicându-i că va trebui să coordoneze acțiunea de evacuare a pastorului, la care urmau să mai participe şi Alexandru Robu, secretar al Comitetului Executiv al Consiliului Popular Județean Timiş, Ion Cumpănaşu, preşedintele Departamentului Cultelor din România, Mihai Țeperdel, inspector teritorial la Culte, Elena Topală, preşedintele Tribunalului Județean Timiş, executorul judecătoresc Matiş Ioan, maiorul Radu Tinu etc.[62] Surprins de acest ordin, Deheleanu a încercat să-l convingă pe Matei că evacuarea ar putea amplifica şi mai mult lucrurile în Timişoara, dar replica acestuia nu lăsa loc de negociere: „Domnule, cu mine nu ai ce să discuți; totul este stabilit, pleacă cu camionul inspectoratului; Miliția nu are camion, pleacă o maşină de la Securitate, două maşini de la Combinatul Agroindustrial, totul este pus la punct, dumneata să îmi aduci aici doi ofițeri

---

[60] *Notă privind informațiile şi activitățile desfăşurate în noaptea de 16/17.12.1989 de către Grupa de comandă a Inspectoratului Județean Timiş al M.I.* în „Timişoara", anul I, nr. 143 din 12 decembrie 1990; vezi şi Romeo Bălan, *Victimele libertății*, Timişoara, Ed. Artpress, 2009, p. 5.

[61] *Procesul de la Timişoara*, vol. III..., p. 1621.

[62] Marius Mioc, *Revoluția fără mistere*, Timişoara, Ed. Almanahul Banatului, 2002, p. 202; Costel Balint, *1989 – Legiunea Revoluției*, Timişoara, Ed. Brumar, 2005, pp. 13-14; Radu Ciobotea, *După Revoluție, târziu...,* Timişoara, Ed. Almanahul Banatului, 1995, p. 30.

şi trei subofiţeri pe care să-i instruiesc”[63]. Într-adevăr, la ora 4,50 echipajul cu familia Tökés a plecat spre Zalău, iar la ora 5,15 a plecat un camion DAC 21-TM-154 cu mobila şi alte lucruri ale familiei Tökés[64]. După evacuarea pastorului şi „pacificarea oraşului” prin maltratarea şi arestarea a peste 200 de protestatari, Matei se retrage din sediu pentru a se odihni.

Şi, totuşi, nu era timp de odihnă în 17 decembrie nici măcar pentru fostul prim-secretar ajuns în rândul celor mai apropiaţi oameni ai clanului Ceauşescu, pentru că, după amploarea protestelor şi îndârjirea manifestanţilor, era mai mult decât evident că sămânţa revoltei împotriva dictaturii comuniste fusese aruncată într-un sol fertil. Ştia acest lucru şi Matei – chiar dacă nu cunoştea prea bine istoria şi cultura Banatului – şi, de aceea, renunţă la rezolvarea problemelor familiale pentru care se învoise să vină la Timişoara şi, de dimineaţă, îşi pune în funcţiune autoritatea funcţiei şi puterea de persuasiune pentru a-i readuce pe timişoreni la supunere şi a justifica astfel încrederea pe care o aveau în el Nicolae şi Elena Ceauşescu.

Astfel că, la ora 10,00, face o vizită scurtă la Întreprinderea „Victoria” pentru a se interesa dacă sunt probleme deosebite, dar, fiind duminică, nu puteau fi probleme de prezenţă la lucru sau de producţie. De aceea, nu stă prea mult în această întreprindere[65] şi pleacă la Întreprinderea „Electrotimiş”, comunicându-i directorului Marcus Arche că poate merge liniştit acasă, deoarece în oraş e linişte[66]. În jurul orelor 12,00 trece pe traseul Bd. Tinereţii, Piaţa 1 Mai, Piaţa Reşiţa pentru a vedea magazinele sparte în noaptea de 16/17 decembrie şi măsurile luate pentru remedierea stricăciunilor şi desfăşurarea unei activităţi comerciale normale. Cu această ocazie, Matei constată că „pe trotuare se găseau oameni mai mulţi decât de obicei, care, din curiozitate, priveau la magazinele devastate. Dar aceştia nu se constituiseră în grupuri pentru a manifesta în vreun fel”[67]. Pentru că mai avea timp disponibil până la masa de prânz, Matei decide să mai viziteze trei întreprinderi, în zona Calea Buziaşului – Spumotim – Întreprinderea de Aparate Electrice de Măsură (I.A.E.M.) şi Întreprinderea de Autoturisme Timişoara (I.A.T.) – pentru a vedea dacă sunt probleme deosebite.

După aceste vizite, se îndreaptă spre casă, dar, observând că în zona Căminelor Studenţeşti erau strânse câteva sute de persoane care scandau împotriva regimului, ia hotărârea de a veni la Judeţeana de Partid. Ajuns la

[63] *Procesul de la Timişoara*, vol. II..., p. 478.
[64] „Timişoara”, anul I, nr. 147 din 18 decembrie 1990.
[65] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV..., p. 2096.
[66] *Ibidem*, p. 2134.
[67] *Procesul de la Timişoara*, vol. III..., p. 1636.

sediu, constată că se constituise un dispozitiv de apărare puternic, format din plutonul de intervenție al Miliției, un cordon de militari în termen de la trupele de Grăniceri şi patru maşini ale pompierilor. Strada era blocată şi circulația oprită[68].

Nu a avut prea mult timp să discute cu Radu Bălan despre cele văzute în zona Căminelor Studenţeşti, pentru că la foarte scurt timp – aproximativ 10-15 minute – au şi apărut primele grupuri de demonstranți în fața sediului. Deşi, pe la orele prânzului, Bălan l-a informat pe Ceauşescu că defilarea subunităților militare, cu fanfară, drapel de luptă şi armament fără muniție a decurs normal şi situația era sub control, Bălan avea să vadă mii de timişoreni îndreptându-se spre sediul Judeţenei de Partid. Oficialitățile locale nu numai că nu acceptă dialogul cu demonstranții, în marea majoritate paşnici, dar şi ordonă ca mulțimea să fie împrăştiată cu gaze lacrimogene şi jeturi de apă din două autocisterne. În această situație, demonstranții forțează dispozitivul de apărare, iar un grup de demonstranți atacă sediul cu pietre şi sticle incendiare, pătrund în interior şi devastează birourile de la parter[69].

Modul în care Ilie Matei prezintă acest episod important la Procesul de la Timişoara este mai mult decât sugestiv pentru percepția şi interpretarea dată evenimentelor de către fostul demnitar comunist. Minimalizarea amplorii revoltei timişorenilor şi a radicalismului evident este o constantă a declarației lui Matei. Astfel, potrivit acestei declarații, Matei, deşi se afla la etajul unu, în biroul primului-secretar, şi avea o imagine de ansamblu, „vede" doar 3000-4000 de demonstranți, când în realitate numărul lor era în jur de 20000[70]. Pentru el rămâne o enigmă şi motivația atacului asupra sediului: „Nu ştiu cine a dat ordin, dar, la un moment dat, cordonul de militari s-a dat la o parte" şi, în acel moment, „mulțimea adunată s-a dezlănțuit, îndreptându-se, în fugă, spre sediu şi aruncând cu pietre şi alte obiecte contondente, inclusiv sticle incendiare. Au dat foc la maşinile pompierilor, la camioanele cu care au fost aduşi militarii în termen, la vreo două autoturisme parcate în apropiere"[71]. La fel de enigmatică este prezentată şi intervenția forțelor represive, soldată cu molestarea, rănirea şi

[68] *Ibidem.*
[69] Gheorghe Sbârnă, Valentin Marin, *Dicţionar general al revoluției române din decembrie 1989*, Bucureşti, Ed. Militară, 2010, p. 622.
[70] Arhiva Memorialului Revoluției Timişoara, *Fond documentar. Concluzii în fond. Dosar nr. 6/1990 al Curții Supreme de Justiție*, f. 5; vezi şi *Procesele revoluției din Timişoara (1989),* adunate şi comentate de Marius Mioc, Timişoara, Ed. Artpress, 2004, p. 22.
[71] *Procesul de la Timişoara*, vol. III..., p. 1637.

arestarea a zeci de demonstranți și, în final, cu împrăștierea acestora: „Când, împreună cu Radu Bălan, după vreo 20 de minute, am coborât în stradă, am constatat că nu mai era nimeni în fața sediului... Mulțimea era împinsă spre Podul Decebal, care se afla la o distanță de aproximativ 100 de metri de sediu”[72]. La întrebarea președintelui completului dacă demonstranții au plecat de bună voie sau ca urmare a intervenției organelor „de ordine publică”, Matei răspunde în aceeași manieră: „Păi, n-avea cine să intervină” (Sic!). Și asta după ce chiar el constatase că „se organizase un dispozitiv puternic de apărare a sediului”[73]. Întrebat fiind de ce nu a încercat, împreună cu Radu Bălan, un dialog cu manifestanții în momentul în care aceștia s-au apropiat de sediu, Matei se dovedește a fi consecvent în atitudinea manifestată: „Având în vedere evenimentul din seara anterioară, nu se putea spune că era vorba de manifestanți, ci tot de elemente huliganice”[74]. Cu siguranță, erau și huligani în fața sediului, dar a-i considera la fel pe toți cei aproximativ 20000 de timișoreni prezenți acolo este un reflex ce denotă cultura și educația specifică înalților demnitari comuniști.

După împrăștierea demonstranților, Matei revine în sediu și coordonează acțiunea de stingere a incendiului din clădire și de reparare a acesteia, aflată „într-o stare jalnică”. În acest sens, au fost mobilizate trusturile de construcții din județ. De la Radu Bălan află despre sosirea lui Ion Coman cu un grup de generali de la București. Împreună vor participa la teleconferința cu Nicolae Ceaușescu, începută în jurul orei 18.00. Referindu-se la acest moment, la proces declară: „Țin să precizez, ca urmare celor spuse de Ceaușescu la teleconferința din 17 decembrie, eu nu am primit nicio sarcină pe linie militară. M-am preocupat doar de concretizarea sarcinilor ce au rezultat din acea teleconferință, care erau specifice domeniului meu de activitate, respectiv propaganda și presa”[75]. Tot la sediu, află că se trage în Timișoara, fiind unul dintre membrii Comandamentului județean constituit după teleconferință în sediul Județenei de Partid, deși nu va recunoaște niciodată acest lucru: „Nu s-a constituit niciun comandament. Am fost martor. Coman și generalul Stănculescu s-au ocupat de problemele militare... activiștii de partid, de problemele vieții economico-sociale”[76].

După teleconferință, îl contactează telefonic pe directorul adjunct de la Întreprinderea de Prelucrare a Sfeclei de Zahăr, solicitându-i să trimită un

[72] *Ibidem*, p. 1638.
[73] *Ibidem*, p. 1636.
[74] *Ibidem*, p. 1640.
[75] *Ibidem*, p. 1629.
[76] *Ibidem*, p. 1643.

buldozer de la C.A.P. Freidorf, deoarece luase foc baza furajeră de aici. În aceeaşi seară dispune „măsuri deosebite de pază la Şcoala de Partid pentru că exista un grup de derbedei care dădeau cu pietre în clădirea Şcolii de Partid, şi pentru repararea reţelei de tramvaie şi troleibuze”[77].

În seara zilei de 17 decembrie, general maior Ştefan Guşe, şef al Marelui Stat Major, vine cu două transportoare blindate la Judeţeana de Partid, întrucât Ion Coman îşi exprimase dorinţa să vadă cum arăta oraşul după măsurile represive fără precedent în toată perioada comunistă. La orele 22,30, cei doi demnitari comunişti pleacă în oraş cu cele două transportoare blindate şi cu o maşină militară cu un pluton care le asigura garda. Ghid le-a fost în această insolită plimbare Ilie Matei, aşa cum va mărturisi fără nicio apăsare: „M-am oferit să-i conduc eu, ca unul care cunoştea oraşul, întrucât conducătorii nu cunoşteau bine oraşul. Am mers pe Calea Aradului şi apoi în Piaţa Operei, constatând cât de jalnic arăta oraşul prin spargerea şi devastarea magazinelor, cât şi prin incendierea unora dintre acestea. În zonele respective am văzut desfăşurate trupe înarmate ale M.Ap.N.”[78]

După această inspecţie nocturnă, ce a durat două ore, timp suficient pentru a vedea rezultatul represiunii, inclusiv sângele de pe caldarâmul din Piaţa Operei şi din faţa catedralei, mărturie – încă neştearsă de ploaia care urma să vină – a jertfei celor care strigaseră, nu cu mult timp în urmă: „Vom muri şi vom fi liberi!”, Matei se întoarce în sediu şi, în jurul orelor 24,00, pleacă acasă pentru a se odihni după o zi cu adevărat eroică, dar nu pentru el, ci pentru timişoreni.

În dimineaţa zilei de 18 decembrie, oraşul „arăta groaznic, totul era devastat. Aerul avea miros de vulcan aprins. Piaţa era ocupată de cordoane de militari şi securişti în civil, înarmaţi, pe care trecătorii îi priveau cu ură, scârbă şi dispreţ. Pe străzi, în faţa magazinelor devastate şi incendiate, se făcea curăţenie”[79]. Liniştea era doar aparentă, pentru că în Timişoara se confruntau două lumi, deopotrivă îngrijorate: cea a timişorenilor de rând, ce trăiseră momente de teroare şi teamă că totul se va sfârşi ca la Braşov, în 1987, şi cea a forţelor represive – nomenclaturişti locali şi de la centru, securişti, miliţieni şi o mare parte dintre ofiţerii M.Ap.N. – ce doreau să reinstaureze cât mai rapid ordinea şi liniştea comunistă. Starea de spirit era mai mult decât tensionată, ca urmare a masacrului din ziua precedentă şi a sutelor de arestaţi. În ciuda stării de necesitate ce interzicea circulaţia în

[77] *Ibidem,* pp. 1632-1633.
[78] *Ibidem.*
[79] Costel Balint, *op. cit.,* p. 44.

grupuri pe străzi, la fiecare pas întâlneai oameni disperați care îşi căutau copiii sau rudele care dispăruseră sau erau în arest.

În jurul orelor 9,00 a început la sediul municipal de partid o şedință de analiză şi informare cu directorii şi secretarii de partid din întreprinderile şi instituțiile oraşului, care trebuiau să aducă şi situația cu prezența oamenilor la lucru[80]. Alături de primul-secretar Radu Bălan, participă la această şedință şi foştii prim-secretari Ilie Matei şi Cornel Pacoste. După ce primarul Petru Moț i-a dat cuvântul, Matei a vorbit despre necesitatea realizării indicatorilor de plan, pentru că numai aşa li se va putea asigura oamenilor salariul şi, pe cale de consecință, se vor diminua şi nemulțumirile. Întreprinderile trebuiau să fie bine apărate, iar Gărzile Patriotice să-şi facă datoria şi „să lovească fără milă când vor fi atacate". În acelaşi timp, Matei a precizat că devastarea produsă în Timişoara era o grea lovitură adusă partidului şi statului, că era nevoie de întronarea ordinii şi disciplinei, activul de partid şi de stat trebuind să fie în permanență la datorie. În continuare a amintit că s-a instituit starea de necesitate în Timişoara, că Armata era dotată cu muniție de război şi şi-a manifestat nemulțumirea față de şefii de instituții şi secretarii de partid, pentru că nu au împiedicat participarea salariaților la demonstrație[81]. Prezent la acea şedință, Marcus Arche, directorul Întreprinderii „Electrotimiş", declară referitor la discursul lui Matei: „Ne-a cerut să luăm măsuri de apărare a unităților, să discutăm cu angajații despre cele întâmplate şi să le atragem atenția ca oamenii să nu se deplaseze în grupuri, fiindcă Armata a primit dispoziție să tragă"[82]. Interesantă este şi precizarea secretarului cu probleme organizatorice de la Municipiu, Ion Rotărescu: „În cuvântul luat de Matei Ilie, acesta a subliniat necesitatea ca noi, activiştii de partid şi de stat, să ne ocupăm de bunul mers al activității în întreprinderi", pentru că „de restabilirea ordinii în stradă se ocupă alții, cei sosiți de la Bucureşti"[83].

De la această şedință cu activul de partid şi de stat, ce avea drept scop convingerea muncitorilor că acțiunea dușmănoasă îndreptată împotriva regimului eşuase şi starea de spirit revenise la normalitate, Ilie Matei şi Cornel Pacoste pleacă la Centrul Universitar. Aici, vor participa la o nouă şedință organizată în sala senatului, în acelaşi scop, cu rectorii, prorectorii, decanii şi secretarii de partid de la instituțiile de învățământ superior din Timişoara. Luând cuvântul primul, Matei a precizat că „în Timişoara a fost

[80] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV…, p. 1970.
[81] *Ibidem*, p. 1887.
[82] *Ibidem*, p. 2140.
[83] *Ibidem*, p. 2074.

declanşată o acţiune duşmănoasă, bine organizată de elemente străine, puse în slujba imperialismului, acţiune care urmăreşte răsturnarea regimului şi a Partidului Comunist Român.[84]" Potrivit lui Matei, cei „5000-6000 de oameni certaţi cu ordinea şi disciplina – beţivi, ţigani, hoţi – care s-au raliat provocatorilor", au reuşit să distrugă pe moment reţeaua comercială, pentru a scoate populaţia în stradă, dar nu au afectat aparatul de partid, care a rămas „intact şi în ofensivă". Prin intervenţia armatei s-a restabilit ordinea, urmând ca, „în cursul zilei, să se liniştească lucrurile. Din seara precedentă, s-a instaurat starea de necesitate, practic, starea de război". De aceea, el a venit în Centrul Universitar Timişoara „cu următoarea misiune din partea secretarului general: să se ia măsuri de a se împiedica perturbarea procesului de învăţământ, de a se aduce înapoi studenţii..., de a se lua măsuri de apărarea căminelor şi a celorlalte edificii din Centrul Universitar împotriva unor eventuale distrugeri"[85]. Matei a făcut un apel către toate cadrele didactice, pentru ca toate activităţile – cursuri, laboratoare, activităţi de cercetare etc. – să se desfăşoare normal, lucru imposibil de realizat, deoarece peste 90% dintre studenţi erau plecaţi acasă.

După terminarea şedinţei, Matei revine în sediul Judeţenei de Partid, de unde va pleca la orele 12,00, împreună cu Ion Coman, pentru a vizita şapte întreprinderi din oraş şi a se informa despre prezenţa la lucru şi starea de spirit a muncitorilor[86]. Împreună cu Coman va vizita şi toată reţeaua comercială distrusă în nopţile de 16 şi 17 decembrie.

După-amiază merge împreună cu Pacoste la Penitenciarul Timişoara pentru a sta de vorbă cu cei peste 25 de membri de partid reţinuţi, până atunci, din cei aduşi acolo[87]. Revenit în sediu, va participa alături de Coman, Bălan, Pacoste şi Diaconescu Gheorghe, adjunct al procurorului general, la o şedinţă unde s-a discutat problema cadavrelor[88].

În dimineaţa zilei de 19 decembrie, Matei îl va însoţi pe Ion Coman la întreprinderile „Victoria" şi „Optica", unde se vor interesa despre prezenţa muncitorilor la lucru şi despre posibilele probleme. Coman i-a cerut directorului Ioan Paştiu de la „Optica" să ia măsuri ca angajaţii să se

[84] *Ibidem*, p. 2217.
[85] *Ibidem*, p. 2216.
[86] *Procesul de la Timişoara*, vol. III…, p. 1350.
[87] *Procesul de la Timişoara,* vol. IV…, p. 1716.
[88] *Procesul de la Timişoara*, vol. VIII, Ediţie îngrijită de Traian Orban şi Gino Rado, Timişoara, 2009, p. 4481 (în continuare: *Procesul de la Timişoara*, vol. VIII...).

prezinte la serviciu şi să nu participe la eventuale demonstraţii, iar în cazul absenţilor să se analizeze cauzele acestor absenţe[89].

Pe la orele prânzului, Elena Ceauşescu l-a sunat pe Ion Coman şi i-a cerut să-l trimită pe Ilie Matei la Arad pentru a-l înlocui pe Cornel Pacoste, trimis în oraşul de pe Mureş în ziua precedentă[90]. Decizia Elenei Ceauşescu de a face această rocadă avea în vedere atât personalitatea acestor înalţi demnitari comunişti, cât şi evoluţia evenimentelor de la Arad. Spre deosebire de Pacoste, promovat din mediul universitar, şovăitor şi cu probleme de sănătate, Matei era mult mai ferm şi capabil să meargă fără rezerve pentru menţinerea, cu orice preţ, a regimului comunist, în viitorul căruia credea orbeşte. În acelaşi timp, sub imboldul exemplului dat de timişoreni, şi arădenii încep să-şi manifeste, sub diferite forme, sentimentele ostile regimului Ceauşescu.

În după-amiaza zilei de 19 decembrie, Ion Coman a sunat-o pe Elena Pugna, prim-secretar al Consiliului Judeţean P.C.R. Arad, comunicându-i că Pacoste va trebui să vină la Timişoara, iar în locul său va fi trimis la Arad Ilie Matei, pentru că „are mai multă experienţă sau cunoaşte mai bine problemele”[91]. Coman nu a precizat la ce fel de experienţă se referea, dar, dacă se urmăreşte modul în care s-a implicat Matei în restabilirea ordinii la Timişoara, răspunsul vine de la sine.

Într-adevăr, la orele 8,00, în dimineaţa zilei de 20 decembrie, Matei a sosit la Arad şi a convocat la sediul Judeţenei de Partid o şedinţă de secretariat, la care a participat şi locţiitorul comandantului Garnizoanei şi comandantul Centrului Militar. La acea şedinţă, Matei a făcut o informare cu privire la evenimentele de la Timişoara, precizând că au fost devastate magazine, inclusiv sediul partidului, şi că s-au înregistrat morţi şi răniţi. El a lăsat să se înţeleagă că era nemulţumit că la Timişoara nu a fost un centru unic de comandă şi nu s-a intervenit cu suficientă hotărâre. De aceea, la Arad va trebui să se organizeze mai bine, într-un comandament unic, care să fie la sediul organului judeţean de partid şi din care să facă parte în mod permanent inspectorul-şef al Ministerului de Interne[92]. Comandamentul judeţean indicat de Matei s-a constituit, din el făcând parte Elena Pugna, secretarul cu probleme organizatorice, Nicolae Angheloiu, comandantul Garnizoanei Militare, mr. Dumitru Marcu, şeful Inspectoratului Judeţean al M.I., col. Sălceanu, şeful Miliţiei Judeţene Arad, col. Mihail Cioflică, şeful

[89] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV…, p. 2115.
[90] *Procesul de la Timişoara*, vol. III…, p. 1381.
[91] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV…, p. 1871.
[92] *Ibidem.*

de Stat Major al Gărzilor Patriotice, col. Liviu Stranski şi, bineînţeles, Ilie Matei şi, din dimineaţa zilei de 22 decembrie, şi un alt secretar al C.C. al P.C.R., Radu Constantin. În acelaşi timp, s-au nominalizat obiectivele economice, sociale şi culturale care impuneau măsuri de protejare în caz de nevoie şi s-a stabilit planul de apărare cu efective militare. La fel ca la Timişoara, directorii de întreprinderi au fost instruiţi să organizeze adunări de condamnare a „huliganilor", „iredenţilor" şi „fasciştilor" din Timişoara[93].

În ciuda acestor demersuri, arădenii şi-au depăşit frica şi, în dimineaţa zilei de 21 decembrie, au ieşit în stradă pentru a protesta faţă de regimul dictatorial. Acţiunea a început la Întreprinderea de Orologie Industrială, unde la ora 7,00 o parte din tinerii muncitori au refuzat începerea lucrului şi, în frunte cu Dănilă Onofrei, s-au îndreptat spre centrul oraşului cântând „Deşteaptă-te, române!". Pe traseu li s-au alăturat muncitorii de la Uzina de strunguri U.T.A., Uzinele de vagoane, Combinatul de prelucrare a lemnului, Gara C.F.R., „Tricoul Roşu" etc. La sosirea în piaţa din faţa Comitetului Judeţean de Partid, numărul manifestanţilor s-a ridicat la câteva mii. Deşi s-a constituit un dispozitiv de protecţie în jurul sediului Judeţenei de Partid, militarii au promis că nu vor trage în demonstranţi dacă manifestă paşnic şi nu pun în pericol viaţa sau integritatea fizică a celor din dispozitiv. Comportamentul militarilor l-a nemulţumit pe Matei, care le-a cerut comandanţilor să-i împrăştie pe demonstranţi cu patul armelor şi cu baioneta[94]. Căpitanul Iagăr Zaharia de la Biroul Pază şi Ordine al Miliţiei Municipiului Arad nuanţează comportamentul lui Matei: „Ne-a spus să fim viteji ca înaintaşii noştri, Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare. În situaţia în care ar intenţiona demonstranţii să intre în Consiliu, să-i lovim cu bastoanele"[95]. Mai mult, dacă nu se descurcă, Matei se oferă să le vină în ajutor, „întrucât are experienţă de la Timişoara". Acelaşi lucru îl face şi maiorul Diaconescu Nicolae, comandantul Detaşamentului de intervenţie Lipova, căruia Matei i-a ordonat, în biroul prim-secretarului Elena Pugna, să împrăştie demonstranţii: „Ştiu că aţi primit ordin să nu trageţi, dar aveţi baionete, băgaţi baioneta în ei şi să terminaţi cu mascarada ce este afară!"[96]. Cu

[93] *Revoluţia română în Banat*, coordonator Alexandru Oşca, Craiova, Editura Sitech, 2009, p. 217.
[94] Emil Şimăndan, *Întrebătorul din agora. În amintirea eroilor martiri ai revoluţiei de la Arad*, vol. II, Arad, Editura Fundaţiei Culturale „Ioan Slavici", 2003, p. 19.
[95] *Procesul de la Timişoara*, vol. IV…, p. 1848.
[96] *Ibidem*, p. 1855.

lacrimi în ochi, Pugna l-a rugat pe Diaconescu să nu dea curs ordinului, deoarece nu vrea vărsare de sânge la Arad.

În seara de 21 decembrie, din dispoziția lui Matei, au fost convocați directorii de întreprinderi, cărora li s-a spus să nu mai permită ieşirea salariaților în stradă, iar gărzile patriotice să fie dotate cu bâte. Şi, în cursul nopții, Matei a insistat ca armata să intervină pentru împrăştierea demonstranților, al căror număr scăzuse la aproximativ 100. În curtea interioară a sediului, Matei instruia efectivele Ministerului de Interne, arătându-le cum să procedeze dacă cei de la armată ar permite demonstranților să pătrundă în clădire[97].

În dimineața zilei de 22 decembrie, piața din fața Județenei de Partid s-a umplut din nou. Cei ce au ieşit din tura de noapte şi navetiştii de la gară au venit direct în piață, numărul demonstranților fiind de aproximativ 20000. Matei a dat ordin să se folosească gaze lacrimogene pentru împrăştierea mulțimii, dar nici acest ordin nu s-a executat. După fuga lui Ceauşescu şi retragerea armatei în cazărmi, Matei, împreună cu Elena Pugna şi Radu Constantin, a cerut protecția armatei. În jurul orelor 19,00, cu un tren, a revenit la Timişoara, unde a fost preluat de forțele aparținătoare Ministerului Apărării Naționale, fiind arestat în ziua de 6 ianuarie 1990.

Deşi venise la Timişoara pentru rezolvarea unor probleme personale, Matei nu se întoarce în Bucureşti pentru a participa la plecarea lui Ceauşescu în Iran, aşa cum o cerea protocolul. Mai mult, din primele momente, el se va angrena în evenimentele desfăşurate în Timişoara, fiind mereu în preajma lui Bălan, iar după venirea lui Coman va face parte din Comandamentul politic creat la Județeana de Partid.

În ciuda evidenței, Matei nu va recunoaşte niciodată că primise ordin să rămână în Timişoara şi să se implice în restabilirea ordinii şi înăbuşirea revoltei. Fără o misiune clară, este greu de acceptat că singurul motiv al eforturilor sale de revenire la „normalitatea socialistă" era grija pentru județul pe care l-a condus – mulți dintre cei care l-au cunoscut consideră că, de multe ori, l-a terorizat prin comportamentul şi excesul de zel manifestate – timp de patru ani.

Aflat într-o situație limită, Ceauşescu, total nemulțumit de reacția autorităților locale, evident depăşite de escaladarea evenimentelor, se vede obligat să trimită ajutoare de la centru, orientându-se cu precădere spre oamenii care cunoşteau județul sau în care avea încredere deplină. În aceeaşi logică trebuie să privim şi trimiterea lui Cornel Pacoste la Timişoara – şi el

[97] Emil Şimăndan, *op. cit.,* p. 20

fost prim-secretar al Comitetului Județean P.C.R. Timiş – şi mai apoi la Arad, a lui Iosif Szasz la Reşiţa şi, de ce nu, a lui Matei la Arad, şi exemplele pot continua, dacă avem în vedere şi alte județe.

Că aşa stau lucrurile, o spune cu subiect şi predicat fostul primar Petru Moț, în declarația olografă de urmărire penală: „Am luat cunoştinţă că, pe data de 15 decembrie 1989, a sosit la Timişoara Ilie Matei, iar în ziua următoare, întâlnindu-l, mi-a spus că a primit ordin de la Bucureşti să rămână în Timişoara, să-l ajute pe Radu Bălan în rezolvarea problemei celor ce demonstrează, întrucât, pe 16 decembrie, manifestațiile luaseră amploare şi se strigau lozinci..."[98]. Din păcate pentru vârsta şi demnitatea celor care trebuiau să fie model pentru cetățenii pe care-i conduceau, Moț, la doar un an de la această declarație, nu îşi mai aminteşte cele declarate, ceea ce nu trebuie să ne surprindă, deoarece amnezia devine, după mutarea procesului de la Timişoara la Bucureşti, şi dorința evidentă a noului regim de ascundere a adevărului revoluției, cea mai frecventă boală a celor implicați în represiunea de la Timişoara.

Acelaşi lucru l-a spus şi Radu Bălan în scurtul dialog avut cu Ioan Savu în 20 decembrie, la sediul Județenei de Partid, când revoluționarul i-a reproşat că nu a acceptat dialogul cu demonstranții în 17 decembrie şi a pierdut, astfel, o şansă istorică: „Am vorbit cu oamenii, Savule. Am vorbit, dar n-am putut face mai mult, pentru că venise Matei, pentru că veniseră generalii"[99].

În ciuda acestor evidențe, Matei nu va recunoaşte niciodată rolul avut în reprimarea revoltei timişorenilor, iar în ultimul cuvânt rostit la proces în 18 decembrie 1991 va spune răspicat: „Eu nu am primit de la Nicolae Ceauşescu nicio dispoziție sau împuternicire militară şi, ca urmare, nu am fost factor decizional în acest domeniu şi nici executorul unor ordine militare sau alte activități care ar fi contribuit la aplicarea ordinelor militare"[100]. De aceea, procesul în care a fost implicat el şi ceilalți demnitari comunişti îl consideră drept o tragedie cu implicații grave pentru viitorul neamului: „Dacă această înscenare a proceselor revoluției reuşeşte, va fi o tragedie pentru liniştea şi stabilitatea țării... cu repercursiuni imprevizibile pentru viitorul națiunii române la sfârşitul acestui secol zbuciumat, când unitatea întregului popor a devenit mai scumpă ca oricând în decursul istoriei"[101].

---

[98] *Procesul de la Timişoara*, vol. VI…, p. 3733.
[99] Apud Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură*, Ediția a III-a, Edit. SAOL, 2009, p. 282.
[100] *Procesul de la Timişoara*, vol. VIII..., p. 4781.
[101] *Ibidem*, p. 4780.

Nici măcar după aproape doi ani de la revolta începută în oraşul de pe Bega, Matei nu va putea înţelege motivaţia eroismului şi sacrificiului timişorenilor, fiind convins că în decembrie 1989 „au fost scoşi în stradă cei care erau certaţi cu munca şi care, în tot cursul anului 1990, şi-au făcut o profesie participând activ la toate demonstraţiile antiguvernamentale din Timişoara". Potrivit declaraţiei lui Matei, aceştia credeau „că numai ei sunt capabili să facă o adevărată revoluţie în România şi, fiind nemulţumiţi de rezultatele celei din decembrie 1989, tot anul 1990 şi, cu deosebire, în toamnă s-au pregătit din timp pentru o nouă revoluţie, care să se desfăşoare la un an şi cu acelaşi scenariu în decembrie 1991"[102].

La fel ca şi Ceauşescu, în decembrie 1989, şi Matei considera, la doi ani de la acele evenimente, că revolta timişorenilor nu avusese nicio motivaţie reală, fiind provocată doar de cercurile revizioniste din Ungaria, care doreau, astfel, „să pună mâna pe Ardeal, continuând să nutrească nostalgia vechilor visuri cezaro-crăieşti"[103].

Trimis în judecată pentru infracţiunea de genocid, va fi achitat în 1991, condamnat la 15 ani de închisoare în 1997 şi, apoi, eliberat. Mai mult, în iulie 2003, Consiliul Judeţean Timiş le-a decernat diplome tuturor foştilor conducători ai judeţului, inclusiv lui Ilie Matei, spre consternarea revoluţionarilor autentici şi a presei locale[104].

Matei, ca, de altfel, mai toţi cei care au făcut ca Timişoara să nu fie doar oraşul trandafirilor, ci şi oraşul cu cele mai multe monumente închinate eroilor din Decembrie 1989, nu îşi va ispăşi întreaga pedeapsă. Nu credem însă că va scăpa de judecata istoriei, şi demersul de faţă se doreşte a fi o modestă contribuţie pentru o judecată cât mai dreaptă.

Dumitru **TOMONI**

[102] *Ibidem*, p. 4811.
[103] *Ibidem*, p. 4809.
[104] *Procesele revoluţiei...*, p. 11.

PORTRETE DIN REVOLUȚIE

Femeile şi Revoluția constituie, deja, un capitol consacrat în buletinul Memorialului Revoluției. După cum am mai prezentat în numerele trecute din *Memorial '89*, se poate spune că reprezentantele „sexului slab" au avut un rol puternic la Revoluție. Multe au preferat să iasă în stradă decât să bată covoare şi să stea la cratiță, în aşteptarea sărbătorilor stereotipe de care, oricum, erau sătule. În afară de cele care şi-au permis să taie câte un porc la țară, perspectiva era sumbră – încă un revelion cu Ceauşescu la televizor, saloane vechi şi răcituri (că picioare de porc şi gheare de găină încă se găseau).

Puțini ştiu că **primul erou al revoluției** a fost **o femeie**. Chiar şi neoficial. O tânără care s-a urcat în balconul fostului Comitet Județean de Partid şi a fluturat steagul cu stema decupată, tânără care, din nefericire, a dispărut subit. Nu se regăseşte pe nicio listă. Dar sunt martori importanți dintre participanți care fac referire la ea.

Era duminică, 17 decembrie 1989, după ora 12,00. Mulțimea a asaltat Județeana de Partid. Iată ce mi-a declarat Ioan Bânciu, soțul eroinei Eleonora Bânciu, altă victimă a represiunii de la Timişoara:

I.B.: După aia au început să cadă de la balcon tot felul de sticle, de băuturi scumpe, de cartuşe de țigări scumpe şi după aia de mobilier, chiar din ăla scump sau tablourile lui Ceauşescu şi Elena, care erau şi mai mici, şi mai mari, unele chiar mari de tot, aşa fluturau, cădeau de la balcon, lumea le prindea şi le călca în picioare şi le sfârteca. Asta a fost o bucurie care a durat cam 10-15 minute, timp în care vreau să spun că prima care a ajuns la balcon a fost o tânără cu un drapel găurit, care a strigat *Victorie! Victorie!* cu noi... şi de acea tânără de-atunci tot întreb, la toate interviurile, la toate ziarele am scris: dacă e revoluționară, la ce asociație este, dacă e rănită... că poate a fost arestată, că pe urmă au făcut arestări înăuntru, dacă a fost arestată, ar trebui să fie pe lista ALTAR-ului, la arestați, dacă ar fi moartă, ar trebui s-o ştim la noi, la asociație, fiindcă lista cu morții o ştim şi aparținătorii...

L.K.: Şi nu figurează niciunde? Nu-i de găsit?

I.B.: Nu figurează niciunde, nu este de găsit şi nici nu e revendicată printre morţi. Deci consider eu că e dispărută şi moartă, iar primul mort al Revoluţiei nu s-a întâmplat seara, ci s-a întâmplat acolo, la Prefectură.

Tot **femeile au dat tonul protestelor la Elba**, declanşând greva. O recunoaşte chiar directorul unităţii.

O bănăţeancă „prin adopţie", olteancă din naştere, **Simona Denkel (Giurgiu),** tânără atletă pe-atunci, mi-a mărturisit că s-a dus, de una singură, la Târgu Jiu, pentru a porni şi-acolo revoluţia:

S.D.: Eu am fost, din '87, la Liceul Nr. 1, care era al „Lăstunului", atunci. Deci Liceul de Autoturisme, aici, în Timişoara. Şi făceam sport de performanţă la Clubul *Politehnica*. Atletism. Şi am stat în Complexul Studenţesc, la cămin, chiar lângă stadion. Aşa s-a întâmplat să ştiu mai bine ce se întâmplă şi să ies afară cu studenţii.... De-acolo, din Târgu Jiu, este mama, tata-i din Mănăştiur, şi-n 22 seara am plecat cu trenul, în 23 dimineaţa [confundă zilele, în Târgu Jiu a ajuns în 22 decembrie, n.n.], am ajuns la Târgu Jiu şi, aşa am simţit eu, să spun oamenilor de-acolo ce se întâmplă în Timişoara. Aşa am ajuns la Consiliul Judeţean, sus, la balcon.

L.K.: Cum aţi reuşit, practic, să ajungeţi la balcon? C-a fost, totuşi, o minune.

S.D.: Da, a fost. Am intrat şi am spus că vreau să vorbesc cu cineva sau vreau să spun lumii ce se întâmplă. Şi-atunci am aşteptat câteva minute şi a venit dintr-o cameră de-acolo altă persoană, i-am transmis, i-am spus ce vreau să fac şi m-a lăsat să urc sus, la balcon. Am fost singură la început, dar după aceea s-au mai alăturat. Deci le-am povestit şi lor, cei care mai erau pe acolo, şi-au mai venit şi din mulţime, de jos, oameni.

L.K.: Câţi au fost acolo? Câţi s-au adunat?

S.D.: Păi, la început n-au fost mulţi, dar au fost câteva zeci...

L.K.: Şi ce le spuneaţi? Ce cuvinte le adresaţi de la microfon, de-acolo, din balcon?

S.D.: Le-am spus, în primul rând: *Vrem libertate!* Şi le-am spus c-au murit mulţi oameni la Timişoara şi le-am povestit ce se întâmplă. Deci le-am povestit, practic, ce-am păţit eu.

L.K.: Ei strigau alături de dumneavoastră?

S.D.: Da. Au început să strige şi ei. Deci strigau după mine.

L.K.: Şi a venit Miliţia, au venit forţe de ordine?

S.D.: Nu, nu, n-au fost forţe de ordine...

L.K.: Practic, a trecut neobservat acest protest?

S.D.: N-au fost, nu. N-au fost.

L.K.: Nu a fost sesizat? Cum vă explicați? Că cei din partid erau acolo, totuşi.
S.D.: Acolo era lumea mai fricoasă. Poate şi ei erau. Nu ştiu. Eu aşa consider, c-am avut un noroc mare. Şi la Timişoara, şi la Târgu Jiu. Că nu am fost țintită, că nu am fost împuşcată, că nu a venit cineva să mă ia, să mă închidă undeva, dar nu... nu ştiu de ce, poate în spatele meu, deci eu am stat foarte... numai acolo, pe balcon. Poate n-avea cum să vină să mă ia, să mă tragă afară.
L.K.: Practic, ați stat acolo aproape toată noaptea?
S.D.: Da. Şi țin minte o idee de-a mea. Aveam o geacă cu două fețe: verde şi muştar. Şi, când am ieşit de-acolo, din clădire, mi-am întors geaca pe dos şi aşa am crezut eu că nu mă recunoaşte cineva. Mi-am dat seama că-i pericol şi să vină cineva să pună mâna să mă tragă, dar...
L.K.: Ați ajuns cu bine acasă?
S.D.: Am ajuns.

Primul cetățean care a strigat **O*priți lucrul*!** a fost o nemțoaică (jumătate sârboaică).

Mariana Ganea (membră în Societatea Timişoara) era atunci o tânără soție şi mamă de 29 de ani şi casieră la sediul central din Piața Unirii [al I.C.R.M. sau I.C.R.T.I., n.n.]. A ieşit şi s-a alăturat coloanelor de manifestanți, pe străzile Timişoarei, încă din 15, de la Piața Maria. În prezent, este stabilită în Germania, dar revine la fiecare aniversare din decembrie pentru a pune o coroană la Cimitirul Eroilor. Ea a dovedit un curaj ieşit din comun:
M.G.: Era după şase [15.12.1989, n.n.], spre seară. Şi odată, când a ieşit el [László Tőkes, n.n.] afară, cred, după mine, cred că a fost obligat de cei dinăuntru să ne transmită nouă să plecăm de-acolo. A zis: „Vă rog frumos, vă mulțumesc că sunteți alături de mine...", acuma chiar exact cuvânt după cuvânt nu pot să le spun, dar cam asta a vrut să spună, că *ne mulțumeşte că suntem alături de el, dar ar fi mai bine să nu mai stăm acolo, să mergem acasă, că este bine, ei sunt foarte bine, nu au nicio problemă.* Dar nimeni nu a ascultat şi nu a plecat. Până nu s-a făcut întuneric. Şi-atunci au venit securiştii, eu aşa zic, şi partea aialaltă de pe strada Parohiei, au blocat, cum am văzut, să nu se mai poată ieşi, şi-atunci, în partea asta, unde-i stația de tramvai, ne-au împrăştiat...
L.K: Au blocat şi dinspre Timotei Cipariu?
M.G.: Da. Şi ne-au lovit pe care au mai rămas. Dar eu vă spun c-am stat până aproximativ de doişpe noaptea, n-am plecat de-acolo. Am stat în stația

de tramvai, să văd ce se întâmplă, dar după aia am plecat, că nu se mai putea. Şi a doua zi, am mers la serviciu dimineaţa, pe urmă, iar după-masa, pe la 2,00, nu m-am gândit că ceva mai poate să fie. Eu am zis: asta a fost, ne-a împrăştiat şi gata. M-am gândit: vin mai târziu. Deci aveam magazine care închideau mai repede. Şi eu le ştiam, deja, ora când trebuie să ajungă cu banii şi nu ştiam ce se întâmplă de nu apar. (...) în 20, 21 decembrie, eu, până atunci, n-am ajuns acasă. Mi-aduc aminte că m-a căutat...
L.K.: Un moment! Deci în 15, 16 ați stat acolo. Apoi?
M.G: În seara aia am mers acasă, dar din 16 n-am mai fost acasă. N-au mai ştiut de mine nimic. Am trecut prin multe. N-am mai ajuns acasă.
L.K.: Şi unde ați stat?
M.G.: Unde? Pe străzi. De când s-a plecat cu demonstranții din Piața Maria. De aia zic, eu am fost, din prima clipă, împreună cu ei. Zic: *Pe unde o luăm?* Şi-am luat-o în direcția, aşa era vorba*: În ce direcție o luăm? Hai s-o luăm prima dată spre centru!* Deci pe la Podul de la Maria, pe la Catedrală şi-atunci am făcut dreapta, deci pot să spun că peste tot am fost, pe la zona studențească, am ajuns şi pe la A.E.M., până în spate la A.E.M., ne-am întors roată şi, pe parcurs, tot strigau unii să avem grijă pe unde mergem, să nu avem printre noi, cumva, chiar securişti, ca să ne îndrepte într-un loc, că ne era şi frică în acel moment...
L.K.: Să nu fie o capcană?
M.G.: Capcană, da. Şi-atunci am zis: *Hai să ne întoarcem, nu cumva să ne îngrămădească în zonă, undeva, la căminele de nefamilişti*. Deci până la cămine ne-am dus. Chiar o femeie, țin minte, şi-a pierdut buletinul, şi-a venit... *Aveți grijă, nu cumva să-l găsească cineva!* Acuma, nu mai rețin dacă şi-a găsit femeia aia buletinul şi pot să vă spun că în grupul ăla era şi Marcu... Din grupul ăla am făcut şi eu parte. Şi-atunci, ne-am întors, am trecut şi pe lângă Fabrica *Banatul* şi țin minte, acolo, când am strigat, prietena mea care, acuma, mai stă pe la cămine prin Timişoara, ea lucra la *Banatul*, la pantofi, şi-atunci, fiecare ce-i mai venea, ce lozinci să se strige şi-atunci io am strigat, mă uitam aşa, la geamuri, şi-am strigat: *Opriți lucrul!* Şi-atunci toți după mine. Şi-aşa m-am simțit de-atunci! Zic: *Uite, s-a strigat ceva ce am spus şi eu!* Şi ea era chiar schimbul doi. C-atunci ştiu sigur că era, aproximativ, ora 9,00, 9,00 şi ceva seara. Deci nu era încă terminat schimbul doi. Şi-a venit personalul de schimb şi se uitau şi: *Ieşiți afară!* am strigat la ei. Deci asta ştiu sigur c-am strigat: *Opriți lucrul! Să nu mai lucreze nimeni!* Şi-atunci, a venit şi o maşină de pompieri, deci militari, şi chiar pe colț, cum era, deci vizavi de *Banatul*, pe colț, cum îi cimitirul, acolo a oprit maşina de pompieri, au coborât militarii şi încă noi am spus: *Stați*

liniştiţi, că nu păţiţi nimic!, încă noi am spus: *Îs militari, nu-s ei de vină!* Au luat-o la fugă şi lumea, cum era aşa de... pornită, eu aşa ceva n-am mai văzut, că s-au dus toţi şi împingeau maşina de pompieri. Totul pe 16 s-a petrecut. Şi-atunci au venit cei de la poliție [fosta miliție, n.n.] sau cine era, cu gaze lacrimogene. C-am simțit odată parcă nu mai puteam, dar, după aceea, mi-am revenit, era un grup mai mic, într-adevăr, atunci, dar ne-am unit din nou. Şi-atunci am luat deci toate zonele astea. Şi, pe parcurs, s-au mai adunat şi alții la noi. După aia, când ne-am întors, am ajuns pe la viaduct, deci cum vii de la podul care merge spre Circumvalațiunii, viaductul acela mare. Țin minte c-a fost o placă mare, aşa, de metal, scris *Trăiască Ceauşescu*! sau nici asta nu mai ştiu exact. În orice caz, băieți tineri s-au urcat până sus, cu furia aia, şi noi strigam cu ei şi trăgeam de aia şi au rupt-o până au dat-o jos. Deci n-a mai rămas sus. În timpul ăla, veneau din față maşinile cu cei de la armată. Aşa mi-a fost frică, zic: *Acuma cred că suntem gata!* Zic*: Staţi liniştiţi, să nu ne panicăm, ne gândim că n-o să ne facă...* Şi-atunci, deja, strigam*: Armata e cu noi!*, dar, interesant, n-au fost înarmați! N-au avut nimic, deci au oprit... acuma, ştiți c-atâtea diversiuni au fost, noi tot felul de gânduri ne-am făcut, zic: *Poate, cumva, suntem lăsaţi să mergem mai departe şi-atunci cine ştie unde pot să ne...* Şi-ntr-adevăr, nu s-a întâmplat nimic. Deci cei de la armată nu ne-au făcut nimic. Au oprit şi se uitau la noi. Noi am trecut pe la Circumvalațiunii, de la piață, nu ştiu care-s cu culori închise, era armata, deci ei ne-au înconjurat în partea aia, să ne prindă. Am avut un mare noroc... Mai eram cu o fată lângă mine, una tânără, chiar am zis: *Dacă aş putea să mai aflu şi de fata aia care a fost cu mine*. Am încercat să fugim în scara blocului, deci unii au reuşit, cumva, să intre, dar au mai fost unii, au observat unde am încercat şi noi să intrăm, dar ne-au închis poarta. Deci locatari care erau şi nu au dat voie să intrăm. Mai bine să fi fost prinşi. Şi era o doamnă, la cine am reuşit să intrăm, era chiar jos, era foarte înfuriată: *Haideți, veniți repede la mine!* Fata era mai tânără decât mine, deci noi două am intrat la familia asta înăuntru şi am stat, atunci, la ei până dimineață. Şi dimineață iar am plecat, trebuia să mergem la servicii. Ce vreau să mai spun, ceva foarte important: când s-a tras noaptea, în Calea Giroculuі, deci era şi riscant, dar eu trebuia să merg pe stradă, toată Piața Unirii era, deja, încercuită, cam toată Piața, nu putea să intre nimeni. Eu am reuşit, că trebuia să merg la serviciu, dar deja de la distanță, cum vii dinspre Bega, ne întrebau: *Unde? Unde înaintezi?*, deja de la vreo 20 de metri au zis că nu avem voie să mergem în direcția aia şi-am spus: *De ce? Eu trebuie să merg!* Eram aşa de... nu ştiu cum am fost aşa, zic: *Na, hai, trage!* Deci țin minte ce i-am spus. Nu ştiu cum am fost eu aşa

de pornită! Când m-am apropiat, zic: *Eu trebuie să merg aici, c-aici lucrez!* Şi-atunci, i-am scos buletinul, i-am arătat, şi-am zis că*: Aici, la casieria asta.* N-am realizat de ce este atât de păzită Piața Unirii. Dar, când am intrat în Piața Unirii... până acum asta nu am declarat la nimeni, că mi-a fost şi frică, că nu ştiu cine-i omul potrivit la care să spun. Că, pe parcurs, care ştia mai multe informații or dispărut, nu ştiu ce s-a întâmplat. Când am intrat înăuntru, atunci am văzut că era nu ştiu ce unitate militară pe care i-a găzduit casieria. Cel mai urât lucru care putea să-l facă, să-i găzduiască pe ei. Deci, la birouri, am văzut cum soldații au descărcat câte un camion cu muniții, eu aşa zic că erau, muniții, că erau lăzi grele, spuneau ei ceva de muniție, erau nişte lădițe aşa, de lemn, parcă erau lădițe noi, aşa arătau. Şi băgau în birouri mai multe lădițe. Şi eu am intrat înăuntru să văd care-i treaba, deci dacă vine de la bancă, cum era nebunia aia, şi înainte cu o zi nici încasări...

L.K.: Şi în condițiile astea s-a putut lucra în acea zi?!

M.G.: Ba! Aia-i, că nu prea! Şi, înainte cu o zi, deci nici magazinele nu prea au fost deschise. Nu prea or riscat să deschidă. Şi încasările au fost foarte puține. Nu ştiu dacă erau două milioane. Nu mai reține. Dar, în orice caz, puțin.

L.K.: Deci acolo a fost un sediu, un minicomandament?

M.G.: Da. În curte, este o curte interioară, nu ştiu dacă ați intrat vreodată...

L.K.: La ce număr?

M.G: Ştiți, casieria centrală-i chiar pe colț, în Piața Unirii. Chiar pe colț. Acuma nu ştiu ce mai au ei pe-acolo. Deci totul aparținea... sus erau birourile şi jos erau casieriile de restaurant, textile şi metalo-chimice, fiecare avea separat. Şi eu, când am intrat – este o curte interioară – în curtea aia, deci era chiar dimineața, că devreme ar fi trebuit să vină cei de la bancă, să preia banii, şi, când am intrat, unii au introdus muniția asta şi alți soldați, ca la armată, când vin în fața comandantului, nu ştiu ce grad avea cel din față, nu ştiu, că nu m-am priceput la asta, dar ştiu că era în față şi erau militarii. Şi-atât am ajuns să aud, când le-o spus: *Bravo, soldați! Ați făcut bine ce ați făcut în Giroc!* Deci unde au fost. Şi-am ştiut c-aceşti soldați din Giroc au venit când a fost masacrul cel mai mare, în Calea Girocului... *Bravo! Bine ați făcut! Uite ce-au făcut derbedeii şi golanii ăştia!* Deci cuvintele astea le-am auzit.

L.K.: Asta le spunea superiorul?

M.G: Da, superiorul. Şi eu m-am întristat. Aşa furie am avut, aşa-mi venea să le spun una, dar am tăcut, mai erau de la casierii şi îmi spuneau să nu spun nimic: *Ai grijă, Mariana, că nu poți să ştii ce poți să pățeşti!* Aşa am

stat. Este un gard spre birou. Şi ne uitam aşa, dar mă mir că nici nu ne-au zis nimic. Zic: *Poate o să-mi spună să nu trec pe-acolo*. Dar nu. Şi nu ştiu ce-a făcut, că eu, după aceea, am plecat. Dar erau alţii care trebuia să-i trimită. Deci în jur de ora 6,00, cam aşa era. În jur de ora 6,00 sau 7,00. Şi, după aceea, am mai stat, am văzut că nu vine nimic de la bancă... şi ştiam că cineva a spus... contabila şefă de la Textile, e o sârboaică, îmi stă pe limbă, dar nu-mi vine în cap, acuma, numele... Aş putea să aflu, oricum, cine a fost. Nu ştiu cum de-a fost şi ea, la ora aia, acolo. Trebuia să fie cineva. Şi m-am dus sus, să întreb, că ea decidea care-i treaba. Zic: *Mai vine cineva de la bancă să preia banii sau nu? Ori îi închid înapoi în seif şi se vor lua a doua zi.* Că asta era important. Şi mă duc sus, bat la uşă, am rămas aşa, erau vreo doi, trei, nu ştiu câţi erau din cadrul armatei, cred că erau ceva „grei", cum arătau în hainele alea, se bea cafea cu doamna aceea contabilă şi-atunci io am întrebat care-i treaba cu banii şi, după aceea, am plecat. Şi-aşa am făcut legătura că ei au fost primiţi. Mă gândesc, nu ştiu, dar locul ăsta era, cred că cel mai ideal ca să-şi instruiască soldaţii, că era un loc închis. Avea şi loc suficient pentru soldaţi. Şi de aia au ales punctul ăsta. (...) Când s-au adunat, iară, în Piaţa Operei, când erau foarte mulţi, atunci iar s-a zvonit că vin paraşutiştii ca să tragă, atunci iar nu am reuşit ca să ajung acasă, iară ne-am îndepărtat, atunci era şi soţul meu, dar ne-am pierdut. Eu am fost mai, eu vroiam să fiu mai în faţă, unde era de văzut ceva. Şi m-am pierdut după aia. Şi am luat-o spre zona Studenţi, ştiu că am luat-o pe lângă parcul ăsta, ce vine când mergi în partea aia, ştiu că s-a tras, dar nu ştiu de unde, că aproape târâş ne-am aplecat, mai erau nişte fete care erau lângă mine, erau eleve la... nu ştiu dacă nu la MIU, ştiu că erau cămine chiar pe la Trubadur. Şi cu ele am mers. Eram singură şi m-au luat: *Haideţi, doamnă, veniţi la noi în cămin!* Şi, chiar în apropiere, s-a văzut că mai era, nici nu am ştiut până atunci, pe lângă Dacia, pe-acolo, mai era încă o unitate militară. Şi de-acolo iar s-a văzut şi tot zvonuri se auzeau. Zic: *Aici nu păzeşte nimeni. Să nu intre peste noi!* La Muzeu. Ele erau mai tinere. De vreo 18 ani sau 19 ani. Şi la ele am stat până dimineaţa. Şi-atunci, abia a doua zi m-am dus acasă. Aşa reţin. Ştiu că mama mea era atâta de... încă la televizor am văzut-o. Că era, şi ea, filmată. M-a căutat şi pe la spital, cică: *Şi pe la morgă am ajuns să te caut, că nu ştiam de tine!,* atât era de speriată ce-i cu mine, biata mama!

Avem acum libertate şi libertate de exprimare, dar, cum observ, de multe ori, libertatea de exprimare nu se înţelege, faţă de presa şi mass-media din Germania şi faţă de România. După 20 de ani, pot să-mi fac aşa, o idee. Deci ei nu ştiu, încă, care e libertatea de exprimare. De exemplu: ce văd acuma la televizor, în România, mă îngrozesc. Deci într-o parte, ai dreptul

să spui ce vrei, dar, chiar dacă spui ceva ce este adevărat, nu te bagă nimeni în seamă. Deci poți să spui ce vrei, că nu se face absolut nimic, dar în schimb, se dă voie să spui ce vrei, să acuzi pe oricine, la televizor, fără să probezi. Vă spun, eu sunt îngrozită ce văd acuma la televizor, aici. Pe unele posturi anume, chiar unii care spun că sunt mari revoluționari şi mari anticomunişti (şi chiar ei cred că sunt...), nu ştiu, cred că, dacă nu ar fi fost în spate Iliescu, să nu fi venit el, eu cred că România era mult mai departe.

„Să fie judecat, aicea în Banat!" este **o lozincă scandată prima dată de o femeie** de circa 50 de ani, azi cu certificat de *revoluționar cu merite deosebite,* **Tudora Cârstoiu**. Mi-a mărturisit că s-a implicat şi-n apărarea bunurilor familiei Tőkés, la Parohia Reformată, unde s-a vandalizat de către persoane care n-au avut nicio legătură cu civilii care s-au revoltat:
T.C.: Când mă duc, intrau şi ieşeau oameni. Şi sunt toate uşile deschise şi intră sute de oameni şi ies. Şi țiganii intră şi ies cu brațele pline de-acolo. Şi nişte țigani între 14 şi 17 ani dădeau cu fundul, cu picioarele, erau două uşi mari pe coridor. Una era deschisă de poliție, de aia cu două părți, şi-n partea aialaltă tot cu două părți era.
L.K.: Unde, la Biserica Reformată?
T.C.: La Tőkés. Acolo în casă, unde locuieşte. Şi țiganii or dat cu fundul şi cu picioarele şi-or deschis-o şi pe a doua, s-or băgat în casă, or tras aragazul în fața mea. Şi eu am luat o bătrână. Zic*: Maică, stai aici cu mine!* Zic: *Ieşiți afară, că a dat telefon la Miliție şi vine Miliția să încuie casa lui Tőkés! Ieşiți afară toată lumea imediat, că vine cu duba!* Şi or ieşit toți. Am stat cu bătrâna la uşă, or venit doi bărbați, unu o zis că-l cunoaşte pe Tőkés, o fost coleg de liceu cu Tőkés. Şi eu, atunci, i-am rugat, zic: *Ştiți ce? E păcat*! N-am ştiut că ce s-a întâmplat şi cum şi de ce şi nu ştiu ce. Şi eu îs aşa, mai sufletistă. Îmi pare rău de orice om care munceşte. (...) Ne duceam pe rând şi mâncam. Şi atunci eu m-am enervat când am auzit că o zis că *Timişoara va fi ştearsă*. ...mi-or spus copiii mei. C-or văzut la televizor. Şi o spus că *Timişoara va fi ştearsă când*... Şi, când am auzit, cum m-am dus afară şi, prima dată, am zis: *Ceauşescu să fie judecat şi împuşcat aici în Banat!* Am strigat în gura mare. Nu ştiu, n-aveți filmele astea? Eu cu o femeie de la *1 Iunie* am strigat asta.
L.K.: S-a filmat atunci?
T.C.: Păi, cred că se filma în spatele nostru.
L.K.: Când ați fost la Prefectură? În 19, 20?
T.C.: Tot timpul am fost. Vreo săptămână cred c-am stat.

Tudora Cârstoiu a avut curajul să strige la cei din forțele de ordine care interveneau cu brutalitate în prinderea şi ridicarea manifestanţilor civili în zona Sinaia-Casa Studenților. A fost pe baricade la Comitetul Județean de Partid şi a demascat mulți securişti vinovați, corupți şi afacerile cu paşapoarte. (...)

O mărturie care vine în întărirea şi recunoaşterea rolului luptătoarei şi identificarea ei:

Alexandru Ciura: La un moment dat, când au ajuns foarte aproape, altă comandă. S-au dat la o parte. Lumea a venit. Altă comandă, s-au urcat toți în maşină şi au plecat. Adică nu era nimic de făcut. Şi, mi-aduc aminte, era o doamnă care striga, era cu o plasă în mână şi striga militarilor de-acolo: *Plecați, mă, de-aici! Ce stați? Ce faceți? Nu vă gândiți? Ăştia sunt copiii voştri!...* Iar mă sugrumă emoția. A fost grozavă femeia aia. Nu am să o uit cât trăiesc! Nu ştiu cine a fost. Era o femeie...

L.K.: Mai în vârstă?

A.C: Mai în vârstă, dacă a zis că militarii ăia sunt cam de vârsta copiilor ei. Trebuia să fi avut 40 de ani... 50.

O altă femeie trecută de tinerețe pe-atunci, cadru medical la **Spitalul Județean**, **a rupt tăcerea,** astăzi, când e pensionată. Tăcerea a costat-o scump, pentru că pensionarea s-a făcut pe caz de boală, cu sechele neurologice, iar astăzi nu are niciun beneficiu din Legea 346 (fostă 42).

Pompilia Rujan (Czaszar) era asistentă la Clinica de Chirurgie I, coordonată de prof. dr. Ignat, din cadrul Spitalului Județean.

P.R.: El a îngrijit bolnavii care i-a adunat de la celelalte saloane. Inițial, am îngrijit doar două saloane: salonul 4 de bărbați şi salonul 5 de femei. Şi, ulterior, s-au adunat bolnavii de la celelalte saloane să-i îngrijesc şi s-a înființat şi salonul 6, tot de răniți. O perioadă era menționat doar diagnosticul de *împuşcați, răniți*, nici ei nu mai ştiau cum să menționeze diagnosticele pe foile de observație, dar asta îi problema lor. Medicii au hotărât stabilirea diagnosticului. (...) L-am avut, după data de 22, pe acel Paraschiv Dominic, dacă ați auzit dumneavoastră. Dacă nu, vă informez eu. Am fost informată c-a lucrat la *Azur*. Şi a fost găsit de militari, de polițai, c-o tras în mulțime.

L.K.: Civil, din armată sau securitate?

P.R.: Era civil. Şi, din câte am înțeles, o fost inginer... Securist, da. Şi, când o fost luat de pe masa de operație, a menționat că *nu o omorât suficient.* L-or prins, or reuşit să-l prindă milițienii şi armata şi l-au adus la Spitalul Județean. O fost intervenit chirurgical pe abdomen şi o plagă sub clavicula

dreaptă. Şi eu l-am găsit sub plasă. L-au legat mai mulți medici, că nu se putea sub nicio formă...
L.K.: De ce? În starea în care era...
P.R.: Şi după ce o fost intervenit chirurgical, în sala de operații, la etajul II, şi când a fost adus în salonul 4 – nu ştiu de ce nu l-or pus undeva la rezervă, l-or pus cu ceilalți răniți, cu copilaşii...
L.K.: Cine l-a operat?
P.R.: Nu ştiu cine l-a operat. Dar domnul Ignat mi-a trasat sarcina fuga, fuga, în câteva minute, şi o dispărut.
L.K.: Şi v-a trasat sarcină ca să faceți ce?
P.R.: Să-i pun soluție perfuzabilă, antibiotice, vitamine...
L.K.: Şi i s-a făcut fişă ca şi la ceilalți?
P.R.: I s-a făcut fişă ca la ceilalți. Şi aveam în îngrijire şi o doamnă care, chipurile, soțul ei l-a dus pe domnul Ignat pe la poarta de urgență şi n-o mai intrat deci decât pe la poarta de la Urgențe. La acea doamnă era menționat *hemoragie digestivă*. Nu avea nicio boală. Şi-atunci i-am spus domnului Ignat...
L.K.: Unde, în ce salon era?
P.R.: Aia era în rezerva din 27. Era singură. Vizavi. Şi-atunci, m-am dus la domnul conferențiar şi i-am spus: *Domnule conferențiar, vă rog frumos să menționați tot ce doriți dumneavoastră să îi scrieți în fişa de observație*.
L.K.: Dumneavoastră registru n-ați avut?
P.R.: Nu, n-am avut. Să vă spun de Paraschiv Dominic. Fiind sub plasă...
L.K.: Adică era imobilizat.
P.R.: Da. L-am salutat şi...
L.K.: Cum era plasa aia?
P.R.: Era o plasă de protecție pentru care sunt mai agitați, cum se pune şi la neurologie, la psihiatrie... şi eu l-am întrebat: *Domnu' Paraschiv, aveți copii? Da. Am o fetiță de doi ani şi încă doi băieți mai mari,* mi-a spus. Şi i-am zis: *Şi eu am un băiat şi nu ştiu de situația lui. A venit tata socru şi mi l-a luat şi îi plecat. E în zona de frontieră şi am auzit că...* Că nu se putea lua legătura, nici telefon, nimic. Şi zic: *Ați auzit că am primit indicații să pun soluții perfuzabile, antibiotice, vitamine. Eu numai bine vă fac. Eu vă tai plasa asta. Nu pot sub nicio formă să vă pansez. Să vă fac toaleta plăgii...* Şi-atunci, el zice: *Bine*. Şi zic: *Ați fost chiar aşa de rău, c-ați spus la sala de operație că n-ați omorât suficient... Nu, doamnă* – zice – *eu n-am omorât niciun pui*. Dar nu a fost adevărat cum s-a exprimat el... *Atunci, să ştiți că eu am să rog infirmierele să taie plasa*. Şi le-am şi ajutat şi eu. Am luat plasa. Şi zic: *Eu trebuie să vă pun soluție perfuzabilă, dar puțin vă fixez mâna cu o*

faşă, poate adormiți şi, involuntar, trageți mâna şi eu mai am nevoie de vene, că sigur, până vă reluați tranzitul, trebuie să alimentez cu soluții perfuzabile... I-am făcut toaleta plăgii, a fost totul O.K. A doua zi s-a anunțat că vin reporteri. Din Frankfurt, din Germania, din Anglia, de peste tot au venit. Şi când am observat că iarăşi s-o retras domnul Ignat şi cu toți medicii!... Era unul mai tânăr, doctorul Sorianu, mama dumnealui era medic la *Sanepid*. Şi dumnealui la Chirurgie. Era medic specialist, tânăr. Înainte, medicii rezidenți se numeau medici specialişti. Nu! Medici stagiari... Şi era în chirurgie. Şi i-am zis: *Domnule doctor, te rog frumos să rămâi cu mine aici, în salon! Eu nu-ți permit să mai pleci de-aici!* Au intrat reporterii. Nu mai putea să plece. După ce i-am făcut toaleta plăgii, le-am zis la toate infirmierele să schimbe şi cearşafurile şi tot. Cu mine, domnul Paraschiv s-a comportat cum trebuie, mi-a ascultat sfatul. L-am rugat să nu mişte mâna, că-i fac numai bine, că-i administrez perfuzabile, vitamine, antibiotice, nu-i nicio problemă. Au venit reporterii, erau translatori foarte mulți. La un moment dat, după vreo şase, şapte ore – c-am stat până târziu, până pe la 7.00, 8.00 – după câteva ore, apare un domn îmbrăcat în costum de piele. Să traducă din română în engleză. Şi domnul acela, bolnavul împuşcat... *Sunt Paraschiv Dominic. Nu mă recunoşti?!* – îl întreabă pe acel domn îmbrăcat în costum de piele. Nu i-a dat nicio importanță. Încontinuu o tradus reporterilor. Şi asta m-a afectat foarte mult, revoluția, datorită faptului că sunt în pensie de boală. Şi totul a fost bine până la predarea programului de tură pentru tura care a urmat să mă înlocuiască. S-au luat interviuri, dar eu, de-atunci, am fost tot timpul urmărită de acel domn în costum de piele. Tot timpul! Prima dată, când am ieşit, am ieşit pe la poarta de Urgență. Şi-atunci, am fost lovită.

L.K.: Ați fost lovită! Atunci?

P.R.: Da.

L.K.: Pe unde ați ieşit?

P.R.: Pe la poarta de Urgență. Prin spate. Am fost urmărită, am coborât cu liftul de urgență şi, când să fac bucla să mă îndrept pe la intrarea de urgență, la ultima ieşire, atunci am fost lovită. Şi l-am recunoscut! Şi îmbrăcat tot în costumul ăla de piele. Şi-am mai fost urmărită şi după ce la spital...

L.K.: Dar, atunci când v-a lovit, ați căzut?

P.R.: N-am căzut, dar îmi curgea sânge pe nas şi pe o ureche.

L.K.: V-a lovit cu ce? Cu un obiect sau cu mâna?

P.R.: Nu, m-o lovit cu ceva tare. Nu cu mâna m-a lovit. Eu cred că avea o rangă. Dar nu era secure, nu era topor, era ceva tare...

L.K.: Şi nu v-ați întors?

P.R.: Nu, nu m-am întors.
L.K.: De ce?
P.R.: M-am dus acasă...
L.K.: Dar de ce, dacă ați fost acolo, la Urgență?
P.R.: Nu puteam să mă mobilizez.
L.K.: Nu a văzut nimeni?
P.R: Nu. Că între locul unde am fost eu lovită şi ultima poartă, ca să ies, era o distanță mare. Şi, din zilele alea, tot timpul am fost urmărită de acest domn. Că l-am recunoscut foarte bine. Şi din profil l-am recunoscut. Şi vocea i-am recunoscut-o. Şi mi-a spus: *Doamnă asistentă, o să vă fac viața un calvar!...* Eu l-am întrebat: *Domnule, ce-aveți cu mine? Pentru că domnul Paraschiv v-o întrebat: Sunt eu, Paraschiv Dominic***,** *nu mă recunoşti...?* Şi-atunci, el o tradus reporterilor, dar şi româneşte, c-am auzit şi eu... *Nu se va şti niciodată situația morților şi răniților din Timişoara...* Or plecat şi colegii. După o lună, colegii de la Urgență s-or pocăit şi or plecat în Germania, în America, să se elucideze situația. Şi tot nu s-o elucidat. Or venit în țară şi or spus că *nu se poate elucida.* Au umblat peste tot. Nu se putea elucida situația morților şi răniților din Timişoara.

Femeile au avut un rol important şi în balconul Operei, în 19, 20 decembrie 1989 şi după. Câteva au fost incluse şi în Comitetul de inițiativă al grupului de lideri revoluționari constituit atunci. Unii dintre ei fac referire la acestea, în mărturiile pe care mi le-au dat:
Petrişor Morar: Vreau să spun că eram deja vicepreşedintele Frontului Democrat Român, aveam patru fete care făceau sandviciuri şi mă ocupam de partea birocratică, administrativă a clădirii Operei şi asiguram această funcționalitate. Repet, erau: **Roxana...** nu mai ştiu cum se cheamă acum, era **Svetlana**... Erau patru fete care erau, atunci, acolo. **Svetlana Pomorisat** cred că se cheamă, dacă nu mă înşel. **Mihaela Munteanu** era cea care deținea documentele, era omul de încredere pentru documente. Toate documentele erau ținute la ea. Şi eu, când m-am întors de la Garnizoană, după ce i-am depus în arest pe şefii Securității, i-am dus ei şi i-am dat documentele. Deci documentele se păstrau la ea.
Alexandru Ciura: Ăsta a fost momentul când Fortuna a devenit liderul nostru. Mai ştiu de Ştefan Ivan, **Munteanu Mihaela**... Despre Munteanu ştiu o chestie interesantă.
L.K.: Era tânără atunci.
A.C.: Păi şi acum îi tânără. Avea vreo 30 de ani. Şi avea nişte cizme în picioare, aşa. Şi, cum umblase toată ziua şi nu mai dăduse cizmele jos, ne

spunea la toți: *Mă strâng cizmele, nu mai pot...!* Şi-am mers prin cabinele actorilor şi am găsit o pereche de cipici de balerină.
Lorin Fortuna: Era şi **Mihaela Munteanu** atunci, da. Este printre primii vorbitori Mihaela Munteanu. Mulți dintre ei n-au acceptat să fie dați nominal, să fie trecuți nominal. Au spus: *Avem familie, n-am ştiut pentru ce ne-ați chemat, să mergem să ne consultăm cu cei de-acolo...* Dar mi-aduc aminte, **Maria Trăistariu** era o fată, elevă la vremea respectivă, de 18 ani, şi cu acest nucleu s-a format primul comitet. Şi ăştia au început să strige de jos: *Comitetul!, Comitetul!...* Știu c-am ieşit, atunci, afară, eu eram şef de inițiativă, am luat microfonul şi am spus: *S-a format un Comitet de inițiativă din următorii...* am spus pe fiecare şi întreprinderea de unde era. Eu m-am prezentat de la Politehnică. Noi n-am ieşit să spunem, dar, ulterior, am aderat acolo. După treaba asta, am stat şi ne-am organizat. Am spus: *Domnule, trebuie să ne constituim în cadrul acestui comitet, hai să facem un plan de acțiune pentru ce va fi în continuare şi să stabilim un Birou permanent!* Şi atunci s-a ales acest Birou Executiv, în care au acceptat ca eu să fiu preşedinte, pentru că eu am fost cu inițiativa pentru tot ce a fost acolo. Claudiu Iordache, pentru ce a făcut acolo... Eram un grup de oameni care nici nu ne cunoşteam între noi. Traian Vrăneanțu a mai fost, tot atunci, în comitetul respectiv şi care rămăsese jos, acolo, să păzească. Şi aşa s-a format, într-o primă variantă, noi am anunțat Biroul respectiv, format din: Claudiu Iordache – vicepreşedinte, Maria Trăistariu şi doi membri: Nicolae Bădilescu şi Ioan Chiş. Ulterior însă Mihaela Munteanu mi-a spus (mult după): *Mi-ați făcut o mare nedreptate, pentru că eu am fost atunci, acolo, din primul moment, şi nu...* N-a spus cine. S-a făcut rost de înregistrările respective şi s-a văzut că Nicolae Bădilescu avea, şi el, o intervenție, dar era după Mihaela Munteanu. Or, întâi au vorbit cei care au fost în Biroul Permanent. Şi-aşa ne-am dat seama. Pentru că cel care îi spusese componența era chiar Nicolae Bădilescu. Deci Nicolae Bădilescu, folosindu-se de faptul că a spus, s-a implementat, şi ăsta, în conducere. Am dat, ulterior, o corectură în acest sens. Acesta a fost primul **Birou Permanent**, aşa cum, ulterior, am încercat noi să-l refacem: **Lorin Fortuna – preşedinte; Claudiu Iordache – vicepreşedinte; Ioan Chiş – membru, Mihaela Munteanu – secretară** şi **Maria Trăistariu ca reprezentant al tineretului**. Şi cu asta s-a anunțat conducerea respectivă şi mai departe am început să enunțăm nişte idei fundamentale, care erau din revendicările oficiale şi care au constituit baza ideologică a ***Proclamației***.

Liza **KRATOCHWILL**

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

De la Leipzig la Timişoara şi înapoi. Trasee istorice şi destine

Se pare că la Memorialul Revoluției toamna se numără… expozițiile. În luna noiembrie 2010, la un an după traseul urmat spre Hamburg, Memorialul Revoluției a răspuns invitației Asociației *Archiv Bürgerbewegung* (*Arhiva Mişcării Civile*) *Leipzig* şi, preț de o lună şi jumătate, până la finele anului, cetățenii şi turiştii oraşului au avut astfel ocazia să viziteze expoziția itinerantă *Revoluția Română în imagini* şi să afle unde, cum şi de ce a izbucnit Revoluția Română din Decembrie 1989.

Asociația *Archiv Bürgerbewegung Leipzig* desfăşoară din 1991 o activitate asemănătoare cu cea a Memorialului Revoluției (raportată, desigur, la fenomenele istorice specifice Germaniei de Est). Iar asemănările nu se opresc aici. *Archiv Bürgerbewegung Leipzig* este tot o asociație mică, cu puțini colaboratori, sprijinită de *Fundația pentru Prelucrarea Dictaturii Partidului Socialist Unit din Germania / Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur*[105].

Scopul asociației este strângerea mărturiilor personale ale opozanților regimului comunist din DDR, precum şi ale celor care aparțin mişcărilor civile, inițiativelor şi partidelor născute în frământata perioadă a anilor 1989 şi 1990. Odată colecționate şi arhivate, documentele sunt puse, ulterior, la dispoziția publicului interesat, la fel cum Asociația Memorialul Revoluției, prin Centrul de Documentare, Cercetare şi Informare Publică, oferă celor mai mult sau mai puțin inițiați în istorie documente valoroase referitoare la comunism, la perioada Revoluției sau la cea care i-a urmat.

Documentele deținute de *Archiv Bürgerbewegung Leipzig* acoperă întreaga arie a domeniului: mărturii scrise şi fotografii, precum şi înregistrări audio şi video. „Arhiva serveşte rememorării nedreptăților

[105] SED: Sozialistische Einheitspartei Deutschlands / Partidul Socialist Unit din Germania, format în anul 1946, sub presiunea sovieticilor, prin fuzionarea partidelor KPD (Kommunistische Partei Deutschlands / Partidul Comunist German) şi SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands / Partidul Social-Democrat German).

întâmplate şi [rememorării] victimelor. Astfel este asigurat acest bun național şi se aduce o contribuție fundamentală la cercetarea şi confruntarea cu istoria şi consecințele dictaturii SED."

Pe lângă colecționarea de documente, asociația pune un accent deosebit pe organizarea unor evenimente destinate grupelor de elevi sau celor de seminar, invitând, în acest scop, interlocutori avizați şi martori ai timpului.

Nu sunt omise nici expozițiile. Ca şi Memorialul Revoluției, Asociația *Archiv Bürgerbewegung Leipzig* deține o expoziție permanentă, intitulată *Bürger auf dem Weg...* / *Cetățeni pe drum...*, care surprinde evenimentele ce au făcut din Leipzig unul dintre cele mai angajate orașe ale Germaniei comuniste a anului 1989.

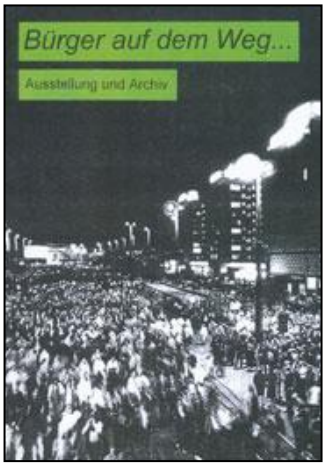

Afişul expoziției *Bürger auf dem Weg...*

Pe cei ce nu ajung în Leipzig, dar sunt interesați de istoria lui recentă, asociația îi invită la o expoziție virtuală, care poartă, de această dată, o denumire în limba engleză: *Power to the people* / *Putere pentru popor*. Expoziția este axată pe „sălbaticele timpuri" ale Leipzigului anilor 1989/1990, în care lupta acerbă se dădea, la fel cum s-a întâmplat pretutindeni în țările ex-comuniste, între vechi şi nou, între demolare şi reclădire.

Nu în ultimul rând, asociația prezintă o multitudine de expoziții itinerante pornind de la incitanta şi inepuizabila tematică a comunismului, cum ar fi: *Graben für den Frieden? Die Bausoldaten in der DDR* / *Morminte pentru pace? Soldații constructori din DDR*; *„All you need is beat." Jugend, Musik und Politik in der DDR 1955-75 / „Tot ce ai nevoie este beat-ul." Tineret, muzică şi politică în DDR 1955-75*; *Die gelenkte Frei-Zeit. DDR Lebenswelten in der Ära Honecker / Timpul liber dirijat. Moduri de existență în era Honecker*; *Die ganze action hat geprägt: Die Sprengung der Universitätskirche in Leipzig 1968. Erinnerungen von Zeitzeugen / Întreaga acțiune a lăsat urme: Demolarea Bisericii Universității din Leipzig 1968. Amintiri ale martorilor timpului*; *„radix-blätter". Ein Untergrund-Verlag in Berlin 1986-1989. Eine Ausstellung über Struktur, Arbeitsweise und Organisation eines Untergrundverlages in der DDR* / „radix-blätter". *O editură subterană în Berlin 1986-1989. O expoziție despre structura, modul de lucru şi organizarea unei edituri*

subterane în DDR; *Stolpersteine. „Das wurde irgendwie, sagen wir mal, etwas totgeschwiegen.“ / Pietre ce stau în cale. „Asta, oarecum, s-a trecut, să spunem, sub o tăcere de mormânt.“*; *„Revolution ist weiblich.“ Eine Biografieausstellung zum Herbst 1989 / „Revoluția este feminină.“ O expoziție biografică despre toamna lui 1989.*

Urmează o incursiune în expozițiile itinerante ale Asociației *Archiv Bürgerbewegung Leipzig*, care incită prin tematica propusă, din care răzbat convulsiunile unei perioade „originale“ pentru fiecare din țările ex-comuniste ale Europei.

Graben für den Frieden? Die Bausoldaten in der DDR / Morminte pentru pace? Soldații constructori din DDR

„Expoziția itinerantă *Graben für den Frieden? Die Bausoldaten in der DDR / Morminte pentru pace? Soldații constructori din DDR* prelucrează confruntațional istoria unei «grupări» marginalizate de către stat şi societate, folosind fotografii şi documente care nu au mai fost publicate până acum.

În DDR nu exista pentru tinerii recrutabili o legislație constituțională privind refuzul de a satisface, din motive de credință şi de conştiință, serviciul militar în timp de război. Odată cu introducerea obligației de a presta serviciul militar în 1962, s-a cristalizat un potențial al celor care refuză serviciul militar, fapt pentru care a intrat în vigoare, în septembrie 1964, prin conducerea de partid şi de stat, *Dispoziția Consiliului Apărării Naționale al Republicii Democrate Germania pentru înființarea unităților de constructori în domeniul Ministerului Apărării Naționale*. Textual, aceasta prevedea că tinerii recrutabili care invocau «vederi religioase» sau «motive asemănătoare» puteau să îşi satisfacă stagiul militar în armata populară națională fără arme, ca soldați constructori.

În societatea militarizată, cei care refuzau să îşi satisfacă serviciul militar trebuiau să ia în calcul discriminarea şi stigmatizarea. De acestea se legau prejudiciile educaționale şi profesionale, dar şi supravegherea şi controlul din partea Securității Statului.

Expoziția redă toate acestea, cât şi aspectul refuzului principial de a satisface serviciul militar şi al conflictelor specifice cu care trebuiau să se lupte soldații constructori prin încorporarea militară sau prin mobilizările la muncă obştească pentru construirea instalațiilor militare. Un alt centru de greutate îl constituie activitățile unor soldați constructori după serviciul militar, cum ar fi angajamentul lor împotriva doctrinei militare a DDR-ului,

consilierea şi informarea tinerilor recrutabili privitor la serviciul militar ca soldaţi constructori."

„All you need is beat." Jugend, Musik und Politik in der DDR 1955-75 / „Tot ce ai nevoie este beat-ul." Tineret, muzică şi politică în DDR 1955-75.

„Cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a demonstraţiei Beat din 1965, Asociaţia *Archiv Bürgerbewegung Leipzig* a realizat o expoziţie itinerantă care prezintă legătura agitată dintre tineret, muzică şi politică în DDR.

Sub titlul «ALL YOU NEED IS BEAT» se ilustrează dezvoltarea culturii tineretului în jurul rock'n roll-ului şi al beat-ului în condiţiile socialismului care exista cu adevărat, al erei Ulbricht[106], între încurajare parţială, cenzură şi represiune.

Pornind de la exemplul formaţiei beat din Leipzig, «The Buttlers», sunt prezentaţi anii timpurii '60 între construirea Zidului Berlinului, avântul cultural-politic şi «defrişarea» reinstaurată după a 11-a şedinţă plenară.

În centru stă demonstraţia beat din Leipzig, la care au luat parte 500-800 de «Beatniks»[107], cărora puterea de stat le-a opus un număr aproape dublu de poliţişti şi forţe civile ale Securităţii, ce au acţionat asupra tinerilor cu o duritate neadecvată. Au urmat nenumărate arestări şi trimiterea în lagăre de muncă forţată, fără audiere în instanţă sau înştiinţarea rudelor.

Finalul expoziţiei îl constituie dezvoltarea ulterioară a popularei muzici a sfârşitului anilor '60 şi a X-a ediţie a Festivalului Mondial din 1973, care trebuia să sugereze «deschiderea spre lume» a regimului SED după schimbarea puterii prin Honecker. Deşi tăiatul părului cu forţa în public şi interzicerea blugilor aparţineau trecutului, s-a recurs încă şi acum la o multitudine de măsuri represive, pentru a-i ţintui pe tinerii neadaptaţi între strâmtele bariere ale culturii socialiste a timpului liber. Practica puţin receptată de către opinia publică a DDR-ului, a educaţiei prin muncă, s-a dovedit mai departe un mijloc verificat de disciplinare."

Die gelenkte Frei-Zeit. DDR Lebenswelten in der Ära Honecker / Timpul liber dirijat. Moduri de existenţă în era Honecker

„Crezul enunţat în 1945 de viitorul şef de partid şi de stat, Walter Ulbricht: «Totul trebuie să pară democratic, dar trebuie să fie sub control» a

[106] Walter Ulbricht, prim-secretar al Partidului Socialist Unit din Germania între 1950-1971 şi preşedintele DDR-ului între 1960-1973.

[107] *Beatniks*: tineri cu plete şi îmbrăcăminte neîngrijită, nonconformişti în mentalitate şi comportament.

fost, şi după preluarea puterii de stat de către Erich Honecker, linia directoare a politicii de stat referitoare la timpul liber.

Standardul de viaţă, care a crescut în 1970, şi necesităţile timpului liber, care au sporit odată cu acesta, au pus «reglatorii» din conducerile de partid ale SED-ului şi din cele regionale în faţa unor provocări din ce în ce mai mari. Exista deja din faza timpurie a DDR-ului o varietate de asociaţii şi societăţi care îşi dădeau osteneala pentru canalizarea intereselor din timpul liber al populaţiei. Libertatea lor de acţiune era, totuşi, dictată «de sus».

În anii 1960 organele de Securitate erau ocupate cu delimitarea dificilă, din punctul de vedere al conţinutului, dar limpede din punctul de vedere al denumirilor, a asociaţiilor aparţinând cândva întregii Germanii.

Odată cu importanţa crescândă a timpului liber pentru regenerarea forţei de muncă au luat naştere probleme neprevăzute până atunci. În primul rând, era lipsa de materiale de construcţii şi de materii prime, care a condus la apariţia «mărfii de sub tejghea» şi a unei societăţi de schimb închise în DDR. Deficienţa administrativă a favorizat capacitatea est-germană de improvizaţie în toate domeniile, iar privirea de temut de către guvern spre «Vest – paradisul timpului liber» nu lăsa forţele de securitate să se liniştească. După «războiul Beatles» al anilor ’60 au intrat acum în vizorul forţelor de Securitate fanii fotbalului, colecţionarii de timbre şi crescătorii de porumbei călători. Supravegherea completă a asociaţiilor, care în germana oficială a DDR-ului se numeau uniuni, a presupus, până în 1989, un număr mare de agenţi secreţi de la Poliţie şi Stasi.”

Die ganze action hat geprägt: Die Sprengung der Universitätskirche in Leipzig 1968. Erinnerungen von Zeitzeugen / Întreaga acţiune a lăsat urme: Demolarea Bisericii Universităţii din Leipzig 1968. Amintiri ale martorilor timpului

„În 30 mai 1968, în pofida protestului multor cetăţeni ai Leipzigului şi al diferitelor instituţii şi persoane din ţară şi din străinătate, Biserica Universităţii din Leipzig, St. Pauli, a fost demolată. Biserica monastică, sfinţită în anul 1240, a fost una dintre cele mai vechi biserici ale unei Universităţi din Germania şi, privitor la dotarea sa din punctul de vedere al istoriei artei**,** cea mai bogată biserică din Leipzig. Ambele confesiuni[108] au folosit după război biserica. Ea a servit educaţiei universitare. Concerte de o mare valoare artistică au avut loc aici. Nu în ultimul rând, ea a fost un

[108] Este vorba de evanghelici şi catolici, cele două confesiuni care predomină în cadrul populaţiei Leipzigului.

magnet pentru mulți turiști. Neinfluențat de această tradiție, cât şi de rolul cultural şi social al clădirii, SED-ul şi-a transpus într-un act de samavolnicie doctrina «transformării socialiste» a oraşelor în DDR.

Cazul istoric individual relatează exemplar despre experiențele de viață ale unei generații; idealurile, speranțele şi aerul ei vital s-au ciocnit de pretenția la putere a SED-ului. Prin aceasta se poate vedea felul în care restricția a afectat viața cotidiană, individuală şi cum oamenii au încercat să se apere de ea prin opusul ei. Cât curaj civil a fost posibil şi necesar în DDR?

Anul 1968 s-a întipărit în memoria tuturor germanilor ca un an al avântului şi al speranței. Protestele contra demolării Bisericii Universității constituie o raportare biografică la mişcările tineretului din Europa de Vest şi America, la Primăvara de la Praga şi la referendumul din aprilie 1968 referitor la o nouă constituție a DDR-ului, în care SED-ul şi-a legitimat prin popor pretenția la conducere.

Martorii contemporani îşi povestesc singuri istoria. Astfel ia naştere un tablou al opiniei generale, care însufleţeşte amintirea şi îi oferă contemplatorului posibilitatea să poată reflecta la propriile sale experiențe.

Sunt desluşite momente de curaj civil până la rezistență deschisă. Expoziția doreşte să contribuie la prelucrarea confruntațională a istoriei opoziției şi rezistenței în DDR."

„radix-blätter". Ein Untergrund-Verlag in Berlin 1986-1989. Eine Ausstellung über Struktur, Arbeitsweise und Organisation eines Untergrundverlages in der DDR / „radix-blätter". O editură subterană în Berlin 1986-1989. O expoziție despre structura, modul de lucru şi organizarea unei edituri subterane în DDR

„Într-o tipografie înființată ilegal de către Stephan Bickhardt în 1986 şi nedescoperită până la sfârşitul DDR-ului s-au tipărit, până în 1989, la Berlin 11 samizdate, într-un tiraj de până la 3000 de exemplare.

«Radix», un cuvânt latinesc, înseamnă izvor, sursă sau încâlceală de rădăcini – sensuri care, între 1986 şi 1989, au devenit în DDR programul acestei edituri subterane. «Dialog şi deschidere» devin noțiunile centrale şi scopurile acesteia.

Expoziția ilustrează modul de lucru şi structura internă a editurii, publicațiile şi conținuturile acestora şi clarifică atitudinea Securității Statului.

Stephan Bickhardt (născut în 1959) s-a numărat printre cei mai importanți opoziționişti din DDR. Provenind dintr-o casă părintească

creştină, s-a întâlnit deja de timpuriu, prin «lucrul deschis»[109], iniţiat în comunitatea bisericii podgorene din Dresda[110], cu fondatorii mişcării ecologiste din Sachsen şi a iniţiat cu Christoph Wonneberger[111] «serviciul social pentru pace»[112]. Mai târziu a luat naştere, prin aportul său, Cercul pentru Pace Naumburg / Friedenskreis Naumburg. El a făcut parte din comitetul de conducere al Acţiunii Sühnezeichen[113] şi a întreţinut, prin Petra Kelly[114], contacte cu mişcarea federală germană pentru pace, cât şi cu diferite grupuri opoziţioniste din DDR.

Împreună cu Ludwig Mehlhorn[115] şi Konrad Blank a înfiinţat în 1986 Editura Radix.

În toamna lui 1989 s-a numărat printre fondatorii mişcării civile «Democraţia Acum» / «Demokratie Jetzt», a fost secretarul ei executiv şi a condus campania electorală a Alianţei ’90 / Verzii / Bündnis ’90 / Die Grünen la alegerile pentru Camera Populară din 1990.”

Stolpersteine. „Das wurde irgendwie, sagen wir mal, etwas totgeschwiegen.“ / Pietre ce stau în cale. „Asta, oarecum, s-a trecut, să spunem, sub o tăcere de mormânt.“

„Convieţuirea prietenoasă a fost aproape netulburată până în 1933, dar deodată locuinţa vecinului s-a golit, vecinii au plecat, mobila a fost luată

---

[109] „Lucrul deschis“: concept pedagogic popular în Germania la sfârşitul anilor ’70, care punea în prim-plan necesităţile de dezvoltare liberă a copilului.

[110] Se face referire la Weinbergkirche „Zum Heiligen Geist” / Biserica „Sfântului Duh”, biserică sătească în stil baroc, înălţată în podgoria regală.

[111] Christoph Wonneberger: pastor evanghelic implicat din 1986 în organizarea, în Biserica Nikolai din Leipzig, a *Rugăciunilor de luni pentru pace / Montägliche Friedensgebete*, care au condus la *Demonstraţiile de luni* / *Montagsdemonstrationen* şi, ulterior, la *Revoluţia Paşnică* / *Friedliche Revolution* din toamna anului 1989.

[112] „Serviciul social pentru pace” / „Sozialer Friedensdienst”: serviciu civil înfiinţat de către creştinii evanghelici din DDR, pentru a înlocui serviciul militar obligatoriu.

[113] *Acţiunea Sühnezeichen (ASZ)* / *Acţiunea de reconciliere*, organizaţie germană evanghelică militantă pentru pace.

[114] Petra Kelly (n. 29 nov. 1947-d. probabil 1 oct. 1992): om politic german, contribuţie importantă la fondarea Partidului Verzilor / Die Grünen în 1979. Membră a Bundestag-ului între 1983-1990. În anul 1982 i se decernează The Right Livelihood Award, denumit şi Premiul Nobel Alternativ, pentru contribuţia pe care şi-a adus-o în trei direcţii vitale pentru omenire: pace, ecologie, drepturile omului.

[115] Ludwig Mehlhorn (n. 5 ian. 1950-d. 3 mai 2011): militant german pentru drepturile omului. Legături strânse în perioada comunistă cu disidenţii polonezi. Fondator, alături de Stephan Bickhardt, al Mişcării Civile *Democraţia Acum* / *Demokratie Jetzt* în perioada Revoluţiei Paşnice din DDR.

şi nimeni să nu fi ştiut ceva? Acest lucru rămâne pentru artistul de performance din Köln, Gunter Demnig, de neconceput şi acest de neconceput este impulsul său de a nu lăsa să se şteargă amintirea.

Pietrele ce stau în cale / Stolpersteine vor să aducă în memorie şi să păstreze vii sorţile evreilor, romilor, ale celor urmăriţi din motive politice sau confesionale, ale homosexualilor, ale victimelor eutanasierii.

Forma aleasă de Gunter Demnig în acest scop este o pomenire foarte individuală: sunt cercetate fostele adrese ale oamenilor deportaţi şi ulterior omorâţi. Pe trotuarul din faţa caselor lor sunt aşezate, la nivelul solului, pietrele ce stau în cale. Pietrele sunt turnate din beton şi au pe partea superioară o tăbliţă de alamă de 10x10 cm, în care Demnig a ştanţat cu ciocanul şi cu litere pentru ştanţat inscripţia AICI A LOCUIT / HIER WOHNTE şi dedesubt numele, anul şi alte date ale destinului fiecărui om.

Proiectul, care acoperă întreaga Germanie, necesită grupuri de iniţiativă care să înlesnească o instalare a pietrelor ce stau în cale.

În anul 2007 a fost realizată, legat de aceasta, expoziţia itinerantă *Das wurde irgendwie, sagen wir mal, etwas totgeschwiegen. / Asta, oarecum, s-a trecut, să spunem, sub o tăcere de mormânt.* După ce este prezentat proiectul, expoziţia povesteşte exemplar sorţile a cinci cetăţeni din Leipzig care au fost omorâţi din diverse motive. Astfel devin clare tragediile individuale care se ascund în spatele numărului insesizabil de victime. Parte componentă a prezentării este procesul prin care a luat naştere această formă de memorare."

„Revolution ist weiblich." Eine Biografieausstellung zum Herbst 1989 / „Revoluţia este feminină." O expoziţie biografică despre toamna lui 1989.

„Expoziţia *Revolution ist weiblich. Eine Biografieausstellung zum Herbst 1989 / Revoluţia este feminină. O expoziţie biografică despre toamna lui 1989* redă în mod biografic perioadele din viaţa a opt femei din diferite oraşe din Sachsen. În expoziţie martorele timpului se exprimă în citate asupra motivaţiilor lor şi istoriilor trăite.

Femeile portretizate s-au angajat în anii 1980, într-o mare măsură, în grupuri de femei, grupuri pentru pace, pentru drepturi ale omului sau pentru protecţia mediului înconjurător. Prin aceasta ele au pus deja devreme sub semnul întrebării domenii politice şi sociale care au aparţinut, în timpul dictaturii SED, temelor tabu sau au zdruncinat legitimitatea statului condus de SED. Pentru aceasta femeile au suferit restricţii publice, precum îngrădiri profesionale sau interzicerea studiului sau educaţiei.

La fiecare biografie se pot citi, în cele din urmă, influențări ale Ministerului Securității Statului. Spectrul metodelor poliției secrete era variat. Femeile trebuiau să suporte urmărirea, şicana, disciplinarea, intimidarea, audierea sau arestul politic.

În timpul Revoluției Paşnice din 1989, a cărei izbucnire era încă nesigură pentru acea vreme, ele s-au angajat în primul rând. Ele au împărțit foi volante, au organizat acțiuni de protest şi rugăciuni pentru pace sau au colaborat cu partidele şi mişcările civile nou înființate.

Ca pentru majoritatea est-germanilor, Revoluția Paşnică din 1989 şi unitatea de stat a Germaniei din 1990 reprezintă un moment biografic crucial. Martorele timpului au trăit libertatea câştigată şi noile şanse în ultimii douăzeci de ani în felul lor special.

Femeile portretizate sunt reprezentative pentru multe alte femei care s-au angajat în trecut pentru libertate, autodeterminare şi democrație. Reprezentative şi pentru acelea care trebuie să lupte mai departe, şi în prezent, în diferite țări ale lumii, pentru aceste drepturi ale omului."

(Materiale preluate din site-ul Asociației *Archiv Bürgerbewegung Leipzig*)

Adina **HORNEA ABRUDA**

Leipzig 1989

- **15 ianuarie 1989**: *Inițiativa pentru reînnoirea democratică a societății noastre* / *Initiative zur demokratischen Erneuerung unserer Gesellschaft* cheamă la o manifestație în Piața Leipzig / Leipziger Markt pentru reforme şi schimbări politice în DDR. La demonstrația care urmează Poliția arestează 53 de militanți pentru drepturi civile şi alți opoziționişti.
- **13 martie 1989**: După rugăciunea pentru pace 600 de cetățeni care doresc să părăsească DDR-ul se întâlnesc cu alți participanți la *Rugăciunea de luni* / *Montagsgebet* pentru o demonstrație la Biserica Nikolai, în direcția Bisericii Thomas. Poliția trece în mod arbitrar şi violent la arestări.
- **7 mai 1989**: Şi în Leipzig militanții pentru drepturi cetățeneşti descoperă masive falsificări la alegerile comunale. În acelaşi timp, peste 1000 de persoane nevotante protestează printr-un marş în centrul oraşului. Poliția Populară şi Stasi arestează peste 100 de protestanți.
- **4 iunie 1989**: Poliția arestează 74 de participanți la al doilea marş comemorativ de la Pleiße[116], care demonstrează pe drumul de la Biserica Paul Gerhard din Connewitz[117] spre Biserica Reformată de la Tröndlinring[118] pentru apărarea lumii şi pentru acțiuni umanitariste în politica mediului înconjurător.
- **6-9 iunie 1989**: Paralel cu Congresul Bisericii Evanghelice-Luterane a Landului Sachsen se întâlnesc grupuri de bază la Biserica Lukas pentru *Statt-Kirchentag*[119]. În timpul festivității de încheiere acestea fac trimitere la încălcările continue ale drepturilor omului în China şi la masacrul de la Pekin, din Piața Păcii Cereşti[120], dar şi la falsificările de la alegerile comunale din DDR.
- **10 iunie 1989**: Poliția interzice primul festival de muzică de stradă din Leipzig. Mulți muzicieni şi spectatori sunt îmbarcați brutal în

[116] Râu care izvorăşte în Leipzig, afluent al râului Elsterul Alb.
[117] Cartier al Leipzigului.
[118] Arteră principală de circulație din centrul Leipzigului.
[119] Congres al Bisericii Evanghelice Luterane la care au luat parte opoziționişti din RDG, prilej cu care s-a dezbătut situația actuală a țării şi măsurile care se cereau a fi luate.
[120] Piața Tien An Men.

camioane şi „conduşi” pentru scurt timp. Dintre trecătorii neparticipanţi se formează o mulţime care protestează.

- **4 septembrie 1989**: Imediat după rugăciunea pentru pace se înmulţesc declamaţiile în cor în curtea Bisericii Nikolai. Prin lozincile „Vrem afară!” şi „Rămânem aici!” este înlăturată bariera dintre „cei care doresc să emigreze” şi „cei care doresc să rămână aici”. În acelaşi timp, se solicită libertatea de a călători şi drepturi ale omului: „Pentru o ţară deschisă cu oameni liberi”. Colaboratorii Securităţii Statului dărâmă imediat pancartele, dar imaginile cu acestea fac înconjurul lumii.
- **11 septembrie 1989**: Curtea Bisericii Nikolai este barată de forţe ale Securităţii. Cu toate acestea, începe o demonstraţie. Din nou sunt arestaţi participanţii, „pentru a înăbuşi în faşă acţiunile duşmănoase” (Erich Honecker).
- **18 septembrie 1989**: Din nou forţele de Securitate acţionează cu brutalitate contra demonstranţilor din oraş.
- **25 septembrie 1989**: Cordonul de blocare al forţelor de Securitate din jurul Bisericii Nikolai nu a crescut, datorită presiunii miilor de demonstranţi.
- **2 octombrie 1989**: Aproximativ 10.000 de cetăţeni paşnici ai Leipzigului se îndreaptă spre Leipziger Ring[121]. Faţă în faţă cu ei se află forţele speciale ale Poliţiei cu câini şi dotare specială.
- **7 octombrie 1989**: Poliţia Populară alungă în centrul oraşului, fără alegere, cu bastoane de cauciuc şi cu aruncătoare de apă, demonstranţi şi trecători. 210 arestaţi sunt înghesuiţi în condiţii nedemne de un om în grajdurile pentru cai ale expoziţiei agricole.
- **9 octombrie 1989**: De *Ziua deciziei* / *Tag der Entscheidung* peste 80.000 de oameni au parte prin perseverenţă, prin comportamentul lor paşnic, de o desfăşurare a demonstraţiei fără vărsare de sânge. La radiodifuzoare se citeşte *Chemarea celor şase* / *Aufruf der Sechs*[122] la prudenţă. Militanţi pentru drepturile omului împart manifeste cu îndemnul la non-violenţă. Demonstraţia se întinde mai întâi în

[121] Porţiunea ce delimitează fostele fortificaţii ale oraşului, care au fost demolate după Războiul de Şapte ani (1756–1763).

[122] Document redactat de şase figuri proeminente ale Leipzigului: Kurt Masur, dirijorul Filarmonicii din Leipzig, teologul Peter Zimmermann, cabaretistul Bernd-Lutz Lange şi secretarii conducerii regionale SED: Kurt Meyer, Jochen Pommert şi Roland Wötzel.

întregul Leipziger Ring. Grupele de luptă şi unităţile de Poliţie concentrate din toate părţile DDR-ului nu intervin.

- **16 octombrie 1989**: La această demonstraţie de luni iau parte circa 120.000 de oameni. Temuta trecere în marş a unei unităţi de tancuri nu mai are loc.
- **23 octombrie 1989**: Aproximativ 250.000 de demonstranţi poartă o mulţime de pancarte. Chemarea la libertate şi la apărarea lumii este formulată mai clar, sunt prezentate cererile privitoare la desfiinţarea Stasi-ului.
- **30 octombrie 1989**: Peste 300.000 de participanţi se adună la marşul din jurul Leipziger Ring-ului. Declamaţiile în cor şi pancartele devin mai numeroase. Cu lozinca „SED, asta doare!" ia naştere o atmosferă festivă populară.
- **6 noiembrie 1989**: Aproximativ 600.000 de participanţi vin la cea mai mare demonstraţie de luni din Leipzig, în ciuda ploii torenţiale, pentru a-şi exprima nemulţumirea privind noua lege a călătoriilor. Piaţa Karl Marx este plină la prima manifestaţie. Reprezentanţilor SED-ului li se strigă: „Voi sunteţi vinovaţi!".
- **13 noiembrie 1989**: Şi în lunea de după căderea Zidului demonstrează circa 150.000 de cetăţeni împotriva pretenţiei la conducere a SED-ului şi pentru alegeri libere.
- **18 noiembrie 1989**: Noul Forum organizează o demonstraţie publică în Piaţa Georgi Dimitroff, la care iau parte 30.000 de locuitori ai oraşului.
- **4 decembrie 1989**: Grupuri pentru drepturi ale omului pătrund în *Runde Ecke / Colţul Rotund*, sediul administraţiei regionale a Ministerului Securităţii Statului. Ele sigilează acolo încăperile şi arhiva.

(Prezentarea cronologică a evenimentelor Anului 1989 din Leipzig a fost preluată din pliantul Asociaţiei *Archiv Bürgerbewegung Leipzig)*

(Traducere: Adina **HORNEA ABRUDA)**

Ecouri în presă de la vernisajul expoziției itinerante
Revoluția română în imagini

Minunatul cuvânt libertate.
Traian Orban din Timişoara aminteşte, cu ocazia unei expoziții foto, de Revoluția din 1989 din țara sa natală, România

Traian Orban (66) este preşedintele Memorialului Revoluției din Timişoara, România. Acum este la Leipzig, pentru a prezenta expoziția „Revoluția Română în imagini", la inițiativa Asociației *Archiv Bürgerbewegung (Arhiva Mişcării Civile, n.n.)*, promovată de Biroul Cultural al oraşului, şi care poate fi văzută în „Runde Ecke" („Colțul Rotund", n.n). În interviu Orban povesteşte despre viața sa.

LEIPZIG

Das wunderschöne Wort Freiheit

Traian Orban aus Temeswar erinnert anlässlich einer Fotoausstellung an die Revolution 1989 in seiner rumänischen Heimat

Ce profesie ați exercitat sub regimul Ceauşescu?

Am lucrat în agricultură, dar eram foarte nemulțumit, deoarece nu puteam să fiu medic veterinar, ceea ce studiasem, ci doar să lucrez ca tehnician veterinar. Mă mai nemulțumea faptul că, deşi pământul nostru era roditor, recoltele erau din ce în ce mai proaste.

Cum ați trăit în țara dumneavoastră Revoluția anului 1989?

Am fost rănit în Timişoara în timpul confruntărilor şi de atunci am rămas cu handicap. Astfel am devenit un colecționar împătimit de fotografii, articole, cărți, emisiuni TV, filme documentare despre revoluția noastră şi reflectările ei în media. Asemenea materiale au constituit baza fondării Memorialului Revoluției Române şi a înființării Centrului de Documentare, Cercetare şi Informare asupra evenimentelor din Decembrie '89.

Cum vă amintiți concret de acea perioadă?

România era izolată, eu trebuia să ascult posturile de radio vestice pentru a afla ce se întâmpla în Europa. Deci ştiam ce evenimente avuseseră loc în Ungaria, Polonia, Cehoslovacia şi Germania de Est şi eram convins că şi în România trebuie înlăturat comunismul. România era doar ultima țară comunistă. Eram frustrat, pentru că la noi nu se întâmpla nimic de mult timp, în timp ce vecinii noştri au câştigat libertate şi democrație. Ungurii, polonezii, cehii şi est-germanii erau modele pentru noi, mai ales pentru faptul că schimbările au avut

loc fără vărsare de sânge. Îl admiram pe Mihail Gorbaciov şi îl uram pe Ceauşescu, care refuza de mult timp orice schimbare. În Timişoara a izbucnit revolta în 15 decembrie ’89. Ceea ce a început paşnic s-a sfârşit brutal. Soldaţi înarmaţi au luat poziţie, miliţia s-a năpustit asupra noastră cu bastoane. Noi, cetăţenii, am strigat cuvântul „Libertate!”.

Era minunat, după 45 de ani de comunism, să poţi striga cuvântul „Libertate!”. Totuşi, puterea de stat a încercat să stingă demonstraţiile cu forţa militară şi chiar şi cu tancuri. După fiecare atac, protestanţii se adunau într-un număr tot mai mare. Erau timişoreni de toate categoriile, tineri, chiar copii, elevi, mulţi studenţi. Pentru că eram pe drum cu ei, am prins mult curaj. Oamenii s-au lăsat contaminaţi de lozincile pe care le strigau împreună contra forţei represive. Atunci s-a tras şi s-a ajuns la un masacru de aproape 300 de morţi [de fapt, 117 morţi, probabil o preluare eronată, n.n.]. Şi eu am fost nimerit. Asta s-a întâmplat în Piaţa Libertăţii. Am ajuns la spital. Pentru că au apărut complicaţii grave, am fost trimis mai târziu la Viena cu un transport de răniţi, unde medicii mi-au salvat piciorul stâng de la amputare. În Viena am învăţat germană. Pacienţii austrieci din salonul meu au fost, ca să spun aşa, profesorii mei.

Vă prezentaţi acum expoziţia în Leipzig, la fostul centru de forţă al Securităţii Statului. Cum se desfăşoară, de fapt, prelucrarea confruntaţională a dictaturii comuniste în România?

După căderea lui Ceauşescu am avut repede acces la documente politice importante. Împreună cu celelalte victime am intentat procese criminalilor care erau răspunzători pentru moartea a 1104 oameni în România. Deşi procesele au fost deseori amânate şi împiedicate, au putut fi condamnaţi câţiva vinovaţi. Dar prelucrarea noastră confruntaţională a fost deseori o luptă contra criminalilor de odinioară, care au fost sprijiniţi de puterea nou instalată. Chiar şi judecătorii au devenit protectori ai vinovaţilor. Şi, în cazuri speciale, făptaşii au fost graţiaţi de către preşedinte.

Cum s-a ajuns la fondarea Memorialului dumneavoastră?

Ne-am putut înfiinţa în 1990, cu sprijinul Ministerului Culturii şi al autorităţilor locale, şi am primit şi un substanţial sprijin moral de la artişti, scriitori şi istorici. Artişti din Timişoara şi Bucureşti au ridicat monumente în oraşul nostru în acele locuri unde s-a vărsat sângele nostru.

Care este ţelul actual al angajamentului dumneavoastră?

România este membră a UE. Deci trebuie să ne facem istoria parte integrantă a istoriei europene.

Interviu: Thomas **Mayer** („Leipziger Volkszeitung”, 20/21 noiembrie 2010**)**

(Traducere: Adina **HORNEA ABRUDA)**

Vernisaj
Revoluția Română în imagini

„Altfel decât lupta paşnică a cetățenilor est-germani împotriva regimului socialist din DDR, Revoluția Română din 1989 a decurs sângeros. 1104 oameni au murit în mai puțin de două săptămâni. 3352 au fost răniți. Expoziția «Revoluția Română în imagini» a Centrului de Documentare Memorialul Revoluției Timişoara redă evenimentele. Vernisajul are loc în «Runde Ecke», joi la ora 19.00, cu un scurt film documentar, «Noi nu murim!».

În dialog cu publicul, de la stânga la dreapta: Horst Samson, Adina Hornea Abruda, Traian Orban, Stephan Bickhardt.

Ausstellungseröffnung

Die rumänische Revolution in Bildern

Anders als der friedliche Kampf der Ostdeutschen Bürger gegen das sozialistische DDR-Regime verlief die rumänische Revolution 1989 blutig. 1104 Menschen starben in weniger als zwei Wochen. 3352 wurden verletzt. Die Ausstellung „Die rumänische Revolution in Bildern" des Dokumentationszentrums Memorial der Revolution Timisoara zeichnet die Ereignisse nach. Eröffnung in der „Runden Ecke" ist am Donnerstag um 19 Uhr mit einer kurzen Filmdokumentation „Wir sterben nicht". Moderiert von Stephan Bickhardt diskutieren anschließend die Kuratorin der Ausstellung, Adina Hornea Abruda, und der Vorsitzende des Memorial der Revolution Timisoara, Traian Orban, über die Ereignisse in Rumänien und die Möglichkeiten der Aufarbeitung. Anmeldungen für die kostenlose Veranstaltung im Dittrichring 24 nimmt Regina Schild unter Telefon 0341 22473211 entgegen. *ko*

Moderați de Stephan Bickhardt, discută în continuare curatorul expoziției, Adina Hornea Abruda, şi preşedintele Memorialului Revoluției Timişoara, Traian Orban [şi Horst Samson*, n.n.], despre evenimentele din România şi despre posibilitățile prelucrării confruntaționale.”

---

* Horst Samson (n. 4 iun. 1954): jurnalist şi poet de limbă germană originar din România. Între 1981-1984 a fost secretarul cenaclului literar german „Adam Müller-Guttenbrunn” din Timişoara, din care făceau parte, printre alții, Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, Johann Lippet, Nikolaus Berwanger, Rolf Bossert, Joachim Wittstock, Franz Liebhard, Erika Scharf şi Balthasar Waitz. Se numără, alături de scriitorii Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, Johann Lippet, Balthasar Waitz şi Helmuth Frauendorfer, printre semnatarii unei scrisori de protest adresate guvernului României şi dictatorului Nicolae Ceauşescu. În anul 1985 i se interzice să mai scrie, iar un an mai târziu este amenințat cu moartea de Securitate.

Împuşcături şi lumânări

„Expoziția începe aparent familiar. În poză se pot vedea oameni care demonstrează paşnic, cu lumânări în mână, pentru libertate. Totuşi, piața nu se află în DDR, ea se află în Timişoara, România.

Însufleţiți de evenimentele din DDR şi din alte ţări ale Europei de Est, românii s-au ridicat în decembrie 1989 şi s-au eliberat, într-o sângeroasă săptămână şi jumătate, de despotul lor, Ceauşescu.

SEITE 23

Schüsse und Kerzen

Scheinbar vertraut beginnt die Ausstellung. Auf dem Foto sind Menschen zu sehen, die friedlich mit Kerzen in der Hand für Freiheit demonstrieren. Doch der Platz befindet sich nicht in der DDR, er befindet sich in Timisoara, Rumänien.
Beflügelt von den Geschehnissen in der DDR und anderen Staaten Osteuropas, erhoben sich die Rumänen im Dezember 1989 und befreiten sich in einerinhalb blutigen Wochen von ihrem Despoten Ceausescu. Über 1000 Menschen verloren ihr Leben, ehe Ceausescu hingerichtet wurde. Und so enthält die Ausstellung „Die rumänische Revolution in Bildern" auch Fotos von fliehenden Demonstranten und schießenden Soldaten. Die Schau des Dokumentationszentrums „Memorial der Revolution Timisoara" zeichnet die Ereignisse in bewegenden Fotos nach.

Die rumänische Revolution in Bildern, Museum „In der runden Ecke", bis 31. Dez.

Peste 1000 de oameni şi-au pierdut viața înainte ca Ceauşescu să fie executat. Astfel, expoziția «Revoluția Română în imagini» conține şi fotografii cu demonstranți care se refugiază şi soldați care trag.

Expoziția Centrului de Documentare Memorialul Revoluției Timişoara redă evenimentele în fotografii emoționante.”

„Revoluția Română în imagini”, Muzeul „In der Runden Ecke”, până în 31 decembrie
(„Leipziger Volkszeitung”, 18.11.2010)

(Traducere: Adina **HORNEA ABRUDA**)

BIBLIOTECA REVOLUȚIEI

Elena Spijavca, ***Munci şi zile în Bărăgan,*** Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, 158 p.

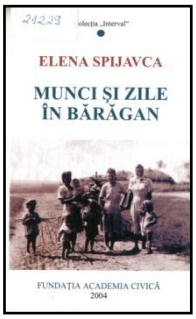

Fenomenul amplu al deportărilor în Bărăgan a fost întreprins în anul 1951 de către regimul comunist din România. Acesta s-a declanşat în contextul încordării relațiilor dintre România şi Iugoslavia, exclusă în 1948 din Cominform*, astfel granița dintre cele două țări a devenit o zonă delicată pentru guvernul de la Bucureşti, care adoptase o politică de supunere totală față de Moscova (U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste). Deportarea s-a aplicat pentru zona de sud-vest a țării, cuprinzând populația ce locuia la 25 km de frontiera cu Iugoslavia. Etniile prezente în această zonă, în special în Banat, erau considerate periculoase. Deportații din Câmpia Bărăganului proveneau din județele Timiş, Caraş-Severin şi Mehedinți. Deportările au fost făcute după modelul sovietic, astfel că, pe 15 martie 1951, a fost dată decizia nr. 344 a Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Române, urmărindu-se menținerea siguranței la frontiera cu Iugoslavia prin înlăturarea acelor populații ce dăunau construirii socialismului în România. Celor deportați li s-a stabilit domiciliu obligatoriu în Bărăgan.

Decizia nr. 344 a netezit drumul desfăşurării acțiunilor de deportare plănuite anterior. Această acțiune urma să fie a doua mare deportare a României, după deportările făcute în ianuarie 1945, când peste 70.000 de persoane, în special etnici germani, au fost deportate în Uniunea Sovietică.

Zona în care trebuiau să se facă deportările a fost, de această dată, Câmpia Bărăganului, o zonă mai puțin dezvoltată şi extrem de puțin locuită.

* Cominform sau Biroul Comunist de Informații al Partidelor Comuniste şi Muncitoreşti, constituit în 1947, este înlocuitorul Cominternului (numit şi Internaționala a III-a comunistă, o organizație internațională comunistă fondată în 1919 de Lenin şi de Partidul Comunist Rus (Bolşevic), care avea ca scop lupta prin toate mijloacele posibile, inclusiv lupta armată, pentru răsturnarea burgheziei mondiale şi pentru formarea unei republici sovietice internaționale, ca un stadiu de tranziție către abolirea definitivă a statului.).

Ulterior a ieşit la iveală faptul că, în realitate, aceste deportări au urmărit purificarea etnică de germani, sârbi şi aromâni a României. Deportările au vizat şi înlăturarea unor categorii sociale considerate periculoase de comunişti, precum: marii fermieri, marii proprietari de pământ, industriaşi, hangii sau deținători de restaurante, refugiați basarabeni sau macedoneni, foşti membri în forțele armate germane, cetățeni străini, rude ale refugiaților, simpatizanți ai lui Tito, persoane care colaboraseră în război cu inamicul, cadre militare, oficialități demise, rude ale contra-revoluționarilor şi toți cei care i-au sprijinit, activişti politici şi pentru drepturile cetățeneşti, foşti oameni de afaceri cu legături în Occident, lideri ai grupării etnicilor germani.

Cartea *Munci şi zile în Bărăgan* a Elenei Spijavca este o sursă istorică ce stârneşte interesul cititorului, descriind acele timpuri, prezentând date, locuri, nume proprii sau nume de localități, întâmplări, suferințe, durere. Întreaga carte surprinde, cronologic, povestea uneia dintre familiile deportate din Banat în Bărăgan, în sinistra noapte a „Rusaliilor Negre".

În *Munci şi zile în Bărăgan* sunt povestite întâmplările zilelor, fără patimă aproape, dar cu o luciditate înspăimântătoare. În acest sens, edificatoare este opinia prozatoarei Delia Oprea, care face o radiografie concisă a jurnalului Elenei Spijavca: „Am încercat să scriu această prezentare în acelaşi mod în care scrie Elena, dar, în final, îmi este imposibil... pentru că niciodată nu am citit nimic mai simplu, mai prozaic, aparent mai neimportant, mai lipsit de patimă sau trăiri ca această carte, dar care să mă cutremure până la anxietate şi paralizie exact prin ceea ce îi lipseşte, fiecare rând este o negare a vieții, viața obişnuită, cunoscută, pe care fiecare dintre noi ne-o construim şi ne-o asumăm, în speranța fericirii. Şi totuşi această carte, înspăimântător de crudă prin dezvăluirea totală, prin onestitatea care taie ca o lamă de cuțit, este tragică, dar nu este o tragedie... Nu este o tragedie, pentru că familia Spijavca supraviețuieşte cu adevărat, nu asistăm la un happy-end, ci este un triumf al unei lumi care a putut să fie dezrădăcinată, umilită, însângerată şi torturată, dar care, prin demnitate şi forță interioară, prin ancorarea în valori umane, incontestabile, învinge. Prețul nu este viața însă, pentru că mulți au murit, prețul este perenitatea civilizației pe care comunismul a vrut să o distrugă şi care este valorizată prin fiecare cuvânt, scris pe genunchi, la lumina unei lumânări greu economisită, smuls unui abis în care Elena Spijavca şi toți ai ei nu s-au prăbuşit. Dovada suntem noi, cei care citim cuvintele ei, în urma lor, la lumină, într-o libertate de care se întâmplă să uităm uneori. S-ar putea pune întrebarea dacă mai trebuie, acum, să citim textele acestea, din trecut, dacă

nu trebuie să uităm, să ne uităm exclusiv în viitor. Din păcate însă, nu există garanții pentru libertate, iar pentru cei care nu sunt interesați de trecut povestea familiei Spijavca poate fi considerată ca un posibil viitor, dacă uităm, chiar de tot, trecutul."

Cartea se deschide cu un *Argument* semnat de editorul ei, Romulus Rusan, în care se evidențiază statutul de jurnal al volumului. Romulus Rusan ține să menționeze că nu este vorba de un jurnal intim, ci de o „spovedanie zilnică a unui condamnat la moarte naturală şi, în acelaşi timp, a unui supraviețuitor".

Conform celor descrise de el, deportarea în Bărăgan s-a făcut în condiții inumane. În zonele destinate deportaților nu existau locuințe, astfel că cei ajunşi aici au fost nevoiți să ridice case, să planteze legume şi fructe, ajungând chiar să-şi cumpere animale domestice pentru a putea supraviețui. Exista o stare generală de înfometare, lipsă de locuri de muncă şi de bani, frig, umezeală şi caniculă. Romulus Rusan face o precizare importantă: că acestor oameni li s-a impus „domiciliu obligatoriu", deci nu aveau dreptul să părăsească acest loc. Deportații au fost eliberați în 1955/1956, reîntorcându-se la locurile natale, însă şi-au găsit casele ocupate, pământurile confiscate. Prin urmare, ei au luat-o de la capăt, dar cu o experiență câştigată prin deportarea într-un loc secătuit, fără prea mari posibilități de supraviețuire. Pentru ei a fost o încercare cruntă a destinului, o mare greşeală, de altfel... deoarece au existat oameni care au gândit şi pregătit totul, dând curs unei orori a istoriei. Aşezările ridicate de deportați în Bărăgan au fost ulterior locuite de noii condamnați ai regimului comunist: oamenii politici, declarați adversari ai regimului sau „elemente duşmănoase".

Deportarea a început în noaptea de 18/19 iunie 1951, a doua zi după Rusalii, noapte denumită „Rusaliile Negre", când aproximativ 44.000 de persoane au fost ridicate din căminele lor şi expediate în Bărăgan: români, germani, sârbi, bulgari, refugiați din Basarabia şi Nordul Bucovinei, aromâni. Deplasarea populației s-a făcut în condiții groaznice, fiind urcați cu forța în mărfare, într-o permanentă tensiune, sub amenințarea armei s-a făcut această „călătorie" cu trenul. Vagoanele în care au fost îmbarcați cei deportați erau folosite de obicei pentru transportul animalelor. Drumul până în Bărăgan a durat 15-16 zile, fără ca oamenii să cunoască destinația sau ce îi aşteaptă acolo, fiind lăsați în câmp, între mărăcini, fără apă, fără nimic.

În perioada deportării (1951/1956) au murit sute de oameni în Bărăgan, copii, dar şi bătrâni, considerați duşmani ai poporului.

Romulus Rusan oferă câteva informații biografice ale autoarei: „Povestea uneia dintre familiile deportate din Banat în Bărăgan, în sinistra noapte a «Rusaliilor Negre», este narată clipă de clipă în aceste pagini. Autoarea lor (născută la 10 mai 1918, în Basarabia, la câteva săptămâni după unirea provinciei cu țara mamă; decedată la 12 octombrie 1990 la Hamburg, unde emigrase de curând) se numeşte Elena Spijavca". În momentul deportării avea 33 de ani şi o familie formată din doi copii: un fiu de 9 ani, numit Virgil, unul de 2 ani, Adrian (Dan), şi din soț, Valeriu. Autoarea cărții este absolventă de gimnaziu, plăcându-i să citească, lucru pe care l-a făcut şi în perioada locuirii în Bărăgan.

În *Argument*, editorul volumului îi acordă acestei femei, prin prezentarea realizată, statutul de eroină, deoarece a dus o luptă intensă pentru a-şi întreține familia, făcând diverse munci grele, precum: zidar, săpător de şanțuri, a spart stânci, a curățat fântâni, a arat, a cules porumb, bumbac etc. Cu toate acestea, femeia nu şi-a plâns de milă, fiecare zi este prezentată cu o impresionantă capacitate de narare a evenimentelor, astfel încât cei ce le citesc pot să pătrundă şi să înțeleagă fiecare clipă petrecută în acele zile.

Lucrarea se axează pe prezentarea cronologică a anilor 1951-1955, ce coincid cu perioada de deportare. Cartea-jurnal narează fiecare zi din Bărăgan începând cu 29 august 1951 şi până în 26 octombrie 1955, de Sfântul Dumitru. În ziua de 7 septembrie 1955, familia autoarei este anunțată că e liberă, astfel începând o nouă etapă a vieții lor.

În Bărăgan, conform spuselor autoarei, nu exista zi de sărbătoare, mereu se lucra, exista o monotonie greu de suportat. Oamenii deportați acolo aşteptau pachet, constând în bani şi mâncare de la rude, cu ajutorul cărora reuşeau să depăşească momentele în care erau complet secătuiți. În 14 septembrie 1951, în urma unor eforturi imense, autoarea şi soțul ei au reuşit să-şi ridice o casă în care să locuiască.

În volum sunt prezente şi alte persoane: Coțan Victor, cel care i-a ajutat să acopere casa, Bejan, cel care trebuia să le dea şipci pentru tavan, vecina Tărâță, Hangaru, Nusic, cel căruia îi trimite telegramă pe 1 octombrie 1951 să le expedieze bani, Alice, o rudă care îi trimite 2000 de lei, Cocodel, Vasilescu, doamna Pantea, Valea, Alice, Moş Ilie Tudose, Viziru, Tatiana, Arcadie etc. Se făceau percheziții de către Miliție, cum a fost cea din ziua de 7 aprilie 1953, iar deportații nu înțelegeau mare lucru din ce se întâmplă.

Finalul este unul deschis, în care acțiunea continuă în acelaşi ritm alert, cu aceleaşi activități... practic, o viață de gospodari. Este de admirat că, deşi a avut parte de o experiență tragică, această femeie a dat un curs

normal fiecărei zi. Sunt descrise lucruri fireşti ale unor oameni ce se ocupau cu muncile câmpului, preocupați să-şi procure provizii alimentare şi să câştige banii necesari supraviețuirii, îngrijindu-şi, totodată, copiii, spălând şi călcând haine, dereticând prin casă, dar şi citind cărți. Sunt prezente fenomene meteorologice mai dure, precum: ploi abundente, vânt teribil, vijelie, ninsoare, căldură arzătoare, secetă. Zilele de naştere trec neobservate, la fel şi sărbătorile. Există o săptămână în care autoarea nu a scris nimic, respectiv între 10-17 mai 1953, datorită monotoniei acute, o săptămână în care autoarea nu a primit nimic de la nimeni, trimițând o scrisoare la „tata socru", lucrând în grădină şi în casă. Unele zile sunt prezentate foarte pe scurt, fiind reduse doar la câteva cuvinte: „cules bumbac", „sădit de roşii", „plouat", „împachetat de paie", „spălat de rufe", „curățat de porumb", „scoaterea usturoiului" etc. Toate aceste lucruri dau normalitate celor întâmplate începând cu ziua de 18 iunie 1951.

Cartea *Munci şi zile în Bărăgan* este un veritabil document istoric, deoarece, prin informațiile oferite, contribuie la reconstituirea unor evenimente importante din istoria României comuniste, legate de o problemă mult discutată astăzi: deportarea în Bărăgan. Din paginile ei răzbate un mesaj pozitiv, demonstrând, încă o dată, că oamenii au fost creați în aşa fel încât să poată rezista în aproape orice condiții, să se adapteze, să lupte şi să supraviețuiască. O luptă continuă a omului de a învinge moartea, care pentru deportați era reprezentată atunci de regimul comunist, un regim represiv.

Cristina **TUDOR**

Grigore Cartianu, ***Crimele Revoluției. Sângeroasa diversiune a KGB-iştilor din FSN,*** Editura Adevărul Holding, Bucureşti, 2010, 541 p.

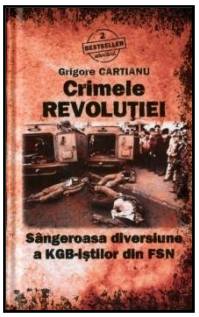

Volumul *Crimele Revoluției* al jurnalistului Grigore Cartianu îi oferă cititorului de istorie recentă noi argumente asupra celor ce s-au întâmplat în România anului 1989, mai precis începând cu 22 Decembrie 1989, după ce cuplul dictatorial a părăsit clădirea CC al PCR din Bucureşti.

Autorul prezentei lucrări consideră că, după momentul abandonării puterii de către clanul ceauşist, în România a avut loc o contrarevoluție. Titlul ales de Grigore Cartianu pentru cartea sa, *Crimele revoluției*, poartă o „cheie revoluționară", chiar în ideea de a-i demasca, de fapt, pe autorii contrarevoluției, autori care, în opinia sa, „au prostul obicei de a se numi revoluționari". Cuvântul *revoluție* din titlul lucrării este folosit, mărturiseşte autorul, „pentru că aşa ne-am obişnuit să spunem: *am participat la Revoluție* sau *ce-ai făcut la Revoluție?"*. Un titlu mai potrivit pentru conținutul mesajului ce se desprinde din această carte ar fi putut fi *Crimele contrarevoluției. Sângeroasa diversiune a KGB-iştilor din FSN.*

Volumul lui Grigore Cartianu a văzut lumina tiparului la Editura Adevărul Holding în anul 2010, deci la 21 de ani de la izbucnirea Revoluției din România, şi este structurat în două părți. Prima parte conține 36 de capitole cu titluri deosebit de incitante, care îl îndeamnă pe cititorul care o răsfoieşte să o parcurgă filă cu filă; partea a doua cuprinde 13 anexe care redau mai multe interviuri şi convorbiri cu persoanele implicate în momentele de după 22 Decembrie 1989, cum ar fi: *Cronologia evenimentelor de la Sibiu*; *Calendarul negru al lui Militaru; Discuțiile lui Ilie Ceauşescu cu sovieticii – 22 decembrie 1989, ora 12.00; Stenograma întrevederii româno-sovietice din 27 decembrie 1989, ora 10.00*; *Interviul cu generalul Victor Atanasie Stănculescu*; *Interviul cu col. Aurel Dragomir, „călăul din Sibiu"* etc.

Volumul se deschide cu un cuvânt al autorului, în care sunt enunțate, în esență, temele care urmează a fi abordate pe larg în paginile lucrării.

Ieşirea prin coş este titlul primului capitol al cărții, în care sunt prezentate fragmente din cartea *GRU, cenuşă fără epoleți*, scrisă de Viktor Suvorov, un fost ofițer al serviciilor de spionaj din armata URSS-ului (GRU). Viktor Suvorov a părăsit serviciul secret al armatei sovietice atunci când şi-a dat seama de construcția sa antiumană şi a ales să se stabilească în

Occident, preferând să locuiască în Regatul Unit al Marii Britanii. Reîntoarcerea în țara natală i-ar fi adus disidentului rus arderea în cuptoarele sângerosului serviciu secret sovietic, ieşirea prin coşul de fum al acestor cuptoare fiind singura posibilitate pentru cei care erau consideraţi trădători ai sistemului: „Legea la noi e simplă: intrarea o rublă, ieşirea – două. Asta înseamnă că e greu să intri în organizaţie, dar să ieşi din ea e şi mai greu. Teoretic vorbind, pentru toţi membrii organizaţiei este de prevăzut o singură ieşire: prin coş.*"* Tot în acest capitol, Şerban Săndulescu, membru al Comisiei Senatoriale pentru Cercetarea Evenimentelor din Decembrie 1989 în perioada 1992-1996, afirmă că „cel puţin 70% din cei ce au făcut studii în URSS au semnat angajamente cu GRU şi KGB". Tot de la Şerban Săndulescu aflăm că Nicolae Ceauşescu a semnat un angajament cu GRU, cu ocazia stagiului făcut în anii '50 în URSS. Grigore Cartianu încheie acest prim capitol spunând că acesta poate fi „chiar o cheie de citire a întregii cărţi".

Capitolul al II-lea se intitulează *Ei au tras în noi după 22!* şi îi aduce în prim-plan pe toţi cei care s-au intitulat revoluţionari, dar care, de fapt, au făcut, în opinia autorului, contrarevoluţia, schimbând ceea ce se dorise, de fapt, prin Revoluţia izbucnită în 16 Decembrie 1989 la Timişoara. Grigore Cartianu încearcă să găsească vinovaţii pentru cei ce au fost ucişi după 22 Decembrie 1989. Autorii măcelului de după fuga Ceauşeştilor sunt, în viziunea lui Cartianu, „oamenii vechiului regim sub comanda noului regim". Ca rezultat al unor investigaţii gazetăreşti derulate în decursul mai multor ani, autorul a inserat în acest capitol secund şi numele celor ce au dus la bun sfârşit planul sovietic. Aceştia sunt numiţii Nicolae Militaru, Silviu Brucan şi Ion Iliescu, alături de ei fiind şi „mulţi alţii, dar fie au avut un rol mai mic, fie s-au subordonat – militar sau politic – celor trei lideri", este concluzia autorului. La sfârşitul acestui capitol, Cartianu enumeră zece argumente pentru care consideră că în România anului 1989, după ce Nicolae şi Elena Ceauşescu au părăsit puterea, a avut loc o contrarevoluţie (p. 30-33).

În capitolul intitulat *Moştenirea lui Ceauşescu,* Grigore Cartianu descrie situaţia grea în care se aflau românii în timpul dictaturii clanului Ceauşescu. Autorul cărţii consideră că „răsturnarea dictatorului de la Bucureşti se produce în urma unei operaţii de mare amploare, care-i paralizează capacitatea de reacţie".

Cartea începe să prezinte aspecte ale contrarevoluţiei abia în capitolul denumit *Fraţilor, am învins! Televiziunea e cu noi!* Aici este redată o declaraţie a fostului redactor-şef adjunct al Departamentului Actualităţi, Teodor Brateş, acesta depunând mărturie în 1994 la Comisia

Senatorială „Decembrie 1989”. Mărturia lui Teodor Brateş despre cele trăite în Decembrie 1989 la TVR se referă la primele mişcări ale trupelor de Armată şi de Securitate, dar şi ale manifestanţilor din jurul televiziunii.

În acest capitol este amintită prezenţa în jurul orelor 13.00, pe postul naţional de televiziune, a unor imagini confuze. Teodor Brateş încearcă să ofere o explicaţie pentru această situaţie, care se doreşte a fi o lămurire a acelor cadre confuze, considerate iniţial ca fiind un fel de diversiune.

În mai multe subcapitole ale capitolului mai sus amintit, Cartianu zugrăveşte atmosfera existentă în Studioul 4 al TVR, pe aici perindându-se şi luând cuvântul numeroase persoane care doresc binele „revoluţiei”. Este prezentat discursul lui Sergiu Nicolaescu, acesta fiind considerat de Grigore Cartianu „regizorul favorit al familiei Ceauşescu”. În paginile cărţii este surprinsă şi prima intervenţie a unui cadru militar. Mircea Dinescu îl prezintă pe Mihai Lupoi ca pe „un reprezentant al Armatei”, iar Grigore Cartianu îl caracterizează ca pe „un diversionist periculos”.

În capitolul al V-lea, intitulat *Hop şi fiul lui Valter Roman!*, este surprinsă apariţia viitorului prim-ministru al României post-decembriste, Petre Roman, care dă citire unei declaraţii a poporului. În Studioul 4 al TVR mai ajung, pentru a lua cuvântul, generalii Gheorghe Voinea şi Mihai Chiţac.

Următorul capitol este dedicat apariţiei lui Gelu Voican Voiculescu în Studioul 4 al TVR. Acesta are, conform autorului cărţii, o atitudine de revoluţionar latino-american, dar şi un trecut de colaborator al Securităţii. Afirmaţia lui Cartianu despre Gelu Voican se bazează pe datele CNSAS-ului, potrivit cărora Voican s-a aflat în atenţia poliţiei politice a lui Ceauşescu atât în calitate de urmărit, cât şi de sursă. Gelu Voican este instalat în funcţia de viceprim-ministru al guvernului Roman şi în această calitate l-a numit prim-consilier pe generalul-colonel în rezervă Nicolae Doicaru, un fariseu şi totodată un temut torţionar al fostei Securităţi.

Figura centrală în următoarele două capitole este primul personaj-cheie al „revoluţiei” române. Nicolae Militaru se prezintă la TVR şi se simte, potrivit spuselor lui Grigore Cartianu, „apărat de rombul roşu al Academiei Militare de la Moscova”. Nicolae Militaru a fost eliminat din Armată de Nicolae Ceauşescu, dictatorul comunist dovedind că generalul Militaru, comandantul Armatei a II-a, furniza informaţii militare URSS-ului.

Grigore Cartianu remarcă foarte bine uşurinţa cu care Nicolae Militaru a pătruns în Studioul 4 al TVR, în timp ce Corneliu Coposu, un

mare disident anticomunist, nu a fost lăsat să intre în acelaşi moment în TVR.

Contraamiralul în rezervă Emil Cico Dumitrescu rosteşte prima chemare către Ion Iliescu. În capitolul intitulat *Cico: „Să vină Iliescu!”*, ni se prezintă un alt „revoluționar” aruncat de clanul Ceauşeştilor în umbră, datorită divulgării unor secrete militare către puterea comunistă din Est, URSS.

În capitolele al X-lea şi al XI-lea, Grigore Cartianu descrie ascensiunea la putere a lui Ion Iliescu. Urmaşul lui Nicolae Ceauşescu şi viitorul şef al statului, pe atunci director de editură, este prezentat în Studioul 4 al TVR de Teodor Brateş ca fiind „fiul unui revoluționar, unui patriot, el însuşi patriot”.

În discursul său, Ion Iliescu condamnă fanatismul şi metodele medievale folosite de antecesorul său şi spune că „va veni vremea judecății limpede, lucide, pe bază de judecată ordonată”. Ulterior, Ion Iliescu avea să arate că a fost interesat doar de mazilirea clanului Ceauşescu, pentru a-i lua locul.

Următoarele două capitole se leagă de momentul Sibiu. Parcurgând capitolele al XII-lea şi al XIII-lea, ne putem da seama de hidoşenia comunismului. În oraşul din sudul Transilvaniei, minți lipsite de rațiune au determinat un măcel cumplit, aici murind un număr de 99 de oameni, alți 272 fiind răniți. Autorul cărții consideră că „Sibiul este locul unde a fost cel mai bine pusă în aplicare marea diversiune a Revoluției române”. Armata şi Securitatea din Sibiu aveau să cadă în capcana întinsă de nişte indivizi în combinezoane negre, urcați pe clădirile din apropierea sediului Unității Militare 01512 şi al Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne. Întreaga diversiune, spune Cartianu, „a fost susținută intens şi de anunțurile făcute la TVR”.

Potrivit lui Grigore Cartianu, „cheia diversiunilor de la Sibiu se află în avionul ROMBAC decolat pe 20 decembrie 1989 de la Otopeni”. Autorul se întreabă în capitolul intitulat *Misterul periculos al avionului ROMBAC* dacă aflarea identității „pasagerilor speciali” din acea cursă ar putea oferi răspunsul la o întrebare esențială: „cine au fost misterioşii trăgători cocoțați pe acoperişuri sau infiltrați în mulțime, care au omorât oameni şi au declanşat masacrul de la Sibiu?”. Copilotul acelui avion le-a declarat în martie 2010 reporterilor ziarului „Adevărul” că nu poate dezvălui cine au fost „pasagerii speciali” decât în 2030, „când se vor împlini 40 de ani de la Revoluție”. Directorul general al TAROM-ului în 1989, Romulus Crăciun,

nu-şi mai aminteşte de pasagerii „care au apărut în plus, iar foile cu lista pasagerilor nu mai există”.

În capitolele următoare ni se dezvăluie cum cei instruiți de sistemul sovietic-comunist au reuşit să țină în suspans o țară întreagă prin intermediul televiziunii şi radioului public, folosindu-se de aşa-zişii „terorişti” ai lui Ceauşescu. Întreaga diversiune a fost coordonată de Silviu Brucan, fost director al Radioteleviziunii între 1962-1966. Cartianu susține că Silviu Brucan a coordonat direct operațiile de la etajul 11 al TVR şi a avut 2 oameni de încredere: Dan Marțian la etajul 2 şi Teodor Brateş în Studioul 4. „Trioul civil Brucan-Marțian-Brateş a avut şi o interferență militară, condusă de Cico Dumitrescu. Toată această construcție a fost creația trioului care conducea România în acele clipe revoluționare în stradă şi contrarevoluționare în birouri: Iliescu-Brucan-Militaru”, afirmă autorul cărții la paginile 211-212.

În carte este prezentat şi Teodor Brateş. Potrivit informațiilor din volumul lui Grigore Cartianu, Brateş s-a format la Şcoala Superioară de Ştiințe Sociale „Andrei Jdanov”, numită astfel după cel ce a fondat propaganda sovietică. Brateş a fost cel care, în 22 Decembrie 1989, a rostit prima dată cuvântul „terorişti” pe postul național de televiziune, iar întreaga sa echipă din TVR avea să identifice aceşti terorişti cu USLA (Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă).

Liderul noii puteri instaurate în România după ce dictatorii decolează cu elicopterul de pe sediul CC al PCR, Ion Iliescu, trece printr-un şoc atunci când, de la balcon, se adresează demonstranților aflați în Piața Palatului cu „Dragi tovarăşi!”. Acest mod de adresare aduce asupra vorbitorului un cor de huiduieli din partea celor ce se aflau în fața CC-ului, manifestanții strigând: „Fără comunişti! Fără comunişti!”. Conform relatărilor din volum, salvarea situației este revendicată de trei personaje aflate atunci în balconul CC al PCR, în preajma lui Ion Iliescu: Sergiu Nicolaescu, Alexa Visarion şi Petre Roman**.** Momentul este bine surprins în capitolul *Marele şoc al lui Ion Iliescu*, care redă la paginile 262-263 mărturiile celor 3 presupuşi salvatori ai situației neprevăzute.

După acest moment este prezentat şi episodul înființării FSN-ului, pe care autorul cărții îl consideră de proveniență sovietică, deşi Ion Iliescu dorea să prezinte acest „«Front» ca fiind o emanație a Revoluției spontane”**,** în timp ce generalul Nicolae Militaru spune că FSN „acționează de şase luni” (p. 265).

În paginile cărții autorul încearcă să limpezească şi „Masacrul de la Otopeni”, care a avut loc în zorii zilei de 23 decembrie 1989, când trei

camioane cu militari ai unei unități de la Câmpina au fost ciuruite la Otopeni, deşi au fost chemate să întărească apărarea aeroportului. Trei dintre cei implicați în acest măcel au fost condamnați la închisoare, dar ulterior au fost grațiați pe motive de sănătate de noul şef al statului, Ion Iliescu. Cei care au conceput acest plan diabolic, respectiv generalii Militaru şi Rus, au fost ocoliți de anchetă, mărturiseşte cu indignare Grigore Cartianu.

În volum este abordată şi intervenția vecinului de la răsărit în România anului 1989. În capitolul *Turiştii sovietici de la Valea Rea*, Grigore Cartianu vorbeşte despre prezența în România acelor vremuri a unor agenți sovietici acoperiți de excursionişti. Armata a deschis focul asupra maşinilor acestor „excursionişti", mai mulți „turişti" fiind răniți şi necesitând îngrijire medicală, care li s-a acordat în spitalele din Filiaşi şi Craiova. Capitolul în discuție cuprinde şi un interviu pe care Ivan Lagutko, implicat în ambuscada de la „Valea Rea" şi identificat ca fiind prim şef adjunct al Departamentului de Investigații al Poliției Regionale Rivne, îl dă reporterului Victor Gomol, ziarist la cotidianul ucrainean „Blik" în februarie 2010.

Lucrarea lui Grigore Cartianu aduce în paginile sale mai multe dovezi care demontează „teoria revoluției spontane", susținută cu atâta frenezie de principalul lider al contrarevoluției ce a avut loc în România după 22 Decembrie 1989, Ion Iliescu.

Autorul *Crimelor Revoluției* încearcă să aducă o nouă fărâmă de lumină asupra celor întâmplate în istoria recentă a României. Cartea poate fi considerată o revanşă pe care Grigore Cartianu şi-o ia față de cei care în 1989, tânăr fiind, l-au manipulat, scoțându-l în stradă cu arma în mână, pentru a lupta împotriva aşa-zişilor terorişti ai dictatorului Ceauşescu. În paginile de început ale cărții sale, autorul recunoaşte că atunci a fost un „naiv" şi că „am făcut jocul noului nucleu de putere, Iliescu-Brucan-Militaru. Am făcut jocul sovieticilor".

Grigore Cartianu face o analiză a principalelor personaje implicate în răsturnarea cuplului dictatorial şi le împarte în două categorii de diversioniști. În linia întâi sunt trecuți Ion Iliescu, Silviu Brucan şi Nicolae Militaru, în timp ce în linia a doua apar Cico Dumitrescu, Mihai Lupoi, Dan Marțian, Teodor Brateş, la care se mai adaugă generalii sovietofili reactivați de Militaru, dar şi „turiştii" sovietici aflați, pe atunci, în trecere prin România.

Ce l-a determinat pe Grigore Cartianu să scrie acest volum? În primul rând, faptul că atenția autorului, după 21 de ani scurşi de la Revoluție, a fost atrasă de numărul mare de victime comise în România după părăsirea puterii de către soții Ceauşescu. Dacă de la izbucnirea

Revoluției şi până la abandonarea puterii de către vechiul dictator în România muriseră 159 de oameni, numărul victimelor după 22 Decembrie a atins, potrivit statisticilor, 957 de oameni. Noua putere instaurată nu a făcut altceva decât să se folosească de fantoma dictatorului plecat, pentru a umple țara de cadavre, în scopul preluării conducerii şi menținerii în România a aceluiaşi sistem criminal, reformat într-un mod perestroikist, de această dată. Toate acestea au stârnit revolta autorului şi din această revoltă a apărut cartea intitulată *Crimele Revoluției. Sângeroasa diversiune a KGB-iştilor din FSN*.

Desfăşurarea evenimentelor ce au avut loc în România după 22 Decembrie 1989 este prezentată aproape cronologic în carte, iar autorul ei ne trimite cu gândul la o conspirație ce a avut loc în România de după 22 Decembrie 1989, în interiorul aceluiaşi sistem. Toți conspiratorii reformişti sunt prezentați ca fiind formați la şcoala sovietică a vieții.

Pentru o mai mare credibilitate a afirmațiilor referitoare la cei ce au preluat puterea de la clanul Ceauşeştilor, poate că ar fi fost mai bine dacă autorul ar fi reuşit să prezinte în paginile cărții sale file din dosarele de colaboratori cu serviciile secrete sovietice ale celor ce au condus România după 1989. Prezentând aceste dovezi clare de colaborare a triadei Iliescu-Militaru-Brucan cu serviciile secrete sovietice, Grigore Cartianu le-ar fi putut aduce scepticilor cititori ai cărții sale dovezi mai concludente privind caracterul marxist-leninist al Revoluției din România de după 22 Decembrie 1989. Ar fi putut demonstra mai bine, astfel, posterității şi celor neîncrezători faptul că teoria marxist-leninistă a Revoluției are o esență conspirativă.

Volumul jurnalistului Grigore Cartianu îi incită pe cei dornici să cunoască amănunte importante din istoria trăită de români în 1989 şi constituie, totodată, o rampă de lansare pentru istoricii preocupați să cerceteze file din Dosarele Revoluției, doar o cercetare amănunțită a acestora putând certifica în întregime sau parțial mesajul cărții lui Grigore Cartianu. Până la deschiderea Dosarelor Revoluției nu putem decât bănui, intui sau deduce logic ce s-a întâmplat cu adevărat atunci.

Cornel-Florin **SERACIN**

Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor **(volum colectiv)**, Editura Polirom, Iaşi, 2004, 553 p.[*]

De-a lungul anilor au fost achiziționate pentru biblioteca Asociației Memorialul Revoluției şi alte cărți, nu numai cele legate direct de Revoluție şi comunism, respectiv un număr mare de titluri referitoare la cel de-al Doilea Război Mondial şi la ororile lui, la viața politică din România în timpul dictaturii militare, dar şi în perioada regatului României. Dintre acestea am ales *Holocaustul evreilor români,* un document ce stă mărturie pentru tragicele deportări ale evreilor, deoarece: „Ne-am obişnuit să credem că România este o excepție istorică în multe privințe. Una din cele mai importante ar fi soarta evreilor din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Timp de o jumătate de secol, românii au fost ținuți în ignoranță în legătură cu acest subiect", remarcă istoricul Andrei Pippidi pe coperta a doua a cărții publicate de Institutul Român de Istorie Recentă. Din păcate, statisticile arată că un număr de 125.000 de evrei au fost deportați în Transnistria între 1941-1942, de unde cei mai mulți nu s-au mai întors niciodată, apoi în mai-iunie 1944 au mai fost deportați 150.000 de evrei din partea de nord a Transilvaniei, dintre care aproximativ 95.000 au fost exterminați în lagărele naziste.

Avem în față o carte tristă, care vorbeşte despre drama acestor oameni ce s-au trezit peste noapte scoşi din casele lor şi duşi în locuri în care, în fiecare dimineață, venea căruța cu clopotul, fiindcă se murea pe capete, oameni care, atunci când nu mai puteau să meargă, erau aruncați de vii în gropi şi care, chiar reîntorşi după zeci de ani de la deportare, nu au putut uita cum dormeau afară pe jos, pe unde apucau, în cazărmi şi case fără geamuri şi fără uşi, pe scânduri. Cei care încercau să fugă erau împuşcați şi, nu o dată, capii familiilor ieşeau afară noaptea, riscându-şi viața pentru a aduce ceva de mâncare sau pentru a mai vinde sau a schimba câte o haină pe alimente şi, în cel mai disperat caz, ajungeau să fure sau să cerşească. Mâncarea era tema principală a discuțiilor atunci şi acum, când supraviețuitorii au acceptat să poarte dialoguri despre viața în lagăre. Se

[*] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor*, volum colectiv: Andrei Pippidi (coordonare şi prefață), Mihai Vakulovski, Ion Naval, Matei Petre (interviuri), Armand Goşu (note), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, 553 p.

mânca până şi coaja de la cartofi. Alimentul de bază era o mămăligă lungă, un fel de cir, în loc de zahăr se consuma melasă, făina era făcută din mazăre, mămăliga cu gem era un meniu de sărbătoare, încât nu e de mirare că trei sferturi din zi se vorbea numai despre mâncare.

Apa se făcea din zăpadă; pentru o minimă igienă se mergea la pârâu, unde se turna cu zgârcenie puțină apă, la fiecare om, cu o cutie de conserve, şi tot acolo îşi scuturau bieții oameni hainele de purici, de se înnegrea totul în jurul lor. În grajduri locurile erau compartimentate ca pentru animale, fiecare familie avea dreptul la un mic pătrățel, pe jos erau paie. În octombrie, când venea zăpada, neavând pantofi, îşi legau de picioare cartoane, iar când ploua des, preferau chiar să umble desculți, ca să nu se afunde în noroaie.

Cu ceva timp înainte de deportare circulau zvonuri legate de pericolul de a fi ridicați de acasă, mai ales intelectualii, dar evreii n-au plecat nicăieri, fiindcă nu aveau unde să se refugieze. Când au fost ridicați, unii şi-au părăsit locuințele doar cu o bocceluță sau un rucsac, în care au îndesat în grabă puține lucruri. Se spune că din lagărul Vapniarka[123] nu s-a mai întors aproape nimeni; în alte situații nu s-a mai întors niciun deportat de pe o anumită stradă, alteori, revenit acasă după ani şi ani, omul nu şi-a mai găsit casa, distrusă, între timp, de război. Alternative nu prea erau: cei ce refuzau să plece, bătrânii, erau adunați în Lunca Siretului şi li se tăia capul; la Dorna bărbații au fost închişi în cel mai mare templu, apoi împuşcați în noaptea rebeliunii legionare din 1941. Ştirile despre lagăre nu prea ajungeau la urechile oamenilor, radiourile fiind, în mare parte, confiscate. În cursul rebeliunii, ca o consecință a actelor politice şi militare din 1941, în mai multe localități legionarii au preluat primăria, prefectura şi poliția.

La percheziții se luau toate obiectele de valoare. Lumea era anunțată să se strângă la primărie, de regulă prin intermediul unui om care bătea toba prin localitate sau prin difuzoare instalate în centru, apoi cetățenii erau îmbarcați în trenuri, în vagoane de marfă, fără geamuri, câte 70-80 şi chiar mai multe persoane în câte un vagon, în care se punea o căldare pentru necesități şi, foarte rar, încă una cu apă. Până la aceste trenuri şi de la acestea, până în Transnistria, traseul se făcea pe jos, cam trei luni în total; cine îşi mai putea permite, tocmea câte o căruță. A urmat schimbarea obligatorie a banilor, care se devalorizau; valoarea oamenilor şi a banilor se

[123] Vapniarka: localitate care a aparținut între 22 octombrie 1941 şi martie 1944 Transnistriei române; actualmente orăşel în Ucraina.

pierdea într-un adânc proces de dezumanizare: „La apă, la toate se făcea rând – numai la moarte, nu. Am văzut prima dată morți şi aproape mergeam pe lângă ei fără să mă gândesc. Oameni care au înghețat, care nu aveau ce mânca”[124].

Bătrânii erau lăsați într-o fostă Casă de Cultură transformată în azil şi, deşi familiile au plătit bani grei pentru întreținerea lor, în avans pe un an de zile, mureau foarte repede.

În Est, abia după ’90 s-a vorbit despre cele întâmplate; chiar şi intervievații recunosc că nu poți să relatezi nimic în primii ani, dar dacă trec prea mulți, amintirile se estompează... La trecerea peste Nistru oamenii erau forțați să se grăbească şi se împingeau, se răsturnau, se înecau: „Lumea călca pe persane ca să nu se înece. Şi sus pe deal stăteau ca ciorile cei care aşteptau să ne ducă şi să strângă tot ce-am lăsat acolo”[125]. Chiar dacă viața evreilor deportați în Transnistria era diferită de a celorlalți din lagărele de exterminare nazistă, nu era, în niciun caz, mai bună: „Metoda lui Antonescu a fost tot una de lichidare, numai că a fost o metodă a lui, specială, prin deportare, prin înfometare, boală, frig... (...). El nu ne-a ars, nu ne-a dus în lagărele de la Auschwitz ca să ne ardă, n-a făcut cuptoare cum a făcut Hitler, dar avea metoda lui”[126].

Iarna se murea de tifos, vara de dizenterie. Mulți au rămas cu sechele în urma tifosului, medicul dădea mai mult sfaturi decât trata bolile, fiindcă nu avea la dispoziție medicamente. Pe câmp s-au menținut colhozurile, dar munca era normată, iar cei ce nu făceau față erau bătuți, cât despre mâncare sau remunerare nici nu putea fi vorba. Cei mai norocoşi ieşeau din rând şi evadau, fiind găzduiți pe ascuns la familii de ucrainieni sau evrei, unde munceau pentru mâncare şi locuiau câte 2-3 familii într-o cameră. Chiar dacă evreii plăteau persoane din afara lagărului pentru diverse servicii, acestea erau riscante şi pentru cei care primeau banii respectivi, fiindcă îşi periclitau viața. Dincolo de gard nu aveau voie să circule, după anumite ore le era interzis să iasă afară şi, nu de puține ori, în cazul fericit în care exista câte o carte, aceasta era citită şi de 100 de ori de aceeaşi persoană.

Măsurile împotriva evreilor s-au luat înainte de deportări, chiar şi şcolarii suportau consecințele lor, elevii evrei erau trecuți în ultimele bănci,

---

[124] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor* (volum colectiv), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p. 88.

[125] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor* (volum colectiv), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p.103.

[126] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor* (volum colectiv), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p.133.

fiind lăsat un rând liber de bănci între ei şi ceilalţi şcolari, în timp ce erau batjocoriţi de colegii lor. Frecventarea şcolilor de către evrei era restricţionată prin „numerus clausus", care permitea unui număr extrem de mic de elevi să meargă la şcoală, apoi prin „numerus nullus", ceea ce însemna că niciun elev evreu nu mai putea urma cursurile unor şcoli de stat ne-evreieşti.

După eliberare, întoarcerea a fost haotică, fiecare membru al familiei se descurca cum putea, trenurile plecau fără să apuce să urce toţi călătorii, bagajele se pierdeau, oamenii îşi riscau viaţa trecând graniţa înapoi după lucruri, existând pericolul ca cei buni de muncă să fie luaţi de pe stradă şi duşi de ruşi unde era nevoie.

Ţăranii se repezeau la cadavrele goale şi le dezbrăcau: „Oamenii, victimele erau transformate în animale, complet scoase din tărâmul omenesc, şi prigonitorii şi-au pierdut (...) orice urmă de omenie"[127].

Deşi rare, unii îşi amintesc şi de fapte de omenie: din căruţele cu sfeclă ce treceau prin faţa lagărului mai cădeau alimente, probabil nu întâmplător; pe de altă parte, evreii, aflaţi la distanţă de aceste căruţe, înţepau cu beţe produsele pentru a şi le însuşi. Chiar dacă anii au trecut, „...urmele au rămas, adică noi, ani de zile, am purtat ca o danga (un semn care se face cu fierul la cai**)** stigmatul deportării: se cunoştea că am fost deportaţi..."[128].

În Germania perioada de deportare a fost mai scurtă, dar dramatică. La intrarea în lagăre, oamenii erau deja triaţi, iar cei consideraţi lipsiţi de putere, cei care, în ciuda vârstei tinere, erau cărunţi, femeile cu copii în braţe, bătrânii erau duşi imediat la gazare, spunându-li-se că vor urca într-un camion, ca să fie protejaţi, apoi vor face un duş... Urmau nenumărate trieri, diverse lagăre de muncă, chinuri zilnice, lupta pentru supravieţuire; se pare că cei care se abandonau numai credinţei şi intelectualii, care nu puteau suporta asemenea tratamente rele, cedau primii şi, în scurt timp, mureau.

Exista un obicei îngrozitor în lagăr: până şi mersul la toaletă avea loc după un tipar: oamenii se încolonau câte 70 la latrine, ultimii, care nu mai întruneau numărul, îi rugau pe cei ce fuseseră deja să li se alăture, fiindcă, dacă nu se strângeau 70, nu mai erau lăsaţi să-şi facă nevoile zilnice.

La masă se încolonau pe rânduri, apoi pe grupe de câte 5, uneori aveau o singură gamelă şi fiecare sorbea, pe rând, mâncarea. Se mai întâmpla să se dea o

---

[127] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supravieţuitorilor* (volum colectiv), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p. 207.
[128] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supravieţuitorilor* (volum colectiv), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p. 216.

pâine la câțiva oameni; ca să nu se certe pentru ea, se aşeza unul din ei cu spatele şi, în timp ce altul rupea bucăți de pâine pentru fiecare coleg, cel care nu vedea cantitățile numea persoana căreia i se cuvine fiecare bucată. La apel se stătea câteva ore în şir şi dimineața şi seara şi, chiar dacă murea câte o persoană, aceasta era pusă în şir, ca să iasă numărătoarea. Se ajunsese la situația grotescă în care o victimă sfârtecată era reconstituită, pentru ca autoritățile să fie sigure că este o singură persoană şi nu mai multe, respectiv că nu a evadat cineva între timp. Cei care nu rezistau nervos se izbeau, pur şi simplu, de gardul electrificat al lagărului...

„Torturile erau zilnice, dar erau exemplare, deci în văzul celorlalți. Nu se făceau maltratări pe ascuns”[129]. Unii martori îşi amintesc de pedepse cum ar fi: scosul unghiilor, al ochilor, injectări cu diverse substanțe, tăierea degetelor, crestări cu fierul, spintecări cu baioneta şi spânzurarea evadaților.

Polonezii erau foarte furioşi la vederea transporturilor cu evrei, motivul fiind faptul că evreii nu s-au informat referitor la deportări şi nu au opus rezistență. De cele mai multe ori, replica lor era fără menajamente: „Vedeți coşurile acelea de fum? Acolo ard frații şi părinții voştri”. Cine era recrutat la muncă în diferite lagăre de concentrare mai avea o şansă.

La sfârşitul războiului, unele spitale s-au ocupat de tratarea foştilor prizonieri, care au rămas internați chiar şi câteva luni, până şi-au revenit. Americanii au sugerat ca supraviețuitorii să emigreze în SUA, însă cei mai mulți s-au întors acasă de dorul familiei; din nefericire, la întoarcere nu au mai găsit aproape pe nimeni dintre cei dragi...

Unii au trecut mai uşor peste amintiri, alții nu au putut ierta; mulți dintre cei care au fost deportați în Germania nu au mai călcat niciodată pe teritoriul acesteia, în timp ce câțiva au avut puterea să revadă lagărele de deportare. Majoritatea au rămas cu diferite obsesii: „Dar coşmarul acela, visurile acelea care revin periodic... Nu se poate explica ce groaznic e când visezi că eşti în fața crematoriului şi ştii că o să intri şi o să arzi. Coşmarul acela nu trece”[130].

Simona **MOCIOALCĂ**

[129] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor* (volum colectiv), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p. 320.
[130] *Holocaustul evreilor români. Din mărturiile supraviețuitorilor* (volum colectiv), Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p. 273.

Claudiu Iordache, Revoluția românilor, Ediția I**,** Editura IRINI, Bucureşti, 2010, 193 p.

Despre Revoluția Românilor, dar mai ales despre resurecția Securității

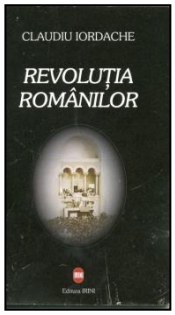

Revoluția românilor este cea mai frumoasă carte scrisă despre acest subiect. Este una a punerilor la punct, însă cu detaşare şi candoare, căci autorul, Claudiu Iordache, nu este vindicativ, deşi unele formulări ale sale nu sunt lipsite de arțag. Este un volum al repoziționărilor, autorul distanțându-se şi polemic, şi cordial, inclusiv de oamenii cu care a fost aproape, la un moment dat, în „aceeaşi tabără", inclusiv de Ion Iliescu. Discursul se construieşte nu în registrul factual, al cronologiilor efective, ci în cel al receptării, al semnificațiilor. Dar importanța scrierii se detaşează prin resemnificarea întâmplărilor în contextele lor originale şi prin întoarcerea la acțiunile unor persoane şi personaje chiar din timpul confruntărilor, intrate ulterior în uitare sau marginalizate de-a dreptul. Autorul nu e deloc o persoană comodă, iar adevărurile spuse pot fi deranjante, ba chiar iritante. E un mod de a arăta cu degetul. Mai discret, însă evident. Sunt luați în vizor, în lunetă mai degrabă, foşti revoluționari profitori, securişti şi demnitari ai vechiului regim, precum şi profitorii noilor regimuri ori politicienii superficiali, corupți, incompetenți ai timpurilor noastre. Denunțarea faptelor acestor autişti la nivel sociopolitic se face în numele celor curați, al oamenilor simpli ce au sperat la o viață mai bună atunci când au ieşit în stradă sau, pur şi simplu, au decis, în Decembrie 1989, să se scuture de noroiul totalitar, deşi Claudiu Iordache susține mereu că e vorba doar de sine, de susținerea unei poziții, a unui principiu. Sunt oameni care au fost înşelați în aşteptări, iar acest lucru doare! Societatea nu s-a limpezit şi nu se limpezeşte, a devenit mai confuză, cu dificultăți sporite, or nu aşa se întrevedea în zilele de foc ale Revoluției!

Autorul îi exprimă pe ceilalți, pentru că e o conştiință vie. A avut curajul să protesteze chiar în perioada când regimul părea foarte stăpân pe situație, s-a implicat în politică, şi-a păstrat moralitatea şi a pierdut... E om instruit, are o inimă care vibrează, a participat la evenimente chiar la vârf, fiind printre cei distinşi în primele structuri de organizare liberă a Timişoarei, ştie să spună lucrurilor pe nume, deci, cumva, era obligat să scrie, să ia mereu cuvântul.

Tot acest volum este o duioasă pledoarie pentru revoluția românilor, pentru revoluția celor mulți, pentru cei ieşiți pe străzi şi în piețe, înfruntând gloanțele, baionetele, TAB-urile şi tancurile. Vorbim de „români", dar este evident că autorul se referă la oamenii ce au luptat cu regimul şi cu imensul

mecanism al represiunii, în sensul de cetățeni denudați de apartenența etnică în acele episoade de încleștare. Cel puțin la Timişoara, în 15 şi 16 decembrie 1989, coalizarea spiritului protestatar într-o mişcare coerentă s-a produs în preajma Bisericii Reformate, cea în care era baricadat pastorul László Tőkés. Claudiu Iordache nu-i recunoaşte acestuia un rol important în Revoluție. Strict istoric şi temporal, rolul său se încheie la miezul nopții de 16 spre 17 decembrie 1989. Este contemporan cu mişcările de protest în masă doar câteva ore, aproximativ de la ora 18 la 24, ori de la 20 la ora 2, după alte mărturii şi documente, când este săltat de Securitate şi de activiştii de partid, bătut, înghesuit într-o maşină şi deportat din Timişoara. Revine ceva mai târziu şi se dovedeşte ceva mai îngăduitor: „Cazul Tőkés este adiacent. El ar fi putut amorsa, cel mult, o erupție de mult amânată". Iar adevărul e că a... amorsat-o!

Mai există şi un alt caz, când realitatea e simplificată, iar autorul crede că acțiunile de mistificare au alterat faptele originale: „A vrut Securitatea să convingă cercetarea istorică de faptul că prima *Proclamație a Revoluției* (s. a.) de la Timişoara, citită miilor de timişoreni din Balconul Operei în timp ce Ceauşescu era la putere şi armele nu tăcuseră, a fost, de fapt, cea a Societății Timişoara, scrisă în deplină libertate două luni mai târziu? A încercat, dar nu a convins!" Pur şi simplu li se atribuie oamenilor Securității o inteligență şi o capacitate de manipulare pe care nu o au. Erau şi sunt mai degrabă brutali decât rafinați în metode şi acțiuni... Apoi, Claudiu Iordache a fost dacă nu implicat, cel puțin a frecventat cercul care a redactat *Proclamația de la Timişoara* şi ştie că nu are nimic cu obscuritățile securiste ori cu vreo altă încercare de manipulare! De altfel, reacția clasei conducătoare a României, din primăvara lui 1990, susținută masiv de Securitatea rebotezată, dar şi de structuri ale altor servicii secrete, precum şi a presei naționale (televiziunea şi radioul, posturile publice) a fost de a respinge masiv *Proclamația de la Timişoara* din 11 martie 1990. Adevărul e că mulți alții au încercat să o folosească în diferite scopuri, manipulând prin diferite metode conținutul ei. Un exemplu e legat chiar de susținerile lui Claudiu Iordache din ***Revoluția românilor***. Doar printr-un abuz se poate susține că actualul regim din țara noastră se identifică cu prevederile punctelor din document! Punctul 8 nu prevede doar lustrația, ci şi alegerea preşedintelui țării de către Parlament, cea mai democratică şi importantă instituție în stat, în ideea că în această funcție ar putea ajunge şi oameni pricepuți, personalități reprezentative, capabile să catalizeze energiile unui popor... Apoi, cele două documente fac parte dintr-o înlănțuire logică, al doilea se originează în primul, fapt declarat şi evidențiat prin conținut.

De cele mai multe ori, Claudiu Iordache afirmă şi nu aduce probe, însă discursul eseistic rămâne convingător. Conturează o stare, un mod de a simți,

acestea nefiind demonstrații științifice ori juridice. Sunt contrastele, confuziile ce ne domină viața şi întrebările ce trebuie puse cu adevărat. Iată o punctare ca o tăietură de bisturiu: „Situația morților înregistrați înainte şi după 22 decembrie 1989 este următoarea:

Până în 22 decembrie 1989 – 300 de morți

După 22 decembrie 1989 – 822 de morți."

Nimeni nu a dat o explicație acestor cifre...

Interesant e şi portretul făcut de autor lui Ion Iliescu. A fost apropiat de fostul şef al statului, de aceea capacitatea de detaşare e remarcabilă. Iese un portret apropiat de realitate: „În cazul lui Ion Iliescu a contat caracterul său. Comunist moderat, binevoitor, cu dificultăți în a-şi repudia credințele din trecut, Iliescu a făcut tot ce s-a priceput să facă. E adevărat, chiar echipa sa eterogenă i-a creat mari dificultăți. Practic l-a dispus la erori (unele grave) pe un lider altfel şovăielnic". Acestuia i se va reproşa că a patronat un regim care va comite mai multe greşeli de nepermis față de poporul român. Una ar fi cea a promovării persoanelor vinovate de represiune, vizați direct fiind generalii regimului Ceauşescu; a lăsat Securitatea să „revină" în politică, economie şi societate, în fapt, să preia controlul acestora cu consecințe extrem de grave şi în prezent. Se simte însă amarul ce se revarsă din text, deoarece: „Acelaşi regim nu a cerut justiției să-şi ducă procesele până la capăt, în pofida volumului uriaş de dovezi privind uciderea ori arestarea ilegală ori maltratarea luptătorilor Revoluției. 20 de ani mai târziu: 1104 morți egal zero vinovați!".

Luând în discuție (pseudo)controversele privind natura evoluțiilor din Decembrie 1989, Claudiu Iordache impune teza revoluției. Polemizează eficient cu susținătorii teoriei loviturii de stat. Există însă o formulare care valorează cât o mie de argumente. E o constatare la îndemâna oricărui om de bun simț: „Istoricul alege din ce poate culege. Şi el constată că oamenii au ieşit pe străzile marilor orașe cu sutele de mii, că au fost întâmpinați cu armele represiunii, că au fost victime şi că, într-un final, Dictatorul, pierzând controlul, nu a şters-o de frica loviturii de stat, ci de teama de mulțimea înfuriată".

Apoi revoluționarii vor fi înlăturați prin diferite metode, prin manevrele liderilor noului regim, dar mai ales ale renăscutei şi omniprezentei Securități. Oamenii au ieşit atunci în stradă, pentru că „voiau, în fond, fericire şi prosperitate", conchide Claudiu Iordache, două deziderate care nu au fost încă atinse (decât, poate, de unii profitori ai tranziției)!

Lucian-Vasile **SZABO**

Gheorghe Leahu, ***Arhitect în „Epoca de Aur”,*** Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, 256 p.

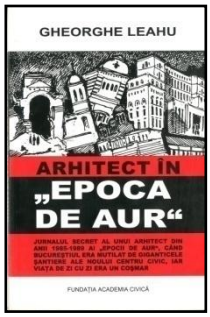

„Jurnalul acesta tăinuit, scris între 1985-1989, în ultimii ani ai «Epocii de Aur», aş dori să fie citit şi de locuitorii contemporani nouă din ţările democratice, libere, civilizate ale lumii, ca să înţeleagă de ce România este şi acum în convalescenţă.”[131] Jurnalul lui Gheorghe Leahu, un arhitect al vremurilor de tristă amintire, reflectă gândurile lui, exprimate într-un Bucureşti mutilat de nesfârşitele şantiere ale noului centru civic, în timp ce viaţa cotidiană era un coşmar. Scris cu teamă, pe caiete subţiri, pe care autorul nu le-a recitit, jurnalul are multe pasaje care se reiau, aşa cum şi gândurile obsedante revin în mintea omului la anumite intervale.

Un român obişnuit, cum se declară Gheorghe Leahu, trebuia să meargă la serviciu, să dea randament şi să ducă, aparent, o viaţă lipsită de griji, în timp ce se confrunta cu lipsa alimentelor. Într-o dimineaţă, la 6.30, soţia arhitectului se întoarce din drum după soţul ei, anunţându-l că se dau ouă la „Gostat” şi, chiar dacă minutele trec, apăsaţi de grija de a nu pierde semnarea condicii, cei doi aşteaptă la rând şi reuşesc să îşi creeze un motiv de „fericire” pentru ziua respectivă.

Din alte rânduri aflăm că o singură zi din cele 22 trecute s-a adus ulei în cartier, dar nu a ştiut toată lumea, iar oamenii au pierdut ocazia, cu toate că uleiul era raţionalizat şi aveau tichete. Pe scară lipsea becul de o lună, la o florărie responsabila, politicoasă, s-a scuzat că n-a primit de 15 zile crengi de brad pentru confecţionat jerbe, la alta nu erau deloc flori, la varză se stătea la coadă cu sacul ore în şir, iar pentru 20 de kg de ceapă pentru iarnă s-a vorbit timp de o lună cu un vecin care, între timp, ajunsese responsabil la un „Aprozar”. Alteori, omul îşi risca postul, fugind de la serviciu pentru aprovizionarea cu alimente; ore în şir se stătea la coadă până şi la peşte şi, când prada de 2 kg era dusă acasă, chiar dacă cei în cauză nu mai consumaseră peşte proaspăt de mai multe luni, acesta era porţionat şi cea mai mare parte ajungea în congelator.

[131] Gheorghe Leahu, *Arhitect în „Epoca de Aur”,* Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, p.12.

O altă filă de jurnal, un alt motiv de fericire: omul reuşise să ia pui şi benzină în aceeaşi zi... Dar puii cântăriseră sub 3 kg şi era obligatoriu să se cumpere şi o pungă de „tacâmuri": picioare, gâturi, capete... Cele mai multe cozi la alimente erau dimineața devreme, înainte ca oamenii să plece fericiți la lucru, că „au mai prins" câte ceva, iar dacă însuşi responsabilul de magazin îți îndesa porția în coş, te simțeai cu atât mai mulțumit, chiar dacă asta însemna, de exemplu, 5 suluri de hârtie igienică şi 5 pachete de şervețele... Dar ce nefericire era atunci când produsul mult râvnit se termina înainte de a ajunge omul la rând, chiar înaintea lui, sau dacă, spre stupoarea lui, se defecta pompa de benzină... În ceea ce priveşte oraşele țării, benzina era raționalizată, se primeau cam 18 l de benzină pe lună şi, de multe ori, parcurgând sute de km prin țară, nu se vedea nicio benzinărie deschisă.

Oamenii se înghesuiau ca animalele în mijloacele de transport supraaglomerate, în stațiile mari se îmbulzeau chiar şi câte 20-30 de persoane, pe principiul: urcă numai cine poate.

Oamenii îşi puneau mari speranțe în cele 2 ore de program, mai ales când începea un serial nou, dar de câțiva ani la televiziune se alegeau numai filme şi seriale despre sărăcie, mizerie, greve, şomaj, „ca şi cum astăzi în întreaga lume totul ar fi în pragul prăbuşirii, ca şi cum oamenii nu s-ar mai bucura de viață, nu ar mai râde, nu s-ar mai distra"[132].

Spectacolele de teatru începeau devreme, pe la ora 17,00 sau, cel mult, 17,30; pentru a economisi energia în vârful de consum seara, se schimbau toate normele de bun simț ale unei lumi civilizate: în săli ținuta spectatorilor era pestriță, nimeni dintre cei care munceau nu avea timp să se schimbe. Chiar şi nunțile la restaurant țineau până la ora 21,00, când, obligatoriu, se termina programul. Iar şirul evenimentelor fără rost nu se încheia aici: copiii de 4-6 ani erau sculați din somn de la 4,30-5,00 dimineața, ca să ia parte la inaugurarea noului sediu al Casei Pionierilor şi, dacă evenimentul a şi avut loc, însemna că măcar copiii nu au fost sculați degeaba din paturi înainte de răsăritul soarelui...

Prima zăpadă era asociată cu primul semnal: la bucătărie gazele ardeau cu flacără minusculă, abia se putea fierbe un ceai, astfel că mii de oameni din cartierele lipsite de presiune s-au mutat la rude, părinți, acolo unde flacăra mai pâlpâia încă; aşa a trecut iarna aniversară a „20 de ani lumină". Alteori, oamenii se trezeau în toiul nopții, pe la 3,00, să gătească,

[132] Gheorghe Leahu, *Arhitect în „Epoca de Aur",* Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, p. 14..

până când presiunea devenea iar aproape nulă. La finele secolului XX, în capitala țării, copiii îşi făceau lecțiile la lumânare, la baterii, la lămpi cu gaz sau petrol, iluminatul stradal era ca şi inexistent şi toată lumea trăia cu teroarea opririi curentului electric 1, 2, 3 ore zilnic, indiferent de momentul zilei; oameni în vârstă se opreau gâfâind pe holurile blocurilor, încercând să ajungă la etajele unde locuiau, în lipsa liftului care nu mai funcționa. Chiar şi activitățile culturale de la Uniunea Arhitecților s-au suspendat din cauza economiei de energie, în ciuda faptului că în țară se construia în neştire şi era nevoie de schimb de informații; în anumite instituții s-a inventat ideea ca ziua de duminică să fie înlocuită cu o altă zi lucrătoare, pentru a regla şi uniformiza consumul de energie electrică.

Situațiile paradoxale erau la ordinea zilei. Redăm, în continuare, doar câteva dintre ele. Un angajat de la TAROM, ce lucra pe un avion care transporta tone de carne, de câte ori se întorcea acasă cumpăra câteva kilograme de carne pentru ai săi de la măcelăriile situate la mii de kilometri, pe banii din diurnă... Prin decret prezidențial se instituise un control ginecologic sever, în fiecare lună, al tuturor femeilor sub 45 de ani, iar în paralel se dăduse şi o lege care-i obliga pe cei fără copii să plătească până la 800-1000 de lei lunar la stat, urmărindu-se, astfel, creşterea demografică, dar şi plătirea alocațiilor copiilor tot din buzunarul cetățeanului; cu o mână se lua, cu cealaltă se dădea, iar statul nu pierdea nimic.

Nu era ceva neobişnuit nici în faptul că marfa se vindea şi prin spatele magazinelor, prin curți, prin zona depozitelor, ca să nu-i deranjeze pe „aleşii poporului". Odată cu creşterea stratului de zăpadă, se interzicea circulația automobilelor particulare, chiar şi a taxiurilor, măsură care nu era luată în nicio țară scandinavă, unde se ştie că ninge mai mult. Ca o ironie, după o lună şi jumătate de la această restricție, deşi nu a mai nins şi carosabilul era uscat în proporție de 95%, la ştiri oamenii erau atenționați despre condițiile meteo dificile, carosabil umed şi se cerea o atenție sporită din partea conducătorilor auto... În apartamente era frig, temperatura trecea rar de 13-15°C, la lucru caloriferele erau reci şi temperatura cobora şi sub 9°C, în timp ce în hotelurile de pe Valea Prahovei, de dragul turiştilor străini, era cald şi, datorită lor, se mai încălzeau şi bieții români care se nimereau în concediu.

Într-o țară denumită „grânarul Europei" oamenii umblau ca bezmeticii prin magazine, negăsind de mâncare cu săptămânile, nici brânză, nici carne, nici măcar un gram de salam, de costiță, de mezeluri sau nişte copite de porc... Baza alimentației pentru mulți era constituită din: cartofi,

ceapă, fasole, peşte oceanic şi, rar, ouă. Se mai puneau oase de porc rase, ca să dea gust mâncării.

O altă ciudăţenie o reprezenta faptul că, deşi oamenii erau scoşi din apartamente la munci de voluntariat, nefiind carburanţi, grămăjoarele de mizerie nu erau strânse la timp, iar în cartierele noi nu se măturase pe străzi niciodată de când fuseseră date în folosinţă. Intervalul între „două lovituri", când omul mai putea prinde acelaşi produs, era cam de 3-4 luni, mai ales dacă era vorba de carne sau caşcaval, aşa că, de fiecare dată, acesta cumpăra maximum posibil, dar nu mai mult de 1-1,5 kg.

Un animal, o bivoliţă, altădată sursă de mâncare, putea deveni sursă şi de belele, de cote de lapte peste puteri, pentru oamenii bătrâni, care nu mai puteau munci pentru a-l întreţine, iar animalul nu era acceptat nici măcar gratis la C.A.P., decât după lungi intervenţii şi prezentarea dovezii medicale că proprietarul este bolnav.

Pierderea unei fiinţe dragi, dacă te găsea nepregătit, însemna, pe lângă durerea care te încerca, şi găsirea celor trebuincioase, iar o haină sau basma neagră putea fi de negăsit aşa de repede, încât cel în cauză recurgea la o măsură rapidă şi extremă: vopsitul. Nici în cabinele de probat haine nu avea omul tihnă, şi acelea erau subdimensionate şi aglomerate, soluţia vânzătorului era simplă: să intre mai mulţi deodată...

Dacă străzile erau blocate din cauza ninsorii, Salvările opreau chiar şi la 200 de m de pacient, care era învelit în pături şi adus cu sania până la maşină.

Odată cu începerea lucrărilor de la metrou, linii întregi de mijloace de transport erau suspendate, deşi oamenii plătiseră în prealabil preţul abonamentului pe o lună, aşa încât erau nevoiţi să plece la lucru pe jos. Fructele autohtone, până şi cireşele, erau exportate în totalitate, chiar din livezi, aşa că nu se mai aduceau la „Aprozar"... Şobolanii îşi făceau apariţia prin magazine, în plin centru şi pe lumină, spre groaza cumpărătorilor, care stăteau la cozi diferite pentru diverse sortimente, fiindcă regula nescrisă era: un singur produs la acelaşi rând.

O frază ca: „Vivi m-a sărutat şi a mâncat toate firimiturile de telemea din punga de plastic" îţi poate stârni foarte multe reacţii contradictorii... Gradat, cu trecerea timpului, de la frământările cauzate de neajunsuri, jurnalul prinde parcă viaţă şi pasajele devin tot mai lungi, mai concentrate, glasul interior tot mai revoltat şi preocupat de adevăratele motive care au dus ţara la un asemenea dezastru economic.

Arhitectul este pus mereu în faţa unor situaţii fără ieşire, confruntându-se cu dispoziţii de dărâmare, mutare, înghesuire a unor

monumente, ajungând să se întrebe dacă va scăpa, până la urmă, vreun monument nedărâmat, nemutat, neacoperit sau neînghesuit între blocuri, de parcă nu ar fi fost comori arhitectonice, ci urme ale ruşinii. Peste 30 de ha de oraş, cu străzi care-i fuseseră dragi, cu monumente de arhitectură, cu copaci şi curţi cu tot, moştenirea a 500 de ani de existenţă, au fost rase cu brutalitate. Planuri ireale şi irealizabile: trebuia să se construiască, cu orice preţ, un anumit număr de apartamente, plus metroul, pasajele, hotelurile, lărgirile de magazine, fără forţa de muncă necesară, iar dacă angajaţii nu răzbeau, erau destituiţi. „Şi lista indicaţiilor continuă la infinit în toate domeniile cu aceeaşi inconsecvenţă, cu aceeaşi lipsă de logică şi justificare, punând la treabă milioane de oameni care fac şi refac, schimbă şi preschimbă, sparg şi modifică şi poduri şi ştranduri şi blocuri şi sate şi uzine şi drumuri şi păduri şi tot ce vreţi în ţara asta."[133] Dacă o idee sau o creaţie din orice domeniu pornea de la un autor, aceasta era deformată de nepriceperea superiorului său, pe fiecare treaptă ierarhică, astfel încât se ajungea la o înşiruire de nonsensuri... Aplicarea ordinului de demolare putea avea loc instantaneu, iar oamenii se puteau trezi cu noaptea-n cap cu buldozerele peste casele lor, fără să aibă posibilitatea să-şi ducă bunurile, mutaţi în plină iarnă în locuinţe de bloc nefinisate, fără uşi şi geamuri...

În timp ce 16 milioane de votanţi au optat în totalitate pentru reducerea armamentului, fabricile continuau să producă arme pentru diferitele ţări africane. În schimb, cenzura funcţiona perfect, iar libertatea cetăţeanului era grav îngrădită; aflăm din jurnal că, după ani de aşteptare, toate cele 4000 de exemplare ale unui album de acuarele s-au dat la retopit, pentru că erau desenate prea multe clădiri vechi, niciuna nouă, cu care să se fălească puterea, iar la o aniversare de „n" ani de la terminarea facultăţii, grupul trebuia să înainteze o listă cu melodiile care vor fi ascultate...

Tot din filele jurnalului se desprinde trista remarcă referitoare la anul 1987, când cel în cauză spune că n-a găsit niciodată făină, carne, pui, smântână, cafea ness; în ceea ce priveşte orezul, a cumpărat o singură dată acest aliment, găsit la o „Alimentara" din Mangalia.

Coletele din străinătate se desfăceau şi lipseau din ele mărfuri, alimentele mult dorite, câte o rudă de salam mai bun, cârnaţii afumaţi se tăiau bucăţi şi se îmbibau cu cloramină praf, chiar sub ochii destinatarului, cu convingerea că periclitează sănătatea individului; alteori pachetul se

[133] Gheorghe Leahu, *Arhitect în „Epoca de Aur",* Editura Fundaţiei Academia Civică, Bucureşti, 2004, p. 94.

reîntorcea la expeditor, fiindcă se considera că nu există niciun grad de rudenie între el şi destinatar.

Dar erau şi profitorii... Unii oameni fără serviciu şi puşi pe căpătuială cumpărau anumite produse şi le revindeau la suprapreț. „Venitul asigurat... trăiască prosperitatea... prin muncă «cinstită». În România bişnițarii se înmulțesc an de an... au condiții”.[134] Pe de altă parte, prin Decretul 10, fiecare cetățean trebuia să muncească şase zile de duminică sau să renunțe la şase zile din concediul de odihnă pentru treburi edilitare. În cazul în care nu se recurgea la nicio variantă din cele enunțate, neefectuarea unei zile se echivala cu 120 de lei pe zi.

Viața oamenilor se scurgea în resemnare, în aşteptare animalică, din coadă în coadă, fără nicio bucurie. Milițieni, sute de civili stăteau de pază pretutindeni, patrule înarmate pe străzi şi în parcuri, controale, legitimări pe stradă, la ore mai târzii, de parcă ceva urma să se întâmple... Într-o zi oarecare îi trecuse prin minte cetățeanului să numere milițienii de pe traseu, chiar dacă din autobuz vedea numai pe o singură parte a drumului. Cu uimire, constatase: 45 de milițieni în 25 de minute, iar în Norvegia în 11 zile nu văzuse nici măcar unul... Şi, tot ca o ciudățenie, un văcar care obținea în urma laptelui vândut cam 4700 de lei lunar, egala câştigul unui arhitect aproape de pensie: „la muncă egală, salariu egal. Un văcar şi un mare arhitect au aceeaşi leafă”[135].

Țăranii primeau, dacă aveau peste 250 de zile de muncă, 130 kg de grâu (300 g pe zi!) şi cam 300 kg de porumb pe an; din acestea creşteau animale, păsări, iată de ce ajungeau să cumpere pâine din oraş şi trenurile de navetişti erau pline de țărani cu plase cu pâine în mâini. Ca aceştia să contribuie la maxim la strângerea recoltelor, autobuzele IRTA s-au suspendat o perioadă, astfel că se făceau economii de carburant anormale, pe socoteala bietului țăran, restricționat la deplasări şi vizitarea rudelor. Un țăran avea în medie 80-130 de lei pensie pe lună, deci o pensie cât 1-2 kg de carne!

„Toate hotărârile se iau dintr-un singur loc, acolo, noi, milioanele de muncitori, nu contăm, toți laolaltă reprezentând soclul uriaşei statui nevăzute pe care un singur om o construieşte pe seama, pe viața, pe anii noştri, pe bucuriile care ne lipsesc, pe mizeria, întunericul, lipsa de alimente,

[134] Gheorghe Leahu, *Arhitect în „Epoca de Aur”,* Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, p. 21.
[135] Gheorghe Leahu, *Arhitect în „Epoca de Aur”,* Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2004, p. 81.

umilința noastră ce o trăim în fiecare zi."[136] La radio şi televiziune se vorbeşte de realizări, de cercetările membrilor familiei conducătoare, de parcă 23 de milioane de români n-au dat țării niciun geniu. Într-un ziar din 25 aprilie 1989, luat la întâmplare, numele „lui" apare de 232 de ori! Într-un singur ziar!

Sentimentul predominant este acela al ruşinii, al jenei de a fi român, al uimirii că un român poate comite atâtea nedreptăți împotriva neamului său şi, spre final, se simte încordarea, fiecare aşteaptă, speră la o schimbare; după 1987 gărzile din întreprinderi se triplaseră chiar, forțele de ordine mişunau peste tot...

Simona **MOCIOALCĂ**

[136] Gheorghe Leahu, *Arhitect în „Epoca de Aur",* Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2004, 46

Emil Constantinescu, ***Păcatul originar, sacrificiul fondator. Revoluția din '89 așa cum a fost,*** Editura Minerva, Bucureşti, 2009, 435 p.

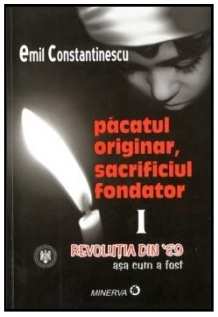

Lucrarea *Păcatul originar, sacrificiul fondator. Revoluția din '89 așa cum a fost***,** al cărei autor este Emil Constantinescu, fostul preşedinte al României din perioada 1996-2000, cercetător şi profesor universitar, reprezintă o încercare de elucidare a adevărului, adevăr râvnit de opinia publică.

Cartea este scrisă dintr-o răspundere morală față de cei uciși şi răniți în perioada 16-22 decembrie 1989, dar şi față de victimele evenimentelor petrecute după 22 decembrie 1989. Volumul a fost posibil, deoarece autorul, „printr-un joc al destinului", aşa cum mărturiseşte chiar el, a avut acces la documente esențiale care contribuie la clarificarea unor aspecte privind Revoluția Română din Decembrie 1989.

Motivele redactării volumului au fost diverse, de exemplu, autorul afirmă că a avut ocazia să fie în contact direct cu mari actori ai jocului politic european şi mondial, că s-a aflat în miezul unor evenimente care au hotărât cursul istoriei ultimelor două decenii, dar „mai ales pentru că pot să spun fără ezitare lucrurile pe care le-am trăit şi pe care le-am aflat, să public informații corecte şi documente despre persoane în viață care ocupă poziții-cheie în politică, în administrația şi în economia României. Pot face acest lucru, pentru că nu pot fi şantajat cu nimic din trecutul meu. Şi nu pot fi cumpărat cu niciun fel de avantaje pentru prezent sau viitor. O pot face înfruntând pe cei care dirijează opinia publică, pentru că nu mă preocupă nici voturile, nici ratingurile la televiziune care dau notorietate şi apoi, prin confuzie, aduc popularitate şi încredere*"*. Țin să-i amintesc domnului Emil Constantinescu că funcția importantă pe care a deținut-o, de preşedinte al României, i-a oferit posibilitatea să ajute la clarificarea adevărului privind evenimentele din 1989, să contribuie la aplicarea Punctului 8 al *Proclamației de la Timişoara*, dar din păcate nu au fost vizibile rezultatele efortului depus!

Din afimațiile făcute de autorul cărții în *Cuvânt înainte*, precum şi în *Introducere* reiese foarte clar intenția de a găsi adevărul şi de a prezenta doar acele informații veridice, verificate pe baza documentelor, care pot să contribuie la elucidarea adevărului.

Cu ocazia lansării cărții la Timişoara, fostul preşedinte Emil Constantinescu a afirmat, privitor la evenimentele din Decembrie 1989:

„Ceea ce se cunoaşte ca Revoluția Română în direct nu este, de fapt, Revoluția Română, care s-a desfăşurat între 16 şi 22 decembrie dimineața, ci este manipularea care a început atunci prin aşa numita operațiune a teroriştilor. Şi această manipulare a continuat, într-un fel sau altul, timp de 20 de ani".

Un alt motiv al redactării lucrării ni-l oferă autorul tot în *Cuvântul înainte:* „Nu am pretenția că sunt deținătorul unui adevăr politic, juridic sau istoric incontestabil şi sunt gata să discut şi să accept orice documente, fapte sau mărturii care pot lumina mai bine sau chiar altfel realitatea. Educația mea ştiințifică şi religioasă m-a ajutat să cercetez faptele în mod obiectiv, eliberat de ură sau intoleranță. Recunosc însă o anume încrâncenare în ceea ce am scris venită din durerea unui om care a trăit în miezul evenimentelor şi se simte lovit de acceptarea cinică a crimelor, abuzurilor, corupției şi minciunii sau de indiferența la fel de cinică cu care sunt încă privite de către o mare parte a societății româneşti… Am scris aceste cărți de pe poziția victimelor mințite sau speriate, care nu-şi cunosc sau nu-şi pot apăra drepturile. Le-am scris de pe poziția milioanelor de români cinstiți care cred în adevăr, în dreptate şi în demnitate".

Păcatul originar, sacrificiul fondator este doar primul volum din seria de şapte volume dedicate ultimelor decenii din istoria României. Volumul de față a fost dedicat martirilor şi luptătorilor din revoluția anticomunistă română. Autorul şi-a asumat scrierea acestor lucrări de mare însemnătate pentru istoria României, pornind de la cuvintele Mântuitorului: „Cunoaşteți adevărul şi adevărul vă va face liberi".

Celelalte şase volume au următoarele titluri provizorii: *Mineriadele: Fața violentă a postcomunismului 1990-1999*; *Democrația: De la naştere la majorat 1990-2007*; *Țara ca o pradă: Calea românească spre capitalism 1990-2007*; *Prețul schimbării: Administrația Constantinescu 1996-2000*; *De la țara-problemă la model regional: Politica externă 1996-2000* şi *Adevărul despre minciună: Manipularea opiniei publice 1989-2009*.

Cartea în discuție a fost publicată cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc la Editura Minerva în anul 2009.

Volumul *Păcatul originar, sacrificiul fondator* se doreşte deci a fi primul din seria intitulată „7 adevăruri despre România". Există, totuşi, aici câteva informații eronate: de exemplu, la pagina 43, autorul enumeră mai multe persoane care ar fi fost prezente la evenimentele petrecute în Timişoara, în 16 decembrie 1989, la ora 17, în mulțimea adunată lângă casa preotului László Tőkes, menționându-i şi pe Marius Mioc şi pe istoricul

Miodrag Milin, printre mulți alții. Marius Mioc a precizat în cartea sa, *Falsificatorii istoriei* (1994), în care relatează despre evenimentele din Decembrie 1989, că a ajuns în fața casei lui parohiale a lui László Tőkes abia după ora 20, deci la ora 17 nu se afla acolo. Istoricului Miodrag Milin i se atribuie, pe lângă prezența despre care vorbeam, şi acțiuni revoluționare în 20 decembrie 1989, la ora 19:50: „Lorin Fortuna şi Miodrag Milin, împreună cu cca. 2000 de oameni care îi însoțiseră, se întorc în Piața Operei" (p. 111). Domnul Claudiu Iordache, domnul Traian Orban, participanți la evenimentele din Decembrie 1989, precum şi multe alte persoane au afirmat că istoricul Miodrag Milin nu a fost prezent la evenimentele petrecute în Timişoara în zilele Revoluției. În *Revoluția Românilor***,** volum publicat în 2010 la Editura IRINI (Bucureşti), Claudiu Iordache ia în discuție afirmația lui Alex Mihai Stoenescu, care îl înfățişează pe istoricul Miodrag Milin drept *„*cel mai serios şi mai echilibrat martor din Timişoara*"*, şi precizează foarte clar că Miodrag Milin nu a fost prezent la evenimentele din Decembrie 1989 din Timişoara (vezi p. 24).

Istoricul Miodrag Milin nu a fost martor la evenimentele din Timişoara, ci este unul din cei care au scris despre Revoluția Română, utilizând documente şi interviuri luate mai multor martori participanți la evenimentele în discuție, ajungând, astfel, să cunoască în amănunt cele petrecute în Timişoara în Decembrie 1989.

Referitor la Revoluția Română, Emil Constantinescu subliniază în mai multe rânduri că poporul român a devenit învingător luptând în stradă, precizând că el însuşi a luptat împotriva comunismului.

Autorul încearcă să demonstreze că la Timişoara s-a desfăşurat „o revoluție completă", formându-se un partid antitotalitar. În cadrul acestui volum evenimentele din Timişoara sunt asimilate termenului de „revoluție", iar cele din Bucureşti şi din alte oraşe ale României celui de „revoltă populară". Trebuie specificat că nu a existat o Revoluție a Timişoarei, ci una a românilor.

Cartea de față este structurată din două părți: partea I cuprinde secțiunile *Prezentarea faptelor, Instalarea puterii neocumuniste şi primele nuclee ale opoziției democratice*, iar partea a II-a este centrată pe *„Dosarul Revoluției"*.

În *Cuvântul înainte* autorul afirmă că între anii 1989-1996 s-a aflat în stradă pentru a protesta împotriva comunismului şi neocomunismului, care îmbrăcase forma democrației. De asemenea, se referă şi la perioada 1996-2000, când, în calitate de preşedinte al României, a căutat să fie

„garantul" respectării legilor şi a altor principii democratice. Totuşi, nu a fost grăbită rezolvarea dosarelor Revoluției şi nu s-a aprobat legea lustrației.

Cartea prezentată se axează pe câteva întrebări existente în mintea fiecărui om interesat de evenimentele petrecute în 1989 în România, de cunoaşterea adevărului. Este vorba, de asemenea, de o lucrare complexă, cu multe detalii şi cu o cronologie privind evenimentele petrecute în Decembrie 1989 în România, care este împărțită în două volume: *Revoluția din '89 aşa cum a fost* şi *Trepte spre adevăr*.

În volumul de față sunt descrise amănunțit evenimentele petrecute în zilele Revoluției din 1989, ceea ce face din volumul de față o carte dedicată specialiştilor, istoricilor, celor care vor să se informeze riguros despre Revoluția Română, precum şi celor care au trăit evenimentele. Cred şi susțin că această lucrare şi-a atins scopul, şi anume acela de a reda o cronologie a Revoluției Române. Filmul evenimentelor din Decembrie 1989 a fost realizat pe baza „jurnalului de luptă al unităților militare, a declarațiilor celor interogați de organele de anchetă judiciară, a datelor deținute de serviciile de informații, înregistrărilor video şi audio, memoriilor publicate sau manuscrise [...]" (vezi p. 21). Cronologia se deschide cu luna ianuarie a anului 1989, fiind prezentate cele mai însemnate mişcări anticomuniste şi anticeauşiste. Mitingurile şi protestele denotă foarte clar atitudinea critică a unor români față de situația din țară. Aceste evenimente pot fi considerate paşii ce pregăteau ***Revoluția*** **din Decembrie 1989**.

Revoluției de la Timişoara îi sunt consacrate în volumul lui Emil Constantinescu peste 80 de pagini. Sunt tratate pe date, ore şi zone evenimentele petrecute în Timişoara în Decembrie 1989 (vezi p. 73, unde se precizează că în 17 decembrie au fost ucise 63 de persoane, iar 326 au fost rănite prin împuşcare, şi p. 121, unde se face referire la cele trei persoane din rândul populației civile, care au fost rănite în 21 decembrie). Se folosesc surse bibliografice vaste, autori precum: Claudiu Iordache, Gino Rado, Miodrag Milin, Marius Mioc, precum şi multe documente şi declarații.

Secțiunea *Revolta şi represiunea în alte oraşe din țară* este consacrată oraşelor Sibiu, Cugir, Alba Iulia, Sebeş, Deva, Târgu-Mureş, Braşov, Cluj-Napoca, Turda, Caransebeş, Lugoj şi Cisnădie (la p. 160 sunt prezentate victimele rezultate în urma evenimentelor din Decembrie 1989 petrecute în Banat şi Transilvania: 118 morți, 583 de răniți şi peste 1200 de arestați).

Sunt dezbătute pe larg evenimentele petrecute începând cu 21 decembrie în Bucureşti şi este foarte bine subliniată represiunea asupra populației ce a avut curajul să se ridice şi să lupte împotriva regimului

comunist. Au murit şi au fost rănite persoane ce au dat dovadă de eroism, luptând pentru libertate.

În partea a doua a lucrării autorul se referă la aşa-numitul *Dosar al Revoluţiei*, deschis în Decembrie 1989 şi încă nefinalizat. Se urmărea aflarea adevărului privind Revoluţia Română, judecarea şi condamnarea vinovaţilor. Se menţionează numărul persoanelor trimise în judecată, condamnările la genocid, procesul membrilor CPEx, procesele de la Timişoara, chiar şi anularea condamnărilor pentru genocid (vezi p. 395-403). Lucrarea de faţă tratează Revoluţia din Decembrie 1989 din întreaga ţară şi încearcă să surprindă aspecte esenţiale privind acest important eveniment din istoria românilor. Românii au luptat pentru libertate şi drepturi, ei trebuie să se bucure de adevăr, ei trebuie să-l cunoască.

Volumul *Păcatul originar, sacrificiul fondator. Revoluţia din '89 aşa cum a fost* este scris pentru românii care manifestă interes pentru cunoaşterea adevărului privind anul 1989 în România şi doresc să pună capăt minciunilor vehiculate timp de mai bine de 20 de ani.

Scopul lucrării va fi atins în momentul în care adevărul va fi public, se va face dreptate, iar persoanele vinovate pentru cele întâmplate vor fi pedepsite.

Ţin să afirm şi prin intermediul acestei recenzii că represiunea aspră asupra poporului român din 1989 nu a fost făcută doar de cuplul Ceauşescu, comunismul, teroarea comunistă nu înseamnă doar această familie. Este o greşeală ca, după aproape 22 de ani, să identifici regimul comunist din România cu dictatorii Elena şi Nicolae Ceauşescu.

Există, pe buzele românilor, întrebări referitoare la Revoluţia Română, întrebări fără răspuns, asupra cărora pluteşte minciuna şi misterul. Se doreşte aflarea adevărului... ce împiedică găsirea lui? Sunt procese nesoluţionate... totuşi, au fost răniţi, persoane lipsite de libertate, maltratate şi chiar ucise în Decembrie 1989. Unde sunt vinovaţii?

Volumului de faţă îi va urma cel intitulat *Trepte de adevăr*, prin care autorul încearcă, după cum el însuşi afirmă, să găsească o explicaţie pentru evenimentele din Decembrie 1989. Sperăm ca în viitorul volum să găsim răspuns la cât mai multe din întrebările privind Revoluţia Română... iar vinovaţii de represiune asupra poporului să fie pedepsiţi.

Cristina **TUDOR**

Alteța Sa Regală Principele Radu al României, ***Ana a României*** **–** ***Un război, un exil, o viață***, Editura Humanitas, Colecția CASA REGALĂ, Bucureşti, 2008, 207 p.

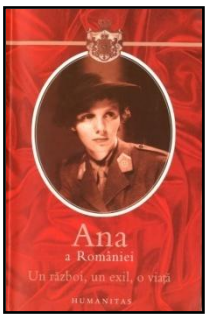

Povestite de Majestatea Sa Regina Ana a României şi scrise de Alteța Sa Regală Principele Radu al României, întâmplările sunt o carte deschisă pentru cei care doresc să cunoască viața Principesei Ana de Bourbon-Parma, al cărei destin se împleteşte, la un moment dat, cu cel al Regelui Mihai I al României, printr-o binecuvântată şi fericită cununie. Sunt pagini de istorie recentă care nu poate fi ignorată, o istorie de familie/ii cu blazon regal, dar şi un jurnal cronologic al celui de Al II-lea Război Mondial şi modul dramatic în care le-a schimbat viața şi Majestăților lor. Regele Mihai I este unul dintre nobilii care au suportat cu demnitate cele mai condamnabile şi abominabile fapte ale comuniştilor: înlăturarea; exilarea; deposedarea de bunuri şi proprietăți; nerecunoaşterea cetățeniei române, respectiv interzicerea intrării în țară. O prigonire care a continuat chiar şi după executarea lui Ceauşescu şi schimbarea regimului său. Regele este, astfel, simbolul unei națiuni a cărei identitate s-a dorit a fi nimicită de nazism, apoi de cizma roşie şi, din fericire, recâştigată conform universalei legi istorice „corsi et ricorsi". Altfel spus, o roată care se învârte pe o axă a timpului, precum pământul. Familia Principesei Ana de Bourbon-Parma, care locuia la Paris, a fost nevoită să fugă, pe timp de zi şi noapte, din calea trupelor lui Hitler. Dar s-a implicat voluntar în război, alături de trupele franceze.

Pe parcursul a 12 capitole, sunt redate mai ales întâmplări de zi cu zi, din familie, care surprind cititorul îndeosebi cu istoria şi eticheta unei case regale. Surprind şi prin naturaleța şi simplitatea lor. Dar nu atât despre acestea se confesează Regina Ana a României, ci despre experiențele ei de viață. Acestea sunt cuprinse în capitole care, aşa cum sunt nominalizate, marchează cele mai importante evenimente din istoria modernă şi totodată cele mai semnificative perioade din destinul principesei. „Povestea acoperă o viață, trei sferturi de secol, un război, un exil şi un destin. Un destin care a gravitat, de fapt, în jurul unei țări: România".

Aflăm din paginile acestei cărți date biografice şi genealogii ale familiilor regale europene, dar şi alte informații istorice fundamentale.

Se poate observa un uşor şi fin stil literar de proză (roman), care atrage şi ține cititorul cu ochii pe carte pentru o veritabilă memorialistică.

„M-am născut la Paris, în al şaisprezecelea arondisment, la 18 septembrie 1923. Familia noastră se compunea din tata, principele René de Bourbon-Parma, mama, principesa Margareta a Danemarcei şi fraţii mei, Jacques şi Michel. Copil fiind, îmi aduc aminte de mine mergând pe bicicletă" – astfel îşi începe depănarea amintirilor Regina Ana a României. „Când aveam cinci ani, în 1928, a venit pe lume fratele mai mic, André, şi nu o fetiţă, care m-ar fi făcut geloasă. Părinţii noştri erau drepţi cu toţi patru. Este prima lecţie pe care am primit-o în viaţă şi care m-a ajutat mereu după aceea... mai ales când greutăţile au început să ne împresoare." Copilul pe care toată lumea în familie îl striga „Nane" a devenit o tânără principesă care, la 16 ani, a plecat în refugiu, iar la 19 ani s-a înrolat, sub culorile ţării natale, Franţa. Educaţia pe care a primit-o (călărie, scrimă, gimnastică, înot) a contribuit, fără doar şi poate, la această decizie. „Sportul mă făcea să mă simt mult mai bine decât moda."

Un capitol este dedicat mamei principesei: „Cea care a ţinut drumul drept în anii care au urmat, nu numai în timpul războiului, dar şi mult timp după aceea, a fost mama mea. A jucat un rol primordial în cea mai mare parte a vieţii mele, ca şi în cea a fraţilor mei (...) fiind un model chiar şi atunci când nu voia să fie, când nu avea intenţia de a împărtăşi ceva. Mama[137] a fost longevivă, părăsindu-ne la vârsta de 97 de ani." Majestatea sa vorbeşte cu nostalgie de vara anului 1938, ultima petrecută în compania bunicului, în castelul de la Bernstorff, Copenhaga, dar şi de hobby-ul mamei sale pentru pictură, transmis de la bunica, Maria de Orléans. „Când am luat cu chirie un mic apartament la New York, ea a decis că baia era prea urâtă, dar nu şi-a permis luxul să o reamenajeze. Atunci a pictat-o singură, în doar o zi, a pictat pereţii, imaginând ramuri de cireş..." „Nu aveam altceva mai bun de făcut." Cu o pregătire superioară, mama Reginei Ana strălucea nu atât prin frumuseţe, cât prin farmec şi simplitate. Iubea societatea, era mereu bine dispusă, dar prefera plimbările prin pădure şi prin oraş, în locul marilor serate. Modestă, dar adaptabilă, era fericită să urmărească la televizor toate noutăţile şi invenţiile secolului trecut. „Irezistibil era felul în care o făcea să râdă pe soacra mea, Regina Elena." Revenind la copilărie: „La vremea aceea, aveam o guvernantă, Miss McMillan. Când nu-i ajungeau banii, mama împrumuta de la guvernantă bani ca să cumpere mâncare. Miss McMillan făcea economii, fiindcă era scoţiană. Pe tata nu-l vedeam prea

[137] Principesa Margareta a Danemarcei (născută în 1895 şi decedată în 1992) a fost fiica Alteţei Sale Regale Principesa Maria de Bourbon-Orléans şi a Alteţei Sale Regale Principele Valdemar al Danemarcei.

des. Era la lucru. De câteva ori m-a luat cu el la cinema, numai pe mine. Mama a trebuit să îndure situații foarte grele: războiul, patru copii de crescut, incertitudine, instabilitate. Dar copiii nu au simțit acest lucru. A avut mereu curajul să spună lucrurilor pe nume. Când lucra la New York, ca vânzătoare la magazinul unui pălărier danez pe nume Eric, venea la fiecare sfârşit de lună cu cincizeci de dolari, salariul ei, îi punea pe masă şi spunea: «Atâta e pentru electricitate, atâta pentru mâncare, atâta pentru nu mai ştiu ce, şi ne rămân doi dolari pentru cinema». Când se afla în fața unei dovezi că a fost trădată, întorcea spatele sau spunea: «Nu-mi place felul în care s-au petrecut lucrurile. La revedere!». Detesta mai ales micile intrigi pe la spate!... A trecut prin două războaie mondiale, iar la primul a participat direct: a fost infirmieră, în Anglia. S-a dus la mătuşa ei, Regina Alexandra a Marii Britanii. Locuia la Londra, la Regină, şi ziua lucra în spitale. Acesta e unul dintre puținele episoade pe care ni le-a povestit. Mai mult decât un fragment biografic, era un exemplu pe care voia să ni-l dea nouă, copiilor. Într-o dimineață, spăla scările de la intrarea în spital. Cineva, un domn, a venit şi i-a spus: «Iertați-mă că vă inoportunez, aş vrea să vorbesc cu Principesa Margareta a Danemarcei». Mama i-a răspuns: «Vă rog să aşteptați un moment!». A plecat la etaj, şi-a dat jos şorțul cu care era îmbrăcată, şi-a pus rochia, s-a spălat pe mâini şi a revenit. Domnul i-a spus: «Ei, ați găsit-o?». Ea i-a replicat: «Sunt chiar eu!». Cu noi, copiii, a fost protectoare, dar nu şi maternă. Nici o îmbrățişare. Din acest punct de vedere era foarte nordică.

Gătea foarte prost, ca şi mine, dar călărea foarte bine. Natația, tenisul, schiul sunt alte sporturi în care evolua minunat. Cât priveşte automobilul, conducea ca un bărbat. Dacă nu ar fi fost războiul şi toate necazurile şi dacă ar fi fost excesiv de bogată, mama ar fi călătorit enorm. Când copiii ei au devenit adulți, mama a rămas singură. Vreme de peste 40 de ani, după 1950, ea a redevenit liberă, fără obligații materne. A păstrat căsuța ei. Se numea Brodrejoj (Dealul fraților, în limba daneză)... în orăşelul Gentofte, lângă Copenhaga. Mama cobora iernile în Franța, în stațiunea de pe Coasta de Azur, Villefranche-sur-Mer. Casa de-acolo era mult mai mare şi se numea La Carriere; a cumpărat-o de la o familie de prieteni americani. Mama a murit de bătrânețe, de fapt, s-a stins. Către finele vieții, s-a întors în Danemarca, tot în căsuța ei, alături de cea a fratelui ei, Axel. Mormântul mamei este la Catedrala Roskilde, alături de cel al tatălui ei, Principele Valdemar al Danemarcei."

Al treilea capitol al cărții, intitulat „Războiul", surprinde crâmpeie din viața Reginei Ana, pe-atunci prințesă, în timpul conflictului armat sau în

„războiul ciudat", cum îl numeşte, care s-a declanşat în 1939. Al II-lea Război Mondial a surprins-o la 16 ani, „timidă, dar energică", într-un univers format din fraţii şi verişorii ei, la Paris. Ultima vacanţă de vară, în timp de pace, a petrecut-o cu familia în Danemarca. La scurt timp după întoarcerea la Paris, în 1940, incertitudinea zilei de mâine şi derularea ostilităţilor i-a făcut pe părinţii principesei să plece. Belgia căzuse deja, iar germanii avansau. Familia Principesei Ana a coborât în sudul Franţei, în zona neocupată, pentru că tatăl acesteia, Principele René de Bourbon-Parma[138] era căutat pentru a fi arestat şi dus într-unul din lagărele de concentrare. Era vara anului 1940. Unchiul Xavier fusese deja prins şi dus acolo. Părinţii şi fraţii Principesei Ana au plecat la Bénodet, în Bretagna, iar ea, împreună cu verişoara ei, Isabelle de Bourbon, la bunicul acesteia, Ducele de Doudeauville (Armand de la Rochefoucauld), la Bonnétable, aproape de Le Mans. A trebuit să plece şi de-acolo. Împreună cu unchiul Gaétan, Principesa Ana – eroina şi povestitoarea acestor întâmplări – a coborât pe la Lourdes, pentru a ajunge în Spania. Aflăm, astfel, cum Principesa Ana, azi regină a României, a parcurs şoselele Franţei într-un camion vechi, alături de alţi refugiaţi, înspăimântaţi să nu fie ţintele avioanelor care se auzeau. „În timpul acesta, unchiul Gaétan cânta fără încetare *O sole mio!* – ceea ce devenise destul de greu de suportat." După câteva zile deprimante au ajuns la graniţa cu Spania, apoi s-au îndreptat spre San Sebastián, unde au închiriat dpuă camere la un mic hotel-pensiune. Aici urma să se întâlnească cu restul familiei. Unchiul său a dispărut subit şi s-a trezit singură şi flămândă. Norocul a făcut ca, la câteva zile, să se întâlnească, întâmplător, pe străduţa din faţa hotelului, cu o altă familie princiară: Marea Ducesă Charlotte de Luxemburg şi copiii săi, aflaţi şi ei în refugiu, în drum spre Portugalia. Cu ajutorul marii ducese, a fost găzduită la o familie spaniolă din San Sebastián, timp de o lună şi jumătate, fără să ştie nimic de ceilalţi din familia ei, până când tatăl său a dat un semn de viaţă. A sfătuit-o, la telefon, să meargă la frontieră, el şi cu fraţii ei, Michel şi André, aflându-se de cealaltă parte a frontierei, în Franţa, la Hendaye, aproape de San Sebastián. Principesa Ana a plecat imediat cu o maşină, a trecut podul de la graniţă, s-a reîntâlnit cu tata şi cu fraţii săi, care i-au spus să se întoarcă în Spania, la San Sebastián, după bagaje şi să revină în Franţa. A traversat, din nou, frontiera, dus-întors.

[138] Alteţa Sa Regală Principele René Charles Maria Joseph, fiul Alteţelor Lor Regale: Robert I, Duce de Parma şi al Infantei Maria-Antonia a Portugaliei, născut la Schwarzau, la 17 octombrie 1894; s-a căsătorit cu Alteţa Sa Regală Principesa Margareta a Danemarcei la Copenhaga, în ziua de 9 iunie 1921.

Tatăl o aştepta, de data asta, cu câinele familiei, Spotty, un buldog englezesc. După şase săptămâni de singurătate şi de spaimă, era în mijlocul alor ei, în Saint Jean de Luz, un orăşel din apropiere, pe malul Oceanului Atlantic, la câțiva kilometri de Hendaye. Câteva săptămâni mai târziu se aflau la Saint Tropez, cu Principesa Eugenia a Greciei, apoi la Cannes. În acest timp, mama Principesei Ana şi unul dintre frați erau instalați în Portugalia. Pentru a se reîntâlni toți, tatăl ei a procurat acte legale de călătorie, au traversat frontiera pe acelaşi traseu, dar au parcurs Spania pe timp de noapte. La acel moment, Madridul era într-o stare proastă după războiul civil. Au ajuns în Portugalia, la Lisabona, la un mic hotel, acolo unde se aflau mama şi fratele său. Dar în acea perioadă, un alt nume regal era în atenția opiniei publice. Povestea lui Carol al II-lea al României[139], care scandalizase toată familia, figura pe prima pagină a ziarelor. Regina Ana a României îşi aminteşte că, la acel moment, a ignorat complet povestea. Asta pentru că ținta finală a familiei sale regale era să ajungă în Statele Unite ale Americii. Aşa se face că mama sa, Principesa Margareta a Danemarcei, împreună cu Jacques, unul dintre frați, au găsit două locuri pe vaporul *Excalibur,* pe care s-au îmbarcat împreună cu câinele familiei, iar Principesa Ana şi ceilalți au plecat după zece zile, cu un alt vapor, *Excambion*. S-au reîntâlnit cu toții la New York. Tot aici se afla şi Marea Ducesă Charlotte de Luxemburg cu familia ei. Mama Principesei Ana era apropiată de aceasta, iar tatăl ei era frate cu Principele Felix de Bourbon-Parma, soțul Marii Ducese de Luxemburg. Metropola americană a devenit o casă temporară pentru principesă şi familia ei. De altfel, toate familiile regale s-au întâlnit ori în S.U.A., ori în Canada, cu excepția celei greceşti, care a plecat la Capetown, în Africa de Sud. La sfârşitul toamnei anului 1940, Principesa Ana a închiriat cu părinții şi frații camere la Hotelul Sutton, din New York, în Manhattan, alături de familia regală din Luxemburg, care a plecat apoi spre Canada, Quebec. Tot în Canada au plecat şi frații mai mari ai Anei, Jacques şi Michel, la o şcoală din Montreal, unde au întâlnit o parte din familia de Habsburg, cât şi familia regală a Norvegiei. În schimb, Principesa Ana s-a înscris, în vara lui 1941, la o şcoală din New York, unde urma un curs de artă. Învăța *advertising* la Parsons School of Art, iar vara lucra toată ziua la marele magazin

[139] Carol al II-lea al României, născut la Peleş, fiul Majestăților Lor Regele Ferdinand I al României şi Regina Maria, principe moştenitor din 1914 până în 1926, Rege al României din 1930 până în 1940 şi tatăl Regelui Mihai I al României.

Bloomingdale's, pentru a-şi plăti studiile de trei ani, pe care le-a absolvit în doi ani. Părinții munceau: mama sa, la un pălărier danez, tatăl se angajase la o companie de gaz. Mama Anei mergea, la fiecare început de an, la Ellis Island – o insulă pe râul Hudson, alături de Manhattan – la oficiul pentru străini ca să refacă permisele de şedere pentru întreaga familie. Timp de doi ani şi jumătate, durata şederii în S.U.A., Principesa Ana lucra ziua ca vânzătoare, iar seara învăța. La magazinul universal a învățat o lecție fundamentală şi prima regulă a comerțului: „Clienții au întotdeauna dreptate!". Criza mondială a anilor '40 nu părea să-i împiedice pe americani să cumpere. „Nu se simțea nicio criză. Războiul nu se vedea. Fiecare ducea o viață normală. Chiar şi noi, refugiații. Nu am avut legături cu Europa în acest răstimp. Mai erau, totuşi, unii din familia noastră care rămăseseră prizonieri. Poate că cei din familia de Orléans nu plecaseră de-acasă. Familia daneză rămăsese în Danemarca în frunte cu Regele Christian, ca şi suedezii, a căror țară se menținuse neutră. (...) Martha şi Olav (din familia regală a Norvegiei) mergeau adesea la Washington şi, în trecere prin New York, veneau să ne vadă.

Tata închiriase un apartament minuscul. În acest decor, într-o zi, când veniseră la noi mătuşa Martha şi unchiul Olav, a sunat telefonul. Am răspuns eu şi am rămas fără voce o secundă fiindcă, la celălalt capăt al firului, era preşedintele Roosevelt al Statelor Unite ale Americii. Voia să stea de vorbă cu mama şi cu mătuşa mea. Preşedintele a fixat o întâlnire cu ele, probabil ca să le ajute. (...) Banii ne ajungeau acum. Lucram toți trei, mama, tata şi eu. Jacques şi Michel se întorseseră din Canada, sătui să fie departe de noi. După un scurt timp, au găsit şi ei slujbe: Jacques a devenit pilot de vânătoare la „Little Norway"[140], iar Michel lucra ca vânzător de ziare. Cât despre André, el era prea mic, dar la un moment dat a găsit şi el ceva util de făcut: confecționa cutii în care transporta ciocolată la diferiți furnizori. Tata, atunci când slujba lui de la compania de gaze nu a mai mers, s-a înscris la Forțele Franceze Libere[141]. Asta s-a întâmplat în vara lui 1943. După puțin timp, Michel a plecat şi el, înrolându-se ca paraşutist la «Fort Benning»[142]. Nu mi-am mai văzut tatăl pentru o lungă perioadă de timp.

[140] L.N.: o inițiativă a norvegienilor refugiați în Canada pentru organizarea unei escadrile şi a unor trupe de uscat.

[141] F.F.L.: unul din tronsoanele armatei franceze, format în jurul generalului Charles de Gaulle, în vara anului 1940; ele au asigurat permanența culorilor franceze în Al Doilea Război Mondial.

[142] F.B.: o inițiativă a englezilor de a organiza tabere de antrenament pentru paraşutişti.

Cum cei trei plecaseră la arme, am întrebat-o pe mama dacă n-aş putea şi eu să intru în armata franceză ca voluntară. Mama a spus «da».”

Principesa Ana a fost voluntară pe ambulanță, în mai multe țări. A fost acceptată, la cerere, împreună cu alte prietene, pentru o expediție organizată de Contesa de Breteuil, pe care o cunoştea din Statele Unite, şi de prietena americană a acesteia, doamna Conrad. Era o expediție de femei pentru a ajuta în război. Prima destinație: Maroc. Au traversat Atlanticul, din nou, în septembrie 1943, cu vaporul *Pasteur* şi au ajuns la Casablanca şi apoi la Rabat. Acolo, Principesa Ana a început studiile de infirmieră, ca şi pe cele de mecanic. După cum mărturiseşte, nu i-a fost dificil, pentru că învățase, la New Work, cum să demonteze şi să monteze la loc o maşină. A făcut şi cursurile de „Nurse’s Aid” (ajutor de infirmieră de război). Era voluntară şi ducea o viață de cazarmă. În regiment nu erau decât fete. Învățau să facă marşuri, conduse de ofițeri francezi femei. Dar nici în Maroc, nici în Algeria nu a primit misiuni. „În Algeria am ajuns fiindcă m-am îmbolnăvit de gălbinare.” După câteva săptămâni a mers la o şcoală înființată de francezi, aproape de Alger, unde a luat parte la formarea personalului de pe ambulanțe, „ajutoare de infirmiere şi şoferițe”. Elevele erau tinere refugiate, îndeosebi franceze. „În Algeria l-am întâlnit, într-o seară, în amurg, pe fratele meu Michel, aproape de malul Mediteranei, unde fusese paraşutat. A apărut în fața mea, nu ştiu cum, şi nici nu am avut timp să-mi vin în fire, că mi-a spus: «Plec din nou, mâine, în Franța, sper să te revăd acolo!». Cât despre tata şi Jacques, nici o veste.” După Algeria, Principesa Ana a plecat în Italia, care tocmai fusese eliberată, iar italienii se băteau aproape de Roma. A rămas, un timp, aproape de Siena**,** unde continua să dea ajutor în cadrul serviciului de ambulanțe, în special pentru transportarea răniților. Dar echipele serviciului de ambulanță nu se apropiau niciodată foarte mult de front. A părăsit Italia în momentul debarcării în Franța, unde a fost transportată, alături de colege, aproape de Saint Maxime, un orăşel situat aproape de Saint Tropez; pe urmă a urcat pe Valea Ronului. Era o viață închisă şi austeră.

„La drept vorbind, eram mai fericită să fiu şofer, nu am fost niciodată o infirmieră prea bună. Am fost trimisă să conduc jeep-uri, la un moment dat, mai ales când am fost aleasă să fiu ofițer de legătură pentru micul nostru batalion, fiindcă vorbeam franceza şi engleza şi eram, astfel, utilă aliaților, care nu se prea înțelegeau între ei. (...) Am primit prima soldă aproape de Crăciunul anului 1944. Am decis să merg acasă, la Paris, în apartamentul părinților, de pe strada Adolphe Yvon. Am călătorit într-o maşină militară, un Truck GMC. Primisem solda pentru toată perioada,

banii erau în buzunarul meu. Odată ajunsă la Paris, după patru ani, am mers direct în apartament, să văd dacă găsesc pe cineva acolo. Portăreasa era aceeaşi. Mi-a dat cheile ca şi cum ne-am fi despărţit în urmă cu câteva zile. Am urcat la etajul al cincilea şi, după ce am deschis uşa de la apartament, prima imagine care mi s-a gravat în memorie a fost un brăduţ de Crăciun... era fratele meu Michel. Incredibil, aşa ne-am reîntâlnit! Mi-a spus că va pleca în Indochina şi mi-a cerut să-l însoţesc. L-am refuzat, aşa că s-a dus acolo cu aceiaşi colegi din Regimentul de Paraşutişti. Am rămas singură, încă două-trei zile, cu un căţel adorabil, pe care Michel mi l-a făcut cadou de Crăciun, un pechinez pe care l-am numit Whimpy... a făcut ultima parte a războiului cu mine, din ianuarie 1945 până la sfârşit, în vară. Whimpy mergea în ambulanţele pe care le conduceam, mă însoţea peste tot, la transportul răniţilor, la aprovizionare etc. La un moment dat, i-am găsit o foarte bună utilitate, pe care au apreciat-o toate fetele: l-am învăţat să fure găini! Mâncarea de la cazan făcută de bucătăreasa grasă şi cam murdară era neatrăgătoare. Ţăranii din satele pe unde treceam erau amatori de mâncare la cazan, încât le ofeream porţile noastre, iar ei ne dădeau în schimb ouă, brânză şi legume. Dar nu şi carne. Aşa că Whimpy ne completa uneori meniul cu găini pe care le fura şi pe care bucătăreasa cea grasă le pregătea delicios." Iubitoare de animale, autoarea acestor memorii dedică un capitol câinilor familiei.

La începutul anului 1945, Principesa Ana l-a regăsit pe tatăl său la Luxemburg, ca voluntar însoţitor al membrilor Statului Major al Armatei Întâi franceze. Era acolo cu Bethouart[143] şi alţi generali francezi. „Îmi amintesc foarte bine că-mi era frig şi purtam un palton de care mă despărţeam arareori. Noi eram cu doamna Catroux, ataşate cu ambulanţele la un batalion, în munţii Ardeni. Am aflat întâmplător că tata se află la Luxemburg. Mi s-a dat permisiunea să merg să-l văd. Principele Felix, soţul mătuşii, Marea Ducesă Charlotte, ca şi Marele Duce moştenitor Jean erau deja acasă. Am petrecut două zile la palatul ducal şi de acolo tata mi-a spus că va pleca la Sigmaringen, unde era sediul Statului Major al Armatei Întâi franceze, cu ofiţerii pe care-i însoţea, trecând prin Salem[144]. Armatele aliate

[143] Marie-Emile Bethouart, comandant francez al armatelor care au luat portul Narvik din nord-vestul Norvegiei la 28 mai 1940, la finalul unui mare efort al aliaţilor de a ţine piept lui Hitler. Trupele de uscat ale aliaţilor, concentrate în jurul portului Narvik, între 20-30 aprilie, au trebuit să plece în Franţa, unde începuse ofensiva germană.

[144] Localitate din sudul Germaniei, aproape de Sigmaringen, unde se găseşte castelul Salem, scaunul familiei ducale de Baden, şi renumitul liceu particular la care au învăţat mulţi dintre copiii familiilor regale europene.

câştigaseră teren până foarte sus, în Germania. La Salem i-am regăsit pe unchiul Berthold de Baden, pe soția sa (Alteța Sa Regală Theodora a Greciei şi a Danemarcei), pe Max (Alteța Sa Regală Maximilian, margraf de Baden), fiul lor, chiar şi pe bunica lui Max. Noroc că s-a nimerit tata acolo!... I-a înduplecat pe aliați să cruțe castelul de o mare frumusețe. Familia Baden a putut păstra totul, până şi puştile de vânătoare care, în mod normal, ar fi fost primele confiscate."

După episodul cu Salemul, Principesa Ana a ajuns la Sigmaringen. Mărturiseşte c-a fost impresionată de castelul enorm şi de împrejurimi. A aflat că este al familiei de Hohenzollern, care era în beci, în castel fiind instalat Statul Major francez. „Iar eu, făcând parte din armata franceză, trebuie să mărturisesc că am fost destul de mândră că se găseau în beci. Nu ştiam pe atunci că familia de Hohenzollern fusese persecutată de Hitler, mai ales când Regele Mihai l-a arestat pe Antonescu. Nu aveam, spre regretul meu, nici o idee despre toate acestea. Ştiam doar că Hohenzollernii erau sechestrați în propria lor casă şi că armata franceză dispunea de castel. Adevărul este că familia princiară nu se afla în beci, ci în aripa castelului destinată personalului, în orice caz, undeva foarte «jos»." Principesa Ana nici nu îşi închipuia că, după câțiva ani, avea să se căsătorească cu vărul suveranilor sechestrați, Mihai I al României. Se bucura de priveliştea Dunării, pe care o vedea pentru prima oară, exact acolo unde izvorăşte, în Munții Pădurea Neagră, în apropierea castelului de la Sigmaringen. Din acest loc a pornit dinastia română fondată de Carol I, primul rege român[145]. Spre sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial, în timp ce aliații urcau către Franța, americanii i-au cerut Principesei Ana să traducă discuțiile dintre ei şi francezi, având, astfel, rolul de translator şi şofer pe jeep-uri. În acea perioadă, îl însoțea pe generalul Baumann[146] în căutarea unor locuri

[145] Majestatea Sa Regele Carol I al României, născut la Sigmaringen, în 1839, fiul Alteților Lor Serenisime Principele Carol-Anton de Hohenzollern-Sigmaringen şi Principesa Josephine născută principesă de Baden. A devenit domnitor al României cu drepturi ereditare prin plebiscit: 8/20 aprilie-24 octombrie 1866. A primit calificativul de Alteță Regală la 13/25 octombrie 1878. A fost proclamat Rege al României la 14 martie 1881. S-a căsătorit la 15 noiembrie 1869 cu Principesa Elisabeta de Wied**,** devenită Regina Elisabeta a României. Regele Carol I a avut o domnie lungă, până în 1914, când a murit. A fost întemeietorul României moderne şi simbolul independenței naționale. A avut o fiică, Principesa Maria, care a decedat la vârsta de patru ani. L-a adoptat pe nepotul său, Ferdinand de Hohenzollern, care i-a succedat la tron. A murit la Sinaia, fiind înmormântat în biserica mănăstirii Curtea de Argeş.

[146] Ofițerul superior francez care coordona ajutorul medical al voluntarilor din spatele frontului.

pentru instalarea spitalelor de campanie. „În acele zile, am cunoscut o serie de persoane puțin bigote, care refuzau să ia medicamente şi care se tratau cu plante, numiți quakeri[147]. Dar m-am înțeles destul de bine cu toți." În primăvara anului 1945, Principesa Ana a primit, în Germania, „Crucea de Război", distincție franceză. „Am petrecut patru ani, din 1941 până în 1945, pe trei continente şi am făcut parte din acest fenomen mondial numit *război,* fără să fiu prea aproape de el. Am fost în mijlocul evenimentelor, rămânând izolată, totuşi, de lume, închisă în viața mea *de cazarmă.* Mă găseam la Stuttgart, unde mă ocupam cu legăturile între aliați şi cu procurarea şi transportarea de plasmă pentru răniți, atunci când ni s-a spus*:* «Războiul a luat sfârşit, puteți să vă întoarceți acasă!». (...) Întoarsă la Paris, singură în căminul părintesc, Principesa Ana a trecut pe la toate birourile de evidență ale armatei franceze, de unde a fost retrasă – formal – şi retrimisă la viața civilă. Poşta funcționa mai bine, ceea ce a făcut posibilă corespondența cu mama sa, care se pregătea să revină din SUA în Europa, împreună cu fratele mai mic, André, şi să aterizeze la Londra. „Era mai-iunie 1945 când m-am dus la Londra. Mi-am plătit un bilet de avion pentru o cursă civilă efectuată cu un avion militar şi am aterizat la Londra, dornică să-mi revăd mama, după trei ani. Cel mai bun loc pentru a întreba de mama, la Londra, mi s-a părut Ambasada Danemarcei. Am mers direct şi... imediat ce am intrat, am simțit parfumul mamei pe culoare, *Chanel No. 5.* Am ştiut imediat că ea e acolo! Dar ambasadorul mi-a spus că tocmai plecase la Byfleet, un orăşel la nord de Londra, aproape de Northampton, cu Marea Ducesă Charlotte, care închiriase o casă, în aşteptarea momentului în care s-ar fi putut întoarce la Luxemburg, în țara a cărei suverană era.

Am ajuns la Byfleet şi am văzut-o pe mama în grădina casei. Primele cuvinte pe care i le-am adresat au fost: «Mamă, acum suntem doi!», adică fratele meu André, care era acolo, şi cu mine. Londra a fost un pasaj destul de scurt. Mama a decis să meargă în Danemarca, la căsuța ei ce se găsea alături de cea a unchiului Axel. Eram toți trei împreună, dar nu aveam nici o veste de la ceilalți trei: tata, Jacques şi mai ales Michel. Pe Michel l-am crezut mort după primele opt luni de absență în Indochina. În cele din urmă, grație generalului Catroux[148], unchiul Axel a aflat că Michel era în viață. Experiența lui Michel, în cele opt luni în Indochina, s-a dovedit dramatică: a fost luat prizonier şi aruncat într-o puşcărie îngrozitoare. Nici el şi nici

[147] De la engl. *to quake*: „a tremura"; dintr-o sectă protestantă pacifistă şi austeră.

[148] Generalul Georges Catroux a fost guvernator al Indochinei franceze înaintea celui de Al Doilea Război Mondial, până la înlocuirea sa, pe 20 iunie 1937, de către amiralul Jean Decoux.

ceilalți soldați prinşi nu credeau că vor mai ieşi cu viață. Printr-o minune, a evadat, alături de alți doi colegi francezi. A scăpat din ghearele morții în momentul în care mai cântărea 43 de kilograme. Când a ajuns în Franța, cu trenul, mama a mers la Paris să-l întâmpine la gară. Dar a trecut pe lângă el, pe peron, fără să-l recunoască. Şi reîntâlnirea cu fratele meu Jacques a fost originală, mai degrabă veselă: am luat avionul, prin 1946, să mergem de la Copenhaga la Oslo, să ne vedem verişorii norvegieni. Când ne-am urcat în avion, cine era copilotul? Fratele meu Jacques, care devenise aviator civil! Am râs cu lacrimi de această întâmplare." Principesa Ana mărturiseşte că i-a fost greu să se adapteze la viața civilă. „Între mine şi ceilalți se aşeza mereu războiul." Această experiență îi atârna greu în bagajul amintirilor. În 1946 se afla, din nou, la Paris, cu verii din Luxemburg, împreună cu care s-a înscris la Şcoala „Louvre". „Am fost instalată într-o pensiune de familie şi nu ne-am mai întors niciodată în micul apartament din arondismentul al şaisprezecelea. Mama l-a vândut. André s-a înscris la „Irish Guards"[149]. Urmam cursuri de pictură şi sculptură şi eram foarte pasionată de această nouă preocupare. Părinții nu erau cu mine, hotărâseră să se ocupe de lărgirea căsuței Brodrejoj. Copiii se aflau fiecare în altă parte, chiar şi André, cel mai mic dintre noi, era un tânăr de 19 ani. Ajunsesem deja în toamna lui 1947, aveam 24 de ani când mama şi tata au decis că era bine să mergem la căsătoria Principesei Elisabeta a Marii Britanii[150] cu vărul nostru, Philip al Greciei şi al Danemarcei[151]."

Planul părinților pentru Principesa Ana era să-l întâlnească la Londra pe tânărul rege al României. Mama ei era verişoară cu mama lui, Regina Elena a României. Ea spera, în secret, să-l vadă singură, ascunsă în mulțime,

[149] Gărzile Irlandeze erau un regiment format în 1900 pentru a reprezenta Irlanda printre trupele de uscat ale Marii Britanii.

[150] Majestatea Sa Elisabeta a II-a Alexandra Mary, Regina Marii Britanii şi a Irlandei de Nord, născută la 21 aprilie 1926, la Londra, fiica Alteților Lor Regale Ducele şi Ducesa de York, deveniți, la 10 decembrie 1936, Regele George al VI-lea şi Regina Elisabeta, în urma abdicării Regelui Eduard al VIII-lea; s-a căsătorit, la 20 noiembrie 1947, la catedrala Westminster; a fost încoronată, în aceeaşi catedrală, la 2 iunie 1953. Are patru copii, Alteții Lor Regale: Principele Charles de Wales, Principesa Anne, Principele Andrew, Duce de York şi principele Edward, Conte de Wessex.

[151] Alteța Sa Regală Principele Philip al Greciei şi al Danemarcei s-a născut la Corfu, în 10 iunie 1921. Devine, prin căsătoria cu Principesa Elisabeta a Marii Britanii, Duce de Edinburgh, iar apoi, în 1957, Principe al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord. Înainte de căsătorie, renunță la titlul de Principe al Greciei şi al Danemarcei, precum şi la predicatul de Alteță Regală şi ia numele de locotenent Philip Mountbatten, convertindu-se la religia anglicană şi devenind subiect britanic. Este fiul Alteților Lor Regale Principele Andrei şi Principesa Alice ai Greciei şi Danemarcei.

la gara din Paris. Regina Ana a României îşi aminteşte de stângăcia şi timiditatea pe care a avut-o atunci când i-a fost prezentată Regelui Mihai I, care era îmbrăcat în uniforma aviației române, ceea ce a făcut-o să-l salute milităreşte.

Regele României este un capitol aparte în memoriile Reginei Ana a României. Principesa Ana a fost dragoste la prima vedere pentru Regele Mihai I. Abia la Crăciunul din 1998, petrecut la Vila Serena din Versoix, după 51 de ani petrecuți împreună, le-a destăinuit copiilor şi soției că a plăcut-o fără să ştie prea bine cine e, atunci când a observat-o într-una din imaginile filmate de un operator într-un reportaj despre descoperirea mormântului unchiului Aage al Principesei Ana, fratele cel mare al mamei acesteia. „În timpul războiului, Regele Mihai primea uneori, la palat, filme documentare cu actualitatea de pe front – acele ştiri care erau proiectate la cinema înaintea filmului artistic – a văzut într-o seară reportajul. De fapt, eu sunt cea care a descoperit mormântul, într-un mausoleu din Rabat. Principele Aage al Danemarcei era comandant al Legiunii Străine, rang destul de rar pentru un principe. Mama mea, Valdemar – fiul unchiului Aage, unchiul Viggo – alt frate al mamei – şi eu însămi am mers să luăm sicriul de la Rabat şi să-l ducem la Sidi-bel-Abbes, unde a şi fost înmormântat. În reportajul pe care Regele Mihai l-a văzut, la Bucureşti, apăream şi eu în câteva imagini. Atunci, Regele a cerut operatorului de la palat să decupeze fotogramele unde apăream şi să le transforme în fotografii.” Întâlnirea acestora, ocazionată de ceremonia căsătoriei Principesei Elisabeta a Marii Britanii la Londra, a fost urmată de lungi plimbări singuri sau împreună cu familia. Într-una din acestea, Regele i-a cerut mâna. Fuseseră cazați la Claridge’s, după planul minuțios al părinților. Cum ea însăşi era bun şofer, Principesa Ana admira cum Regele Mihai conducea maşina personală şi cum pilota, Regele învățând să zboare la 21 de ani. Erau amândoi tineri, de sânge nobil şi cu aceleaşi pasiuni. La 10 iunie 1948 a avut loc căsătoria acestora, după ce, în 30 decembrie 1947, Regele Mihai I a fost silit să abdice. „M-am întors la Paris, iar Regele la Bucureşti, promițându-ne unul altuia că viețile noastre vor fi unite pentru totdeauna, orice s-ar întâmpla. La gară, în fața trenului care aştepta, Regele mi-a spus: «Te voi revedea curând!»... După ce am petrecut câteva săptămâni în Danemarca, în preajma Crăciunului am trecut printr-o stare de spirit dezagreabilă. Am trimis Regelui o telegramă... nu am primit nici un răspuns, dar am impresia că el a citit această telegramă chiar în seara dinainte de 30 decembrie, când a fost forțat să semneze actul de abdicare. După o săptămână am aflat că trecuse frontiera cu Austria, iar după două

vizite în Anglia şi Statele Unite, în martie 1948, ne-am reîntâlnit. Nu înainte, însă, ca Regele Mihai să se întâlnească cu presa, la Londra, denunțând caracterul abuziv al «abdicării» forțate, apoi cu preşedintele Truman, la Washington, cu care a discutat 20 de minute... Am aşteptat, aşadar, la Paris, la mătuşa Mimi[152]. Regele a revenit la Lausanne... prin aprilie 1948, la Hotel Beau Rivage. Căsătoria propriu-zisă prezenta încă o serie de complicații, consecințe ale obstacolului religios... eu eram catolică. Mamele noastre au mers la Vatican pentru a cere acordul Papei Pius al XII-lea. Papa a refuzat să recunoască unirea noastră. Acordul depindea de angajamentul Regelui de a-şi boteza copiii în religia catolică, ceea ce Regele nu putea în nici un caz să accepte. Discuția dintre cele două mame şi Papă a fost foarte tensionată. Mama mea a bătut chiar cu pumnul în masă de furie, iar răspunsul Papei la această ieşire a mamei a fost: «Eh?!»... În cele din urmă, Regele Paul al Greciei ne-a propus să facem nunta la Atena, ceea ce ne-a umplut sufletele de bucurie. Căsătoria a avut loc la Palatul Regal din Atena, într-una din sălile mai mari de la parter.

Acolo au venit preoții greci, dintre care unul era mitropolitul Damaskinos, capul bisericii greceşti din acea vreme, al cărui nepot este astăzi mitropolit al bisericii greceşti în Elveția. Pe nepot îl cheamă tot Damaskinos şi a participat la multe oficieri religioase în familia noastră. Alături de noi şi de preoți mai era familia noastră, adică Regina Mamă, Regele Paul, Regina Frederica, unchiul Eric, copiii Regelui Paul – Sofia, Constantin, Irina – , câțiva unchi şi verişori din familiile Hesse şi Hanovra şi cam atât. Nu a fost o ceremonie prea lungă, iar apoi am avut o masă, aşa-numitul „Wedding Breakfast" oferit de Regele Paul la acelaşi palat." Perechea regală proaspăt căsătorită a petrecut primele patru zile din luna de miere la Tatoi, aproape de capitala Greciei. Nu puteau ieşi din casă, pentru că, la acea vreme, în Grecia era război civil, iar Tatoi se afla aproape de locul confruntărilor, astfel că s-au întors la Atena, uimind toată familia, cu care au preferat să petreacă sejurul. Principesa Ana se bucura pentru prima oară în viață de frumusețea Greciei. Aici aveau să revină cu copiii, până în 1964. De altfel, viața în doi pentru Regele Mihai I al României şi Regina Ana a însemnat, până în 1989, dar nu numai, multe călătorii şi multe cămine: la Locarno, în partea italiană a Elveției; la Florența, la vila Reginei Mamă Elena, în Anglia, din nou în Elveția, la Versoix.

[152] Alteța Sa Regală Principesa Maria a Greciei, născută Alteța Sa Imperială Principesa Maria Bonaparte Saint-Cloud, în ziua de 2 iulie 1882, şi decedată în acelaşi loc, la 21 septembrie 1962. Fiică a Principelui Roland Bonaparte şi a Mariei Blanc.

Călătoriile în diverse locuri de pe glob, în răstimp de 20 de ani, constituie capitolul 9 în povestirea Reginei Ana a României (vezi p. 130-146): Africa; Corsica; America; Bahamas; Iordania ş.a.m.d. „Toate aceste locuri ne sunt dragi, fiindcă au tot ceea ne ne atrage pe noi: căldură, mare, soare, oameni simpli şi primitori, flori, animale sălbatice, decoruri minunate... Whimpy m-a urmat peste tot pe unde am mers, până când a murit la Versoix. I-am revăzut după un timp şi pe tatăl meu şi pe restul familiei din Danemarca. (...) Vila Sparta[153] a devenit căminul nostru pentru o perioadă de aproape un an, timp în care am aşteptat-o pe Margareta. (...) Pe alţi membri ai familiei soţului meu i-am văzut foarte puţin. Pe Principesa Elisabeta[154] o singură dată, în 1948, într-un hotel din Zürich; pe Principele Nicolae[155] în acelaşi an, la Lausanne, iar pe regina Marioara şi pe Carol al II-lea niciodată. (...) Naşterea primului nostru copil, Margareta, a avut loc la Lausanne, la fel ca şi cea a Elenei şi a Irinei. Am hotărât acest lucru, fiindcă acolo se găsea profesorul Rochat, un foarte bun specialist în obstretică, în care aveam cu toţii încredere.

Margareta a primit numele mamei mele, ceea ce a bucurat-o enorm pe aceasta din urmă; Elena l-a primit pe cel al mamei Regelui; Irina pe cel al Irinei a Greciei (sora Reginei Elena); Sofia pe cel al Reginei Sofia a Spaniei, care a botezat-o; iar Maria pe cel al Reginei Maria[156] şi al Mariei de Orleans, bunica mea maternă.” Al patrulea copil al Majestăţilor Lor Regele Mihai I şi Regina Ana, născută Alteţa Sa Regală Principesa Sofia, la Atena, la 28 octombrie 1957, a pierdut titlul şi predicatul de Alteţă Regală prin căsătoria cu Alain-Michel Biarneix, la Paris, în ziua de 29 august 1998,

[153] Vila Sparta, în Florenţa, construită de Regina Mamă Elena, unde Majestăţile lor Mihai şi Ana au revenit să locuiască cu fiicele în anii: ’50, ’60, ’70.

[154] Alteţa Sa Regală Principesa Elisabeta a României, născută la Sinaia, la 29 septembrie 1894, fiica Majestăţilor Lor Ferdinand I şi Regina Maria; s-a căsătorit la 27 februarie 1921, la Bucureşti, cu Alteţa Sa Regală Principele George al Greciei şi Danemarcei, devenit rege al elenilor, în 1922, de care a divorţat în 1935; a murit la Cannes, în Franţa, în 1956.

[155] Alteţa Sa Regală Principele Nicolae al României, născut la Sinaia la 5 august 1903, fiul Majestăţilor Lor Ferdinand I şi Regina Maria. A fost unul din membrii Consiliului de Regenţă al României, între 1927-1930; s-a căsătorit, în 1931, cu Ioana Doletti, dar căsătoria nu a fost recunoscută de Regele Carol al II-lea. În 1937 pierde titlul de principe al României, ca şi drepturile dinastice. S-a căsătorit a doua oară cu Theresa Figueira de Mello. A murit la Lausanne în 1978.

[156] Majestatea Sa Regina Maria a Iugoslaviei, născută Principesă a României, la 27 decembrie 1899, la Gotha, în Germania; fiica Majestăţilor Lor Ferdinand I şi Regina Maria. S-a căsătorit la Belgrad, la 8 iunie 1922, cu Regele Alexandru I al Iugoslaviei. A murit la 22 iunie 1961, la Londra. Regina Maria a Iugoslaviei a avut trei băieţi: Majestatea Sa Regele Petru al II-lea şi Alteţele Lor Regale Principii Tomislav şi Andrei.

împotriva voinței Regelui Mihai I, şeful familiei regale a României. Alteța Sa Regală, Principesa Maria a României, fiica cea mică născută la Copenhaga, la 13 iulie 1964, locuieşte în Statele Unite ale Americii şi lucrează pentru o societate de relații publice. „Fiicele mele au primit toate un singur nume pentru că, fiind botezate în religia ortodoxă, am vrut să respectăm tradiția de a purta un prenume, şi nu două... Botezul primei fiice, Margareta, născută la 26 martie 1949, a avut loc în casa noastră modestă din Lausanne (aveam noi o odaie şi Margareta alta, plus o cameră de zi). Cei care ne însoțeau au trebuit să stea în altă parte: aghiotantul regelui, împreună cu care a plecat din România în exil, la 3 ianuarie 1948 – generalul Lazăr – într-o cămăruță de hotel; Jacques M. Vergotti (instructor de schi întâlnit de Rege la Predeal, în 1941-1942) la fel; cu excepția lui Gheorghe, valetul personal al Regelui, care locuia cu noi într-o altă cămăruță a casei. Pe ceilalți doi români veniți cu Regele în exil, Anuța şi Conrad, îi lăsasem pentru moment la Florența, în casa Reginei Mame, dar au venit apoi cu noi în Anglia... Am născut-o, apoi, pe Elena, la 15 noiembrie 1950, tot la Lausanne. Deşi nu mai locuiam acolo, aveam mare încredere în profesorul Rochat, cel care m-a asistat la naşterea Margaretei. Cu el am născut şi pe Irina, în 1953. Botezul Elenei a avut loc tot la biserica greacă din Lausanne, în prezența noastră şi a celor două bunici ale ei."

Familia regală română şi-a petrecut primii ani din exil între Copenhaga şi Florența, iar uneori în sudul Franței, la Villefranche-sur-Mer, acolo unde mama Reginei Ana avea o casă. „Rana rupturii de țară era grea şi adâncă, mai ales pentru Rege. De aceea, am schimbat oraşele şi țările, casele şi locurile. Nu am reuşit de la bun început să ne stabilim undeva, fiindcă ne căutam mereu o identitate. Oamenii în mijlocul cărora trebuia să ne aflăm erau departe, într-o lume separată de a noastră printr-o barieră pe care Regina Elisabeta a belgienilor a numit-o, se pare, pentru prima oară, «Cortina de fier». E un detaliu pe care îl ştie foarte puțină lume. Regelui i-au trebuit aproape zece ani să se regăsească pe sine. Nici până în ziua de azi n-a reuşit să se împace cu ideea exilului. De aceea, primele noastre trei fete au crescut alături de un tată blând, iubitor, dar foarte tăcut şi trist." După trei ani de la căsătorie, o perioadă de confuzie şi sfâşiere, Regele Mihai I şi Regina Ana se mută într-o casă din Anglia, aproape de Londra, la Bramshill, apoi în altă casă închiriată la țară. Aici au petrecut cinci ani, într-o ambianță liniştită, până în 1956. „Posesorul domeniului era lordul Brockett. Reşedința avea un paznic plătit de lord. Pământurile domeniului erau foarte vaste. În apropierea locuinței se găseau căprioare, fazani, mulți iepuri şi un mic râu, unde puteam pescui; eram cu adevărat la țară, la o oră şi jumătate de Londra.

Copiii aveau o guvernantă englezoaică, Kate... Această casă cu o aparență liniştită şi confortabilă avea să ne facă surprize destul de mari, mai ales seara şi noaptea. Margareta ne-a mărturisit că este fericită că «Doamna Albă» şi-a regăsit copiii. Răsfoind o carte din bibliotecă despre domeniul de la Bramshill, mi-a atras atenția povestea unei doamne în alb care locuise în această casă cu mulți ani în urmă şi care-şi pierduse copiii. Am rămas înmărmurită: Margareta nu ştia să citească! Mai mult, Regele şi mama au simțit de câteva ori parfumul de lăcrămioare pe care Margareta îl descria mereu în poveştile ei. Şi se temea să parcurgă cei şapte paşi de la balustradă şi scări până la uşă. Fantomele se mişcau probabil la nivelul vechii duşumele. Simțeam şi în dormitorul nostru o prezență masculină foarte rea. Era Sir John Coope, care posedase casa înaintea lordului Brocket – am aflat istoricul casei... Elena ciripea, fiindcă era fericită să o vadă pe «Doamna Albă», atât de drăguță cu copiii... motivul pentru care fetița nu putea închide ochii noaptea...” Şi Regina Elena a văzut pe culoar o femeie de serviciu, îmbrăcată ca o cameristă de pe vremuri şi o privea din capul scărilor. Regina a spus pe loc fiului ei: „Aveți o nouă femeie de serviciu?”... Casa din Bramshill trebuie să fi fost extraordinar de veche, fiindcă aici obişnuia să vină la vânătoare Regele Carol al II-lea (suveranul Marii Britanii şi al Irlandei), care a trăit din 1630 până în 1685. Am sfințit casa, dar cei din personalul pentru îngrijire au început să se plângă că aud noaptea ciocănituri în ferestrele lor de la etajul trei şi paşi grei pe duşumele. Ne-am mutat de la Bramshill, în 1952, când lordul Brockett a hotărât să vândă casa. (După 20 de ani, în 1972, am făcut o vizită pentru a ne reaminti locul. Am avut surpriza să găsim acolo o şcoală de poliție, care cred că mai funcționează şi astăzi. Toți cei de aici ne-au mărturisit că au simțit şi ei de-a lungul anilor aceeaşi prezență dezagreabilă a lui Sir John Coope. De asemenea, toți simțiseră parfumul de lăcrămioare al fantomei «Doamnei Albe»). Lordul Brockett ne-a propus o altă locuință a lui, în satul Ayot Saint Lawrence, în comitatul Hertfordshire, o aşezare unde oamenii erau foarte mândri că acolo se găsea casa în care locuise Bernard Show... La 28 februarie 1953, a venit pe lume Irina, tot la Lausanne, iar botezul s-a petrecut la Hotelul Beau Rivage, fetița l-a avut ca naş pe Regele Paul, care a venit de la Atena. Elena avea trei ani. La un moment dat, ne aflam cu toții în restaurantul hotelului şi la una din mese era şi Chaplin. Elena s-a dus direct la el şi l-a întrebat, privindu-l drept prin ochelarii rotunzi de vedere: «Sunteți *cu adevărat* Charlie Caplin?» El a răspuns: «Da!», în hohotele mulțimii. Unul din momentele mai speciale ale vieții noastre destul de retrasă, din Anglia, a fost o croazieră pe care Regele Paul al Greciei a organizat-o pe Marea

Mediterană, în mai-iunie 1954. Ne-a invitat şi pe noi la Neapole, împreună cu 100 de membri ai familiilor regale europene. Am petrecut 15 zile foarte plăcute alături de verii noştri şi am avut rara ocazie să-i întâlnim pe toți la un loc. În afară de Paşte şi de Crăciun, când mergeam la Florența, la Copenhaga sau la Atena, Regele ieşea puțin. Singura lui deconectare era să meargă în jeep şi la vânătoare. Eu aveam de supravegheat o casă mare şi eram mama a trei copii. Obişnuiam să ne ducem săptămânal la Londra, la cinema, dar nu am frecventat nici un fel de societate în acei ani. Regele vedea pe generalul Lazăr şi primea, prin intermediul acestuia, ştiri şi scrisori din țară. Generalul a rămas la Londra atunci când noi ne-am întors în Elveția. Între 1950 şi 1960 a continuat să vină la Geneva, cam de două ori pe an. A murit, cred, în anii '70. (...) Optsprezece ani mai târziu (după ceremonia de la biserica din Atena), am făcut şi ceremonia catolică, ceea ce m-a împăcat cu mine însămi şi cu biserica în sânul căreia mă născusem. Acest lucru s-a întâmplat la Monaco (Monte-Carlo). Evenimentul s-a petrecut mulțumită Principesei Grace de Monaco[157].

Monaco şi întâlnirile de aici, cu suveranii şi cu prietenii lor, printre care numeroase vedete de la Hollywood, dar nu numai, constituie un alt capitol în viața Reginei Maria.

Elveția a fost căminul Majestăților Lor pentru o perioadă îndelungată. „Satul Versoix, aşezat pe malul lacului Leman, la 10 kilometri de Geneva spre Lausanne, avea, în 1956, foarte puțini locuitori. Am ales acest loc pentru a ne duce viața într-un mod prozaic: aici găsisem singura casă cu trei săli de baie. Casa se numea Vila Fantasia – *casa neagră* – şi fusese construită chiar pe malul lacului, lucru nu prea plăcut iarna, când bătea vântul năpraznic şi era umezeală. Cum proprietarii ne-au cerut o chirie rezonabilă, atmosfera sătească ne-a convenit. Deşi aşezată pe malul lacului, timp de 21 de ani nu ne-am plimbat niciodată cu barca. În 1956, din mai până în iunie, Regele a plecat la Santa Monica, în California, pentru un curs de zbor fără vizibilitate. Timp de cinci luni a efectuat zboruri, cursuri teoretice de navigație, de condiții meteorologice, de legislație, perioadă în care a stat în casa lui William Lear, proprietarul companiei *Lear*, care îl angajase. La Vila Fantasia au crescut fiicele noastre cele mici, Sofia şi Maria, dar naşterea lor propriu-zisă s-a petrecut în Grecia şi, respectiv, în Danemarca. Am adus-o pe lume pe Sofia, la Tatoi, în ziua de 29 octombrie

[157] Celebra actriță Grace Kelly – născută în 1929, în SUA, fiica lui John Brendan Kelly şi a Margaretei Maier; s-a căsătorit cu Alteța Sa Serenisimă Rainier al III-lea, Principele suveran al Monaco-ului, la 19 aprilie 1956. A murit într-un accident de automobil la 14 septembrie 1982.

1957. Doctorul Luros, care m-a asistat la naştere, era fiul doctorului ce l-a moşit pe Rege, în 1921, la Sinaia. Botezul Sofiei a avut loc la palatul de la Atena, în prezența Regelui Paul şi a Reginei Frederica şi a celor două bunici ale Sofiei. Botezul ei a fost făcut de mitropolitul Damaskinos – unchiul care ne cununase cu nouă ani înainte. În 1958, Regele a încetat colaborarea cu *Lear*, iar în 1959 a înființat o companie de electronică şi de mecanisme automate numită METRAVEL. Aceasta a funcționat până în 1964, producând elemente pentru calea ferată, alarme şi chiar vânzând avioane de ocazie. După cinci ani, presiunea concurenței devenise prea mare, aşa că regele şi cei doi asociați au decis să vândă compania... Între anii 1956-1961 am mers de fiecare dată la Atena, de Paşte şi de Crăciun. La Vila Fantasia urmăream serile televizorul, dar cum programele nu erau complexe ca cele de azi, preferam muzica clasică. N-am avut niciodată pian şi-atunci, cum Regele iubea aşa de mult muzica, am început să colecționăm discuri şi să le ascultăm la pick-up. Am adunat o enormă colecție. Regele, în spiritul lui de ordine absolută, a înregistrat fiecare disc pe bandă magnetică, pentru ca muzica noastră să reziste mai bine scurgerii timpului. Trebuie să menționez aici că toate mesajele Regelui de la Radio Europa Liberă, de-a lungul anilor, erau imprimate de mine pe bandă magnetică, într-o cameră în care copiii nu aveau voie să intre pe parcursul operațiunii. La început foloseam un microfon mare şi un magnetofon solid, am apelat apoi la un casetofon. După 1990, mesajele pe care Regele Mihai I le-a trimis sau adus în fiecare an în țară au avut şi varianta lor *radio*, înregistrată tot de mine. Cu anii, după ce ne-am mutat în Vila Serena, cum televiziunea a ocupat primul loc în domeniul informației, Regele avea orele lui în care privea televizorul, cu regularitate, lucru respectat de toată familia. De fiecare dată când ne mutam într-o casă nouă, prima piesă pe care o ascultam era *Poema* lui Enescu. Un alt hobby comun au fost fotografiile, diapozitivele şi filmele pe 16 milimetri. Fiecare călătorie, fiecare eveniment a fost imortalizat... La 30 iulie 1962, tata a murit la spitalul din Hellerup, în Danemarca, aproape de casa mamei. Eu eram acasă şi mă refăceam după o operație de apendicită. Tata lăsase cu limbă de moarte să fie înmormântat în Austria, alături de mama lui – ducesa de Parma. (...) Pe Maria am născut-o la Hellerup, în ziua de 13 iulie 1964." Botezul a fost oficiat de nepotul mitropolitului Damaskinos, în lipsa Regelui Mihai I, care era în America, unde studia profesia de broker. A lucrat la Bursa din New Work, pe Wall Street.

„La 5 noiembrie 1964, s-a întâmplat o nenorocire în familia noastră: fratele meu mai mare, Jacques, a murit într-un accident de maşină. A fost

înmormântat la Ledreborg, în grădina casei familiei soției lui, Birgitte. Mama a venit de la Monte-Carlo, iar noi de la Versoix."

În afară de mezina Maria, fiicele Majestăților Lor au absolvit Liceul *Maria Tereza* din Geneva (Elveția). „În 1976 ne-am mutat în Vila Serena, locuința noastră de astăzi. A fost construită de o familie olandeză cu 10 ani înainte să venim noi. Totul era curat şi bine făcut, cu o arhitectură modernă şi o grădină frumoasă. Margareta şi Elena plecaseră la Edinburgh şi Londra, unde lucrau după terminarea studiilor; Irina lucra şi ea, dar stătea cu noi; la fel, Sofia şi Maria erau acasă, având numai 19, respectiv 20 de ani. În 1980 mama s-a mutat cu noi. A rămas aproape 11 ani, apoi, cu un an înainte de a muri, a plecat în Danemarca, la căsuța ei numită Brodrejoj. Tot în anul 1980, Regina Elena a trebuit să vândă reşedința ei, Vila Sparta, şi să se mute într-un apartament la Lausanne. Era un personaj minunat! Familia ei fusese destul de înstărită, dar moral a fost foarte încercată. A suportat necazurile în ţara în care s-a născut, Grecia, şi să-şi vadă tatăl şi mama în grea suferință, de mai multe ori în timpul domniei lor (...) a trebuit să părăsească România, după o căsătorie nefericită cu Regele Carol al II-lea; a fost departe de copilul ei, dar a păstrat pentru România un ataşament extraordinar, de aceea, la întoarcerea ei, în 1940, s-a bucurat de o enormă popularitate. Era o prezență prestigioasă, elegantă, avea o conversație splendidă despre muzică şi literatură. La Florența era o obişnuită a muzeelor. Talentul ei de a decora casele era aproape legendar. Bibelourile din casa noastră sunt o amintire de la Regina Mamă... Ruperea, la vârsta de 84 de ani, de casa ei de-o viață, i-a grăbit sfârşitul. În anul 1982, ea a închis ochii, înainte ca vreuna din fetele noastre să se fi căsătorit şi să-i fi oferit primul nepot. A fost înmormântată la cimitirul din Lausanne, iar mitropolitul Damaskinos – nepotul – a făcut slujba." În 16 septembrie 1983, Principesa Elena s-a căsătorit cu doctorul Robin Medforth Mills, înalt funcționar de la Națiunile Unite. Prânzul de nuntă a avut loc la Vila Serena, după cununia religioasă desfăşurată la biserica ortodoxă grecească *Sfântul Gherasimos* din Lausanne. În februarie 1984, Principesa Irina s-a căsătorit cu John Kreuger, fiul unei cunoscute familii suedeze. Nunta a avut loc în Arizona, acolo unde cuplul a hotărât să trăiască. „Ne-a bucurat şi sosirea principesei Ileana, care se călugărise deja şi se numea Maica Stareță Alexandra[158]... Regele Mihai era foarte ataşat de

[158] Alteța Sa Regală Arhiducesa Ileana a Austriei, Principesă a României, născută la Bucureşti, la 23 decembrie 1908, fiica Majestăților Lor Regele Ferdinand I şi Regina Maria a României. S-a căsătorit la Sinaia, la 26 iulie 1931, cu Alteța Sa Imperială şi Regală Arhiducele Anton al Austriei. A avut şase copii, Altețele Lor Imperiale şi Regale: Ştefan; Maria Ileana (Minola); Alexandra; Dominic, Maria Magdalena şi Elisabeta. A locuit în

Vila Serena. Una dintre cauze e că, în acest loc, a putut să-şi construiască un atelier şi un depozit de jeep-uri şi piese de schimb. (Ultimul a fost lucrat în 1999-2000. A făcut nouă, cu mâna lui, iar două mi le-a dăruit mie.) (...)

Atunci când au izbucnit evenimentele din România, în decembrie 1989, ne aflam la Vila Serena. Regele şi cu mine nu mai eram singuri acasă, cum fusesem din 1979 până în 1989, când fetele noastre plecaseră în toate colţurile lumii. Pe lângă mama mea, care stătea cu noi, se mai afla şi Margareta, care se înapoiase de la Roma, decisă să abandoneze cariera sa de la Naţiunile Unite şi să fie alături de tatăl său în munca de sprijinire a ţării pe drumul democraţiei, al demnităţii şi al libertăţii. Cu noi era şi Sofia."

Principesele Margareta şi Sofia au organizat secretariatul Regelui, cu sprijinul câtorva persoane care sunt nominalizate în carte. „Graţie televizorului, ne-am simţit mai aproape de români şi de tragedia sângeroasă care a făcut atâtea victime, dar care a antrenat prăbuşirea dictaturii în decembrie 1989. Întrebat de ce nu s-a dus imediat la Bucureşti, în mijlocul evenimentelor, Regele a spus: «Deşi am aşteptat clipa aceasta 42 de ani, nu pot merge acolo, fiindcă tinerii nu şi-au dat viaţa în acele zile pentru mine». Aş vrea să comentez puţin vorbele care sunt astăzi destul de bine cunoscute. În primul rând, oameni cu mare experienţă politică l-au sfătuit să meargă în ţară, în acele zile. Pe de altă parte, ţinând cont de presiunea psihologică a acelor minute, ore, zile, mulţi ar fi cedat unei astfel de porniri (să nu uităm că, în 1948, echipa de comunişti români i-a luat Regelui şi naţionalitatea, ceea ce este împotriva firii). Eu însămi aş fi fost gata să fac acest lucru, din primul minut. Nu şi Regele. El a avut măreţia de a aştepta. Fiindcă el e legitim, fie şi numai prin simplul fapt că trăieşte. Dacă politicienii (care pe mine m-au lăsat tot timpul să vin în România) l-ar fi primit cum trebuie pe Regele care este şi al lor, ar fi dovedit că se gândesc la ţară mai mult decât la scaunele lor. Ar fi trebuit să-l trateze cu respect pe Rege, fiindcă aşa ar fi fost în interesul ţării care-şi căuta identitatea şi locul pe harta Europei... În anii '90, am avut câţiva oameni care ne-au stat în preajmă cu devotament şi o înaltă calitate a sfaturilor." George Antoniade a fost şeful onorific al Casei Regelui, până în 1999; ambasadorul Georges Berthoin, analist politic, a fost consilierul personal al Regelui şi s-a retras în 1998; profesorul Constantin Brâncoveanu, secretarul particular al Regelui; doctorul Jonathan Eyal, un alt consilier personal, dar şi prieten; Simona Mezincescu este numită de Rege

---

România şi Austria până în 1947. A plecat cu familia în exil, în S.U.A. S-a călugărit sub numele de Maica Alexandra şi a murit în 1991, la Ellwood City, Pennsylvania. Este autoarea volumului autobiografic *Trăiesc din nou.*

şef al protocolului Casei Regale. Câțiva avocați din Elveția, New York şi Bucureşti l-au ajutat, de asemenea, în 1990, chiar şi după 1996, când autoritățile i-au deschis procese Regelui. Din 1996, Viorica Bucureşteanu sprijină acțiunile Casei Regale, iar Aristida Aniței a colaborat pentru ajutorarea românilor cu medicamente, cărți şi îmbrăcăminte.

După 1990, Vila Serena a devenit şi sediul Fundației „Principesa Margareta a României". Regele a primit aici, timp de zece ani, mulți scriitori sau jurnalişti (vezi: *Le regne inacheve* de Philippe Viguie-Desplaces; cărțile lui Mircea Ciobanu şi biografia scrisă de Ivor Porter şi Jonathan Eyal).

Ultimele trei capitole ale cărții se referă la familie, România şi călătoriile prin țară şi străinătate pentru susținerea acesteia.

„În ultimul deceniu am călătorit foarte mult cu toții. Cum Regele nu a putut intra în țară, din 1992 până în 1997, fiica cea mare şi cu mine am mers frecvent, atât la Bucureşti, cât şi în celelalte oraşe româneşti, la sate, la mânăstiri. Regele a călătorit mai ales în America şi în Europa. Din 1990 încoace, toate fetele noastre au fost în țară, de două sau mai multe ori. „Prima oară când am atins pământul României a fost în 1992, la Suceava, de Paşte. Invitația venea de la arhiepiscopul Pimen**,** care a spus că pentru a se putea îndeplini canonizarea lui Ştefan cel Mare este nevoie ca Unsul Domnului, Regele Mihai, să meargă şi să îngenuncheze la mormânt. Apoi am fost la Putna. (...) În 1996, am avut bucuria de a primi în familia noastră primul român, Radu, soțul Margaretei, devenit la sfârşitul lui 1998 Principe de Hohenzollern-Veringen. Titlul a fost conferit de către şeful casei princiare de Hohenzollern, Principele Friedrich-Wilhelm. El a considerat potrivit să-i acorde lui Radu acest titlu, în calitate de soț al principesei moştenitoare. Căsătoria lor din 21 septembrie, de la Lausanne, celebrată tot de mitropolitul Damaskinos, alături de preotul Adrian Diaconu, a reunit mulți veri ai noştri. Margareta şi Radu lucrează tot timpul împreună. Ei călătoresc des în țară şi în lume pentru fundație ori trimişi de Rege să-l reprezinte. Au fost cu noi în mai multe vizite şi au participat la organizarea tuturor şederilor importante din România, precum şi a turneului oficial al Regelui în şapte țări europene, pentru integrarea României în N.A.T.O." Pentru evitarea confuziei, trebuie precizat că, la 26 ianuarie 1994, România a fost primul stat european care a semnat Parteneriatul pentru Pace al N.A.T.O. şi a luat parte la exerciții multinaționale, iar demersurile începute cu mult înainte de martie 1997 – dată la care se face referire – s-au concretizat abia la 1 Mai 2004, când România a fost primită în N.A.T.O. (ca urmare a invitației de participare, alături de alte şapte state europene, la

summit-ul celor 19 membre N.A.T.O. de la Praga, din 21-22 noiembrie 2002, pentru negocieri de aderare la această Alianță). „Am făcut totul cu mare bucurie. Toți verișorii noștri ne întrebau de România. Când a fost vorba ca Regele să continue să reprezinte țara și pentru integrarea europeană, brusc nu a mai existat nici un dialog cu autoritățile române. Când, la Madrid, am aflat că România nu a fost admisă în primul val, am primit o lovitură teribilă... Regele a plătit scump așteptarea lui. În ceea ce mă privește, nu am crezut niciodată că România va fi liberă. Sunt totuși 50 de ani de așteptare! (...) La 30 decembrie 1997, Regele a desemnat pe fiica noastră cea mare, Margareta, să-i succeadă în drepturile dinastice. Asta înseamnă că Margareta va fi, după tatăl ei, șeful familiei regale române. Sunt mândră de fiica noastră și cred că va avea puterea de a duce mai departe ceea ce tatăl ei va lăsa ca legământ.(...) În noiembrie 1997, am fost invitați la Londra, Regele și cu mine, Margareta și cu Radu, la celebrarea nunții de aur a Reginei Elisabeta a II-a și a Ducelui de Edinburgh, la Palatul Buckingham... 50 de ani de la întâlnirea noastră de la Claridge's!... Ne gândeam cu emoție că și noi urma să împlinim 50 de ani de la nuntă, pe 10 iunie 1998... Am acceptat cu plăcere invitația unui grup de francezi de la Nantes, iar seara de 10 iunie 1998 am petrecut-o la Yves de Franciosi, în casa lui din satul Carquefou. El este un francez inimos, care a trimis convoaie umanitare în România. Am fost însoțiți de Margareta cu Radu, Elena și Sofia."

După 2001, familia regală română și-a recuperat conacul de la Săvârșin (cumpărat de Regele Mihai, în 1943, pentru a avea o casă în Transilvania), precum și proprietățile din București. „...dar ce amărăciune că a trebuit dat în judecată statul român condus de democrați, pentru a obține înapoi casele furate!... Regele și cu mine am oferit dineul mileniului la București, tuturor profesiilor, vârstelor, regiunilor și minorităților din țară. Am fost fericită să mă aflu alături de Rege și de copiii noștri în țară, de Crăciun în 1999. A fost minunat la Timișoara, București și Iași, într-o ședere care rămâne un simbol pentru noi și cred că și pentru întreaga națiune." Clujul a fost, de asemenea, în itinerariul Majestăților Lor. De altfel, toată țara a fost parcursă de Majestățile Lor, locuri care „au ajutat" familia regală să se bucure de frumusețile de-acasă. Este de remarcat că Regina Ana pune mare preț pe întâlnirile cu oameni simpli, dar exemplari, de la sat, precum Elisabeta Rizea (o luptătoare anticomunistă), cu măicuțe, dar și cu intelectuali. „În 1990 am mers la Paris pentru a ne vedea cu Eugen Ionescu. Regele și cu mine, însoțiți de Margareta, ne-am întâlnit cu celebrul dramaturg și cu familia lui, adică soția și fiica. Întrevederea a fost una

istorică... La două luni după, la televiziunea franceză se transmitea o alocuțiune a lui Eugen Ionescu dedicată soțului meu, care se termina cu: „Vive le Roi!”. În anul următor am revenit toți la Paris şi ne-am întâlnit, la Hotelul Georges V, unde stăteam, cu Emil Cioran, care era foarte timid. Nu ieşea aproape deloc.”

Timişoara, *primul oraş liber* al României postdecembriste, este, însă, un loc unic pentru familia regală, „un oraş deschis şi vesel, mai puțin greoi ca Bucureştiul”. Primele care au vizitat Timişoara au fost Principesele Margareta şi Sofia, în ianuarie-februarie 1990. Apoi, în 1993, Regina Ana a văzut pentru prima oară acest oraş din care a pornit schimbarea. Să nu uităm că Regele Mihai I este ctitorul Catedralei Mitropolitane Ortodoxe Române din Timişoara, lucru nemenționat în carte. „Din acel prim an al meu la Timişoara, am revăzut pe mitropolitul Nicolae aproape în fiecare an. De fiecare dată a organizat pentru noi un dejun ecumenic la care au venit reprezentanții tuturor bisericilor. Este primul care a dat înapoi bisericile greco-catolicilor. (...) De Sfintele Sărbători de Paşte, din 1997, la Timişoara, cu zecile de mii de oameni în jurul bisericii şi cu miile de lumânări, era prima oară când Regele revenea la Timişoara. Apoi, în decembrie 1998, când a dezvelit bustul bunicului său, Regele Ferdinand, a fost la fel, extraordinar. Regele a ținut un discurs emoționant. Apoi, spectacolul de la operă cu orchestra care a cântat *Poema* lui Enescu, cu cele câteva măsuri din imnul regal la sfârşit! La Timişoara am mers şi în 16 decembrie 1999. Era a zecea comemorare a victimelor. În cele trei zile, am participat la multe evenimente, dar ce e important e că Regele a fost împreună cu timişorenii în pragul noului mileniu. Această călătorie simbolică nu a început cu Timişoara întâmplător. În iulie 1996, le-am spus timişorenilor că *data viitoare voi veni cu Regele*. Şi am făcut-o de Paşte, în 1997. Le-am spus atunci timişorenilor: «Ați văzut? Mi-am ținut promisiunea»... Ce bucurie să fiu primită la prefectură, să fiu în mijlocul oamenilor şi să semnez în cartea lor de aur!”

Deşi nu se amintește în carte, în periplul lor prin Timişoara, Majestățile Lor au vizitat şi Memorialul Revoluției şi s-au numărat printre primele personalități care au semnat în Cartea de Onoare.

Cu ocazia acestei recenzii, trebuie să menționez o coincidență (care mă surprinde şi pe mine când scriu aceste rânduri): de fiecare dată când Regele Mihai I şi Regina Ana ori Principesa Margareta şi Principele Radu de Hohenzollern au fost la Timişoara, cu diverse ocazii, eram acolo, în calitate de reporter-corespondent fie pentru o televiziune, fie pentru un ziar. Mai cu seamă în 1997, când am moderat o emisiune şi transmisiune în direct

de la Catedrală, de Paşte; apoi intervenția în direct de la dezvelirea bustului Regelui Ferdinand, în Piața Victoriei; interviuri luate familiei regale la Aeroportul din Timişoara, la Memorialul Revoluției, la vernisajul unei expoziții de pictură şi la prezentarea unei cărți în proaspăt inauguratul (la acea dată) Palat Baroc (Muzeul de Artă) şi, nu în cele din urmă, la spectacolul de la Opera Română, dedicat poetei Carmen Sylva[159].

Fotografiile de familie şi, mai cu seamă, prefața semnată de Regele Mihai I al României dau un plus de informație şi de autenticitate (vezi paginile 160-165).

Lecturând aceste memorii, cititorul o cunoaşte pe Ana a României, o Regină la datorie. A fost „Alegerea", după cum se numeşte şi titlul piesei scrise de Majestățile Lor în exil, cuprinsă în acest volum la pagina 189. O mărturie de-o viață, care se suprapune pe istoria unei națiuni, într-o carte de preț care a completat, de curând, Biblioteca Memorialului Revoluției.

Liza **KRATOCHWILL**

[159] Pseudonimul literar al Reginei Elisabeta a României (Paula Ottilia Elisa, 1843-1916, născută la Neuwied, principesă germană, căsătorită în 1869 cu domnitorul Carol I. Încoronată, împreună cu soțul său, ca Regină a României, 1881-1914. A fost primită ca membru de onoare în Academie, din 1881. Romane, nuvele, versuri, traduceri. Operă de binefacere şi patronaj umanitar.

DOCUMENTAR

Decembrie 1989 în Caransebeş

Începutul revoltei timşorenilor împotriva dictaturii comuniste va avea ecou şi în rândul locuitorilor din Caransebeş. Lipsa produselor de primă necesitate din magazine, frigul, cenuşiul cotidian şi întunericul din locuințe provoacă mari nemulțumiri şi în rândul caransebeşenilor. Ca şi ceilalți români, şi ei şi-au pus speranțe într-o posibilă schimbare la Congresul al XIV-lea al P.C.R. Încă din zilele premergătoare Congresului, văzând propaganda deşănțată pentru realegerea conducătorului iubit, promovată prin toate mijloacele, mulți români îşi dau seama că nu se va schimba nimic şi că trebuie găsite forme de protest, aşa cum s-a procedat în majoritatea țărilor comuniste din Europa.

În termeni asemănători gândea şi un grup de tineri muncitori de la Întreprinderea de Construcții Metalice (I.C.M.) din Caransebeş, ce locuiau într-un cămin de nefamilişti: Viorel Lunița, Vasile Sanda, Emil Radu şi Octavian Szeri. Dorința de a protesta într-o anumită formă, care să atragă atenția şi altor colegi, îi animă pe tinerii din acest grup şi nu numai. De aceea, fără să le mărturisească celorlalți colegi, Vasile Sanda, în zilele congresului din noiembrie 1989, scrie mai multe bilete cu textul: „Lumină – Pâine – Libertate!" şi le introduce în pungile cu macaroane aflate pe rafturile magazinului alimentar din cartierul Pipirig. Atitudinea circumspectă a vânzătoarei îl determină să renunțe la această formă de protest şi să se gândească la altele mai eficiente[160].

În primele zile ale lunii decembrie, Viorel Lunița îşi învinge frica şi, sub supravegherea lui Emil Radu, scrie cu vopsea brună mai multe lozinci cu caracter antidictatorial şi anticeauşist pe gardurile I.C.M Caransebeş. Peste câteva zile, toți muncitorii de la această întreprindere au fost puşi să dea un test de protecția muncii în prezența ofițerului de Securitate ce răspundea de întreprindere. Vasile Sanda sesizează că testul se dorea a fi o

[160] Declarația lui Vasile Sanda.

probă grafologică şi, la ieşirea din sală, le şopteşte celor implicaţi să-şi schimbe scrisul, dar este auzit şi de către un maistru din întreprindere[161].

Între timp, apar inscripţii anticeauşiste şi pe gardul de beton al Antreprizei de Construcţii Hidraulice (A.C.H.), scrise în noaptea de 16/17 decembrie de către Aurel Păsat şi Pompiliu Mateescu. La primele ore ale dimineţii ele vor fi şterse prin vopsirea acestui gard. În noaptea de 18 decembrie, apar primii fluturaşi cu înscrisuri potrivnice regimului dictatorial şi de solidaritate cu Timişoara: „Români, uniţi-vă!", „Jos dictatura!", „Jos Ceauşescu!" şi „Vrem libertate!"[162]. Fluturaşii au fost confecţionaţi cu ajutorul unei matriţe de cauciuc de către cei doi muncitori de la A.C.H. Caransebeş – Aurel Păsat şi Pompiliu Mateescu – şi împrăştiaţi în gara Caransebeş, în unele vagoane ale trenurilor ce treceau spre Reşiţa, Lugoj, Timişoara, precum şi pe unele străzi ale oraşului[163].

În noaptea zilei de 16 decembrie, cei patru tineri vor fi luaţi pe rând de către un echipaj format din miliţieni şi securişti şi duşi în sediul Miliţiei din Caransebeş. Bătut şi pus în faţa unor probe, Luniţa va recunoaşte totul şi, după el, şi ceilalţi tineri din grup.

În dimineaţa zilei de 17 decembrie, fiecare tânăr a fost urcat în câte o maşină a miliţiei şi dus la Inspectoratul Judeţean de Miliţie Caraş Severin din Reşiţa şi supus la interminabile anchete. Bătuţi şi ameninţaţi cu ani grei de închisoare, li se cerea să recunoască faptul că au legături cu agenturi străine pentru a organiza acţiuni de masă împotriva regimului comunist. A doua zi, au fost legaţi cu cătuşe doi câte doi şi aduşi la Judecătoria din Caransebeş, unde în mai puţin de o oră au fost judecaţi şi condamnaţi, conform Decretului 153/1970, la 4 luni de închisoare contravenţională, pentru că „au aderat şi sprijinit un grup de persoane care prin comportamentul lor exprimă o concepţie de viaţă anarhică, incitând la încălcarea normelor de ordine şi linişte publică"[164]. La finalizarea cercetărilor, cei patru urmau să mai fie judecaţi şi pentru alte fapte. După pronunţarea sentinţei ei vor fi readuşi la Miliţia Judeţeană din Reşiţa, unde vor afla despre evenimentele de la Timişoara.

---

[161] Într-un articol publicat la 19 ani de la aceste evenimente, ziarista Sonia Berger susţine că aceste lozinci au fost scrise în noaptea de 17 spre 18 decembrie 1989. Sonia Berger, *1989. Decembrie. Caransebeş* în „Caraş-Severinul în 7 zile", Caransebeş, anul I, nr. 7, 18-24 decembrie 2008, p. 10.

[162] Mihail Rădulescu, *Bun venit, libertate!*, Caransebeş, Ed. Dalami, 2009, p. 60.

[163] *Ibidem*, p. 90.

[164] Arhiva Memorialului Revoluţiei Timişoara, Fond Caransebeş.

Pentru că toți cei reținuți de Securitate lucrau la I.C.M. Caransebeş şi nimeni nu ştia ce s-a întâmplat cu ei, în zilele următoare starea de spirit a muncitorilor de la această întreprindere devenise tensionată.

Intenția autorităților locale de a organiza şi la Caransebeş, la recomandarea conducerii centrale a P.C.R., un miting de înfierare a Timişoarei în 21 decembrie va fi cunoscută şi de muncitorii de la cea mai mare întreprindere din oraş. Pentru a zădărnici această acțiune, în seara zilei de 20 decembrie, în „Hala nr. 6" a I.C.M. Caransebeş, Zaharia Drăghiță, împreună cu Szasz Kalman, Aurel Drăghici, Alexandru Manea, Dumitru Marcea, Crişan Colțan, Gheorghe Covaci, Dumitru Palincaş, Ion Harasim etc., îşi exprimă fără echivoc admirația şi sprijinul față de curajul timişorenilor şi se pronunță împotriva intenției conducerii întreprinderii de a organiza un miting de condamnare a Timişoarei[165].

Atitudinea declarată a acestui grup nu rămâne fără efect în rândul celorlalți muncitori şi nici nu poate fi ignorată de către conducerea întreprinderii, care se vede obligată să renunțe la organizarea mitingului proiectat, de teama unei reacții potrivnice şi de solidaritate cu timişorenii.

Prima tentativă a lui Zaharia Drăghiță de a convinge şi alți muncitori de la „Hala 5", „Rectificare", „Danturare" şi „Montaj" să constituie un grup compact eşuează prin intervenția şefilor acestora. Şi, totuşi, starea de spirit a muncitorilor se radicalizează spre orele prânzului, când aceştia încetează lucrul şi hotărăsc să aştepte venirea schimbului II, pentru a fi mai mulți şi a ieşi în oraş. Între timp se încearcă a se afla ce se întâmplă cu adevărat la Timişoara şi care este starea de spirit a muncitorilor de la celelalte întreprinderi din Caransebeş. Deoarece schimbul II întârzie să vină, în jurul orei 14,00, cei prezenți în întreprindere decid să se încoloneze pe secții, iau legătura şi cu cei de la A.C.H. Caransebeş şi ies în stradă într-un marş cu destinația Primăria oraşului. Era un marş de protest față de dictatura comunistă şi de solidaritate cu cei patru colegi arestați, dar şi cu Timişoara, pentru că între timp aflaseră că aceasta s-a declarat, în ziua precedentă, oraş liber de comunism.

Când coloana protestatarilor a ajuns în dreptul A.C.H.-ului, mai mulți muncitori din această întreprindere au sărit gardul şi au intrat şi ei în coloană. Pe traseu, coloana se întâlneşte cu autobuzele care duceau schimbul II la I.C.M., moment în care muncitorii coboară din autobuze şi se alătură

[165] Sonia Berger, *1989. Decembrie. Caransebeş* în „Caraş-Severinul în 7 zile", anul I, nr. 7, 18-24 decembrie 2008, p. 10.

colegilor de muncă şi suferinţă, astfel că numărul demonstranţilor se ridică la peste 1500.

La intrarea în cartierul Pipirig, se alătură sute de caransebeşeni care locuiau în blocurile construite în acest cartier. În faţa Fabricii de cărămidă se îngenunchiază şi se scandează lozinci împotriva regimului, iar în zona actualei catedrale, Zaharia Drăghiţă le vorbeşte manifestanţilor, alături de el aflându-se Sorin Savescu şi un coleg, poreclit Prună[166].

De aici, demonstranţii s-au îndreptat spre Consiliul Popular Orăşenesc şi Primăria Caransebeş. Coloana protestatarilor a sporit prin alăturarea unui grup de muncitori de la Combinatul de Prelucrare a Lemnului Caransebeş, mobilizat de Ion Căprioru, şi a unor muncitori de la I.J.P.I.P.S. Caransebeş.

Coloana a fost urmărită cu mare atenţie şi supravegheată de o grupă de 15 miliţieni cu autovehiculele din dotare, pentru „a le asigura deplasarea în siguranţă". Mai mult: „Înţelegând justeţea revendicărilor muncitoreşti, inclusiv scandările îndreptate împotriva sistemului dictatorial, cadrele de miliţie au adoptat o atitudine pasivă, realizând, în fapt, o fraternizare evidentă cu demonstranţii"[167] (sic!), preciza cu evident cinism un raport al şefului Poliţiei Caransebeş[168], din 7 ianuarie 1997. Că realitatea era alta, miliţienii fiind pregătiţi pentru altă misiune, o dovedeşte Planul unic de acţiune pentru asigurarea ordinii şi liniştii publice în judeţul Caraş-Severin, nr. 0560 din 30 septembrie 1988. Potrivit acestui plan, în cazul în care „se produc unele manifestări negative", Miliţia oraşului Caransebeş trebuia să constituie un pluton de intervenţie, format din 20 de ofiţeri şi subofiţeri, să folosească şi celelalte efective din subordine, în cooperare cu cadrele de securitate şi cu subunităţile de gărzi patriotice, şi să intervină pentru lichidarea acestor manifestări încă din faza incipientă, „raportând imediat eşaloanelor superioare până la şeful inspectoratului şi procedând la izolarea, reţinerea şi tragerea la răspundere a persoanelor vinovate"[169]. În acelaşi timp, efectivele de ofiţeri şi subofiţeri de miliţie şi securitate care nu erau cuprinse în plutonul de intervenţie urmau să fie pregătite pentru a îndeplini misiuni de restabilire a ordinii şi liniştii publice.

În jurul orei 16,00, coloana de demonstranţi ajunge în faţa Consiliului Popular Orăşenesc, cerând demisia lui Ceauşescu, libertate şi

---

[166] *Ibidem.*

[167] Arhiva Asociaţiei Luptătorilor în Revoluţia din Decembrie 1989 Caransebeş.

[168] Lt. maj. Vasile Ploştinaru a fost arestat în 1990 şi achitat după un an şi trei luni de arest preventiv. În 1994 avea gradul de căpitan şi era şeful Poliţiei oraşului Caransebeş.

[169] Arhiva Memorialului Revoluţiei Timişoara, Fond Caransebeş.

condiţii mai bune de viaţă. Autorităţile locale, aflând de începerea revoltei, au părăsit sediul Consiliului Popular şi al Primăriei Caransebeş. Un grup de demonstranţi, în frunte cu Zaharia Drăghiţă, Ion Gherga şi Ion Bădeţ, au pătruns în sediu şi au aruncat pe geam tablourile lui Ceauşescu, steagurile P.C.R., televizoare şi alte materiale de propagandă găsite în local, cărora li s-a dat foc. Rusu Nicolae a luat un jambon de la bufetul din incintă şi l-a agăţat în locul steagurilor partidului, iar alţi demonstranţi au aruncat pe geam produse alimentare, pachete de ţigări şi cafea.

Între timp, s-a luat legătura cu conducerea judeţului, care a dat asigurări că nu se va interveni pentru reprimarea demonstraţiei, iar cei patru muncitori arestaţi pentru înscrisuri antidictatoriale vor fi eliberaţi în cel mai scurt timp. Mai mult, chiar primul-secretar Radu Constantin s-a oferit să vină la Caransebeş pentru a rezolva problemele protestatarilor. Într-adevăr, la 17,30 a ajuns în mijlocul demonstranţilor Radu Constantin împreună cu Dănilă Pârvu, prim-vicepreşedinte al Consiliului Popular Judeţean Caraş-Severin, în speranţa că vor reuşi să dezamorseze situaţia creată. Radu Constantin, care ocupase şi funcţia de prim-secretar la Caransebeş, era cunoscut în oraş, dar atunci nu a fost deloc inspirat, pentru că şi-a început discursul cu o frază – „Nu mi-e frică de caransebeşeni" – ce a atras mânia demonstranţilor. Aceştia, crezând că fostul prim-secretar se comportă arogant şi îi sfidează, l-au admonestat verbal şi fizic şi l-au obligat să meargă în faţa coloanei de demonstranţi şi să strige lozinci anticeauşiste[170].

Aflând prin mijloacele specifice muncii că un grup de manifestanţi se îndreaptă spre sediul miliţiei pentru a solicita punerea în libertate a celor 4 arestaţi, cpt. Roseti Gheorghe, în loc să intre în dialog şi să le comunice că arestaţii nu sunt în Caransebeş, le ordonă ofiţerilor şi subofiţerilor din subordinea sa să intre în dispozitiv de luptă. Astfel, lt. major Bratu Sorin urma să ocupe dispozitivul din biroul comandantului, lt. maj. Ploştinaru Vasile în secretariatul şi holul de intrare în biroul comandantului, iar cpt. Stan Mircea în biroul evidenţei populaţiei. La etajul clădirii, în birourile securităţii, urmau să ocupe poziţie de tragere lt. maj. Horga Liviu şi lt. Marcu Mihai.

În perimetrul de la poartă, trebuiau să ocupe poziţii de tragere inculpaţii plt. maj. Margine Ion, serg. maj. Miron Ion, lt. maj. Ferenţ Ion, plt. Negri Dumitru, lt. Pădeanu Paul şi serg. maj. Ihnatiuc Vasile. În acelaşi dispozitiv urma să stea şi cpt. Roseti Gheorghe. În incinta sediului, în zona

[170] Sonia Berger, *1989. Decembrie. Caransebeş (II*) în „Caraş-Severinul în 7 zile", anul I, nr. 8, 25-31 decembrie 2008, p. 4.

magaziei pentru lemne, se afla plt. adj. Partenie Niculai, iar în zona adăposturilor pentru câini, lt. maj. Dumitru Ion[171].

Armamentul destinat plutonului de intervenție, aflat în camera special amenajată, s-a ridicat la întâmplare, fără a se evidenția în registrul de armament seriile armelor şi fără a se specifica persoanele care s-au înarmat. În ceea ce priveşte muniția, şi aceasta s-a distribuit la întâmplare, în cantitate mare, tot fără a se evidenția, pentru fiecare om în parte, câtă muniție a primit.

Când manifestanții au ajuns în apropierea miliției, în jurul orelor 17,45, mai mulți ofițeri şi subofițeri s-au postat în fața sediului în linie de trăgători, având asupra lor, la vedere, puşti şi pistoale mitralieră. În fața lor se afla Roseti Gheorghe, îmbrăcat în ținută civilă, având şi el asupra sa un pistol mitralieră. Poziția de forță etalată de lucrătorii de miliție a iritat mulțimea, care a început să arunce cu diferite obiecte în direcția cordonului de milițieni. Aceştia se retrag în clădire, dar, în acelaşi timp, trag focuri de armă înspre manifestanți[172].

După intrarea milițienilor în sediu şi închiderea porții metalice, un grup de aproximativ 50 de indivizi agresivi şi dornici de a plăti polițe milițienilor, ce nu aveau nicio legătură cu revolta muncitorilor, atacă sediul miliției[173]. Din spatele porții metalice, milițienii au tras din nou, în rafale scurte, gloanțele penetrând prin poartă. Concomitent, s-a tras şi de la ferestrele de la parterul şi etajul sediului miliției, astfel că, în jurul orelor 18,00, apar şi primele victime, în ciuda intervenției telefonice a primului-secretar Radu Constantin, înregistrându-se primul mort, Viorel Cimpoieş (24 de ani), şi 5 răniți: Lascu Covaci (26 de ani), Sever Roşu (24 de ani), Ioan Pascu (17 ani), Samfir Puraci (52 de ani) şi Vasile Onisie (18 ani)[174]. Ca urmare a traumatismului toracic provocat de împuşcare, peste câțiva ani, Samfir Puraci va deceda. Aceştia au fost duşi imediat la spital de Petru Ambruş, cu maşina personală. În urma deschiderii focului, se creează panică în rândul demonstranților, unii retrăgându-se către parc, alții plecând să ceară sprijinul Armatei. La scurt timp, se vor regrupa în fața Miliției şi, cu o automacara, vor forța poarta de intrare în sediu. Din interior se redeschide focul, alți 18 demonstranți fiind răniți: eleva Cristina Stângu (15 ani), Ion Cârpaci (23 de ani), în timp ce manevra automacaraua, Valeriu Sălceanu (30 de ani), Andrei Ciuteanu (43 de ani), Ionică Carp (20 de ani), Liviu Şucală

[171] Mihail Rădulescu, *op. cit*., p. 122.
[172] *Ibidem*, p. 124.
[173] *Ibidem.*
[174] Arhiva Asociației Luptătorilor în Revoluția din Decembrie 1989 Caransebeş.

(33 de ani), Constantin Hertila (23 de ani), Ioan Mitric (49 de ani), Martin Irimescu (29 de ani), Marian Brănişteanu (32 de ani), Cristian Gheorghe-Gavrilă, Gheorghe Stănescu, Mihai Dăescu, Vichente Galescu, Nicolae Stângu, Constantin Cimpoeş Popa, Constantin Gavrilă etc.[175] Văzând că le este tot mai greu să facă faţă asaltului manifestanţilor, în jurul orei 19,00, securiştii din clădire au fugit prin spate, sărind gardul, cu actele ce trebuiau salvate, în sediu rămânând doar miliţienii. După câteva ore vor fugi şi miliţienii la U.M. 01172, unde li s-a asigurat protecţie, nu înainte de a-i elibera pe toţi cei 21 de arestaţi de drept comun şi de a da foc unor documente compromiţătoare. Între timp, vor fi eliberaţi din arestul Miliţiei Reşiţa şi cei 4 arestaţi care realizaseră înscrisurile antidictatoriale şi aduşi la Caransebeş, spre satisfacţia colegilor de serviciu, ce reprezentau majoritatea demonstranţilor. După fuga miliţienilor, au fost sustrase 7 arme aparţinând gărzilor patriotice (carabine tip ZB), sediul fiind devastat şi ocupat de către demonstranţi, între care se infiltraseră şi cetăţeni din Caransebeş şi din alte localităţi, ce nu aveau nicio legătură cu revolta împotriva regimului dictatorial[176]. Aceştia vor provoca incendierea locuinţei căpitanului Gheorghe Roseti, conducătorul Miliţiei Caransebeş, şi a autoturismelor ofiţerilor de miliţie Sorin Bratu şi Liviu Horga, al procurorului Gheorghe Brad şi al fostului şef al Miliţiei, Gheorghe Simescu. De asemenea, au mai fost incendiate sediile Procuraturii, Judecătoriei, Notariatului de Stat, Biroul de avocaţi, locuinţa fostului secretar al primăriei, Sever Mandres, şi peste 15 magazine de diverse profile, de unde au fost sustrase bunuri[177].

Bilanţul primei confruntări a caransebeşenilor cu reprezentanţii locali ai regimului ceauşist a fost tragic: un mort şi peste 20 de răniţi. De aceea, după 1990 Procuratura Militară Timişoara a dispus arestarea preventivă sub acuzarea de genocid şi mai apoi de tentativă la infracţiunea de genocid a mai multor ofiţeri şi subofiţeri de miliţie: cpt. Gheorghe Roseti, lt. maj. Vasile Ploştinaru, lt. maj. Liviu Horga, lt. maj. Sorin Bratu, lt. maj. Ion Ferenţ, lt. Mihai Marcu, lt. Paul Pădeanu, plut. adj. Ion Margine, serg. maj. Dumitru Negrii, serg. maj. Ion Miron şi serg. maj. Vasile

[175] Mihail Rădulescu, *op. cit.*, pp. 32-33.
[176] Într-un raport al Poliţiei Judeţului Caraş-Severin din 5 mai 1995 se vorbeşte de 13 arme sustrase în acea noapte: 8 carabine model 1984, calibru 7,62 mm, aparţinând gărzilor patriotice, 2 puşti „Mauser" model 1988, calibru 7,92 mm, un pistol model 1974, calibru 7,65 mm, un pistol mitralieră model 1963, calibru 7,62 mm şi o puşcă de vânătoare. Din cele 13 arme sustrase au fost recuperate doar 7. (Arhiva Asociaţiei Luptătorilor în Revoluţia din Decembrie 1989 Caransebeş)
[177] *Ibidem.*

Ihnatiuc. După un an şi trei luni de arest preventiv, majoritatea au fost eliberaţi, fiind condamnaţi doar Liviu Horga la un an şi Mihai Marcu, Ion Miron şi Vasile Ihnatiuc, la 3 ani[178].

În noaptea de 21/22 decembrie, centrul oraşului rămâne sub stăpânirea unui grup ce se manifesta cu violenţă. La ora 2,50, de la Poşta Centrală s-a solicitat ajutor U.M. 01172, deoarece indivizi necunoscuţi au început să spargă geamurile[179]. În absenţa unei aprobări din partea eşaloanelor superioare, comandantul garnizoanei, locotenent-colonelul Nicolae Nicolicea, nu dă curs cererii organelor locale de partid de a trimite forţe militare pentru protecţia instituţiilor publice. Abia pe la ora 3,15, la U.M. 01172 se primeşte aprobarea ca 3 TAB-uri să fie trimise în patrulare în oraş pentru a descuraja acţiunea elementelor turbulente. Cele 3 TAB-uri, cu 22 de militari, execută sub comanda maiorului Dumitru Barbu, o recunoaştere în zona centrală pentru a descuraja acţiunile elementelor violente, care sunt somate, prin porta-voce, să părăsească zona. La ora 5,55 liniştea se restabileşte în zona centrală a oraşului, iar TAB-urile şi militarii se retrag în cazarmă[180].

În dimineaţa zilei de 22 decembrie zona centrală a oraşului arăta ca după război. Autorităţile locale sunt inexistente, majoritatea instituţiilor publice fiind închise. Reprezentanţii regimului comunist abandonaseră puterea, fugind şi ascunzându-se pentru a-şi salva viaţa, Caransebeşul devenind al treilea oraş liber de orice influenţă comunistă. Starea de spirit a populaţiei, informată de cele petrecute în ziua precedentă şi în alte localităţi din ţară, inclusiv în Bucureşti, oscila între revoltă şi speranţă. Văzând cum arăta zona centrală, tot mai mulţi caransebeşeni se vor elibera de frica inoculată de reprezentanţii unei puteri ce se credea veşnică. De aceea, în jurul orei 9,00, coloane de demonstranţi, organizate pe întreprinderi, s-au îndreptat spre centrul oraşului, scandând lozinci anticeauşiste şi anticomuniste. Manifestanţii trec prin faţa unităţilor militare strigând aceleaşi lozinci, dar şi „Armata e cu noi!", şi ajung în centrul oraşului, unde ocupă sediul Consiliului Popular şi al Primăriei Caransebeş[181]. Inginerul Mircea Stănescu a adus o staţie, un microfon şi două boxe şi le-a montat în sediu, pentru a da posibilitatea revoluţionarilor să vorbească, de la una

[178] *Ibidem.*
[179] Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit*., p. 65; vezi şi Sergiu Nicolaescu, *op. cit*., p. 415.
[180] *Ibidem.*
[181] *Ibidem.*

dintre ferestrele clădirii, mulțimii prezente[182]. În fața sediului, cei aproape 15 mii de caransebeşeni află că Ceauşescu a fugit şi libertatea mult dorită devine o realitate pentru români.

Seara, se alege o nouă structură de conducere a oraşului, în frunte cu Zaharia Drăghiță. Din noua conducere făceau parte Ion Căprioru, Nicolae Avram, Ioan Petrişor, dar şi reprezentanți ai armatei: colonelul Ioan Lucian Şerban, maiorul Ştefan Împăratu şi lt-col. Ion Fenediu, comandantul aerodromului Caransebeş[183]. Noua conducere se va confrunta cu numeroase probleme privind asigurarea ordinii şi liniştii publice, paza unor obiective importante din oraş, asigurarea aprovizionării populației cu produse de strictă necesitate, dar şi cu contracararea unor aşa-zise acțiuni teroriste şi diversioniste. Pentru a veni în sprijinul noii conduceri, din inițiativa lui Constantin Brătescu, directorul Arhivelor Județene Caraş Severin, în 22 decembrie se tipăreşte şi se afişează, în diferite locuri din oraş, un manifest-apel al Comitetului Salvării Naționale din oraşul Caransebeş, prin care li se cerea locuitorilor să mențină ordinea şi liniştea în oraş, să apere bunurile publice şi ale locuitorilor, să nu creeze panică şi să asigure funcționarea normală a serviciilor din oraş şi să mențină în stare de funcționare curentul electric, liniile telefonice şi rețeaua de aprovizionare cu apă[184]. Personalul Securității şi Miliției, precum şi armamentul acestora a fost luat sub protecția Armatei. În acelaşi timp, potrivit Notelor telefonice nr. 38 şi 39, emise de M.Ap.N, s-a trecut la paza unor obiective de importanță deosebită din oraş: Comitetul F.S.N. Caransebeş, Poşta Centrală, Gara, Autogara, Spitalul Orăşenesc, Stația PECO, depozite, magazine etc. În vederea asigurării ordinii publice, se constituie un sistem de patrulare, stabilindu-se itinerariile şi modalitățile de realizare a legăturii cu subunitățile de pază a diferitelor obiective din oraş. Pentru a se asigura protecția sediului Consiliului Județean al F.S.N., se trimite la Reşița un detaşament de la U.M. 01172, sub comanda maiorului Iosif Andronescu[185].

În seara zilei de 22 decembrie, se reîntorc la U.M. 01875 trei elicoptere din cele dislocate temporar la Timişoara. Ca urmare a zvonurilor potrivit cărora persoane neidentificate urmăreau readucerea la conducerea statului a lui Ceauşescu, s-a trecut la reînarmarea efectivelor militare, distribuindu-se muniție pe subunități. Dată fiind semnalarea prezenței unor elicoptere străine în zonă şi a informațiilor despre deplasarea unor elemente

[182] Mihail Rădulescu, *op. cit.*, p. 69
[183] Arhiva Asociației Luptătorilor în Revoluția din Decembrie 1989 Caransebeş
[184] Arhiva personală Constantin Brătescu
[185] *Armata română*…, p. 352

teroriste, două elicoptere de la U.M. 01875 au executat cercetarea aeriană pe traiectul Caransebeş – Lugoj – Caransebeş, fără a constata elemente deosebite. Semnalarea în zona Anina a unor ținte aeriene l-a determinat pe comandantul unității de aviație, maiorul Eugen Radu, să treacă la aplicarea, începând cu ora 24,00, a Planului unic de pază, apărare şi intervenție la Aerodromul Caransebeş. În acest sens, este trimis la aerodrom un detaşament cu tancuri şi TAB-uri de la U.M. 01172, la care se adaugă militari din unități de construcții şi luptători din gărzile patriotice, precum şi un detaşament de paraşutişti de la U.M. 01847 Buzău, sub comanda maiorului Mircea Moraru. Diversiunea cu terorişti este prezentă şi la Caransebeş, noua conducere a oraşului primind numeroase sesizări şi informații despre atacuri iminente venite dinspre Oțelu Roşu şi Hațeg sau proiectate a se întâmpla la Uzina de Apă a oraşului şi la Gara C.F.R.[186].

În seara zilei de 23 decembrie, subunitatea de artilerie antiaeriană de pe Aerodromul Caransebeş deschide focul asupra a două ținte aeriene luminate, dar fără a le doborî. Aceeaşi situație se repetă şi în seara zilei următoare, când se va trage fără succes cu un proiector de la sol asupra unor ținte aeriene luminate. În aceeaşi zi, au fost trimise două detaşamente cu tancuri şi TAB-uri în sprijinul U.M. 01929 Reşița, unde se semnalează mai multe atacuri teroriste, şi trei TAB-uri la Hațeg, unde se raportase că „teroriştii au interceptat şoseaua”[187]. Acțiunile diversionist-teroriste vor continua până în 31 decembrie, dar cu o intensitate tot mai scăzută.

Pentru a face apel la reinstaurarea ordinii şi la revenirea la normalitate, noua structură de conducere a oraşului editează ziarul „Caransebeşul liber”. Primul număr a apărut la 25 decembrie 1989, din inițiativa unui grup de intelectuali – profesori, muzeografi, arhivişti, şi s-a subintitulat „ziar al Comitetului Salvării Naționale din oraşul Caransebeş”[188]. Sub aceeaşi denumire a apărut şi numărul al doilea, din 27 decembrie, iar începând din 6 ianuarie 1990, ziarul îşi schimbă titlul în „Lumina”. S-a preluat, astfel, denumirea publicației apărute la sfârşitul anului 1918, din inițiativa lui Cornel Corneanu, într-o perioadă la fel de frământată, când caransebeşenii erau angrenați, alături de ceilalți bănățeni, în bătălia finală pentru realizarea Marii Uniri. „Lumina” a apărut în fiecare

[186] *Ibidem.*
[187] *Ibidem.*
[188] „Caransebeşul Liber”, anul I, nr. 1 din 25 decembrie 1989.

săptămână, până în luna aprilie 1990, fiind o oglindă a evenimentelor petrecute în această agitată perioadă[189].

În 28 decembrie 1989, Comitetul Frontului Salvării Naționale a organizat la Casa de Cultură Orășenească o adunare a tinerilor din localitate pentru constituirea Comitetului Organizației Tineretului Democrat din Caransebeş. Această organizație trebuia să-i atragă pe tineri la activitățile şi preocupările specifice vârstei lor.

În 8 ianuarie 1990 s-a constituit Consiliul Orăşenesc Provizoriu al Frontului Salvării Naționale, format din 21 de membri. Preşedinte a fost ales Petru Bona, vicepreşedinți: Zaharia Drăghiță şi Vasile Bîc, iar secretari: Nicolae Avram şi Constantin Grecu. În aceeaşi zi, Consiliul a desemnat conducerea administrativă a oraşului Caransebeş, formată din primarul Matei Gaşpar, secretarul Dumitru Nicolcioiu, Traian Hanga: responsabil cu probleme de comerț şi aprovizionare, Bujor Jumanca: responsabil cu probleme sociale, de cultură, ştiință şi învățământ şi Gheorghe Bălan: responsabil cu probleme de agricultură[190]. Noua conducere politică şi administrativă va gestiona problema oraşului până la primele alegeri locale.

Dumitru **TOMONI**

[189] Constantin Brătescu, *Presa caransebeşană post-decembristă* în „Semenicul", serie nouă, nr. 1/2002, Reşița, pp. 74-75.
[190] „Lumina", Caransebeş, anul I, nr. 4, 13 ianuarie 1990.

Departamentul Securității Statului în perioada 1988-1989. Structura şi planul de măsuri

Este cunoscut faptul că Securitatea din România a fost organizată, în primul rând, pentru a susține regimul comunist, fiind, practic, o instituție de poliție politică. Securitatea era subordonată Partidului Comunist Român, care selecta cu atenție prin Consiliul Politic persoanele recrutate în cadrul ei, criteriul principal fiind fidelitatea față de regimul comunist.

Structura Departamentului Securității Statului în 1989:

Departamentul Securității Statului era condus de general-colonel Iulian Vlad, care avea şi rang de ministru secretar de stat în cadrul Ministerului de Interne, fiind secondat de general-locotenent Aristotel Stamatoiu, ministru adjunct în Ministerul de Interne, general-maior Gianu Bucurescu, cu grad de subsecretar de stat MI, şi general-maior Ştefan Alexie, de asemenea, cu rang de subsecretar de stat MI. Departamentul Securității Statului era împărțit în şase Directorate.

Direcția I de Informații Interne, condusă de colonel Gheorghe Rațiu. Adjuncți: colonel Ilie Merce, locotenent-colonel Gabriel Anastasiu şi locotenent-colonel Elena Moca.

Direcția II de Contraspionaj Economic, condusă de general-maior Emil Macri. Adjuncți: colonel Vergiliu Ionescu, locotenent-colonel Constantin Stan şi locotenent-colonel Claudiu Bucur.

Direcția III de Contraspionaj, condusă de general Aurelian Mortoiu. Adjuncți: colonel Filip Teodorescu, locotenent-colonel Emil Rădulescu şi locotenent-colonel Gheorghe Diaconescu.

Direcția IV de Contraspionaj Militar, condusă de general-maior Vasile A. Gheorghe. Adjuncți: colonel Radu Bălăşoiu, locotenent-colonel Mihai Uța şi locotenent-colonel Dumitru Petanca.

Direcția V de Protecție a Conducerii PCR, condusă de general-maior Marin Neagoe.

Direcția VI de Cercetări Penale, condusă de colonel Gheorghe Vasile, adjunct fiind Pătru Murariu.

Urmau cinci unități foarte importante:

UM 0544 – Centrul de Informații Externe (CIE), condusă de general-locotenent Ştefan Alexie;

UM 0195 – Unitatea de Contraspionaj a CIE, condusă de general-maior Ioan Moț;

UM 0110 – Contraspionaj Intern şi Extern, condusă de general-maior Victor Neculicioiu;

UM 0525 – Cifru, condusă de general-maior Gheorghe Radu;

UM 0107 – Întreprinderea de Comerț Exterior „Dunărea", condusă de colonel Constantin Gavril.

Totodată, Departamentul Securității Statului avea în componență 15 unități speciale: Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă (USLA); Serviciul Special pentru Protejarea Secretelor de Stat; Serviciul Independent pentru Comerț Exterior; Centrul pentru Informatică şi Documentare; Serviciul Independent Secretariat-Juridic; Serviciul „D" – Dezinformare; Comandamentul pentru Tehnică Operativă şi Transmisiuni; Unitatea Specială „R" (Telecomunicații); Unitatea Specială „S" (Supraveghere corespondență, scrisori anonime); Unitatea Specială „T" (Instalații Tehnice); Unitatea Specială de Filaj „F"; Serviciul „C" (Transportul documentelor secrete); Unitatea Specială „P" (Producție specială şi cercetare); Unitatea Specială de Aviație şi Serviciul Independent de Cadre, Învățământ şi Organizare-Mobilizare.

În cadrul Securității funcționa şi Comandamentul Trupelor de Securitate, condus de general-maior Grigore Ghiță. Acest comandament avea în componență peste 21.000 de soldați şi 2.000 de ofițeri şi subofițeri.

Planul de măsuri al Departamentului Securității Statului pentru anul 1989

În urma evenimentelor petrecute la Braşov în noiembrie 1987, la data de 17.01.1989 a fost înaintat spre aprobarea de către Consiliul de Conducere al Departamentului Securității Statului programul de măsuri al Departamentului pe anul 1989.

Pentru a avea o mai mare eficacitate, au fost stabilite 17 obiective principale, acestea având, la rândul lor, un total de 120 de puncte.

Pe plan extern se acționa pentru dezvoltarea continuă a activităților de culegere a informațiilor din grupurile clandestine ale aşa-ziselor „elemente dușmănoase", urmărindu-se cunoaşterea, previzionarea şi contracararea intențiilor ostile şi a planurilor serviciilor de spionaj, ale organizațiilor reacționare, național iredentiste, fasciste, teroriste şi extremiste, precum şi ale altor persoane care, prin activitatea lor, aduceau o atingere intereselor statului. O prioritate se acorda acțiunilor naționalist-iredentiste maghiare din exterior. Se urmărea pătrunderea în grupările reacționare maghiare şi în cercurile naționalist-iredentiste din exterior. Se aveau în vedere şi acțiunile cu caracter naționalist-şovin din partea

„elementelor naționaliste” germane. De aceste probleme răspundeau în special cei din Direcția I şi din unitățile speciale din cadrul Departamentului Securității Statului. De asemenea, se urmărea luarea unor măsuri ofensive împotriva legionarilor şi a descendenților acestora, a foştilor lideri politici condamnați, care au făcut parte din „partidele burghezo-moşiereşti”, precum şi împotriva moştenitorilor acestora, urmărindu-se neutralizarea activității organizațiilor şi grupărilor de acest fel, constituite în exterior. Totodată, se acorda o atenție deosebită acțiunilor realizate sub acoperire religioasă, urmărindu-se în special sectele neoprotestante şi ale cultului greco-catolic. Se urmărea cunoaşterea şi neutralizarea emisarilor centrelor cultice din exterior. Răspundea Direcția I, Direcția III, UM 0544 şi Serviciul „D”.

În domeniile artă, cultură, presă, poligrafie şi radioteleviziune se acționa pentru prevenirea, combaterea şi neutralizarea încercărilor din străinătate de a se racola şi instiga la activități contestatare şi disidente.

În domeniile ştiință, învățământ, sănătate, justiție, tineret şi sport se acționa pentru prevenirea şi contracararea în fază incipientă a influențelor exercitate de propaganda ostilă din exterior şi se punea accent pe „protejarea” persoanelor care efectuează deplasări în străinătate. Răspunzătoare de aceste probleme erau Direcția I, II, IV, UM 0544, UM 0195 şi Serviciul „D”.

O importanță majoră se acorda problemei „Eterul”. Se dorea penetrarea informativă în centrele şi organismele de propagandă străine. Se efectua un control informativ asupra personalului şi colaboratorilor oficinelor de propagandă, precum şi asupra rudelor şi legăturilor din țară, asigurându-se măsuri ofensive de prevenire şi contracarare a acestora. Răspundeau Direcția I, II, III, IV, USLA şi UM 0544.

O altă problemă urmărită cu deosebită atenție era a străinilor aflați la studii în România. Se urmărea cu perseverență întărirea dispozitivului informativ în rândul tuturor grupurilor naționale, cu accent pe anihilarea elementelor extremist-teroriste şi a agenților serviciilor de spionaj străine. Sigur, existau şi activități de combatere şi prevenire a trecerilor ilegale a frontierei şi a rămânerii ilegale în străinătate prin identificarea persoanelor pretabile la asemenea acțiuni. Erau urmărite toate legăturile, contactele cetățenilor români cu străinii, acordându-se o atenție deosebită urmăririi şi cenzurării corespondenței. Răspunzătoare erau Direcția I, II, III, IV, USLA, UM 0544 şi UM 0195.

Pe plan intern unul din obiectivele principale era acela de perfecționare a activităților de cunoaştere, prevenire şi contracarare a faptelor şi fenomenelor de natură să aducă atingere securității statului în

domeniul economic. Aparatul de contrainformaţii în sectoarele economice urmărea ridicarea nivelului calitativ şi de eficienţă a întregii activităţi informativ-operative, căreia i se imprima un pronunţat caracter de sesizare şi anticipare, pe baza dezvoltării şi folosirii calificate a potenţialului informativ. Aceste activităţi informativ-operative erau realizate în 11 sectoare care acopereau toate ramurile industriale, ajungând în toate sectoarele economice. Se avea în vedere sectorul extractiv, minier şi petrolier; sistemul energetic naţional; obiectivele din industria metalurgică, constructoare de maşini, electronică şi electrotehnică; sectoarele cu producţie destinată apărării pentru înzestrarea armatei; industria chimică şi petrochimică; sectorul din transporturi şi telecomunicaţii; se urmărea realizarea programelor de dezvoltare în agricultură şi în industria alimentară, a achiziţiilor şi contractărilor. O atenţie deosebită se acorda sectoarelor de cercetări ştiinţifice şi ingineriei tehnologice, obiectivelor de planificare şi financiar-bancare, precum şi domeniului cooperării economice internaţionale şi în special Întreprinderii de Comerţ Exterior „Dunărea".

Pe plan intern mai existau următoarele obiective de maximă importanţă:

1. Comerţul exterior – aici se acorda o atenţie specială calităţii şi loialităţii reţelei informative de profil, dezvoltării acesteia inclusiv la nivelul unităţilor teritoriale. Întregii activităţi de profil i se imprima un pronunţat caracter de contraspionaj economic, asigurându-se cunoaşterea şi contracararea acţiunilor îndreptate împotriva politicii comerciale, a acţiunilor de boicotare sau compromitere a mărfurilor româneşti pe diverse pieţe, precum şi a încercărilor de dezavantajare a României în relaţiile economice internaţionale. Se urmărea permanent obţinerea de date şi informaţii cu privire la tehnologiile de vârf, documentaţii tehnico-ştiinţifice, influenţarea unor firme şi comercianţi străini să adopte atitudini favorabile dezvoltării relaţiilor cu parteneri români. Se realiza controlul şi verificarea complexă şi sistematică a întregului personal din sistemul comerţului exterior, al celui din sectoarele producţiei pentru export, care participa la tratative cu partenerii străini. De acest sector răspundeau UM 0650, UM 0544, UM 0195, Serviciul „D" şi Direcţiile II, III şi IV.

2. Asigurarea securităţii comandantului suprem şi executarea ireproşabilă a tuturor misiunilor. De acest obiectiv răspundea Direcţia V.

3. Cunoaşterea, prevenirea şi neutralizarea acţiunilor de spionaj-trădare şi a activităţilor ostile desfăşurate de servicii de informare străine,

organizații şi cercuri reacționare. Această direcție cuprindea zece linii de lucru. Liniile de lucru în cadrul acestei direcții erau:

Dezvoltarea susținută a rețelei informative şi ridicarea nivelului profesional al întregii activități de contraspionaj;

Perfecționarea controlului informativ operațional asupra cadrelor şi agenților de spionaj cu acoperire diplomatică;

Depistarea cadrelor şi agenților de spionaj trimişi în România sub acoperirea de lectori, doctoranzi, studenți, reprezentanți ai cultelor, delegații parlamentare;

Controlul de securitate în rândul turiştilor străini şi al vizitatorilor la rude şi asigurarea contrainformativă a contractelor turistice încheiate cu partenerii străini;

Depistarea, controlarea şi neutralizarea persoanelor suspecte de trădare în rândul persoanelor care călătoresc în străinătate;

Lărgirea frontului de lucru şi a câmpului de căutare a informațiilor în problema francmasoneriei;

Controlul asupra acțiunilor protocolare organizate de străini;

Controlul şi neutralizarea oricăror activități ostile desfăşurate de ziariştii străini veniți în țară în această calitate sau sub diverse acoperiri.

De această direcție răspundea în special Direcția a III-a din cadrul Securității şi UM 0650, 0544, 0195. Se colabora cu unitățile speciale „F", „T", „S", „R" şi „P".

4. Perfecționarea activității preventive de securitate pentru asigurarea respectării prevederilor actelor normative referitoare la apărarea secretului de stat şi la stabilirea relațiilor cu străinii şi a regulilor de protocol. Această direcție cuprindea şapte linii de lucru, dintre care amintim:

Creşterea continuă a aportului şefilor de protocol din ministere la culegerea şi valorificarea informațiilor pentru prevenirea încălcării normelor privind apărarea secretului de stat;

Pregătirea contrainformativă a persoanelor care îndeplinesc atribuții pe linia apărării secretelor de stat ori stabilesc relații de serviciu cu străinii;

Perfecționarea şi îmbunătățirea acțiunilor de control, sprijin şi îndrumare de profil în unitățile socialiste;

Controlul informativ eficient în scopul prevenirii divulgării de date şi informații cu caracter secret de stat;

Perfecționarea măsurilor specifice pentru asigurarea respectării prevederilor legale referitoare la participarea personalului român la acțiunile protocolare organizate de misiunile diplomatice, oficiile consulare şi de celelalte reprezentanțe străine aflate în România.

Răspunzătoare de aceste probleme erau Direcția IV şi în special UM **0500.**

5. Activitatea contrainformațiilor militare, sporirea fermității în apărarea forțelor armate şi prevenirea oricăror fapte de natură să afecteze capacitatea de luptă şi participarea la înfăptuirea programelor de dezvoltare economico-socială. Această direcție cuprindea 11 linii de activitate. Răspunzătoare de acestea erau Direcția II, III şi IV din cadrul Departamentului Securității Statului.

6. Dezvoltarea, diversificarea şi creşterea eficienței activității de dezinformare, influență şi contrapropagandă. Această direcție cuprindea patru linii de lucru, de care răspundeau serviciul „D" din cadrul Direcțiilor I, II şi III şi UM 0544, 0195 şi 0650.

7. Activitățile pe profil antiterorist urmăreau îmbunătățirea capacității de acțiune şi intervenție, creşterea volumului şi calității informațiilor şi îmbunătățirea procesului de exploatare a acestora. Această direcție cuprindea nouă linii de lucru, răspunzătoare fiind U.S.L.A., UM 0544, UM 0195 şi Unitatea Specială „F".

8. Activitatea de cercetare penală urmărea sporirea aportului acesteia la rezolvarea sarcinilor operative de securitate. Această direcție avea şase direcții de activitate, răspunzătoare fiind Direcția a VI-a împreună cu Unitatea Specială „S", Direcția a II-a şi UM 0650 şi 0544.

9. Activitatea Comandamentului Trupelor de Securitate – acestea cooperau cu unitățile centrale şi teritoriale în vederea executării în cele mai bune condiții a misiunilor încredințate. Se aveau în vedere nouă linii de activitate. Direcția a IV-a se ocupa de selecționarea tinerilor în trupele de securitate, Serviciul Independent de Cadre, Învățământ, Organizare-Mobilizare realiza programul pregătirii de luptă şi politică a trupelor, iar Consiliul Politic şi organele de partid contribuiau la îmbunătățirea stilului şi metodelor de muncă ale cadrelor de conducere şi la perfecționarea activității organizatorice şi politico-educative.

10. Activitatea informativ-operativă pentru prevenirea, descoperirea şi combaterea infracțiunilor sau a altor fapte de natură să afecteze securitatea statului. Aici existau cinci linii de activitate, unde acționau toate unitățile centrale şi teritoriale, împreună cu unitățile speciale „T", „S", „R", „F" şi Direcția de Informare şi Documentare.

11. Activitatea de cercetare ştiințifică şi asigurare a mijloacelor tehnocratice şi de transmisiuni necesare muncii de securitate. Existau două linii de activitate, unde acționa în special unitatea specială „P".

12. Direcția de îmbunătățire a activităților altor unități. Se avea în vedere Serviciul Independent Secretariat Juridic, Serviciul „C” şi Unitatea Specială de Aviație.

13. Un alt obiectiv important era cel de îmbunătățire a activității de selecționare, încadrare, cunoaştere, pregătire şi promovare a cadrelor. Această direcție avea opt linii de lucru. Răspunzător era în principal Serviciul Independent de Cadre şi Învățământ.

14. Ultima direcție de lucru se referea la creşterea rolului muncii de partid, al activității politico-ideologice şi al educării efectivelor din cadrul Departamentului Securității Statului. Această direcție avea şase linii de lucru, principalul răspunzător fiind Consiliul Politic şi Serviciul Independent de Cadre şi Învățământ.

Pentru a avea o imagine concretă asupra activității Departamentului Securității Statului am să exemplific cu măsurile de prevenire aplicate în luna octombrie 1989 la nivelul țării:

Au fost luate 2079 de măsuri, majoritatea fiind aplicate cetățenilor români. Motivele principale care au stat la baza acestor măsuri au fost comentariile denigratoare la adresa regimului şi relațiile neoficiale cu străinii. Dintre cetățenii români care au făcut obiectul acestor măsuri 53,5% au fost muncitori, pensionari ori fără ocupație, 15,3% au fost cu studii superioare; 84,7% au fost bărbați, iar 55,8% au fost în vârstă de peste 51 de ani.

Astfel, Departamentul Securității Statului, prin cei peste 10.000 de ofițeri, peste 3.000 de subofițeri şi peste 1.000 de angajați civili, la care se adăugau aproximativ 400.000 de colaboratori, a reuşit să devină una din cele mai de temut instituții de poliție politică din lume.

Gino **RADO**

INSTANTANEE – MEMORIAL

O privire retrospectivă asupra sfârşitului de an 2010

În data de 8 octombrie 2010, preşedintele Memorialului Revoluției, Traian Orban, a participat la aniversarea a 10 ani de la înființarea Institutului Memoriei Naționale din Varşovia, la invitația preşedintelui Franciszek Gryciuk, care ne-a vizitat în martie 2010 (pe atunci era încă vicepreşedintele respectivului institut, condus de regretatul istoric Janusz Kurtyka, care şi-a pierdut viața în teribilul accident aviatic de la Smolensk).

Un emoționant proiect finalizat anul trecut îl reprezintă filmul *Destin '89*, semnat de Gabriel Burza, o peliculă care, în versiunea lungă, durează 100 de minute, fiind în pregătire şi o variantă mai scurtă, mai accesibilă vizitatorilor care nu au mult timp la dispoziție pentru a vizita muzeul Memorialului Revoluției. Pelicula, bazată pe un caz real, destinul cutremurător al unei fetițe pe nume Laura-Andreea Negruțiu, unul dintre zecile de copii care şi-au pierdut viața în timpul Revoluției din 1989, a fost prezentată la Sala „Capitol" în 20 octombrie.

Cu prilejul activităților aniversare, o delegație din Bucureşti, în frunte cu George Costin, secretar de stat la SSPR, a vizitat sediul Asociației Memorialul Revoluției, luând la cunoştință de problemele cu care ne confruntăm.

Chiar de la începutul lunii decembrie ne-am lansat ultimele apariții editoriale, respectiv *Mass-media, represiune şi libertate* şi *Atentat împotriva Revoluției Române*, coordonate de jurnalistul Lucian-Vasile Szabo, *Procesul*

lui Nicu Ceauşescu, Vol. I, precum şi nr. 7 al buletinului nostru, *Memorial 1989.* Volumele în discuție au fost prezentate de trei ori în ultima lună a anului 2010, prima dată în 3 decembrie, la Universitatea de Vest din Timişoara, unde s-a organizat o prezentare-dezbatere cu studenții. Tinerii prezenți au avut ocazia să afle de la membrii asociației noastre şi de la scriitorii timişoreni, realizatori de articole, fapte şi detalii despre Revoluția Română din Decembrie 1989, comunism şi post-comunism. Aceleaşi cărți au fost lansate şi în 10 decembrie la Uniunea Scriitorilor, Filiala Timiş, în sala de cenaclu a revistei *Orizont*, într-o atmosferă mai festivă, iar ulterior, în 16 decembrie, la sediul nostru, în cadrul activităților comemorative pe care le organizăm în fiecare an.

Asociația Memorialul Revoluției şi Primăria Municipiului Timişoara au organizat în perioada 11-14 decembrie 2010 Cupa „Memorialul Revoluției" la mini-fotbal, Ediția a III-a, competiție la care au participat 11 echipe: Fundația Umanitară „Beraca" Lugoj, *Metanoia* Timişoara, Fundația *Mană Cerească*, *Libertatea '89* (deținătoarea titlului), Memorialul Revoluției, Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I", *Metanoia* Arad, Fundația *Rudolf Walter*, Şcoala Generală Nr. 16 „Take Ionescu", Fundația Umanitară *Centrul Vieții* şi TVR&TVT '89. Pe primul loc s-a clasat Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I" din Timişoara, urmat de *Metanoia* Timişoara şi de Fundația *Rudolf Walter*, tot din Timişoara.

În ziua de 17 decembrie, porțile Memorialului Revoluției au fost deschise până seara târziu, când s-a pregătit o veghe cu lumânări şi audiții muzicale şi au fost întâmpinați membrii Asociației Suporterilor Timişoreni *Druckeria*, care au inclus locația noastră în cadrul Marşului comemorativ (Catedrală-Memorialul Revoluției şi Cimitirul Eroilor).

În aceeaşi lună au avut loc activități comemorative, respectiv pelerinajul de la Bucureşti: *Pe urmele cenuşii Eroilor Martiri timişoreni dispăruți în Revoluție*, cel de la Slatina: *Pe urmele Martirilor timişoreni dispăruți în Revoluție*, precum şi pelerinajul organizat, ca în fiecare an, în

data de 18 decembrie, la cele 12 monumente timişorene, situate în zonele în care au avut loc ciocniri sângeroase între demonstranţi şi autorităţi.

Pelerinajul de la Bucureşti a fost unul mai deosebit, deoarece, pe lângă depunerile de coroane de la Piaţa Universităţii, Piaţa Revoluţiei, Cimitirul Eroilor şi Crematoriul „Cenuşa", a avut loc la Popeşti-Leordeni sfinţirea locului de temelie a bisericii suspendate, urmată de depuneri de coroane, slujbă şi parastas de pomenire. În 20 decembrie 2010 s-a sfinţit, de fapt, infrastructura acestei biserici, respectiv stâlpii, urmând ca de Ziua Eroilor, în 2 iunie 2011, să se sfinţească acest lăcaş important pentru istoria noastră şi pentru familiile celor incineraţi. Remarcăm prezenţa, la emoţionantul eveniment, a unor demnitari: ministrul Apărării Naţionale, Gabriel Oprea, secretarul de stat la Ministerul Apărării Naţionale, Viorel Oancea, secretarul de stat la Ministerul Administraţiei şi Internelor, Gheorghe Emacu, secretarul de stat la SSPR, George Costin, precum şi a unor oficialităţi de la Prefectura judeţului Ilfov, de la Consiliul Local şi Primăria Popeşti-Leordeni, localitatea în care a fost aruncată, într-o gură de canal, cenuşa Eroilor.

S-a împlinit astfel un proiect pe care l-am gândit şi pregătit de ani de zile, însă iniţiativa adunării de fonduri din donaţii private aparţine ministrului Gabriel Oprea, singurul demnitar care a dat curs cererii noastre de a sprijini acest proiect. S-au asociat apoi proiectului diferite personalităţi din viaţa publică, astfel că o firmă de construcţii a început lucrările la fundaţie, stâlpi de beton, grinzi şi centura pentru susţinerea viitoarei biserici, urmând ca biserica propriu-zisă, realizată din lemn, să fie terminată cât mai curând.

Pelerinajul pe urmele Eroilor Martiri timişoreni dispăruţi în Revoluţia din Decembrie 1989 din municipiul Slatina Olt a avut loc la Troiţa Eroilor, Poarta Nr. 2, şi la Unitatea Militară, unde s-au depus coroane de flori, s-au aprins lumânări şi s-a organizat un parastas de pomenire.

Expoziţia *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara* a fost prezentată la Lugoj în 13 decembrie, iar cealaltă expoziţie itinerantă, *Revoluţia*

Română în imagini, a fost vernisată în Germania, la Leipzig, în 11 noiembrie 2010.

Numărul de vizitatori înregistrați la Memorialul Revoluției în 2010 a fost de peste 3500, mult mai mare decât în ultimii ani, când media era de 2500 de vizitatori pe an, fapt care relevă creşterea interesului publicului din țară şi din străinătate pentru instituția noastră, dar şi efortul nostru de a promova Asociația Memorialul Revoluției prin activitatea de informare publică desfăşurată de noi.

Deşi muzeul nostru este deschis între orele 8,00-16,00, la cererea grupurilor se pot face programări în permanență pentru vizitarea expozițiilor, a sălilor muzeului, cât şi pentru vizionarea unor filme pe tematica Revoluției Române din Decembrie 1989 şi a comunismului. Trebuie să precizăm că ghidajul în muzeu se face în limba română, dar şi în limbile de circulație europeană, pentru vizitatorii străini care ne trec pragul. Pentru a-şi clarifica nelămuririle legate de evenimentele din 1989, comunism, „Epoca de Aur" şi neocomunism, grupurile de vizitatori solicită, de multe ori, răspunsuri, pe care le dăm în cadrul unor dialoguri şi dezbateri.

Simona **MOCIOALCĂ**

Proiectele noastre pe 2011

Pregătim pentru acest an, pe lângă cele 2 numere ale buletinului *Memorial 1989*, volumul 2 al *Procesului lui Nicu Ceauşescu*, două volume de sinteze şi colaje din presa post-revoluționară locală şi centrală, coordonate de jurnalistul Lucian-Vasile Szabo, precum şi unul despre Revoluția din Lugoj, *Lugoj – Decembrie 1989*, în colaborare cu profesorul Dumitru Tomoni, care s-a documentat împreună cu Gino Rado pentru acest volum.

Tot în cursul anului 2011 ne propunem să editǎm o carte despre victimele Revoluției, realizată de fostul prim-procuror militar Romeo Bălan, precum şi volumul intitulat *Revoluția în halat alb*, referitor la participarea cadrelor medicale la salvarea răniților prin împuşcare, coordonat tot de Lucian-Vasile Szabo.

Gino Rado va face o *Incursiune în instituțiile româneşti de represiune din 1989*, dezvăluind modul în care acestea au acționat în timpul Revoluției Române din Decembrie 1989.

Pentru că Revoluția a început, o spunem cu mândrie, în oraşul nostru, vom lansa şi o carte intitulată *Revoluția din 1989 din Timişoara. Documente*, coordonată de prof. Radu Păiuşan.

Nu în ultimul rând, ne documentăm, împreună cu un colectiv format din arhitectul Mihai Botescu, istoricul Ioan Haţegan, scriitorul Robert Şerban şi designerul Pavel Vereş, în vederea publicării unui album de fotografii din Timişoara cu clădiri istorice şi cu monumentele Revoluției, devenite patrimoniu local şi incluse în peisajul istoric al oraşului nostru.

În anul 2010 la Studioul Teritorial din Timişoara realizatorul de emisiuni TV Vasile Bogdan şi scriitorul Titus Suciu au luat, cu sprijinul Memorialului Revoluției, al urmaşilor Eroilor-Martiri şi al răniților şi luptătorilor din Revoluție, interviuri şi mărturii pentru serialul în 8 episoade intitulat *Candelă împotriva timpului*, urmând ca în acest an să transpună în text respectivele episoade, într-un volum de evocări legate de Decembrie 1989.

Şi pentru acest an agenda vernisajelor expozițiilor este stabilită, astfel că cea intitulată *Revoluția Română din 1989 în imagini* va poposi la Berlin, iar cea realizată în colaborare cu Muzeul Banatului din Timişoara, *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara*, a fost prezentată deja în țară, respectiv la Făget, în 24 ianuarie, chiar de Ziua Unirii Principatelor Române, şi la Caransebeş în 17 martie, urmând să fie vernisată la Buziaş şi la Reşița.

În cadrul programului de comemorare *2011 – 22 de ani de la Revoluție*, vom organiza pelerinajul la Bucureşti şi Popeşti-Leordeni: *Pe urmele cenuşii Eroilor-Martiri timişoreni dispăruți în Revoluție,* în semn de respect pentru cei maltratați şi ucişi în ziua de 17 Decembrie 1989, ale căror trupuri au fost furate de la morga Spitalului Județean Timiş, transportate la Bucureşti şi arse în cuptoarele Crematoriului „Cenuşa", rămăşițele lor fiind aruncate, în data de 20 decembrie 1989, într-o gură de canal la marginea Bucureştilor, în mijlocul unor gunoaie depozitate acolo... În cinstea Martirilor timişoreni, cu voia lui Dumnezeu, care este unic, la Popeşti-Leordeni, departe de Timişoara, locul unde ei şi-au dat viața pentru Libertatea României, se ridică o biserică. Să intrăm cu toții în această biserică ecumenică, să ne rugăm împreună pentru binecuvântarea României şi a poporului român! Să fim uniți în cuget şi simțire, întru iubire şi recunoştință față de Eroii Neamului Românesc! Sufletele martirilor timişoreni cei fără de mormânt ne aşteaptă în această biserică a neamului... Atât mai putem face în amintirea jertfei lor...

După terminarea programului de comemorare din capitală, mai exact în 21 Decembrie, se va merge la Slatina, *Pe urmele Martirilor timişoreni dispăruți în Revoluție*. Despre aceste pelerinaje, unul dintre organizatori, Ioan Bânciu (vicepreşedinte al asociației noastre) afirmă: „*22 de ani de la Revoluție* ar trebui să însemne un moment de Comemorare-Aniversare aparte, într-o Românie prosperă, în care să ne cinstim Eroii, dar să ne şi bucurăm de idealurile exprimate de aceştia în stradă prin sutele de lozinci pe care le strigau în timp ce îşi dădeau viața, idealuri neîmplinite încă!

E foarte bine că sunt mulți români care simt nevoia aniversării, dar noi ştim că urmaşii celor ucişi în Decembrie 1989 au răni adânci în inimile şi sufletele lor, care nu s-au cicatrizat încă.

Pelerinajul este o bună ocazie de întâlnire a acestora cu sufletele celor dragi, care în 17 Decembrie 1989 au plecat de acasă şi nu s-au mai întors niciodată.

Mai mult decât atât, *noi, cei fără de mormânt*, am vrea să sădim o floare, să vărsăm o lacrimă, să spunem o rugăciune la mormântul lor, dar nu avem unde! Lăsați-ne, o dată pe an, să-i căutăm!".

Tot în luna decembrie intenționăm să organizăm a patra ediție a Cupei Memorialul Revoluției la mini-fotbal: *Libertatea 1989*. Proiectul contribuie la încurajarea sportului de masă în România şi se doreşte a fi un exemplu şi pentru alte asociații, instituții şi cluburi sportive din țară. Acțiunea antrenează tineri din instituții de stat sau ONG-uri care se ocupă de copiii defavorizați din punct de vedere social (orfani din Revoluție, tineri

proveniți din orfelinate şi centre de reeducare a minorilor, copii ai străzii etc.). Unii dintre aceşti tineri care au împlinit vârsta de 18 ani şi sunt încadrați în muncă, neavând familie, ar fi tentați să hoinărească pe străzi sau prin localuri. Fiind antrenați în acest proiect, ar putea să îşi petreacă timpul liber într-un mod util, pe terenul de sport.

Trebuie menționat faptul că, în anii trecuți, Asociația Memorialul Revoluției a mai organizat cu succes, împreună cu Alianța Civică Timişoara, concursuri sportive de mini-fotbal, şah, tenis de masă şi cros (băieți şi fete), pe categorii de vârstă, pentru copiii din orfelinatele timişorene.

Ca o noutate, ne propunem un nou proiect sportiv: Cupa *Eroilor Neamului* la mini-fotbal, Ediția I, ca omagiu pentru cei care, de-a lungul istoriei patriei, s-au jertfit pentru ca România de azi să fie o țară liberă. Acțiunea antrenează tineri din instituții şcolare reprezentative pentru activitatea sportivă şi dorim să extindem, în perspectivă, competiția pe plan național şi internațional, sub genericul *Azi în Timişoara, mâine în toată țara!* Proiectul urmăreşte mai ales orientarea tinerei generații de elevi spre activități sportive (jocuri de echipă) şi cultivarea spiritului de întrecere şi de cunoaştere a trecutului istoric prin sport, o alternativă oferită tinerilor care îşi petrec tot timpul în fața calculatorului. Echipele înscrise la prima ediție a întrecerii sunt în număr de 16: 8 echipe de la ciclul gimnazial şi 8 echipe de la ciclul liceal din județ. Din echipa proiectului fac parte: Ioan Bânciu – antrenor de fotbal în perioada 1980-1989 la echipa „Ambalajul Metalic" din Timişoara, vicepreşedinte la AMR, Costel Balint (arestat în Revoluție), profesor de educație fizică şi sport la Şcoala Generală Nr. 16 „Take Ionescu" din Timişoara, Harald Pinzhoffer (urmaş de Erou-Martir), profesor de educație fizică şi sport la Liceul „Nikolaus Lenau" din Timişoara şi antrenor de fotbal la echipa Auto Timişoara juniori, şi Cornel Seracin – istoric, colaborator la Memorialul Revoluției şi redactor sportiv la portalul *banatsport.ro.*

Comemorarea Zilei Eroilor este un eveniment important în cadrul evenimentelor naționale, care merită a fi cunoscut şi cinstit ca atare şi prin activități sportive, de aceea dorim să organizăm şi un tur pe biciclete la monumentele ridicate în memoria Eroilor-Martiri, proiect propus de Traian Orban, preşedintele asociației noastre, un promotor al folosirii vehiculului pe două roți.

Simona **MOCIOALCĂ**

Vernisajul expoziției *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara* la Lugoj

Vernisajul expoziției *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara*, organizat în data de 13 decembrie 2010 de Memorialul Revoluției în municipiul Lugoj, a deschis seria de manifestări comemorative dedicate împlinirii a 21 de ani de la izbucnirea Revoluției din Decembrie 1989 şi a încheiat, totodată, seria vernisajelor anului 2010, expoziția amintită fiind prezentată anterior şi la Jimbolia, în martie, apoi la Sânnicolau Mare, în iunie.

Municipiul Lugoj este al doilea oraş ca mărime şi importanță din județul Timiș, cunoscut în istoria României prin rolul important în dezvoltarea învățământului, în mişcarea de eliberare socială şi națională şi în consolidarea unității naționale a românilor. Lugojul a fost şi centrul de întrunire a românilor bănățeni în timpul Revoluției de la 1848. Astfel, în iunie 1848, Eftimie Murgu a prezidat a doua Adunare Națională a Românilor din Banat, desfăşurată pe Câmpia Libertății din Lugoj, aici exprimându-şi românii bănățeni revendicări de ordin național.

Data de 13 decembrie este deosebit de însemnată în lupta de eliberare a popoarelor din Centrul şi Sud-Estul Europei de sub controlul sovietic bolşevic instaurat după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale. În Polonia anului 1981, pe fondul creşterii popularității sindicatului *Solidaritatea* şi al întețirii grevelor muncitorilor polonezi pentru drepturi şi libertăți democratice, primul-ministru al Poloniei, generalul Wojciech Jaruzelski, la presiunile Moscovei, impune la 13 decembrie Legea Marțială.

Vernisajul expoziției de la Lugoj s-a dorit a fi o reamintire a ceea ce s-a întâmplat în România anului 1989, prezența Memorialului Revoluției aici, la 21 de ani de la izbucnirea Revoluției, fiind pentru Timişoara Revoluționară şi un prilej de a evoca faptul că în 1989 Lugojul a fost cel de-al doilea oraş din Banat care s-a solidarizat cu locuitorii Timişoarei, în dorința de a înlătura regimul comunist.

„Noi, Memorialul Revoluției, încercăm să readucem în amintirea dumneavoastră ceea ce s-a întâmplat atunci, iar celor tineri, care poate abia s-au născut atunci sau nu au fost născuți, dorim să le reamintim despre istoria recentă a țării, pentru că ceea ce s-a întâmplat în 1989, cu bune, cu rele, v-a dat posibilitatea vouă, tinerilor, (...) să puteți să aveți speranțe mai bune şi din punct de vedere profesional, să puteți învăța şi la noi şi afară", a subliniat, în cuvântul de deschidere al vernisajului, vicepreşedintele Memorialului Revoluției, Gino Rado. „Timişoara nu uită că Lugojul a fost al doilea oraş care s-a ridicat împotriva dictaturii comuniste, pentru că şi aici au murit oameni (...); Lugojul a meritat acest titlu de Oraş Martir, ca şi Timişoara, poate mai mult ca alte oraşe care au obținut acest titlu. Ştiu că Lugojul a trebuit să lupte pentru acest titlu care era, de fapt, binemeritat şi pe care era îndreptățit să-l primească", a punctat Gino Rado.

Cele 16 panouri cu fotografii-document surprinse în timpul Revoluției din Decembrie 1989 au fost expuse la Galeria „Pro Arte" din municipiul Lugoj. La vernisaj au fost prezenți mulți lugojeni: revoluționari, elevi şi profesori, jurnaliști. În deschidere, corul elevilor de la Liceul „Iulia Haşdeu", condus de profesorul Vasile Goldoni, a interpretat un program de colinde care i-au introdus, pe toți cei prezenți la acest moment aniversar, în atmosfera de sărbătoare a Crăciunului.

Participanții la vernisaj au vizionat, după prezentarea expoziției, filmul documentar *Noi nu murim!*, realizat de Memorialul Revoluției din Timişoara, în regia lui Gabriel Burza, laureat la Festivalul de Film de la Heidelberg cu premiul de popularitate pentru filmul intitulat *Blestemul de a fi*, realizat în 1997**.**

Memorialul Revoluției a decernat Primăriei municipiului Lugoj medalia comemorativă bătută cu ocazia împlinirii a două decenii de la Revoluția din Decembrie 1989. Medalia a fost preluată de Nicolae Toma, redactor la ziarul „Actualitatea" din Lugoj şi participant la Revoluția din 1989 din Lugoj, pentru a-i fi înmânată primarului oraşului, Francisc Boldea.

Cornel-Florin **SERACIN**

„Tăt Bănatu'i fruncea": Vernisajul expoziției *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara* la Făget

Luni, 24 ianuarie a.c., a avut loc în oraşul Făget vernisajul expoziției *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara*, organizat de Asociația Memorialul Revoluției Timişoara în colaborare cu Liceul Teoretic „Traian Vuia" din Făget şi Primăria oraşului Făget. Oraşul Făget a deschis, astfel, seria vernisajelor acestei expoziții itinerante în anul 2011.

Prima atestare documentară a Făgetului, oraş situat în zona de contact a Câmpiei Lugojului cu Dealul Lugojului, pe cursul superior al râului Bega, se leagă de anul 1548. În timpul Paşalâcului de la Timişoara, otomanii ridică aici o cetate care va fi implicată în mai multe confruntări militare, iar în 1699 demolată de turci.

Din secolul al XVIII-lea Făgetul se face remarcat ca centru economic şi cultural, fiind, până în anul 1780, reşedință de cerc administrativ, apoi de plasă în cadrul comitatului Caraş-Severin, funcție păstrată şi în perioada interbelică. Localitatea ocupă un loc important în lupta românească până în anul 1918, cunoscând evenimente majore în timpul Revoluției de la 1848-1849.

Dintre oamenii de cultură care au activat în Făget de-a lungul timpului, îl amintesc aici pe Gheorghe Gârda. Poetul bănățean Gheorghe Gârda a trăit între anii 1879-1948 şi a activat în Făget ca avocat, participând, de asemenea, la mai multe manifestări culturale şi naționale din Banat. Primul volum de versuri al poetului Gheorghe Gârda, intitulat „Tăt Bănatu'i fruncea", a apărut în anul 1908 la Budapesta şi cuprindea 28 de poezii în grai bănățean. Ediția a doua a aceluiaşi volum a văzut lumina tiparului la Bucureşti, în 1921. Poeziile lui Gheorghe Gârda redau vorbirea vie a țăranilor din jurul Făgetului şi mentalitatea „paorilor" față de modernizarea vieții, fiind foarte populare în Banat.

Inaugurarea expoziției Memorialului Revoluției a avut loc în clădirea Liceului Teoretic „Traian Vuia” şi a stârnit interesul elevilor, profesorilor şi al părinților, cu atât mai mult cu cât vernisajul se înscrie în seria de activități cultural-artistice organizate în oraşul timişean, cu ocazia aniversării a 152 de ani de la fondarea statului național român modern.

La vernisaj au luat cuvântul primarul oraşului Făget, Marcel Avram, vicepreşedintele Memorialului Revoluției, Gino Rado, şi Dumitru Tomoni, profesor la catedra de istorie a Liceului Teoretic „Traian Vuia”.

Gino Rado s-a referit, în luarea sa de cuvânt, la rostul vernisării expoziției itinerante a Memorialului Revoluției la Făget: „Încercăm să le reamintim celor care au trăit acele evenimente ceea ce s-a întâmplat atunci, iar tinerilor care nu au fost născuți în acele vremuri dorim să le aducem în față ceea ce s-a întâmplat în 1989, să învețe despre acel an eroic şi să ducă mai departe, prin ceea ce văd, acele momente.”

În cadrul vernisajului au mai fost prezentate şi numeroase publicații ale Memorialului Revoluției, a căror tematică o reprezintă evenimentele din Decembrie 1989. Toate aceste lucrări au fost donate bibliotecii Liceului Teoretic „Traian Vuia” din Făget.

Din partea Memorialului Revoluției s-a decernat Primăriei oraşului Făget o medalie comemorativă bătută în bronz, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la izbucnirea Revoluției Române din Decembrie 1989. Medalia i-a fost înmânată primarului localității Făget, Marcel Avram, de către vicepreşedintele Memorialului Revoluției, Gino Rado.

După expoziție s-a vizionat filmul *Noi nu murim!* La finalul filmului au vorbit despre Decembrie 1989 Dumitru Tomoni (istoric), Gino Rado (istoric şi participant la Revoluția din Decembrie 1989 din Timişoara) şi Costel Balint (profesor de educație fizică şi sport, jurnalist şi participant la Revoluția din Timişoara). Dumitru Tomoni s-a adresat direct celor prezenți la vizionarea documentarului: „Vă mulțumesc pentru că ați participat la această, chiar mai târzie, comemorare a Momentului Decembrie 1989 şi ne bucurăm că această acțiune s-a nimerit

să se desfăşoare într-o zi cu semnificații majore pentru istoria noastră națională, ziua când s-au pus bazele României, ziua când s-a realizat România liberă, România cea mică, sub conducerea lui Alexandru Ioan Cuza."

Profesorul Costel Balint, absolvent al Liceului Teoretic „Traian Vuia" din Făget, a subliniat faptul că Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Principatelor Unite, a inițiat mai multe reforme pentru modernizarea noului stat, una dintre acestea fiind şi reforma sistemului educațional, deziderat revendicat şi în timpul Revoluției din Decembrie 1989.

Cornel-Florin **SERACIN**

Decembrie 1989 – Momentul Timişoara la Caransebeş

După ce în 24 ianuarie Făgetul a găzduit, pentru prima dată în anul 2011, vernisajul expoziției de fotografii dedicate Revoluției din Decembrie 1989, în data de 17 martie un alt oraş din Banat a fost gazdă a expoziției *Decembrie 1989 – Momentul Timişoara*. Asociația Memorialul Revoluției a vernisat expoziția mai sus amintită pentru prima dată într-un oraş al Banatului de munte, Caransebeş.

Oraşul Caransebeş, situat în sud-vestul României, este a doua localitate, ca mărime, din județul Caraş-Severin şi una dintre cele mai vechi aşezări din Banat, care devine, în secolul al XVI-lea, un important centru comercial al regiunii, favorizată fiind de aşezarea sa geografică la intersecția drumurilor comerciale ale Europei de Sud-Est şi ale Europei Centrale. Istoricul maghiar Pesty Frigyes menționa că la 1449 Caransebeşul era cunoscut deja ca un oraş comercial de prim rang.

Data vernisării expoziției noastre a coincis cu două evenimente deosebit de importante pentru istoria universală, dar şi pentru cea națională. În data de 17 martie 1948 avea să se semneze la Bruxelles între Franța, Regatul Unit al Marii Britanii şi Benelux un tratat de asistență mutuală ce a stat la baza fondării, în 4 aprilie 1949 la Washington, a Alianței Atlanticului de Nord (NATO). Tot în data de 17 martie, dar cu opt ani mai devreme, în localitatea franceză Cannes, avea să se stingă Nicolae Titulescu, personalitate politică marcantă, care s-a impus prin activitatea depusă în anii interbelici în slujba diplomației europene şi universale.

Expoziția itinerantă a Memorialului Revoluției a poposit la Casa de Cultură „Gheorghe Suru" din municipiul Caransebeş, cele 16 panouri cu fotografii-document fiind amplasate în Galeria de Artă „Corneliu Baba". Momentul expoziției a fost dedicat Caransebeşului, cel de-al treilea oraş ce a aderat la Revoluția Română izbucnită în Decembrie 1989 în capitala Banatului, Timişoara.

La expoziție au fost prezente oficialități ale municipiului Caransebeş: primarul oraşului cărăşean, Ion Marcel Vela, viceprimarul Ilie

Iova şi city-manager-ul Nicolae Borcean. Nu au lipsit participanţii la Revoluţia din Caransebeş, care au avut un rol foarte important în declanşarea evenimentelor din acel fierbinte Decembrie 1989, reuşind prin diferite acţiuni, pe fondul izbucnirii Revoluţiei de la Timişoara, Lugoj şi Arad, să-i determine pe cetăţenii oraşului la solidaritate cu populaţia revoltată din oraşele bănăţene mai sus amintite.

Dintre cei ce au fost în primele rânduri ale Revoluţiei de la Caransebeş ne-au onorat cu prezenţa la vernisaj Pompiliu Mateescu, revoluţionarul care a reuşit să confecţioneze împreună cu Aurel Păsat şi Vasile Mateaş matriţa cu ajutorul căreia au fost tipărite manifestele prin care populaţia Caransebeşului era îndemnată să respingă tirania comunistă; Zaharia Drăghiţă (Zoli), un alt revoluţionar de frunte al oraşului, şi Mihail Rădulescu, judecător de profesie şi cronicar al acelor vremuri trăite cu atâta patimă. Mihail Rădulescu a scris mai multe lucrări-document despre Revoluţia din Decembrie 1989 de la Caransebeş, printre care amintesc *Libertate, bine ai venit!*, dar şi alte cărţi despre personalităţi ce au marcat istoria patriei.

Din partea organizatorilor expoziţiei au fost prezenţi preşedintele şi vicepreşedintele Memorialului Revoluţiei, respectiv domnul Traian Orban şi domnul Gino Rado, precum şi domnul Costel Balint, participant la Revoluţia Română din Timişoara, actualmente profesor de educaţie fizică şi sport, jurnalist şi cronicar al Revoluţiei Române, autor al mai multor cărţi despre evenimentele din Decembrie 1989, o nouă carte urmând să vadă în scurt timp lumina tiparului.

Cuvântul de deschidere l-a avut directorul Casei de Cultură „Gheorghe Suru”, domnul Ioan Cojocariu: „Stimaţi oaspeţi de la Timişoara, domnule primar, stimaţi oaspeţi din Caransebeş, bine aţi venit la Galeria de Artă «Corneliu Baba»! Astăzi avem o expoziţie memorabilă, vine de la Memorial, organizată de către Asociaţia Memorialul Revoluţiei de la Timişoara”.

La vernisajul de la Caransebeş a participat şi domnul Florentin Cârpanu, primul prefect al judeţului Timiş după victoria Revoluţiei din

Decembrie 1989. În anii în care a fost reprezentantul Guvernului de la Bucureşti, 1990-1991, domnul Florentin Cârpanu a avut un rol foarte important în păstrarea memoriei martirilor care s-au jertfit pentru libertate în acel eroic Decembrie 1989. Sub mandatul de prefect al lui Florentin Cârpanu s-a aprobat ridicarea Complexului Memorial din Cimitirul Eroilor, situat în Calea Lipovei din Timişoara. Drept recunoştinţă pentru demersul său, domnul Traian Orban i-a înmânat, în timpul desfăşurării vernisajului, medalia din bronz ce comemorează împlinirea a 20 de ani de la izbucnirea Revoluției Române din Decembrie 1989. Aceeaşi medalie comemorativă i-a fost acordată şi primarului municipiului Caransebeş, Marcel Vela. „Regretăm pierderile de vieți omeneşti din Caransebeş, regretăm că în multe situații despre Caransebeş nu se vorbeşte, deşi a fost unul dintre primii paşi ai Revoluției de amploare din România", a remarcat Traian Orban după înmânarea medaliei.

Traian Orban le-a mulțumit, totodată, gazdelor din oraşul cărăşean pentru buna organizare şi a subliniat că expoziția le este dedicată caransebeşenilor: „În primul rând, doresc să-i mulțumesc domnului primar (...), vă mulțumesc pentru această sală deosebită. Am venit cu această expoziție itinerantă, pe care o dedicăm, de data aceasta, Caransebeşului, al treilea oraş care s-a asociat şi s-a solidarizat cu mişcarea revoluționară de la Timişoara din Decembrie 1989. (...) Doresc să dedic această expoziție şi acest moment caransebeşenilor".

Primarul Marcel Vela i-a mulțumit oaspetelui pentru medalia acordată şi i-a asigurat pe participanții la vernisaj că această distincție deosebită va sta la Primăria oraşului, la loc de cinste, transmițându-se din generație în generație: „Vă mulțumesc, domnule doctor, pentru această medalie a Asociației Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989 Timişoara. Aceasta va sta la loc de cinste în biroul primarului municipiului Caransebeş, indiferent cum se va numi acela în următorii zeci şi sute de ani. Va fi o aducere aminte a faptului că la Timişoara a pornit o scânteie care a schimbat în bine istoria României. Va fi o aducere aminte față de caransebeşenii studenți sau tineri care au venit la Timişoara şi au luptat alături de timişoreni, față de caransebeşenii care, încă din 16 Decembrie, au scris lozinci anticomuniste, antidictatoriale şi au fost condamnați în Caransebeş înainte de 21 Decembrie. Cred că Banatul, în întregul său, fie că este de la munte sau de la şes, este un exemplu pentru întreaga Românie. Gestul dumneavoastră de a veni la Caransebeş şi de a onora cu această medalie cetatea Caransebeşului, cetate spirituală, cetate istorică, de a fi un omagiu al celor care au murit în Caransebeş în 1989, de a stabili această

punte spirituală între Timişoara şi Caransebeş, gestul acesta ne face cinste şi, sincer să fiu, dacă vreți, ne aruncă o provocare ca revoluționarii din Caransebeş să fie, poate, mai activi, mai implicați, mai organizați în a fi alături de dumneavoastră şi de celelalte organizații şi asociații, pentru ca asemenea gesturi, expoziții, prezentări, aduceri aminte, evocări să fie cât mai multe şi în alte oraşe din județul Caraş-Severin şi în alte oraşe din țară, şi această punte dintre Timişoara şi Caransebeş să fie o punte permanentă, pentru că eu sunt convins că, nu peste multă vreme, regiunea Banat şi Timişoara, ca centru istoric, centru spiritual, centru administrativ al Banatului, va fi una dintre cele mai importante regiuni din România. Va fi, dacă vreți, în viitorul nu prea îndepărtat, aidoma stindardului Revoluției din 1989, stindardul economic al României într-o Europă unită."

Ca participant la Revoluția din Decembrie 1989 din Caransebeş, primarul Marcel Vela a evidențiat faptul că această expoziție este o piedică în calea uitării pentru toți cei ce vor trece pragul galeriei în care sunt expuse panourile: „Stimați oaspeți din Timişoara, dragi prieteni, este un moment emoționant, sensibil dar şi important pentru tot ceea ce a însemnat pentru Banatul de munte Revoluția din Decembrie 1989. Îi mulțumesc domnului doctor Orban şi camarazilor din Timişoara care sunt astăzi aici alături de domnia sa pentru ideea generoasă de a prezenta, iată, Caransebeşului, momente importante din tot ce s-a întâmplat în Decembrie 1989, pentru a

încerca, împreună cu noi, să punem o piedică în calea uitării. Pentru că în aceste vremuri în care oamenii au devenit trişti, au uitat să zâmbească, nu mai sunt optimişti, au probleme materiale, au probleme profesionale, au probleme sociale, cred că un moment în care prietenii şi camarazii noştri din Timişoara aduc în prim-plan un eveniment de o asemenea generozitate, istoric, dacă vreți, cultural, prin ceea ce se prezintă, (…) poate transmite românilor, caransebeşenilor, tuturor celor care vor trece pragul acestei galerii, un mesaj, un semn din care românii să-nțeleagă că pot fi uniți, împreună pot face lucruri importante, care să schimbe în bine istoria

României. (…) Cred că aducerea aminte a momentelor din Decembrie 1989 este cel mai nimerit lucru pentru un mesaj de solidaritate între români (...)."

La vernisaj Memorialul Revoluției din Timişoara a expus şi o serie de publicații despre Revoluție şi comunism, care au fost donate Bibliotecii Municipale „Mihail Halici" din Caransebeş, prin intermediul directorului instituției, domnul Mircea Moscovici.

În încheierea vernisajului, participanții au fost invitați să vizioneze filmul documentar *Noi nu murim!*, la finele căruia Traian Orban şi-a exprimat regretul că cei vinovați de crimele din Decembrie 1989, comise împotriva cetățenilor care îşi manifestau dorința de libertate şi doreau înlăturarea regimului comunist existent atunci în România, nu au fost pedepsiți după instalarea noii puteri. Dimpotrivă, cei ce au ajuns la putere au avansat cadrele militare care au contribuit la executarea ordinelor criminale venite de la conducătorii RSR.

Cornel-Florin **SERACIN**

Destin ’89 şi alte destine...

Interviu cu Gabriel Burza,
regizorul ultimului film realizat de Memorialul Revoluției

Eşti de formație filolog, respectiv absolvent de română-franceză, dar traiectoria ta profesională a urmat o cu totul altă direcție. Ce anume te-a „deturnat” din drumul inițial, ca să spun aşa?

Cred că totul a început din copilărie, un mare aport avându-l tatăl meu, care îmi oferea drept cadou, când se întorcea de la serviciu, şi asta aproape zilnic, reviste cu benzi desenate, cu diferite personaje, şi poveşti în limba franceză şi engleză. Firește, eram prea mic pentru a înțelege textul, dar începusem să am o pasiune pentru imagine, pentru vizual. Povestea părându-mi interesantă, încercam să desluşesc ceva din înțelesul textului. Mai târziu, eram în fața a zeci de cărți franțuzești, totodată descifrând, cu mare drag, scenariul din revistele ilustrate cu care, efectiv, umpleam dulapurile de prin casă.

Deci a fost mai întâi interesul pentru imagine, până la cel mai mic detaliu, urmat de cel pentru lectura în limbile străine, ca după aceea să se transforme într-o adevărată pasiune pentru filme.

Câțiva ani ai fost coleg cu noi, perioadă în care tu deja te rodai în domeniul pentru care optaseşi, cu pasiune şi dăruire. Povesteşte-ne puțin despre acele vremuri şi despre amprenta pe care şi-au pus-o asupra ta ca realizator de filme şi ca om!

Am învățat multe în perioada „Memorialul Revoluției”. Inițiativele domnului Traian Orban au fost totdeauna inovatoare, ideea de a face filme documentare despre evenimentele din ’89 a însemnat pentru mine o oportunitate de a cunoaşte istoria noastră recentă, iar lucrul în echipă (marea familie a Memorialului) mi-a trasat un culoar bine conturat: de a mă autodepăşi din punct de vedere artistic. Aşa s-a născut *Noi nu murim!*

„Destin ’89” este al treilea film al tău pe tematica Revoluției. În timp ce primul, „Noi nu murim!”, prezintă o cronologie a evenimentelor derulate în cele câteva zile şi nopți fierbinți ale lui Decembrie ’89, iar următorul, „In Memoriam”, este o decodificare a simbolurilor ce compun fiecare monument timişorean al Revoluției în parte,

„Destin '89" plasează în centru una dintre multele întâmplări tragice ale Revoluției, survenite brutal şi absurd, extrăgând-o din anonimat şi conferindu-i o unicitate de necontestat. Cum ai ajuns la ideea prezentării, de această dată, a unui „destin" şi de ce tocmai fetița Laura Andreea Negruțiu?

S-au făcut multe filme despre Revoluție, s-au spus multe lucruri... s-au şi uitat multe lucruri. Am încercat o nouă abordare. De ce? Pentru că aceste filme ce au drept subiect Revoluția Română ar trebui adresate, în primul rând, tinerilor, ei ştiu prea puține despre ce s-a întâmplat atunci. Mulți dintre ei îl privesc ca pe un subiect încheiat, expirat, lipsit de interes... Tocmai de aceea am schimbat „macazul" şi am făcut un altfel de film, pentru a capta noua generație... Cred că scopul meu a fost atins...

Destin, pentru că orice *destin* înseamnă şi o mare poveste. Iar mie, aşa cum am mai spus, îmi plac foarte mult poveştile. În spatele lor se ascund o sumedenie de întâmplări. De ce Laura Andreea Negruțiu? Până de curând era singurul elev timişorean care nu avea plăcuță comemorativă, fiindcă autoritățile nu descoperiseră şcoala la care micuța învățase, nicio rudă (se ştia atunci) nemaifiind în viață. Dacă e să ne imaginăm, acest copil era pe punctul de a i se şterge identitatea. Au fost jertfiți mulți copii în zilele fierbinți ale lui Decembrie 1989, de altfel, filmul e şi un omagiu adus jertfei lor... Mi s-a părut mai sensibil şi mai dramatic cazul Laurei, fiindcă a implicat evenimente derulate şi după dispariția ei. Evenimente la fel de triste, care au „construit" întregul ei *destin*.

Personajele filmului tău nu sunt interpretate de actori, ci de oameni obişnuiți, de diferite profesii. Cum i-ai ales pe fiecare şi cum ai colaborat cu ei?

Cu bunul meu prieten Olivian Dulea am colaborat şi la celelalte filme. De data aceasta interpreta un rol destul de complicat, stările prin care trebuia să treacă erau diferite. Pe Mădălina am cooptat-o într-un videoclip cu trei ani în urmă, nu era, practic, la prima apariție în fața aparatului de filmat. Ceilalți, aleşi în urma unei mini-selecții, sunt prieteni şi cunoştințe... Camelia Valuch, interpreta unuia dintre personajele principale, m-a ajutat foarte mult, inclusiv în promovarea filmului... Fără sprijinul şi implicarea lor, evident, nu aş fi putut face nimic.

Cum ai reuşit să comunici cu fetița care i-a dat viață eroinei principale a filmului tău, ce indicații regizorale i-ai dat pentru a se transpune cu maximum de veridicitate în „pielea" personajului şi care consideri că a fost impactul rolului asupra acestui copil care nu a fost

contemporan cu evenimentele, ci s-a născut într-o lume ce începuse să se sprijine pe alte valori?

Mădălina a fost o revelație pentru mine! Rolul ei a fost extrem de dificil, desfăşurat în condiții vitrege: filmări la ore la care limita de somn a unui copil era de mult depăşită, prin ploaie şi vânt sau călduri extreme; un rol care-i impunea simularea mai multor trăiri sufleteşti: tristețe, amărăciune, bucurie, uimire, resemnare. Imposibilitatea de a avea un platou de filmare în care să adun toate personajele la un loc a făcut ca acest rol să fie şi mai greu. De cele mai multe ori, fetița era filmată separat, performând un monolog care, apoi, la montaj, era transformat în dialoguri cu ceilalți protagoniști... Starea ei de spirit însă, precocitatea şi expresivitatea ei îmi dau convingerea că merită, mai târziu, o carieră în lumina reflectoarelor. Să nu uităm momentul de după încheierea filmului, când Mădălina împărțea autografe improvizate în sală, un moment tare haios...

Din ultimele două întrebări se iscă încă una: e mai greu să lucrezi cu adulții sau cu copiii?

Sigur că e mai greu să lucrezi cu copiii, ei nu pot să înțeleagă un scenariu, îl pot învăța, cel mult, pe de rost... Dar cu Mădălina a fost o adevărată plăcere. Ea are nişte aptitudini aproape incredibile, un adevărat „copil minune”! Avea doar cinci ani şi jumătate când am început proiectul!

Care sunt simbolurile vehiculate în film, cum ai ajuns la ele şi cum le-ai integrat în acțiune şi în imagine?

Sunt foarte multe simboluri, redate cât se poate de subtil. Evenimentele acestui film se derulează pe parcursul a 7 zile (vezi procesul creației divine), văzute ca printr-o anamorfoză, din două perspective: 1) un

întreg, un ansamblu, un cadru general, **o revoluție**... 2) Aceleaşi 7 zile, derulate invers, de la ultima la prima, ca într-un „final countdown", privind un nucleu, un detaliu mic dintr-un univers mare, **un copil pur**... o creație. Cea de-a 8-a zi e deznodământul, sfârşitul unui destin sau, de ce nu, începutul unui nou ciclu. Cifra 8, apărută întoarsă la un moment dat, poate fi asemuită cu semnul infinitului...

Ar mai fi şi caracterul contrastant al filmului, care poate fi el însuşi un simbol: de la istorisirea clară, coerentă şi realistă a Revoluției timişorene în prima parte, la rupturile de context ambigue şi parcă ireale din cea de-a doua, contrast care vrea să reflecte lumea privită prin ochii unui copil şi o realitate înfricoşătoare.

Cuvintele-cheie atribuite fiecărei zile din viața fetiței sunt tot simbolistice, iar numele „Maria", titlul zilei a treia, o reprezintă pe Sfânta Fecioară şi se corelează cu numele mamei Laurei Andreea şi al păpuşii acesteia, care, nu întâmplător, e în poziție de cruce.

În Decembrie 1989 erai foarte tânăr, dar nu de ajuns ca să nu înțelegi ce se întâmplă şi de ce. Trăirile tale de atunci au avut vreo influență în facerea filmului?

Eram atunci aproape de terminarea liceului, într-un oraş unde nu au avut loc evenimente sângeroase. Țin minte că ascultam cu toții la radio ce se întâmpla prin țară, impactul psihologic neavând o putere prea mare. Abia peste ani am realizat gravitatea acelor momente şi, firește, însemnătatea lor. Am dorit să fac acest film în mod special pentru tineri, să le mai luminez ignoranța față de un lucru ce este obligatoriu de învățat.

„Destin '89" a fost prezentat în premieră anul trecut, în octombrie, în sala Cinematografului „Capitol", o sală arhiplină, cum rar se mai întâmplă. Cum ai reuşit „să aduci" atâta lume?

Sincer, aveam previziuni pesimiste. Într-o eră în care tineretul este cât se poate de selectiv, în care sălile de cinematograf sunt tot timpul goale din cauza filmelor piratate de pe internet, nu mă aşteptam ca cinematograful să fie nevoit să deschidă şi spațiul de la balcoane, care s-a umplut în câteva minute. Condițiile meteorologice nefavorabile nu i-a împiedicat pe tineri să se adune în număr de aproape 1000 la „Capitol". Cred că i-a atras publicitatea care a fost concepută în spirit tineresc: flyere, calendare, afişe promoționale doar în Complexul Studențesc şi Universitate, reclamă pe site-uri şi blog-uri şi, nu în ultimul rând, graffiti-ul, azi deja celebru, al artistului Flavius Rouă, care a reprodus posterul filmului (vezi foto).

Cum ai perceput trăirile publicului în timpul filmului şi care a fost reacția lui după acel „the End" fără „happy End"?

După ce am văzut sala plină, mai mult decât atât, şi câteva zeci de oameni în picioare, mai aveam o singură emoţie: reacţia spectatorilor după cele 110 minute. Satisfacţia mea a fost cu atât mai mare cu cât acel pretenţios public tânăr, neclintit până la ultimul cadru, s-a ridicat în picioare la final şi a aplaudat 3 minute şi jumătate...

Poate nu au înţeles toţi simbolistica, poate nu au gustat toţi caracterul uşor artistic al filmului, dar consider că au fost toţi captaţi de ceva: mesaj, poveste, sunet sau realizare. De fapt, cred că au salutat acest efort de a lansa un altfel de film despre ’89, un film cu **buget 0 şi cu actori amatori**. De altfel, feed-back-ul pozitiv a venit mai târziu şi pe Internet.

Ce consideri că aduce nou filmul tău comparativ cu alte filme despre Revoluţia din Decembrie 1989?

Destin ’89 este o combinaţie de film documentar şi artistic, un element destul de rar folosit în realizările cinematografice. Are la bază un caz real, dar cuprinde şi multă ficţiune. Povestea, concepută astfel încât să pară alambicată, cu dialoguri dinadins forţate şi poate chiar nefireşti, dar în esenţă profunde, îi conferă filmului unicitate.

Dacă vizionezi filmul a doua oară, realizezi că personajele, în aparenţă nu prea bine conturate, ascund un caracter complex, cum se întâmplă cu soldatul care, pe parcursul a câtorva „flash-uri”, dă dovadă de o latură perfect umană (în genericul de început şi spre final, la secvenţa de pe pod).

Mama fetiţei, care îi apare acesteia de mai multe ori în viziuni sub chip de înger, nu o poate salva în final, chiar dacă opreşte pentru puţin timpul în loc: e un moment de reflecţie a unui copil asupra vieţii, supus la discernământ la o vârstă prea fragedă. Şi, totuşi, nimic nu poate schimba un destin...

Cele două tinere care-şi relatează întâmplările ciudate unui regizor sceptic au o legătură strânsă cu trecutul, povestea lor trecând din lumea imaginaţiei în sfera palpabilă prin intermediul fotografiilor de pe masă (finalul filmului). Aceste fotografii se scurg, apoi, simbolistic, printr-o clepsidră, amestecate prin regatul timpului şi, asemeni momentelor istoriei, aşteaptă parcă alegerea aleatorie a aducerii aminte. Avem nevoie, uneori, de

o pornire interioară, imaginară (vezi spiritul din film) pentru a ne trezi nevoia de neuitare.

Scheletul acestui film a fost conceput pe fondul efectului de clepsidră, cu zilele care se scurg asemeni cristalelor de nisip, dintr-un vas în altul...

Te-ai gândit să participi cu el la vreun festival, să îl popularizezi cumva şi dincolo de hotare?

Categoric! Filmul mai trebuie puțin şlefuit, finisat, editat. Are momente lungite şi chiar monotone. Odată finalizat, îl voi pregăti pentru un festival şi, de ce nu, lansat şi mai departe...

Ce proiecte de viitor mai ai, când şi mai ales cum crezi că le vei concretiza?

Proiecte sunt multe, nu i-am oferit prioritate niciunuia încă, cert este că nu vreau să mă opresc, sunt convins că pot mai mult... Prefer însă să cred că următorul film va fi unul cu buget!

Adina **HORNEA ABRUDA**

De vorbă cu Olivian Dulea despre Revoluție şi paternitate...

Şi parcursul tău profesional s-a modificat în timp, chiar dacă a fost mai puțin „spectaculos" ca al lui Gabriel Burza. Ne-ai fost coleg la Memorialul Revoluției, unde ai activat ca cercetător al istoriei recente, te-ai împrietenit cu Gabriel Burza şi de aici s-a născut o frumoasă colaborare. Cum s-au derulat aceste etape din viața ta?

Perioada la Memorial a fost una extrem de interesantă şi importantă pentru devenirea mea ulterioară. Am amintiri plăcute legate de proiectele pe care le-am realizat împreună cu colegii. De asemenea, colaborarea cu conducerea Memorialului a fost fructuoasă şi s-a bazat pe respect şi sprijin reciproc.

Într-adevăr, la Memorial l-am cunoscut pe Gabriel Burza, cu care am colaborat la realizarea filmelor documentare *Noi nu murim!* şi *Miracol '89*. Din această colaborare a apărut şi prietenia noastră, care s-a adâncit ulterior. Proiectele comune au continuat şi în alte direcții, încât pot spune, în prezent, că Gabi mi-a devenit cel mai bun prieten şi cel mai apropiat colaborator.

În filmul „In Memoriam" Gabriel Burza a recurs la proprii colegi pentru a turna câteva scene cu personaje, unele concrete, altele simbolice. După ce ți-ai făcut acolo „rodajul", în „Destin '89" ai avut de abordat un rol greu, de proporții. Cum l-ai perceput şi cum ai reuşit să te integrezi?

Inițial, în viziunea mea, filmul trebuia să fie mult diferit. Eu am scris textul şi scenariul părților evenimențiale legate de Revoluție. Urma să fie un simplu film documentar axat pe evenimentele din Timişoara. Gabriel Burza este cel care, aşa cum face întotdeauna, l-a meditat, l-a gândit, l-a *simțit*, aş putea spune, şi l-a transformat în ceea ce s-a concretizat în final: un film simbolic, un film cu mesaje profunde, care aşteaptă să fie descoperite.

Rolul meu din film nu mi s-a părut extrem de dificil. A fost, într-adevăr, ceva ce nu am mai făcut, dar cunoscându-l pe regizor foarte bine, de cele mai multe ori am simțit ce anume doreşte, fără să fie nevoie de multe explicații. Prin urmare, *aportul* meu a fost să înțeleg emoțional rolul şi să urmez instrucțiunile.

Rolul tău se construieşte mai puțin din replici, ci mai mult din imagini, în care privirea şi mimica ta devin, ele însele, personaje. Cum ți l-ai clădit, cât a fost indicație regizorală şi cât contribuție proprie?

Multă lume s-a arătat entuziasmată de gesturile şi mişcările mele. Aşa cum am spus, nu am depus un efort deosebit. Am încercat să fiu eu, să mă transpun în caracterul jucat, să înțeleg felul său de a gândi. M-a ajutat foarte mult faptul că sunt tatăl a două fetițe de vârste apropiate de cea a

fetiței din film. Am încercat să-mi imaginez cum m-aş simți dacă totul ar fi realitate, dacă ar fi vorba de viața mea şi a familiei mele.

Ținând cont de faptul că ai două fetițe, cum ți-ai transferat în film experiența de tată din viața reală?

Eu am o relație apropiată cu fetele mele, din păcate nu atât de apropiată pe cât mi-aş dori, datorită timpului scurt în care sunt alături de ele. Filmul a fost un motiv în plus de a mă apropia mai mult de ele, deoarece am conştientizat ce am şi cât de uşor se poate pierde bogăția pe care o am. Judecând invers, experiența de părinte mi-a fost utilă atât în relația cu fetița din film, cât şi în rolul prestat.

Cum ai reuşit să rezonezi cu interpreta fetiței împuşcate?

Cunoscând personal fetița cu care am jucat în film, mi-a fost mai uşor să mă apropii de ea. Au fost şi anumite dificultăți datorate vârstei sale şi oboselii (filmam uneori şi 4-5 ore), dar mi-a făcut plăcere să lucrăm împreună. Este o fetiță extrem de talentată şi inteligentă.

Cum ai colaborat cu ceilalți interpreți, care vin dinspre profesii complet diferite de a ta?

Majoritatea sunt tineri, de vârste apropiate de a mea, prin urmare modul nostru de a gândi este similar. Nu a fost deloc greu să ne înțelegem. În anumite scene, fiecare venea cu câte o idee şi o alegeam pe cea mai bună.

În timpul Revoluției asupra oamenilor au fost îndreptate armele. Tu cum te-ai simțit cu camera – un alt fel de „armă" – îndreptată asupra ta?

Am o oarecare experiență de cameraman. Filmez de 8 ani, aşa că sunt obişnuit să stau în spatele obiectivului. A fost o experiență deosebită, dar am încercat să fac abstracție de cameră. Cum am spus, lucrez în acest domeniu, camera de filmat este deseori prezentă în viața mea.

Câți ani ai avut în Decembrie 1989, ce îți mai aminteşti de atunci şi cât din ce îți mai aminteşti transpare în jocul tău?

M-a marcat profund ceea ce am trăit în Decembrie 1989. Deşi aveam doar 11 ani, îmi amintesc foarte multe din istoria evenimențială a acelor zile. Îmi amintesc cum părinții mei ascultau Radio Europa Liberă în serile de dinainte de 21 decembrie, îmi amintesc de apariția lui Ceauşescu la TV, îmi amintesc cum am participat împreună cu tatăl meu la demonstrațiile din Jimbolia, din dimineața de 22 decembrie, apoi cum Mircea Dinescu a

anunțat fuga lui Ceauşescu, evenimentele care au urmat, ascensiunea lui Ion Iliescu şi Petre Roman, teama de terorişti şi multe altele. Poate că această afinitate pentru acele zile m-a condus, peste ani, spre domeniul cercetării istoriei recente.

Este clar că jocul meu datorează şi amintirilor din acele zile. Mă gândeam ce s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi deschis focul asupra demonstranților în ziua în care am ieşit şi noi în stradă, cu atât mai mult cu cât am trecut prin fața unității militare din Jimbolia, iar soldații şi ofițerii ne priveau de pe ziduri.

Actualmente eşti profesor la Grupul Şcolar „Romulus Paraschivoiu" din Lovrin. Cum este prezentată Revoluția astăzi în manualele de istorie şi cum contribui tu la inițierea elevilor în sinuoasa şi controversata noastră istorie recentă?

De câțiva ani nu mai predau istorie, însă în fiecare an am organizat diverse activități cu elevii în perioada 16-22 decembrie. Consider că e de datoria noastră, a profesorilor, să păstrăm amintirea acelor zile în memoria elevilor. Celor care s-au sacrificat în Decembrie 1989 le datorăm multe. Deşi există nemulțumiri şi greutăți, este incomparabilă o viață liberă cu una trăită sub teroare şi opresiune. Această idee o repet deseori elevilor mei.

Adina **HORNEA ABRUDA**

De la proiecte UE la un monument dedicat tinerilor care şi-au pierdut viaţa pe treptele Catedralei

Unul din obiectivele noastre a fost şi este informarea şcolilor din judeţ privind posibilitatea acestora de a veni la sediul nostru, de a participa la lecţii de istorie, dirigenţie, cultură civică, de a petrece cel puţin o oră într-un muzeu, unde, pe lângă vizitarea exponatelor şi a expoziţiilor noastre, se pot viziona la cerere filme despre Revoluţie, comunism şi dictatură.

În iunie 2010 au dat pentru prima dată curs invitaţiei noastre câţiva profesori din Gelu şi Variaş (localitate timişeană atestată documentar încă din 1333-1337, într-un registru papal, sub numele de Worias), care au venit cu un grup de elevi şi copii de grădiniţă.

Două proiecte de tip *Comenius Regio* şi unul *Comenius Multilateral* sunt în derulare la Şcoala cu clasele I-VIII din Variaş, toate coordonate de doamna profesoară Corina Munteanu, absolventă a Universităţii de Limbi si Literaturi Străine din Bucureşti, care predă limba germană (ca limbă străină) şi limba română de 21 de ani în localitate.

Primul proiect este legat de „Dezvoltarea comunicării dintre şcoală şi toate autorităţile implicate în educaţie – factor important în afirmarea dimensiunii europene în educaţie”.

Coordonat de Consiliul Local Variaş în parteneriat cu Şcoala cu clasele I-VIII din Variaş, Şcoala cu clasele I-VIII din Gelu, asociaţia non-profit „Proşcoala Variaş” (o asociaţie a părinţilor), Inspectoratul Şcolar Judeţean Timiş şi regiunea Cappadocia din Turcia, reprezentată de Directoratul Provincial de Învăţământ Nevsehir, de două şcoli generale din Turcia, una din mediul rural, cealaltă din mediul urban, şi de Facultatea de Economie şi Comerţ din Nevsehir, proiectul a început în septembrie 2009 şi se va finaliza în iulie 2011.

În cadrul acestui proiect s-a ţinut la Timişoara un simpozion internaţional pe tema: „Rolul proiectelor în dezvoltarea comunicării dintre şcoală şi celelalte instituţii implicate în educaţie”, la care au participat

profesori de la zece unități şcolare din județul Timiş (Şcoala Generală cu clasele I-IV– Făget; Şcoala cu clasele I-VIII – Satchinez; Colegiul Național „Coriolan Brediceanu” – Lugoj; Liceul Teoretic „Dositei Obradovici” – Timişoara; Liceul Pedagogic „Carmen Sylva” – Timişoara; Colegiul Bănățean – Timişoara; Colegiul Tehnic „Ion Mincu” – Timişoara; Grupul Şcolar Industrial de Transporturi Auto – Timişoara; Colegiul Tehnic „Emanoil Ungureanu” – Timişoara şi Şcoala Generală Nr. 2 – Timişoara), reprezentanți din Turcia şi de la Oradea, de la Şcoala „Oltea Doamna” (cu care şcoala din Variaş a încheiat un parteneriat de colaborare).

Cel de-al doilea proiect, tot unul de tip *Comenius Regio,* a fost realizat cu o altă regiune din Turcia, Burdur, aflată la 100 de km de Antalia (două şcoli generale, Clubul Copiilor), partenerii din România fiind: Şcoala cu clasele I-VIII din Variaş; Liceul Teoretic din Periam; Grupul Şcolar Silvic din Timişoara; Clubul Copiilor din Jimbolia şi Fundația „Salvați Copiii” din Timişoara. „O viață fără violență este dreptul meu!” este numele proiectului care se va finaliza cu un monument închinat tinerilor ucişi pe treptele Catedralei în acel Decembrie sângeros, un omagiu adus copiilor chiar de către copii... Elevii vor executa desene, schițe, se va alege un monument, care se va realiza din lemn şi va fi amplasat în Parcul Copiilor din Timişoara. Demersurile şi aprobările aferente au început deja şi se speră ca, prin sprijinul acordat de Consiliul Județean Timiş şi de Inspectoratul Şcolar, să se finalizeze până în iulie 2012 această creație omagială, un pios elogiu adus memoriei şi inocenței acestor copii.

În ultimul proiect, unul de tip *Comenius Multilateral*, sunt implicate şase şcoli din şase țări: Bulgaria, Polonia, Turcia, Lituania, Italia şi România. „Educație europeană prin cultură religioasă” nu părea un proiect cu prea multe şanse şi, totuşi, a fost proiectul care a primit punctajul maxim:100 de puncte din 100 posibile. Despre acest proiect, doamna profesoară Corina Munteanu ne-a declarat: „Vrem să arătăm lumii că credința în ceva face omul mai bun, mai tolerant, mai deschis față de problemele altora şi poate să înnobileze sufletul”.

Ideea acestui proiect s-a născut chiar pe parcursul derulării primului proiect, în timpul vizitării unei grote din Cappadocia, acolo unde oaspeții au văzut singura pictură din lume care-l reprezintă pe Iisus copil, aflând, totodată, că regiunea este considerată „leagănul creştinismului".

Proiectul a început în toamna anului 2010 şi va dura tot 2 ani. La prima vedere, suma primită pare mare (24.000 de Euro), dar ea a fost aprobată pentru „24 de mobilități": 24 de persoane din țară şi din celelalte țări partenere vor realiza schimburi de experiență, iar elevii vor derula activități specifice proiectului.

În toamna anului 2010, când grupul de profesori din Turcia, Bulgaria, Italia, Lituania şi Polonia a ajuns şi în România, am avut 28 de oaspeți interesați de istoria recentă a țării noastre. Între timp, cadre didactice de la şcoala din Variaş au vizitat Bulgaria, urmând ca aceste schimburi de experiență la nivel internațional să continue şi în Turcia la Izmir, în Lituania, Italia şi Polonia. De regulă, se stă 6 zile şi 5 nopți în fiecare țară şi, deşi cheltuielile sunt, în mare parte, acoperite, este necesară şi o contribuție proprie, care este suportată de fiecare participant la proiectul de mobilitate.

Proiectele au fost aplicate prin ANPCDEFP (Agenția Națională pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației şi Formării Profesionale Bucureşti), analizate şi aprobate de UE şi nu se referă la investiții, ci vizează dezvoltarea personalității umane. Pe baza lor se pot achiziționa aparate foto, de filmat, birotică şi se pot executa tipărituri; în acest sens, este deja în pregătire o carte de 200 de pagini.

Dar şirul proiectelor nu se opreşte aici: în perspectivă, exemplarul colectiv de dascăli de la Variaş pregăteşte un alt proiect, referitor la un program şcolar after-school, pentru a veni în sprijinul emoțional şi educațional al copiilor care au părinții la lucru în străinătate.

Trebuie să-i menționăm şi pe alți colegi din echipa proiectelor, care au contribuit la finalizarea şi implementarea acestora: Dragomir Daniela (prof. de fizică), directorul şcolii, Mutulescu Mircea (prof. de matematică), prof. dr. Zamfir Florin (istorie), Căpuşan Adina (prof. de muzică), Mutulescu Doina (prof. de matematică), Puşcaşu Ana Maria (prof. de română), Plennert Larisa (prof. de engleză), Rabota Nuțu (prof. de religie), Călugăru Victor (prof. de geografie), precum şi profesorii pentru învățământ primar: Zappl Sonia, Zamfir Mihaela, Subota Diana, Luchin Delia, Petrov Gordana, Lepoiev Iadranca şi Călugăru Zora.

Simona **MOCIOALCĂ**

Cupa „Memorialul Revoluției”, Ediția a III-a, Decembrie 2010

În 16 Decembrie 2010 s-a încheiat la Timişoara cea de-a III-a ediție a Cupei „Memorialul Revoluției” la mini-fotbal. Cele 11 echipe participante au oferit partide dinamice şi interesante, tensiunea jocurilor finale aducând şi mici incidente între jucătorii participanți. Trofeul suprem a fost câştigat de echipa Colegiului Tehnic „Regele Ferdinand I”.

Competiția a început sâmbătă, 11 decembrie 2010, la baza sportivă Altmayer din Timişoara. La această a III-a ediție s-au prezentat 11 echipe, una dintre ele fiind descalificată prin neprezentare. Sâmbătă şi duminică au avut loc partide preliminarii, din cele două grupe. Sâmbătă s-au jucat meciurile Grupei A, iar duminică faza preliminară s-a încheiat cu partidele Grupei B. În urma disputării jocurilor din cele două grupe, ierarhiile finale au arătat astfel:

Grupa A

1. *Metanoia* Timişoara – 15 pct.
2. Fundația *Mană Cerească* Timişoara – 10 pct.
3. *Memorialul Revoluției* Timişoara – 9 pct.
4. *Libertatea ’89* Timişoara – 6 pct.
5. Fundația Umanitară *Beraca* Lugoj – 4 pct.
6. Presa (nu s-a prezentat) – 0 pct.

Grupa B

1. Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I” Timişoara – 15 pct.
2. Fundația *Rudolf Walter* Timişoara – 12 pct.
3. TVR&TVT ’89 – 7 pct.
4. *Metanoia* Arad – 6 pct.
5. Fundația Umanitară *Centrul Vieții* Timişoara – 4 pct.
6. Şcoala Generală Nr. 16 „Take Ionescu” Timişoara – 0 pct.

Primele două clasate din cele două grupe au acces în semifinale. Acestea au jucat în 16 Decembrie la Sala Sporturilor „Constantin Jude”, după cum urmează: *Metanoia* Timişoara-Fundația *Rudolf Walter* Timişoara, partidă a cărei câştigătoare a fost stabilită la loviturile de la 7 metri. *Metanoia* Timişoara a rezistat acestor lovituri de departajare şi s-a calificat în finala mare a competiției; a doua semifinală s-a jucat între Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I” Timişoara şi Fundația *Mană Cerească*

Timişoara. Echipa Colegiului Tehnic s-a impus cu 2-1 şi a acces în finala mare a competiției.

Finala mică s-a disputat între Fundația *Rudolf Walter* Timişoara şi Fundația *Mană Cerească* Timişoara. Echipa Fundației *Rudolf Walter* s-a impus cu 5-0 şi a ocupat locul 3 în această competiție.

Finala mare s-a jucat între Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I" Timişoara şi *Metanoia* Timişoara. După cele două reprize de 10 minute, cele două combatante erau la egalitate: 2-2. A fost nevoie de două reprize de 5 minute fiecare pentru a se desemna câştigătoarea acestei ediții a III-a. În cele din urmă, victoria a revenit Colegiului Tehnic „Regele Ferdinand I" Timişoara, acesta impunându-se cu 4-2 în prelungiri. Echipele de pe locurile fruntaşe au primit cupe şi diplome, precum şi pungi cu cadouri oferite de Inspectoratul Şcolar Timiş.

Au fost desemnați şi cei mai buni jucători ai turneului. Cel mai tehnic jucător a fost desemnat **Carmin Lungu** de la echipa *Metanoia* Timişoara, cel mai bun portar a fost **Constantin Ulmet** de la *Metanoia* Timişoara, iar golgheterul turneului a ieşit **Dorel Iernățeanu** de la echipa Colegiului Tehnic „Regele Ferdinand I" Timişoara.

Cornel-Florin **SERACIN**

Elevii martiri ai Revoluției rămân în amintirea noastră

Printre milioanele de manifestanți care au protestat cu curaj şi demnitate pe străzile României, mulți copii şi-au găsit sfârşitul, având singura „vină” că s-au aflat în momentul respectiv într-un loc nepotrivit, iar tinerețea n-a fost suficientă pentru a fi feriți de furia şi pedeapsa regimului totalitar. Au încasat, deopotrivă cu ceilalți, gloanțele ucigaşe, şi-au dat viața pentru libertatea noastră, fără să fie întrebați dacă sunt pregătiți să părăsească această lume, pentru ca noi astăzi să trăim într-o țară eliberată de dictatură şi comunism.

După deosebite eforturi depuse pentru a identifica şcolile timişorene în care învățau tinerii Eroi-Martiri din Timişoara şi cu sprijinul prof. dr. Dumitru Tomoni, în perioada în care era la conducerea Inspectoratului Şcolar Județean Timiş, au fost dezvelite, la intrarea în şcolile din Timişoara, mai multe plăci comemorative la 20 de ani de la Revoluție, dar şi anul trecut, odată cu clarificarea situației şcolare a elevilor în cauză.

În 7 zile de istorie zbuciumată s-a schimbat destinul României şi tot 7 este numărul elevilor care şi-au pierdut viața între 17 şi 23 decembrie 1989. Glasurile lor inocente au strigat „Jos Ceauşescu!”, „Libertate!” şi „Fără violență!”.

Cu implicarea Inspectoratului Şcolar Timiş, a asociației de revoluționari ALTAR, a Memorialului Revoluției, precum şi a Mitropoliei Banatului, prima dezvelire de placă a avut loc la Colegiul Tehnic de Vest, care-l are ca Erou-Martir pe elevul **Constantin Iosub** (18 ani, ucis la Catedrală şi ars la Crematoriul „Cenuşa”). În urma lui a mai rămas doar buletinul de identitate, atât a mai găsit Anica Obreja, mama victimei, atunci când i s-a permis să intre în incinta Spitalului Județean. În schimb, a mai putut afla dintr-un raport medico-legal că moartea fiului ei a fost violentă şi s-a datorat plăgilor împuşcate de la nivelul gâtului şi toracelui, cu hemoragie internă şi externă consecutivă, iar împuşcarea s-a efectuat de la distanță, cu armă cu glonț, din partea postero-laterală dreaptă.

Pe peretele din dreapta porții de acces în Şcoala Generală Nr. 7, denumită acum „Sf. Maria”, sunt vizibile plăcile comemorative a doi

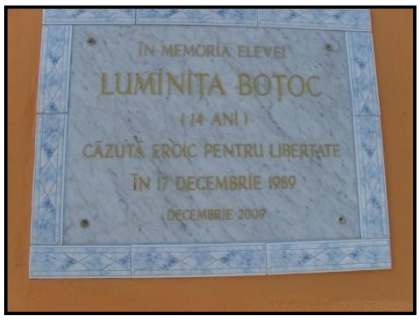

Eroi-Martiri. Una îi aparţine **Luminiței Florina Boțoc**, născută în 16 aprilie 1976, împuşcată în torace în 17 decembrie 1989, în Calea Lipovei, şi descoperită în ianuarie 1990 în groapa comună a Cimitirului Săracilor. Luminița a fost împuşcată în inimă, prin spate, iar în față, chiar în dreptul inimii, era lipit un leucoplast cu un număr… „Pe la şapte şi jumătate a trecut un grup de manifestanți prin fața blocului. Fetele s-au rugat de mine să le las să meargă să vadă ce era acolo, în Calea Lipovei. «Nu mergeți, mami!», am zis, dar soțul a decis să le lăsăm, spunând că se duc până în fața blocului şi se întorc înapoi acasă. Luminița a coborât imediat. Când a ajuns Cristina, sora ei geamănă, jos, ea deja nu mai era. Plecase cu mulțimea", îşi aminteşte mama fetiței.

Cealaltă placă este un omagiu adus **Gabrielei Monica Tako**, născută în 13 iunie 1979, împuşcată în coapsă în 17 decembrie 1989. Eleva s-a stins două zile mai târziu, la Spitalul de Copii, chiar în fața surorii sale, Danka Doboşan, care era şi ea rănită în omoplatul drept. Gloanțele nu au ales, astfel că şi cea de-a treia membră a familiei, mama fetițelor, Titina Tako, a fost rănită în coapsa piciorului drept.

Luminița şi Gabriela erau eleve ale aceleiaşi şcoli şi poate că nici măcar nu se cunoşteau însă, din nefericire, au avut parte de acelaşi sfârşit...

Eugen Francisc Nagy (17 ani) şi **Claudiu Ioan Vărcuş** (15 ani) învățau şi ei la aceeaşi şcoală, ambii fiind, în 1989, elevi la fostul Liceu UMT, actualul Grup Şcolar „Tudor Tănăsescu". Fratele lui Claudiu îşi aminteşte că acesta a plecat de acasă în oraş cu bicicleta în data de 17 decembrie pe la ora 14,00, împreună cu câțiva prieteni, vecini cu vârste cuprinse între 15-17 ani, iar pe la ora 17,00, când a

auzit rafale de împuşcături, a vrut să iasă din casă, dar mama nu l-a lăsat. „Au trecut ore şi ore, îşi aminteşte Adrian Vărcuş, şi fratele meu nu s-a mai întors. A doua zi dimineața, am aflat de la unul dintre prietenii lui cu care a ieşit în oraş că fratele meu a fost împuşcat în spate şi că e foarte rău.” După îndelungi căutări, mama şi bunica lui l-au găsit la morga Spitalului Județean, în data de 22 decembrie.

Ioan Gheorghe Nagy, domiciliat în Bistrița, în iunie 1991 încă îşi căuta, disperat, fratele. După căderea comunismului, în ianuarie 1990, când a venit la Timişoara, a aflat din declarația lui Alexandru Kalincs, cu care a manifestat fratele său, că acesta „a fost împuşcat în Calea Girocului în data de 17.12.1989, în jurul orei 22,30, şi transportat de o Salvare probabil la Spitalul Județean. Atunci am aflat doar că era pe lista dispăruților din Revoluție, apărută într-un ziar local”.

Până nu demult, în Timişoara a existat o singură placă comemorativă, la Colegiul „C. D. Loga”, în memoria elevului **Silviu Sebastian Iordan** (18 ani). Cu toate că a fost împuşcat pe 23 decembrie 1989, Sebastian a ieşit în stradă încă din 16 decembrie, în jurul orei 17,45, la Poşta Mare, unde a prins coloana care se deplasa spre Consiliul Județean, participând la evenimente. Din declarația mamei sale rezultă că a aflat despre băiatul ei că a spart firma albastră pe care scria Consiliul Județean, de pe frontispiciul instituției respective; a ieşit în stradă şi în 17, şi în 18, de fapt, în fiecare zi, până în seara zilei de 22, când nu s-a mai întors acasă…

Un caz cutremurător îl constituie cel al Eroului-Martir **Laura Andreea Negruțiu** (9 ani), împuşcată în 23 decembrie 1989 în apartament, prin zid, în casa bunicilor, care locuiau în blocul aflat vizavi de Restaurantul „Cina”. Fata se uita la televizor când s-a deschis focul din blocul vecin, iar un glonț rătăcit a străpuns fie zidul, fie ruloul şi 2 rânduri de geam, omorând-o pe micuță. După moartea Laurei, părinții s-au stins, măcinați de durere… A mai rămas în urma ei o bunică la Cluj, o mătuşă şi… o plăcuță comemorativă la Şcoala „Nikolaus Lenau”, unde

învăța. Eva Paul, mătușa fetiței, își amintește despre consecințele celor întâmplate: „A trebuit să umblăm să facem rost de loc de veci. Nici nu am făcut o înmormântare așa cum trebuie. Era nebunie în oraș. Când au venit să ridice corpul neînsuflețit al copilului, tot blocul a fost înconjurat de armată. Nici măcar o coroană nu am putut să-i facem", iar la înmormântare lumea a trebuit să stea pup din cauza gloanțelor.

Din păcate, a rămas în urma acestor copii multă durere, amintirile părinților, ale apropiaților, câteva gânduri, evocări și poze mai stau mărturie despre scurta lor trecere pe acest pământ.

Simona **MOCIOALCĂ**

„Vom muri şi vom fi liberi!” – proiect realizat la Liceul Teoretic „Vlad Ţepeş” din Timişoara

După 21 de ani, unii uită şi minimalizează evenimentele trăite, alţii se străduiesc din răsputeri nu numai să păstreze vie flacăra Revoluţiei, ci şi să educe, prin munca şi efortul lor, tinerele generaţii de elevi, pentru ca aceştia să fie informaţi corect şi obiectiv. Nu întâmplător, proiectul „Nu trebuie să uităm niciodată!” a fost elaborat la o şcoală care, prin specificul ei, acordă respect Eroilor Neamului: pe de o parte, unitatea de învăţământ poartă numele „Vlad Ţepeş”, pe de altă parte, locaţia acesteia se află chiar pe Str. Surorile Martir Caceu.

Sub coordonarea directoarei Lia Istin şi a profesoarei Viorica Velcotă (consilier educativ), s-a evocat Momentul Decembrie 1989 prin: recitare de poezii patriotice, lecturarea şi proiecţia unor povestiri istorice legate de principalele evenimente din Decembrie 1989, prezentarea unor imagini reprezentative ale Revoluţiei de la Timişoara (Power Point), vizionarea unui film cu titlul „Decembrie 1989”, realizarea unei expoziţii de desene intitulate „Memorialul Revoluţiei”. Pentru a realiza aceste desene, elevi de vârste diferite, însoţiţi de cadre didactice, au venit de multe ori la Memorial, s-au documentat, au vizionat câteva filme.

Revoluţia chiar a avut loc, iar Martirii şi-au dat viaţa pentru libertate, pentru demnitatea acestui popor. „Au fost zile de spaimă cumplită, de strigăte disperate, de nebunie, de durere, de credinţă, de speranţă. Au fost clipe de renaştere prin jertfă a unui popor ţinut atâta amar de vreme în întunericul unei dictaturi inumane, degradante. Au fost zile în care

oamenii din această țară au redescoperit eroismul, curajul de a înfrunta, cu mâinile goale, un regim represiv, străin de sufletul acestui neam. Au ieşit în stradă, cu mic cu mare, şi au strigat din tot sufletul: «*Vom muri şi vom fi liberi!*». Şi au readus libertatea unui popor întreg! Au adus-o cu prețul vieții multora dintre ei. La fel ca martirii creştini de acum aproape 2000 de ani. (...) Cei ce s-au născut după 1989 nu ştiu exact ce-a fost atunci. Dar trebuie să ştie! Trebuie să li se spună! Trebuie să afle! Pentru că sângele acelor Martiri este şi acum în pământul pe care ei au căzut şi strigă, cerându-ne să nu-i uităm. Să-i pomenim în rugăciunile noastre. Să-i păstrăm vii în inimile noastre. Cu veşnică recunoştință pentru sacrificiul lor." Acestea au fost argumentele ce au susținut realizarea proiectului care a avut ca scop informarea corectă a elevilor din învățământul primar, gimnazial şi liceal din cadrul Liceului Teoretic „Vlad Țepeş" din Timişoara cu privire la evenimentele de la Timişoara din Decembrie 1989, dar şi cinstirea Eroilor Revoluției alături de toți Eroii neamului.

Pentru a evalua rezultatele acestui proiect, s-a organizat şi un concurs între clase, pe trei tematici:

1. Ce este revoluția?

Revoluția înseamnă ridicarea poporului la luptă pentru libertate.

2. Care au fost cauzele revoluției?

Cauzele Revoluției din 1989 au fost:

- accentul pe industria grea
- mutarea forțată a țăranilor la oraş
- închiderea granițelor şi interzicerea contactelor cu străinii
- dărâmarea bisericilor
- raționalizarea alimentelor
- interzicerea libertății de gândire.

3. Ce s-a întâmplat în Decembrie 1989?

În Decembrie 1989 au avut loc următoarele evenimente:

- la Timişoara şi Bucureşti oamenii au manifestat împotriva regimului lui Ceauşescu;
- Armata, Miliția şi Securitatea au tras în demonstranți;
- oamenii au fost omorâți, arestați şi torturați;
- Nicolae Ceauşescu a fost arestat, judecat, condamnat la moarte şi executat.

Deoarece în cadrul fiecărui proiect se au în vedere anumite finalități, în proiectul de față, acestea au fost: cunoaşterea cauzelor evenimentelor din Decembrie 1989 din România; descrierea desfăşurării Revoluției din Decembrie 1989 din țara noastră; cunoaşterea efectelor evenimentelor din Timişoara şi din Bucureşti asupra populației.

În ultima secțiune a proiectului, în sala festivă a şcolii, elevii şi profesorii s-au întâlnit cu revoluționari care au participat la evenimentele din Decembrie 1989.

Simona **MOCIOALCĂ**

COLABORATORI

Georg Herbstritt, cercetător, Institutul Gauck, Berlin

Ana Blandiana, poetă, publicistă, Academia Civică, Bucureşti

Romulus Rusan, scriitor, publicist, Academia Civică Bucureşti

Lucia Hossu-Longin, realizator de emisiuni TVR, Bucureşti

Dumitru Tomoni, profesor doctor în istorie, Făget

Marius Mioc, revoluționar şi publicist, Timişoara

Lucian-Vasile Szabo, jurnalist, Timişoara

Cornel Seracin, istoric, Timişoara

Cristina Tudor, istoric, Timişoara